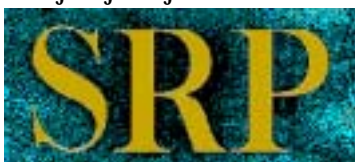

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 13, februar 2005
shtevilka 65–66

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica
Izbor likovnih del

Marjan Gumilar: Par, 1999
Ksenija Makarovich

Tisk

FLEKS d.o.o., Zapotok 128, 1292 Ig

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Matjazh Hanzhek – chlovekov razvoj,
Ksenija Makarovich – likovna priloga,
Franko Bushich (Split), Igor Korshich,
Matevzh Krivic, Jolka Milich,
Just Rugel (Moskva)

Narochila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjižnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Vsebina

<i>Edvard Kocbek</i>	Kdo sem?	4
<i>Edvard Kocbek</i>	Roki	8
<i>Jozhe Shtucin</i>	Krashki privid	9
<i>Svetlana Plesnichar</i>	Razsanjane sanje	13
<i>Sonja Votolen</i>	Skalasta sem	16
<i>Iztok Vrhovec</i>	Trepetlika	19
<i>Asteria Fiore</i>	Sled v pesku	23
<i>Bogdan Novak</i>	Pesem o kralju Matjazhu, I /iz epa/	34
<i>Bogdan Novak</i>	Avtorsko prichevanje /o epu/	46
<i>Sonja Votolen</i>	Antika	50
<i>Iztok Vrhovec</i>	Smrt	52
<i>Georgij Semjonov</i>	Zimski vrt sht. 3	57
<i>Lev Detela</i>	Tri zvezde, IX	60
<i>Nadja Gnamush</i>	Medprostor imaginarnega horizonta /Marjan Gumilar/	85
<i>Marjan Gumilar</i>	Likovna dela /reprodukcije slik/	90
<i>Ivo Antich</i>	Barvni izbruhi v »balkanskem kontekstu« /Murtich/	99
<i>Ciril Gale</i>	Avtor superantijunaka Bubona	100
<i>Andrej Mesojedec</i>	Superman Bubon / iz stripa/	101
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	102
<i>Andrej A. Golob</i>	Tri humoreske	103
<i>Franko Bushich</i>	Urednik dnevnika na HTV	106
<i>Branko Lipnik</i>	Popoldanski aforizmi	108
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	109
<i>Ivo Antich</i>	Popare	113
<i>Ivo Antich</i>	Mnozichnomedijske belezhke	117

Chlovekov razvoj

<i>Andrej Parshev</i>	Zakaj Rusija ni Amerika	137
<i>Natalija A. Narohnicka</i>	Ukrajina /Zgodovinska retrospektiva in geopolitična perspektiva/	153

Za zgodovinski spomin

<i>Lev Detela</i>	Poetični in miselni potencial evropskega Slovenca Edvarda Kocbeka	155
<i>Barbi Ravnikar</i>	»Mali vitezi« /Pogovor z onkologinjo dr. Berto Jereb/	163

Iz zgodovinskega spomina

<i>Lucijan Vuga</i>	Megalitski jeziki /Od kod Veneti/	167
---------------------	-----------------------------------	-----

Neprevedene knjige

<i>Lev Detela</i>	Poletje za islandskimi grichi /Stefansson/	198
-------------------	--	-----

Chitalnica

<i>Ciril Gale</i>	Poparjena zgodovina /Antich/	200
-------------------	------------------------------	-----

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	Slovenska poezija v Italiji	201
<i>Ivo Antich</i>	Lektura kot mora spisotvorskoga zboraz?	203

Dokumenti, prichevanja

Dokument 1

<i>Ivo Antich</i>	»Jubilejni« pogled na edinstveni dokument	205
-------------------	---	-----

Edvard Kocbek

KDO SEM?

POZIV

Spomnimo se,
kako smo teptali zemljo,
krotili zveri,
podpirali nebo
in krichali drug drugemu
slovesna povelja,
da smo vzdržhali v votlini,
ki jo je sonce izdolblo
v vesoljno temó.

Spomnimo se,
kako smo votlino
razširili s hrbti,
da je svet zastokal,
vishine zaplahutale,
globine zashkrtale,
strani neba zavpile
in himen skrivnosti
zakrvavel.

In zdaj se spomnimo
she velikih prerokb,
rojeni smo za chudezhe,
hodili bomo po morju,
letali po zraku,
se zhogali z zemljo
in jo izgubili v temi,
potem pa si poiskali
vsak svojo zvezdo.

KDO SEM?

Nikoli nisem to,
kar mislijo, da sem,
in nikoli nisem tam,
kjer me vidijo oči.
Sovražniki me imajo
za naslednika prestola,
prijatelji so preprichani,
da sem skrivni diakon,
in shaljivci mislijo,
da trohnim v dnevniku
potopljenega brodovja,
ki je iskalo novo zemljo.
Jaz pa klechim opoldne
sredi pushchave in pishem
v pesek narek tishine,
proti večeru zashkrtam
v nevarni razpoklini
babilonskega stolpa,
opolnochi pa vdano lezhem
med zlate meche
na Hamletovi terasi.
In shele proti jutru
se zavihtim na sedlo daljav
izza sedem krat sedem mesechin
in pojezdim nasproti
darezhljivi vrtnici,
pripravljeni na izbruh,
nekoč bo pogledala
oshabnemu stoletju v obraz
in stoletje bo zardelo.

OCHISHCHENJE

Samo tako mi bo odleglo
v tej neznosni uri,
che bom naglo stopil
v svojo rojstno vas,
ko se sredi poletja
razvije nevihta
in se utrga hudourni oblak.
Samo tako mi bo odleglo,
che bom obstal gologlav
in bos in razshirjenih rok
in bom sprejemal curke vode.
Zhe se spushchajo shtrenasto
po vsem zhivotu do glezhnjev,
me objemajo od vseh strani
in mi zalivajo zhejne pore.
Samo nekaj korakov je do hishe,
jaz pa vztrajam pod shibami,
tako dolgo sem chakal nanje,
in blazhen hlipam od slasti,
curki dishijo po strelah,
po koreninah in umiti zemlji,
po oblakih iz tetoviranih dezhel
in po dechku z vozlom na robcu,
vsi chuti mi poskakujejo
in divjajo, oh, odleglo mi je,
sredi rojstne vasi stojim
mlad, srechen in vechen.

MAVRICA

Mislil sem si, mesechina,
ko pa sem se zganil,
sem vedel, tishina.

Mislil sem si, tishina,
ko pa sem odprl oči,
sem vedel, temina.

Mislil sem si, temina,
ko pa sem jo pobožhal,
sem vedel, milina.

Mislil sem si, milina,
ko pa sem jo nashel z usti,
sem vedel, bolechina.

O USTVARJALCU

Pesnishi ustvarjalec se spaja s chustvenim nemirom svojega chasa. Nemir nashega chasa je v slabosti duhovnega obchevanja, v pomanjkanju tishine in v povrshnem sposhtovanju tekstov. Ne zhelimo si le manj hermetichnih del, ampak si zhelimo tisto nezaslishano stvar, da stvariteljska beseda prikliche navzochnost, kakor pravi Heidegger. Che beseda ni navzocha, je medchloveshki svet nihilistichen. Cheprav se je danashnji svet zarotil zoper najpomembnejsho silo chlovekove narave, moramo priznati, da kljub tej zaroti vemo za chudezhe. Poezija ostaja izraz neukrotljive chlovekove tezhnje po svobodi. Chloveshtvo je obremenjeno z znanjem in vendar chlovek ne more dosechi totalne informacije. Zato pa ima chlovek danes na razpolago funkcijo irealnega, ki je prav tako potrebna kot funkcija realnega. Imaginativna dejavnost je za danashnjega chloveka kisik, najpomembnejsha hrana chlovekove narave. Imaginativne podobe niso statichne ali dokonchne, ampak so nemirne in evazivne, stalno se dopolnjujejo in reproducirajo. Kazhe, da se chlovek ne zna vech igrati, prevech je programiran in manipuliran. Igra pa je v bistvu neposlushnost, upor, prerashchanje reda, tradicije, nasilja.

Kot ustvarjalec sem docela samostojen, nobena sila na svetu mi v tem ne sme ukazovati. Iz slehernega mojega nastavka more nastati vse, cheprav ne vem vnaprej, kaj bo nastalo iz mojega pisanja. To je moja usoda in moje bistvo, da zhivim v tem in iz tega. V tem je obsezehna zhelja po komunikaciji, ljubezni, resnici in napredku.

Razen duhovnih razodetij je v mojem zhivljenju najpomembnejsha poezija, zavetnica mojega ustvarjanja in domishljanja. Pod njenim varstvom mi je znala predvidevati in nakazovati in potrjevati me v najhujshih dvomih in odlochitvah. Dajala mi je moch protesta, upora in revolucionarne sposobnosti v sodobnem svetu nasprotij.

Delezh poezije je danes na videz izgubil vrednost, vendar na tej zemlji ni mogoche nichesar pozabiti. Spomini si zhe kopljejo bunkerje in v njih snujejo chas, ko bo domishljija znova prishla v goste. Do takrat bo moja ljubezen zhalovala. Glejte, zhe si je nadela zhavno obleko. Moja lepa in zvesta nevesta je bila zhe vechkrat in za dolgo chasa v chrnem.

Edvard Kocbek

Izbrala Jolka Milich

Tri pesmi so iz pesnishke zbirke *Groza*, Slovenska matica, Ljubljana 1963, pesem *Ochishchenje* pa iz zbirke *Pesnishki list sht. 24*, cikel *Zherjavica*, ZTT, Trst, & Zalozhba Lipa, Koper 1974. Zapis o ustvarjalcu je v *ZP, I*, 1977 brez naslova; naslovilo ga je urednistvo. Vse pa je izshlo v slovensko-italijanski Kocbekovi antoloshki zbirki *Rojeni smo za chudezhe (Siamo nati per i miracoli)*, ki jo je prevedla in uredila Jolka Milich, izdala pa zalozhba Mladika, Trst 2004. (Op. ur.)

Edvard Kocbek

ROKI

Med svojima rokama sem zhivel
 kakor med dvema razbojnikoma,
 nobena izmed njiju ni vedela,
 kaj je počenjala druga,
 levica je bila nora od srca,
 desnica pa pametna od spretnosti,
 ena je jemala, druga izgubljala,
 druga pred drugo sta se skrivali
 in opravljali polovichna dela.

Ko sem danes bezhal pred smrtjo
 in padal in vstajal in padal
 in se plazil po trnju in skalovju,
 sta mi bili roki enako krvavi.
 Razpel sem ju kot zhrtevna rochaja
 velikega tempeljskega svechnika,
 ki z enako vnemo prichujeta.
 Vera in nevera sta bili en sam plamen,
 vzdigoval se je visok in vroch.

OPOMBA H KOCBEKOVI »KLJUČNI PESMI«

Osnovno »modelarno shemo« zgodovine slovenske poezije je mogoče ponazoriti s trojicami (zaporedje ni povsem po rojstvih, temveč bolj po izoblikovanosti fenomena): Dev – Knobl – Vodnik (18. stoletje), Presheren – Jenko – Murn (19. stoletje), Zhupanchich – Kosovel – Kocbek (20. stoletje). To so faktična in po svoje tudi simbolichna vozlišča v makrostrukturi ali »omrežju« slovenskega pesništva; Kocbekovo mesto med njimi je nedvomno, čeprav ne dosega višine, na kateri so Presheren, Murn in Zhupanchich (vsi člani modela 3 x 3 so si pač enakovredni predvsem v simptomalnem, manj v kvalitativnem smislu; tako prvi trije pomenijo pravzaprav le »predzgodovino«; v prvi trojici sta druga dva v senci Vodnika, v drugi prevladuje Presheren, v tretji Zhupanchich; proti slednjemu je bil sicer v določenem času naperjen poskus »detroneziranja«, a brez uspeha). Pri vsakem od navedenih je možno najti »ključno pesem« (»key poem«); za Kocbeka je to pesem *Roki* (iz njegove najpomembnejše zbirke *Groza*, 1963). V tej pesmi je zgoshčeno, natančno in slikovito izrazil bistveno eksistencialno situacijo ali izkushnjo svoje identitete kot »biografije« ali »zhivljenjske zgodbe«, ki z dramatičnim soochenjem fundamentalizmov prerashča tako rekoč v personifikacijo slovenske (morda sploh svetovne) usode XX. stoletja.

Izbor in opomba: Ivo Antich

KRASHKI PRIVID

Dopushcham dejstvo, da so pesmi

narochila si: pusti, da pride sama.
in me je zmrazilo.
do srca.
a chakati moram?

in spet si opozorila: ne sili je, ko bo, pach bo.
praznina me je vznemirjala.
zakaj naj chakam, che vem za besede?

a si vztrajala: jaz sem tvoja prijateljica.
pomisli na najino zvezo.
che bi se ljubila kot mozh in zhena,
bi bili otroci.

dati, vzeti

igra ima konec.
reche se mu: ljubiti.
pred tem pa je
treba dajati in jemati.

kako se znebiti tujca

homunkulus
vedri pod kozho.
ogleduh.

ko vstopam v okolje,
se ozira za dekleti.
ne da miru.

ko oblezhim doma
in rahljam oči na slikah,
ne da miru.

nikoli ne da miru
in she stopnjuje nemir.
utrip raste.

kako se znebiti tujca,
ki je tuj samemu sebi,
meni pa domach.

mag

pred odprtimi vrati
stoji,
skozi zaprta
bliskovito vstopa.

vreche kamenja

vrecho nosijo kot mehur.
urarji in rudarji.
tezhka zemlja, tezhke ure.
chas leze izza obzorja.
in je svetloba.

na dnu srca se kopichijo grbe.
za vsako mojo pesmijo stojita zhenska
in vino.

ljubezen je tekocha,
ljubezen je opojna.

ko vdahnem jutro,
me zazheja po svobodi.
nekdo shepeta
popotne pesmi.
zaklenjen na drugi strani neba.

brzovlak za spomin brzi kot misel.
otrokom ne odpiram.
obidem jih.
telesca kuhana na mehko
so razlita po postajah.

veliko pismo

prishlo je zjutraj.
kot vsa pisma.
mapa, debele platnice, karton.

v pismu se grupirajo
nemirni presezhki chasa, angeli.
kdo mi poshilja molitve?
znamka je nemshka.
berlin. neznano mesto.
nikoli she nisem bil tam.
do vechera ne bom odpiral.

klepsidra

na dnu zemlje pleshejo sence, ki so lesene.
mimo teche črna gaz vložhenih rib.
gosta luh neba je rada sama.
zvezde pritiskajo k tlom.
v telo zaboden ogenj
miruje.

čas se ozira nazaj.
in bije ure.
noch je.
noch.
in
zrak rezhejo
mehanične ptice.
na ozke trakove za slavje.
tudi poti navzgor so ozke.
nasmeh se mi razleti v tishini,
ko skušam oprezati za kormorani.
kar se vidi, se izgublja, kar se spregleda,
zamrezhi oko, ki postane vrch steklene perutnine.

krashki privid

v napredku pajki,
tihe pikice
v lepljivi vati.

precej votlo jutranje nebo
zamira.

med nebom in zemljo
pohajkuje
gibka burja,
ki noče stopiti na tla.

Svetlana Plesnicar

RAZSANJANE SANJE

RAZSANJANE SANJE

stkale so se sanje,
polnost nochi in shibkost dushe.
vanje so prihajali
pochasi,
tiho ...
brez sledu zapushchali vse,
kar se je izlushchilo iz svilastih vek.
pustili sled.
zabili zhebelj.
ugriznili v mehko.
vriskali proti jutru.
odstrli temno zaveso.
trumoma objeli sonce ...
vsi tisti, ki so v mojem zhivljenju nastopali kot stranski igralci.

MOJ KRIK

v vrvezhu se najdem.
jaz,
ki ljubim biti sama.
v vrvezhu dobim krila,
da me ponesejo mednje,
ki znajo govoriti,
ki ne zmorejo poslushati,
nimajo chasa ali nochejo.
vrvezh je moj prijatelj.
samoto sem pustila na cedilu.
vrvezh je moj ljubimec,
izvija se iz svezhih in vonljivih rjuh.
skupaj se prebujava.

BISTROUMNI NESMISEL

ateistichna občutja so me pahnila v naročje Boga.
poskušala sem se izviti,
pa je bil objem prijeten,
očetovski.
v hipu sem vase vsrkala svetost,
ki mi je bila namenjena kot pribežhalishche obupanim.
ob topli in močni juhi,
nezhni roki se krepim v objemu Greha.

SHE PAR STOPNIC

strmeti v vrata in s pogledi prebadati telo za njimi je
tolazhba,
hrepenenje,
udejanjanje zhelja.
brezbrizhnosti ni vech niti v chrepinjah muk,
ki so podobne Tantalovim.
voda lije v potokih,
a nima veljave.
za vrati je kljuch in priti do njega res she ni mogoche.

KASHASTO PRICHAKOVANJE

otrokov pogled mi je stopil okovje in
cvetlichna greda je vnovich zacvetela,
chetudi je sinjina poletnega neba zhe dalech,
chetudi je listopad zhe blizu in so solze na poti v kristale.
otrokov vrisk je prebudil sesedanje telesa in
zavrnitev slehernega nesmisla dushe.
otrok ni vech tujec.
otrok je topel kruh s hrustljivo skorjico.

OH, TA SIZIF

sizifovo delo deli dobro od slabega.
valecha se gmota nakazuje pretecho nesrecho.
popustila je mitologija,
sizifa je pokopala njegova ljuba skala.
nasmeh, pochivajoch na ustnicah mrtveca
[nakazuje na odreshitev ...

VLADIMIR IN ESTRAGON

chakava in chakava.
zhe od davi.
z nasmehom in sita,
v upanju na reshitev.
chakava in chakava.
zhe od poldneva.
na enem mestu.
zhdiva enolichno.
v vechernem hladu she vedno chakava na odreshitev,
ki je ni.
upanje ostaja,
zato zachneva chakati znova.

DEZHAVU

zakaj pishem v francoshchini?
lzhje se izrazim s pogrkoivanjem nichevosti besednih shtren in
le v francoshchini zmorem vse shtrene stkati
[v nekaj popolnoma francoskega,
dokler
se ne naredim francoza,
ker francosko sploh ne govorim.

Sonja Votolen

SKALASTA SEM

Ko sem skalasta se na meni
Ne brusi
Raje pochakaj da me zaznash
Med lasmi dreves

Ali da me zaseka sonce
Ko ga skusham dosechi

***

Vsak list imash rad
In vsako seme poljubish
V zibelki rok me pestujesh
In vedno znova me zhelish
Prebujati

***

Zhe dolgo te vech ne poznam Cheprav
Imam tvojo sapo v dlaneh ko
Nosish poglede strasti skrivat pred
Svetlobo Tudi zato te zhe dolgo vech
Ne poznam Ker hochesh zharke pretvarjati v temo
Ker hochesh najine zharke utapljati
Zaradi strahov Zhe dolgo te vech ne razumem
Ker me she ne poznash

***

Hodim od chloveka do chloveka po
Kakshno dushno besedo Za zares dushno in
Ne hladno stekleno ponaretost kmaluodkritost
Ki se zakotali vame s strtimi koshchki
Da zarinjeni v moje odprto meso tam ostanejo she
Dolgo predolgo Hodim od chloveka do chloveka po
Kakshno brezmashejnasto gesto Kot nezaveden
Iz dushe pobegel dotik Spontan beg roke k moji roki
Vmes pa tishina ki ji je verjeti
In nich vech Ker to je vse

***

Lepo je umreti
Prav tedaj ko veter chez
Kozho lichnic zajaha
Ko z redkimi prsti
Potegne kot dih
Ki je bil zadnji in skupni
S tvojim poslednjim poletjem

***

Bila sem s klobukom ko
Sem te zaznala Kaj
gledash ta moj klobuk sem bila
ochitajocha Resno si zdeklamiral
To je ljubezen na prvi klobuk
Bolj sebi kot meni si to rekel
Zhe dolgo se nisem tako smejala
Zhe dolgo nisem videla tako
Zmedenega zagleda

***

Ko narava rojeva jutro
Ko sonce rezhe popkovino nochi
Ko ptice zapojejo prvi chiv
Ko meglice odgrinjajo zacharanost nochi

Se me dotakne pomisel da bo
Z rojstvom jutra umrl najin
Neshteti dotik

***

Imam skorjo kruha
Ko mi bo otozhno jo bom
Vonjala
Ko mi bo smrtno
Se bom z njo chela dotaknila
Ko mi bo skoraj solzno
Jo bom dolgo gledala
Ko mi bo zate jo bom
Na stransko polico shranila
(ali v smeti luhnala)

***

Lahko si mislim kakshen
Je tvoj trebuh Verjetno
Je gozdnat in malo spodaj
Podrastje in she nizhe mah
Che bi bile praproti
Bi bilo najbolje Bi zlezla
Med njihove skrivnostne jezike

TREPETLIKA

TREPETLIKA

V meni krichi bolechina umrlih pradedov
in pozabljenih grobov;
v meni vre kri pijanih vampirjev
razklnih svetov –
pa kaj!

Kaj imash s tem ti (se vprashash),
pozabljena trepetlika v jasliah izmuchenih dolgoh;
kaj imam s tem jaz (me vprashash),
grozechi deklamator razsanjaniah bogoh –

V tebi se zhge praznina,
ki razkraja, osamljuje, razsvetuje,
daje moch, ki golta dih in dushi shepet rojevajochiah dni,
seje bleshchechi krohot in iztreblja grmenje tvoje krvi –

Jaz pa sem beli vampir poklniah spoznanj,
ki drhti in ihti –
trepetajochi vulkan, ki buchi,
a ne v verigi izdaj tako kot ti.

ODHOD

Prazen vsega sedim in izginjam v
krikiah neizpolnjiviah iluziah;
trupla nekdanjih ljudi se srechujejo na
krizhishchiah noviah izdaj,
jaz pa sem zapustil cesto nasmejaniah laziah;
v mojih dushi pepel njihoviah zlochinoh komaj she tli –

Ustavljam se pochasi,
 ne kesam se (skoraj ne vech);
 in ne zhalujem (skoraj ne vech) –
 za pohabljenimi shepeti nekdanjih prevar –
 ne oziram se vech –

Skoraj brezupno pripravljen na poslednji spopad
 zapustil bom stene, ki jih ni bilo,
 ko sem plezal po cheshnji,
 ki je ni vech (zdaj tu razklan spomenik
 betonski dushi le she stoji) –
 zapustil bom kraj, kjer sem lovil brezglave kokoshi
 in z njimi kluval otrobe in chrno lavo morechih bogov.

Zapustil bom dom mojega deda
 in asfaltne spomenike njegovi razliti krvi;
 obvisel bom na vrveh zadavljene svobode,
 sam in resnichen kot trepet umorjene srne –

Zapustil sem cesto nasmejanih lazhi;
 v moji dushi krohot njihovih zlochinov nich vech ne tli.

LJUDOZHRC

Ljudozhrc si zheli
 nekaj
 slastno
 hrustljavega,
 zhilavo
 plenjavega,
 nekaj s pushko
 podrtega,
 v sosedovem hlevu
 odrtega –

Ljudozhrc si zheli

mogočnih,
ukriviljenih zob,
za svoj ljudozhrski
nasmeh,
ki ga izvabi njegov
pretanjeni
greh.

Ljudozhrc si zheli
brhkih,
cvetochih
nevest
in razigranih,
polnokrvnih
mladencev
za svoje
svechano,
meseno
zdravilo.

Ljudozhrc si zheli
sočnih,
diktatorskih
zvitkov,
polne
brente
kulturno
zrejenih,
zveseljenih
chudi –

Potem zadovoljen
raja med njimi –
in nikdar
in nikoli
ne zapusti
razvajane mize –

dokler ne otrpne v temi –
ne vidi nich,
ne slishi nich,
ne chuti nich,
ga ne zanima nich –

Ne diha vech –

SOLZNIK

Pocurèla

pena
 prhetajochih
 devic =

shcheperèch

razprshek
 na prgishchu
 zlakotnèlih
 pogledov –

za

shlabèder
 divjachinskih
 hvalichenj,

votlichnost

goltachev
 raztrgavanih
 nekroz –

Grobovja

smrtnjakov –

Brez

bolechinskih
 spominkov,
 brez
 kelihov
 krikov –

Solznik

le za
 skölke
 zhivechih.

SLED V PESKU

UTOPIJA

Sanje
se ne razprshijo ob zori
Sanje
so resnica, ki ostane

Razbita
nad vodo
se zrcalna podoba
spet sestavi

FRAGMENT

... neizmernost morja
njegova spremenljivost
v kateri se zhivo prepoznavam
(negibne gore v nas budijo
varljivo vero v vechnost...)

LEBENSLIED

Komaj slishen shepet na dnu srca
tiho plahutanje razprtih kril
gola milina starega
gnezda se prebudi v soncu
in dusha odkrije
da je sončna in vzhajajoča
snov svezhine
pa hrepenenje v prerajajoči se
mladosti sveta
neskončni smehljaj upanja

Bezhne sanje
 preletijo in spreminjajo
 barve licu sleherne stvari
 prikazhejo se trepechejo izginejo
 nato pa naenkrat shvistnejo in se dvignejo
 kot zhiv shkrjanček proti soncu.
 in najina lahna tezha
 poskочи tja gor v sinjino
 in se v cvetni tuniki povzdigne v nebo

UMBRIJSKA POMLAD

sladko
     zhivljenje
         zore
             sonca
                 ptice
 prebujenja
     v majskih
         jutrih
 najina
     otroka
         midva
             otroka
 in raste
     rahlo
         se spreminja
 nejasna
     oblika
         mehka
             spreminja se
 od leta
     do leta
         tvoj videz
 hchi
     in moj
         ne najde
 podobe
     v vodi
         reka
             teche
 shibek
     jez
         nama vliva up
             trajanja

a vse
   mine
     mladost
       ljubezen
 radosti
   je konec
     zhe medtem
       ko jo dozhivljash
 kratkotrajna
   mera
     bliskovita
       in neskonchna
 v nas
   in zheja
     piti
       piti
 popiti
   ponovno
     ves
       jok
 in ne
   umreti
     lepo
       lepo
 in she lepshe
   se prikazhesh
     ob zatonu
       o Zhivljenje

SONNENUNTERGANG*

Ptichi na vecher zhgolijo
 na vejah palm
 na nebu ki postaja mehko in zhivo
 in kot biser trepeche
 sinje morje v somrachim
 preludiju poletja
 Senca pochasi chрни
 presenetljivo hladno
 kot v prichakovanju
 skoraj se zdrzne
 ob nevidnem drhtenju
 strun ki jih tishina ubira

Okoli in okoli
dehtenje klic
ki bi rade vzcvetele
radostni izbrisi
neotipljivo bezhijo z vetrom
v daljavo in vse pochasi
tone v senco
V igri tanchic
enake barve kot je zrak
zachenja vilinski sinji ples
na vodi
                  in z zamahom perutnic
se vzdigne do tihih nebesnih pragov
in utrzhe prvo
zvezdo ki trepeta
kot cvet ki se na peclju razpira

* v nemshchini pomeni sončni zahod

MORJE

Sladka vrtoglavica
potopljena v modrini
    Nebo je val
    na mojem srcu
    ki je nestalno in svezhe
    kot morje

DIEGU

zhivljenje je bilo lepo
tekanje po pesku
ob morju
duh po gozdovih
slano skalovje
devishke lune
temno grichevje
svetli snegovi
polne ceste
prazni trgi
izginjajoche freske

v starih cerkvah
knjige
veter
oblaki v letu
zamishljena vesla
na laguni
zvezde ognji
rahlo veselje
dana ljubezen
prejeta ljubezen
in pogostno jokanje
kruta prebujenja
po sanjah
bilo je lepo
sin
imeti dvajset let
in nato shtirideset
trdo delati
nespechen poskušati
izumiti
preizkusiti
izgubiti
in zacetni znova
silna vznemirjenost
za kulisami
v odprtih gledalishchih
chisto prichevanje
razocharanja
odhodi
vrnitve
bilo je lepo
sin
da smo zhiveli

APRIL V RIMSKI CHETRTE TRASTEVERE

privre in nanovo steche
zhivljenje
drevje in ptice
motorji
baročna shara
med starimi hishami

zidne tapete s cvetličnimi
 motivi pletena kosara
 v podnajemni sobici
 nalepljeni manifest na steklenih vratih
 slovensko dekle od delegacije
 topli sendvich barman ki z ochesom pomezhikne
 vrvezh velikanskih prebujenj
 zhivljenje
 zhivljenje
 zhivljenje
 bridko in razigrano
 okrutno in posmehljivo
 in skrivnostno lepo

S. NICOLÒ*

Okostja shkoljk, od morja izpraznjene
 lupine shkripajo na vlazni plazhi. Koraki
 ljubimcev na pesku ne pushchajo sledov,
 slana sapa jih ponese v brezmejno nebo.

* predel beneshkega Lida

S. MICHELE*

adagio
 na vetru
     zadnje sonce
 in bela sled na vodi
 neznan
 otok ob pristanku
     tishina
     spokojne agonije
 dihanje trave
 perutnic
 otrok in vesel
 glasba in dar
 rahle dushe
 na stebli vrtnice
 kot v templju

Krishne
rahla sapica
dihanje
most svetlobe
med Vsem in Nichem
    ponovno sem ozhivela
in zhivim
od kratkega chasa
ki se zdi chudezhen
ob prihodu zore
    na brodu Morda
    na vsem lepem
    zharecha Milost
in spet zazveni
v shirnem svetu
akord
neskonchne harfe
    skrivno
    shtevilo vesolja
    se odpre
in kar je bilo zapisano
in razprsheno
se na zemlji prerodi
v plahi senci
drevesa
    in vечно vrachanje
    se smehlja
    v svetli podobi
lahkotna
plesna figura
bleshchecha Smrt

* beneshki otok-pokopalishche, kjer pochiva tudi Stravinski

UNGARETTI*

Tiste nochi ko je chlovek
pristajal na mesecu
ob Herkulovih stebrih neba
bedenje v prichakovanju
na tvoj zadnji izdih
je bilo dusha in glas

vse Zemlje.
 Izginile so tvoje besede
 kot muha enodnevnica
 saj niso trajale dlje od dnevnega chasopisja
 in divji vrtiljak
 vsakdanje potroshnje
 sploh ne daje vech prostora
 tvoji smrti
 Kaj pa poezija
 umira???

* rokopis pesmi je datiran 20/6/70

STAVA*

Ne umre pesnik
 »delavec sanj«
 njegova pesem je upor
 zatirane narave
 proti naravi ki zatira
 Njegovo trpljenje je lemezh
 v trdi zemlji
 On ve za nichevost boja
 on ve za nichevost zgodovine
 on ve za nichevost omamljenosti
 z zasebno radostjo
 tako negotovo in varljivo
 Ve da gre za stavo
 Brez poroka
 Che bo dobil ali zgubil
 to ne spremeni izbire
 Jaz izberem indijanca, od bombe
 razmesarjenega otroka
 od stare lakote in zheje
 umirajoche mnozhice
 pomorjene ptice...

* Obe zgornji pesmi (napisani leta 2000) sta bili posveчени znanemu italijanskemu pesniku G. Ungarettiju (1888–1970) ob 30-letnici njegove smrti med 1. in 2. junijem 1970.

MLADEMU (NE)ZNANCU

Pústi za seboj mrzhnjo
in bedno oholost
ki te delata nemega in sovrazhnega
na moji poti
Cvetje sodi tvojim letom
in svetlo brstje
vsakovrstne prijaznosti
Ne zmrcvari ju
Z gluho sebichnostjo
pene tisočletij
je strahni razizem
to kar razlikuje in ločuje
mojega sina od tvojega
shibkega od mochnega
v neusmiljenem boju

Velikodushnezh objame
vse v svojem veselju
Njegova moch se razdaja
ne da bi iskala korist
Taki mladenichi kot si ti
so vsako jutro slishali
trde besede, vendar resnichne
od moje trpke ljubezni
Izbrali so me zavoljo tega
kot razlagalko chasa
da rechte NE zapostavljajochi
preteklosti
za ene smrt za druge zhivljenje
bel kruh
za Aria, lakota
za bastardne Jezuse

ki nam pripadajo, nepoznani,
vsi otroci iz enega semena
rojeni od zhenske bratje
pod istim soncem
naj se vsi skupaj reshimo ali poginemo

takshna je nasha usoda
atomskih otrok dedichev
    pozhgane Hiroshime
Da to od male aferice
ostane v tebi ne upam
morda pa je tvojo dusho
preshinil preblisk resnice.

PONOVNO SKUPAJ

Srecha ki prihajash k meni
neprichakovano
    bojim se
da zbezhish s vetrom
    vendar si sladka
    in si se kar naenkrat
    nasmehnila
    mojemu otroshkemu
    in sanjavemu srcu
narejena si iz nicha
in iz vseh drugih rechi
iz dezhja in vetra
iz glasbe in svetlobe
    imash svezhi okus
    po studenchnici
    dehtenje trave
    shchebetanje gnezd
    buchanje morja
si rosnomlado
    dekle
toplo zachudeno
da zhivish in ljubish
    mlad je tudi svet
    vsaka trudna bridkost
    je daven spomin
proti zori stegujem
svoje roke
    v novo

in prastaro daritev
in duša postane
kot je bila
nedotaknjena
nich drugega ne prosi
nich drugega ne upa
razen tega tvojega daru
narejenega iz nicha in vsega
srecha ki si se nasmehnila
nocoj mojemu srcu

O avtorici

Asteria Fiore, italijanska pesnica, pripovednica, esejistka in publicistka, rojena 19. maja 1935 v Neaplju, je diplomirala iz filozofije in zgodovine, do leta 1985 je poučevala v srednjih in vishjih sholah v raznih mestih Italije in obenem do svoje smrti 2. februarja 2002 sodelovala v številnih italijanskih revijah in chasopisih (L'Unità, Giorni Vie Nuove, Cronache umbre, La Nazione, Nuova Tribuna Letteraria, Rocca in Adige panorama). V reviji *Rocca* je imela rubriko TU-TUTTI (TI-VSI), kjer se je zavzemala za »odrezane jezike« in pisala stvari, kot je pravila sama, ki jih chasopisi kar obidejo, ker po njihovem mnenju sploh niso »novice«, to je chasnikarsko so (ne)zanimive. Za seboj je pustila shtevilne objave, vendar pretezhno chasopisne in revialne, nikoli ni imela ali si ni vzela dovolj chasa, da bi pesmi ali prozo uredila in vezala v knjige, ker se je rajshi ukvarjala s kulturo v živo, z organiziranjem mladinskih gledalishkih nastopov, literarnih večerov, pesnishkih branj in mednarodnih festivalov, sodech, da ima she chasa na pretek za knjizhno (i)zbiranje in prebiranje. Seveda je tako mislila na zacetku svoje knjizhevne poti po prvih dveh knjigah, in sicer pesnishke zbirke *Femminile singolare* (Zhenski spol, ednina) iz leta 1977 in proznega dela *Focolare lucano* (Lukansko ognjishche), 1982. Leta 1985 je nehala poučevati in je zhivela izmenichno bodisi v Nemchiji bodisi v Benetkah in kasneje tudi v Franciji (v Alzaciji). Kmalu po njeni smrti je izshel (2002) ponatis zgoraj omenjene prve pesnishke zbirke in dve leti kasneje (2004) izbor pesmi *Il segno sulla sabbia* (Sled v pesku) iz njene nepregledne zapushchine. She prej pa dve zgoshchenki *Asteria legge le sue poesie I e II* (Asteria prebira svoje pesmi I in II). Umrta je za rakom na jugu Italije v Positanu, kjer je tudi pokopana.

* Izbrane pesmi so iz pesnishke zbirke *Sled v pesku*.

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorici: Jolka Milich

Bogdan Novak

PESEM O KRALJU MATJAZHU

Po ljudskih motivih

BICH

Bil Matjazh je reven hlapček,
komaj sluzhil je za krapček
pri gospodu imenitnem,
kmetu trdnem, imovitnem,
5 sredi budimske ravnice,
kjer zhivijo od pšenice.
Dan je vsak preklel kokota,
ki ga zbujal je vrh plota,
kikirikal in razgrajal,
10 putkam je o svitu bajal,
sonce da zhe svet ozarja,
da je zbudil gospodarja,
ta je sunil gospodinjo,
naj odpre sred kashche skrinjo,
15 kjer je sladka kurja picha
za kokoshi in petlícha.
Gospodar je hlapce zbudil,
nad lenuhi se razhudil,
vsakemu dal opravilo,
20 chesh da delo je zdravilo,
ki krepi telo lenuhom,
glavo chisti polezhuhom.
She nebo bilo je sivo,
ko orat so shli na njivo,
25 da obilno bo rodila,
seme novo bo kalila,
da bo kmet dobil cekine,
svojim hlapcem dal drobtine.

Je Matjazh pred plugom hodil,
30 krave za povodec vodil,
gospodar drzhal je ralo,
da globoko je oralo,
rusho dalech je odrival,
zemlji nedra je razkrival,
35 od ozare do ozare
dolge brazde so nastale,
svezha zemlja je dehtela,
po semenu hrepenela.
Sivo je nebo zbledelo,
40 v sonchne zharke se odelo,
vrani so se v gozd poskrili,
v brazdah niso vech hodili,
kjer so chrna motovila
slastne chrve si lovila,
45 jutro se je dnevu vdalo,
sonce vishje je sijalo.

Kriva sonchna je pripeka,
da Matjazh se opoteka,
kleca v hoji she zhivina,
50 kmeta oslabi vrochina.
V potu kazhe se resnica,
bozhje sodbe ta pravica,
Adamu bila je dana,
z Evo sta bila pregnana
55 s srdom bozhjega ukaza:
v potu svojega obraza
vechno kruh bosh trd uzhival
vse dotlej, doklèr bosh bival,
potlej v zemljo se povrnesh,
60 kajti kamor se obrnesh,
zemlja noge ti prikuje
nase in te prichakuje,
saj sem prah le vkup pometel,
sem iz zemlje te izgnetel,
65 iz prsti telo ustvaril,

vanjo dusho ti podaril,
a ker tega nisi vreden,
prah prstén ostajash beden,
zemlja ti bo hrano dala,
70 te na koncu pokopala,
ko te smrt bo bleda vzela,
bosh le kupček siv pepela.

Ko je sonce najbolj zhgalo,
k njivi sluga je prignalo:
75 v koshu nosil je kosilo,
kasho in vodé obilo,
zraven zhlice so lesene,
kruh iz moke je ovsene,
gospodinjine je peke,
80 dala je she vrch zaseke.
Brzh izpregli so zhivino,
jo spustili v hladovino,
potlej ralo obrnili,
v senci so si pogrnili,
85 gor na zvrnjen plug posedli,
zhlico vzeli in so jedli.
Kar zglasijo se zvonovi
od Budíma, kjer gradovi
kralja so in od gospode,
90 gor na hribu onstran vode.
Ni se navček to oglashal,
da bi kralja smrt razglashal,
to je vechji zvon udarjal,
na volitve opozarjal,
95 zraven manjsha sta zvonila,
ljudstvu sta spregovorila:
kralj je mrtev, zhivel novi,
kralj je mrtev, zhivel novi!
V tistih starih kmetskih chasih,
100 kot se slishi v dedov glasih,
kralja so tako izbrali:
krono kvishku so zagnali,

ker je chrno moch imela,
da v nebo je poletela,
105 kralja v kom je zachutila,
se na glavo mu spustila.
Kogar krona je izbrala,
mu kraljevsko moch je dala,
da so grofje pokleknili,
110 ga za kralja razglasili.
Slishi zven se prek ravnice,
preko polj in koshenice
se plashijo male ptice,
lahkokrile jerebice.
115 Kralj je mrtev, zhivel novi,
kralj je mrtev, zhivel novi,
pojejo prek njiv zvonovi,
peli bodo, dokler novi
kralj ne bo imel prestola,
120 preko hriba, preko dola.
Med jedjo se kmet poshali:
»Bodo kralja si izbrali,
ta Matjazh pa tu poseda,
ker mamljiva mu je skleda
125 kashe bolj od krone zlate,
ljubi grosh bolj kot dukate!
Tam odlocha se usoda
ljudstva, njemu pa posoda
mastne ajde vech pomeni,
130 saj mu to le Bog nameni.
Hlapcu jarem Bog nadene,
dá zlató mu v las pramene,
vsakemu pa bogatinu
placha vse samo v cekinu.
135 Kdo bo srechnezh med veljaki,
kdo bo prvi med mozhaki,
ki ga vênchala bo krona,
kdo se bo polastil trona?«
Sluga reche prav vnemarno,
140 z roko mahne malomarno:

»Preden dan bo pomrachilo,
vse se bo zhe razjasnilo,
ko domov bomo prispeli,
kralja bomo zhe imeli.
145 Davki niso stvar kmeticha,
dvor ima za to biricha,
kralj ni kmetova izbira,
plemstvo kozho nam odira.«

Hlapec ga Matjazh pogleda,
150 tiho steche mu beseda:
»Nich ne bo nihche opravil,
che se tja ne bom odpravil.«
Sluga zdaj se ponorchuje,
kakor v shali pomodruje:
155 »Kaj si zvohal s temle nosom,
s krivim rilcem, dolgim kosom?
Kdo bo srechnezh med veljaki,
kdo bo prvi med mozhaki,
ki ga venchala bo krona,
160 kdo se bo polastil trona?«
Hlapec ga Matjazh pogleda,
tiho steche mu beseda:
»Ta bo srechnezh med veljaki,
ta bo prvi med mozhaki,
165 tega venchala bo krona,
ta se bo polastil trona,
ki bo danes s pluga jedel,
si z zhelezne mize stregel.«
Ko to reche o vladarju,
170 smeh izvabi gospodarju:
»Ti si danes s pluga jedel,
si z zhelezne mize stregel.
Ti bosh srechnezh med veljaki,
ti bosh prvi med mozhaki?
175 Dete komaj petnajstletno,
otrochè she nedoletno,
ne norchuj se iz starosti,
ne prepusti se norosti!

To zajel si prav iz nicha,
180 saj bosh kralj, ko bo iz bicha
tvojega pognalo cvetje,
krona nashla bo zavetje
na otroshki tvoji glavi,
kot pristoja sedlo kravi,
185 ko bo zhabi perje raslo
in bo hrast pocédil maslo.«
»Tisti bo resnico videl,
ki dovolj dolgó bo zhível,«
dé Matjazh in bich pri prichi
190 brazde sred v zemljó zapichi.
Potlej vstane, se odpravi
chez ozare kar po travi,
dokler ni prishel na cesto,
ki ga pelje v Budim mesto.

195 Princi, grofje in vsi drugi,
kmetje vmes, tlachani tudi,
pa baroni, obrtniki,
tu meshchani, tam svetniki,
she pisarji in vojaki,
200 pa berachi in veljaki,
vseh stanov so se nabrali,
se za krono so pognali.
Shépavi so prihiteli,
suhi, srednji in debeli,
205 zdravi, bolni, klovni, spaki,
suhi, mochni korenjaki,
slepi, nizki in visoki,
nemi, gobavi, široki,
tihi, mirni, gobezdavi
210 in naduti kakor pavi,
pismeni in uchenjaki,
vmes pa kot povsod bedaki.
Spredej vse na kup se stisne
sredi gneche nepopisne,
215 vsak si boljshe mesto ishche,
kjer naj srecha ga obishche.

Ribji trg je bil preplavljen,
kdor ni prvi, je odpravljen
s trga dol med mestne hishe,
220 naj pod nosom se obrishe.

Gor vsi gledajo v nebesa,
kot da čakajo chudesa:
plemstvo ves dan krono meche,
vendar nima nihche sreche,
225 krona zgoraj je ostala,
ljudstvu v zraku kraljevala,
ne da bi se dol spustila
in vladarja dolochila.

Komaj se Matjazh prikazhe,
230 zhe se drugim srecha zlazhe:
krona spushcha se v nizhave,
da bi sedla vrhu glave.
Krona se je lesketala,
je Matjazha v strah dajala,
235 da opletal je z rokami,
zhivchno cepetal z nogami,
v tem po krizhu je udaril,
ga na kroni vstran pokvaril.

Krona sredi te zmeshnjave
240 njemu sede vrhu glave.
Vpili so ljudje, vojaki,
kmetje, hlapci, korenjaki,
je zavpila kralja strazha,
kot zahteva stara vrazha:
245 »Naj nam Bog zhivi Matjazha!
Naj nam Bog zhivi Matjazha!«
Je gospoda nejevoljna,
s krono nikdar zadovoljna:
»Ti bosh srechnezh med veljaki,
250 ti bosh prvi med mozhaki?
Dete komaj petnajstletno,
otrochè she nedoletno,
ne norchuj se iz starosti,

ne prepusti se norosti!
255 Vsak bi bil enak bedaku,
che bi krono siromaku
pustil in priznal vladarja,
ki brez strehe je, denarja!
Hlapec zhe ne bo kralj plemstvu,
260 da imel bi grofe v spremstvu!«
V drugo krono so metali,
potlej so v nebo zijali,
kam bo zlata krona pala,
komu zhezlo v roke dala.
265 Krona se spusti v nizhave,
spet Matjazhu vrhu glave.

Je gospoda nejevoljna,
s krono nikdar zadovoljna:
»Ti bosh srechnezh med veljaki,
270 ti bosh prvi med mozhaki?
Dete komaj petnajstletno,
otrochè she nedoletno,
ne norchuj se iz starosti,
ne prepusti se norosti!
275 Vsak bi bil enak bedaku,
che bi krono siromaku
pustil in priznal vladarja,
ki brez strehe je, denarja!
Hlapec zhe ne bo kralj plemstvu,
280 da imel bi grofe v spremstvu!«
V tretje krono so metali,
potlej so v nebo zijali,
kam bo zlata krona pala,
komu zhezlo v roke dala.
285 Krona se spusti v nizhave,
spet Matjazhu vrhu glave.
Slepcu je bilo zdaj jasno,
glushcu izrecheno glasno:
plemstvo glave je sklonilo,
290 kralja v dvor je pospremilo.

Vpili so ljudje, vojaki,
z njimi hlapci in veljaki,
je zavpila kralja strazha,
kot veleva stara vrazha:
295 »Naj zhivi nam Bog Matjazha!
Naj zhivi nam Bog Matjazha!«

Gospodar drzhal je ralo,
da globoko je oralo,
rusho dalech je odrival,
300 zemlji nedra je razkrival,
od ozare do ozare
dolge brazde so nastale,
svezha zemlja je dehtela,
po semenu hrepenela.
305 Je na koncu se obrnil,
krave v drugo smer zavrnil,
da bi mu zhelezno ralo
novo brazdo preoralo,
kar je videl chez chez prstje
310 gor na bichu mlado brstje.
Ko se je priblizhal malo,
nekaj listov je pognalo;
ko do tja prignal je krave,
videl gor je rozhe prave:
315 vrhu bicha so cvetele,
vse razprte so dehtele,
vrtnice bile so rdeche,
bozhji znak Matjazha sreche,
dosti so medu imele,
320 da so vabile chebele.
Kmet je padel na kolena,
v slavo bozhjega imena
odzhebral je tri molitve,
potlej tja chez brazde plitve
325 ves razburjen se odpravi
chez ozare kar po travi,
dokler ni prishel na cesto,
ki ga pelje v Budim mesto.

Je pretreslo gospodarja:
330 na prestolu za vladarja
bil njegov je revni hlapček;
včeraj služil je za krapček,
danes kralj je med mozhaki,
najmochnejshi med veljaki.
335 Zlato jabolko v levici
svet podreja mu v resnici,
zlato zhezlo mu v desnici
sodstvo daje po pravici,
zlata krona mu na glavi
340 sodi h kraljevi opravi,
je posuta z diamanti,
vsi najlepshi so briljanti,
vmes je na pretek rubinov,
plashch je bel in hermelinov,
345 a obleka iz barzhuna,
vanj so tkali ovchja runa,
srajca je iz chiste svile,
jo device so seshile,
ob potoku na dobravi,
350 sredi polja na livadi,
pajki spredli so tkanino,
rosno mehko svilo fino.
Kmet je padel na kolena;
kralja chrnega imena,
355 ki se je Corvinus pisal,
vrana si je v grb narisal,
da bi ne pozabil ptichev,
poljskih ptic z domachih grichev,
milosti je prosil plashno,
360 kazen naj pozabi strashno,
ker je velichanstvo smeshil,
zoper kralja se pregreshil,
hlapca videl je v vladarju,
ne pa sluge v gospodarju.
365 Kralja je obshel nasmeshek:
»Saj je majhen tvoj pregreshek,

torej vstani, dobri sluga,
milost bozhja je zasluga,
slàbo v dobro kralj obrne,
370 pa mu Bog potem povrne:
vzel te bom za gospodarja,
da bosh hlapcem za vladarja
in skrbel za polja moja,
kot bila bi vedno tvoja,
375 dal ti bom za to plachilo,
ki bo moshnjo debelilo.
A povej mi zdaj resnico,
kje izvedel si novico,
da me je izbrala krona,
380 popeljala me do trona,
kralja skozi sreche vrata,
sredi samega shkrlata.«
Gospodarju jezik steche,
koj pove mu, tole reche:
385 »Sem drzhál na njivi ralo,
da globoko je oralo,
rusho dalech sem odrival,
zemlji nedra sem razkrival,
od ozare do ozare
390 dolge brazde so nastale,
svezha zemlja je dehtela,
po semenu hrepenela.
Tam na koncu sem obrnil,
krave sem nazaj zavrnil,
395 da bi mi zhelezno ralo
novo brazdo preoralo,
kar sem videl chez ledino
gor na bichu brstovino.
Ko sem se priblizhal malo,
400 nekaj listov je pognalo,
ko do tja prignal sem krave,
videl gor sem rozhe prave:
vrhu bicha so cvetele,
vse razprte so dehtele,

- 405 vrtnice bile so rdeche,
bozhji znak Matjazha sreche,
dosti so medu imele,
da so vabile chebele.
To mi reklo je, da krona
- 410 te peljala je do trona,
kralja skozi sreche vrata,
sredi samega shkrlata.
Koj sem padel na kolena
v slavo bozhjega imena,
- 415 potlej tekel sem na cesto,
ki nas pelje v Budim mesto.«

Opombe

To so zares najbolj nujne opombe manj znanih imen, pojmov in besed. Vse starinske in manj znane besede, ki niso omenjene v opombah, lahko najdete v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*.

BICH

88 *od Budima, kjer gradovi ...* Budim je slovensko ime za Budo. V Matjazhevih chasih je bila prestolnica madzharske kraljevine najprej Buda, Peshta pa je bila povsem ločeno mesto. Pozneje sta se mesti zlili v Budimpeshto.

156 *s krivim rilcem, dolgim kosom ...* Kralja Matjazha vechkrat opisujejo kot mozha z izjemno dolgim, krivim nosom.

217 *Ribji trg ...* del Budima, ki se she danes imenuje enako.

237 *v tem po krizhu je udaril, ga na kroni vstran pokvaril ...* Krona madzharskih kraljev nosi nagnjen krizh. Ni znano, kdaj se je skrivil; po ljudskem izročilu se je to zgodilo ob kronanju kralja Matjazha.

354 *kralja chrnega imena, ki se je Corvinus pisal ...* Kralj Matjazh se je v resnici pisal Mátyás Hunyadi, potem pa je svojemu imenu dodal Corvinus, kar v latinshchini pomeni vrana, krokarja. Chrnega pticha so imeli Hunyadiji tudi v grbu. Za to povezavo je kriv Matjazhev dvorni zgodovinar Antonio Bonfini (1425 – 1542), ki je spisal shtudijo, s katero je dokazoval Matjazheve rodbinske korenine v stari rimski rodbini Corvinus.

Prvi od petnajstih spevov epa Bogdana Novaka *Pesem o kralju Matjazhu*, ki v celoti izide pri grosupeljski založbi Mondena v letu 2005. (Op. ur.)

Bogdan Novak

AVTORSKO PRICHEVANJE

(o epu *Pesem o kralju Matjazhu*)

Prichujoča *Pesem o kralju Matjazhu* (8332 verzov) je prvi pravi slovenski ep. Nastal je po ljudskem izročilu. To se pravi, da sem preuchil slovensko ljudsko pesništvo in pripovedništvo. Iz njega sem izbral pesmi in pravljice o kralju Matjazhu in vse tiste pesmi, ki jih je mogoče vključiti v tekoče dogajanje. Ko sem na primer opisoval Matjazhevo poroko z Alenchico, sem vpletal verze, ki jih je slovensko ljudstvo prepevalo na svatbah. Zanimaril pa sem mnoge anekdotične pravljice, ki niso imele dovolj epske vsebine in bi pesnitev samo razvodenile.

Pesem o kralju Matjazhu ustreza vechini zahtev, ki jih za ep dolocha literarna teorija. Obravnava snov iz mita in zgodovine. Kralj Matjazh je zgodovinska osebnost, ki je skozi ljudsko poezijo postala mitska oseba. Nosilec epa je kralj Matjazh, ljudski junak. Poleg njega so v epu cesar, kralji, sultan, pashe, grofje in drugi plemichi, prav tako junaki tistega chasa. Da ima ep potrebno shirino, so vključeni she preprosti ljudje tistega chasa (15. stoletje): kmetje, rokodelci, meshchani, vojaki, trgovci. Mitske so tudi mnoge stranske osebe, ki jih srečuje kralj Matjazh: ciganka, vile, vragi, Bog, Satan.

Slovenski literarni teoretiki so doslej izrazhali dvom, da bi bilo na podlagi slovenskih junashkih pesmi mogoče napisati ep (Janko Kos). Poskushali so mnogi. Omenimo Franceta Presherna, Jovana Veselega Koseskega, Jerneja Levichnika, Janeza Trdino, Matija Valjavca, Simona Jenka, v novejšem chasu pa Franca Saleshekega Finzhgarja, Antona Ashkerca in Josipa Lovrenchicha. Uspelo ni nikomur.

Teoretiki mislijo tudi, da je chas za ep minil, ker ga je nadomestil roman (Janko Kos). Sam se s tem ne strinjam in dokazujem, da je ep na podlagi ljudskega izročila she kako mogoch.

Ljudsko pesništvo je namrech z epskimi pesmimi o kralju Matjazhu razshirilo svojo snov, kot ugotavlja Franchek Bohanec. Ne obravnava vech samo tragike posameznega chloveka, ampak tudi dogodke, ki vplivajo na celotno skupnost. V bojih s Turki dobi ljudsko pesništvo novo razsezhnost, predvsem pa epsko shirino in nasprotje dveh polov. Na eni strani imamo kralja Matjazha kot predstavnika razsvetljenstva, omike, dobrega chloveka, zashchitnika slabotnih in nemochnih tlachanov, zatiranih kmetov, na drugi strani pa mrachnjashke, neverne Turke, ki ropajo in pozhigajo ter pobijajo po nashih krajih. Spopad dobrega in zlega. Spopad vere in nevere, razsvetljenstva in mrachnjashtva, pa naj pogledamo z nashe ali s turshke strani.

S tem se je nasha ljudska poezija prvich približhala zahodni Evropi in razsvetljenstvu. Kralj Matjazh je tako zhiv motiv, da je iz ljudskega preshel tudi v umetno slovstvo in je pravzaprav danes stalnica slovenske knjizhevnosti. Prav zato se mi je zdel najbolj primeren za epskega junaka. Vanj so tako ljudski pesniki kot pozneje umetniki vlagali vse svoje upe, izpolnitve zhelja. Pripisovali so mu moralne in znachajske odlike, ga razglasili za nosilca pravichnosti in tistega, ki bo na koncu kot deus ex machina uredil ta svet in uvedel popolno pravichnost.

V podkrepitev te trditve naj navedem samo dva ljudska verza: Ker kralj Matjazh spi, pravice vech ni ...

Ep o kralju Matjazhu sem imel v mislih zhe v mladih letih, ko sem bil prepričan, da moram nadomestiti vse tiste vrzeli, ki so jih pustili v slovenski knjizhevnosti. Kot sem pogosto rekel o svoji epski seriji *Lipa zelenela je*, ponavljam tudi zdaj: vedel sem, da moram chakati na svoja zrela leta, kajti epik mora imeti veliko izkushenj, zgodb in dozhivetij. Tako sem nenehno odlagal ep o kralju Matjazhu. Pesmi, ki sem jih prebiral doma v ochetovi bogati knjizhnici v Shtrekljevi izvirni izdaji, so mi bile premalo za spletanje epa.

Toda imel sem srecho, da sem lahko sodeloval pri prevodu finskega epa *Kalevala*, ki sem ga v celoti pretil v verze (22.795 verzov). Tudi *Kalevala* je nastala tako, da je zbiralec finskih ljudskih pesmi Elias Lönnrot (1802-1884) spletel razlicne ljudske pesmi v enoten ep. Ko sem ga bral in videl, kako je sestavljen, se mi je posvetilo, da bi lahko enako naredil z nashimi pesmimi. Ljudske pesmi o kralju Matjazhu sem prepletel s svatovskimi, obrednimi, obsmrtnimi in ljubezenskimi verzi slovenskega ljudstva. Presenetljivo je, kako zelo so mnoge slovenske obredne pesmi po vsebini podobne finskim. Imel sem seveda srecho, da mi pesmi ni bilo treba shele zbirati med ljudstvom, kakor je to pochel Lönnrot, kajti pri nas je to velikansko delo zhe opravil dr. Karel Shtrekelj. Meni ni ostalo drugega, kot da sem jih v posameznih spevih spletel v kite, te pa v epski venec.

Ne bom podrobneje razlagal, katere ljudske pesmi sem kje uporabil, temu sem se odrekel tudi v opombah. To delo prepushcham shtudiju slavistov, morda bo kdo kdaj she doktoriral iz tega. Tisti redki, ki se v nashi dezheli spoznajo na ljudske pesmi, bodo to takoj vedeli, za druge pa pri branju epa ni pomembno.

Za verz sem si izbral shtiristopichni trohej, v zaporedju poudarjen in nepoudarjen zlog s konchno zhensko ali shibko rimo na zadnjih dveh zlogih (veje, seje). To sem prekrshil samo v zadnjih dveh verzih, kjer sem izpustil en nepoudarjen zlog in zhensko rimo zamenjal z moshko. V teh dveh zadnjih verzih je namrech sporochildo epa, posodobljeno po Levchevi priredbi ljudske pesmi o kralju Matjazhu:

Z narodom bo narod rajal,
dan najlepshi pa obhajal
bodesh ti, slovenski rod,
ker bosh konchno svoj gospod!

Shtiristopichni trohej se mi zdi najbolj primeren, ker ga pogosto uporablja ljudsko epsko pesništvo. Tudi Presheren ga je uporabljal v svojih redakcijah ljudskih pesmi o kralju Matjazhu.

Ep sicer nima veliko zveze z resničnim življenjem kralja Matjazha, ki se je pisal Mátyás Hunyadi – Korvin (1443 – 1490). Ta je bil prebrisan spletkar, osvajalec novih dežel, branilec pred Turki, po drugi strani pa razsvetljen in izobražen vladar, ki je podpiral umetnost in znanost. Zelo rad je hodil preoblečen med preproste ljudi in prislushkoval govoricam. Na koncu je umrl, domnevno zastrupljen s figami.

Ko je she zhivel, so ga obtozhevali, da je svoje podanike prehudo izzhemal z davki, kajti za nove in nove vojne je potreboval veliko denarja. Nasledili so ga očitno she hujshi krvosesi in zelo hitro je v ljudski domishljiji postal »nekdanji dobri kralj Matjazh«. Zhe sto let po njegovi smrti najdemo zapise, ki ga povelichujejo, chesh da ni vech pravice na svetu, odkar je umrl kralj Matjazh. Polagoma je iz tega nastal mit o dobrem in pravichnem kralju, ki se je hkrati shiril med vsemi njegovimi podaniki. Tako poznajo pravljice in ljudske pesmi o njem poleg nas in Madzharov she Hrvatje, Srbi, Ukrajinci, Slovaki, Chehi, Rusini in celo Nemci.

Vechkrat smo slishali, da je kralj Matjazh izposojen junak v slovenski ljudski pesmi, vendar to prav gotovo ni res. Kralj Matjazh je bil v določenem obdobju kralj vechine Slovencev, zato ga je ljudsko pesništvo popolnoma sprejelo za svojega. Kot Prekmurcu pa mi je seveda she dosti blizhje, saj je bila nasha kultura vedno povezana tudi z madzharsko.

Nash najvehji strokovnjak za ljudsko zakladnico Milko Matichetov je zhe zdavnaj odločno zavrnil teorijo, po kateri naj bi bil model za kralja Matjazha pri nas kmet Matjazh, ki je vodil koroshke puntarje. Sam vidim v poskusih zanikanja kralja Matjazha kot slovenskega junaka tisto nasho zaplankanost, ki nas je vedno lochevala od Evrope. Podobna je tistim, ki trdijo, da smo Veneti, pa da smo Karantanci.

Kaj nam pa sploh she ostane, che ne bomo priznali nashe prepletenosti s svetom in s svetovnim izrochilom? Ena od nashih najbolj znamenitih ljudskih pesmi je *Godec pred peklom*, ki je pri nas vezana na kralja Matjazha, kot opozarja Shtrekelj, in sem jo prav tako vpletel v ep. V tej pesmi so v resnici dosti starejsi motivi. To je nasha razlichica enega najlepshih motivov na svetu, zajeta iz antichne mitologije: zgodba o Orfeju in Evridiki. (Ta motiv je uporabljen tudi v *Kalevali* in ga imajo za najlepshi del epa). Prav ta prepletenost nashega ljudskega izrochila s svetovnim je zame tisto, kar bogati nasho umetnost.

Seveda so zelo stari motivi ljudskega pesništva tudi tisti o vilah, vragih, ognjenem dezhu in podobno. Tako kot mnoge slovenske besede po svojih koreninah segajo tudi 10.000 let nazaj v prajezik, tako so she starejsi vsi ti pravljichni motivi, ki so skozi stoletja na stari podlagi dobivali nove junake.

She ena plat epa o kralju Matjazhu je, na katero bi rad opozoril. Vechina ljudskih pesmi nashega naroda izprichuje globoko zavezanost katolishki veri. Tega se nisem

branil, niti zhelel zatajiti. Slovenski ljudski pesniki so bili verni in to se normalno odrazha v njihooovi poeziji. Brez zadrege sem v ep vključeval tudi tovrstne pesmi, ker so pach odraz slovenstva in zhivljenja v 15. veku in pozneje.

Na koncu bi rad poudaril she to, da je *Pesem o kralju Matjazhu* po svoji motiviki univerzalna pesnitev. Iz ljudskega pesnishtva zajema vechne motive, spoznanja in misli, ki nenehno zaposlujejo s svojimi vprashanji vsa ljudstva sveta. To je ep, ki govori sicer o kralju Matjazhu od njegovega kronanja do smrti, a tudi o vechnem zhivljenju, o zhivljenju po smrti, o boju z Bogom, o povezanosti chloveka in narave, o hrepenenju po pravichnosti in o spoznanju smisla zhivljenja.

Che sem zajel vsaj delcek tega, sem zadovoljen, saj sem s tem izpolnil smisel svojega zhivljenja.

Sonja Votolen

ANTIKA

Doma se vech ne prikazhi, sem mu zabichal.

Zelo povzdignil glas. Zazhugal s prstom. Se je vmes zabliskalo od mojega zlatega prstana. Sem chutil, da so mi zatrepetali brki. Vedno zatrepetajo navzdol, da jih zachutim na spodnji ustnici. Vedno tedaj, kadar sem jezen. In tedaj sem bil. Spet besen. Kajti ta moj sin je stena. Ne morem verjeti, da sem mu jaz naredil takshne mozhgane. Nedojemljive. Nich ne pripronice vanje. Zadnje chase nich pametnega. Pa ima fakultetno izobrazbo. In nenadoma nepredushno zaprte zabetonirane mozhgane.

Na vse mogoche nachine sem mu zhe poskusil predochiti njegovo klavrno situacijo. Razmeqliti oчитno meglo na ocheh. Meglo in temo v mozhganih. Che jih sploh she ima. Sem se trudil biti prizanesljiv. V opombah, opazkah, razmishljanjih. Ki so se nanashale nanj. Bili so pravzaprav monologi oziroma solo glasno razmishljanje. Jaz sem razpredal, on pa je bil mutec. Brezbesednezh.

Imelo me je, da bi udaril po mizi, tako me je nervirala njegova oчитna dostojanstvena molchechnost. In tisti izraz na obrazu, vsevedni. Komaj opazno nasmeshkana lica. V posmehec nashobljena. Chesh nehaj stari, zaman brenchish.

Seveda nisem mogel ali smel zatajiti svoje stroke. Cheprav bi kot foter mirno lahko zajebemtil po lastnem frochaku. K vragu vse moje vedenje o psihologiji chloveka.

Imelo me je, da bi ga direktno na tisto visoko chelo. Kakrshno bi naj bilo zgled intelektualnega chloveka. Zavrzhena trditev, potrjena v moji domachi praksi. Na preizkushnji moje psiholoshko znanje in ochetovska ljubezen. Oziroma razumevanje.

Doma se vech ne prikazhi, che gresh spet k tisti antiki!

Bil je na stopnishchu. Lep kot hudich. Saj ni chudno, da ga je opazila. Omrezhila. Zastrupila. Mu ugrabila misli. Dejanja. Korake. Voljo. Zhelje.

Res je lushten chrn fakultetnik. Z izgubljeno razsodnostjo. Z izgubljeno inteligenco. Saj kaj bi sicer lezel vsak dan k tisti antiki? Ne morem je drugache imenovati. Nepolnoletna bi mu lahko bila mati. Pa se on rola s to... antiko... med rjuhami. Se rola po njej. Se ona rola po njem. Vse se rola. Ja, tudi rolata se, tako zares rolata... po cesti... mislim tisto razgibavanje... pravzaprav lomljenje kosti... A za njega, tepca, ki je moj sin, je to she nekako sprejemljivo. Zhrebichek rezgetavi je she. Ampak ona... antika... che se ta stegne po asfaltu... neroda... Toda rekel je, tepec, ki je moj sin s fakultetno izobrazbo, da je spretnejsha od njega. Gibchna jeguljica na rolerjih, jo je imenoval. Da nisem mogel vech poslushati tistih slavospevov antiki.

Si slisal, domov se vech ne prikazhi, che...

Se je lushten chrn fakultetno izobrazhen tepec, ki je moj sin, obrnil. In me pogledal navzgor. Jaz pa njega navzdol. Stal sem na vrhu stopnishcha. On je bil nekje na sredini. Je pochasi, nich nestrpno rekel:

Oche, kje so ti dali diplomo iz psihologije?

Sem se za trenutek zmencal. Saj menda res ne bi bil smel izrekati ultimatnih svaril. In she vech takshne filozofsko–psiholoshke share se mi je prikotalilo v um. A sem jo brz h pospravil.

Sem rekel: She zadnjih te opozarjam. Che se ne odpovesh tisti antiki, ne hodi vech domov.

Naredil je korak in dejal:

Torej ti zadnjih rechem – oche. Tisto antiko imam rad in je ne bom zapustil.

Tebi se rola, nisem mogel verjeti.

Tebi se rola, foter.

Ne morem verjeti, da se odrekash domu, sem tulil.

Zavracham tvoje tako imenovane ne spodobi se, kajti srechen sem s – kot ti pravish – antiko.

Si sploh slisal, kaj sem ti rekel, sem bil svarech v zadnjih koshchkih upanja, da se mu bo vendarle razjasnilo v umu.

Samo zobno shchetko bom odnesel.

Je tiho dejal. Preskochil po dve stopnici. Mimo mene shvignil. Slisal sem odpreti kopalnishka vrata. Je mimo mene dol shvignil. Po dve stopnici preskochil navzdol.

Preden je odprl vhodna vrata, je pomahal z zobno shchetko, ne da bi mi pokazal kaj drugega kot hrbet.

Takshnega sem ga nazadnje videl. Menda je she vedno z antiko. Menda ima ona zhe kar balonast trebuh. Jaz pa... saj je res, da je vse za nekaj prav... sem zachel raziskavo na temo: mlad moshki starejshe zhenske.

Iztok Vrhovec

SMRT

Tistega poletnega popoldneva sva bila z dedom sama v hishi. Ded je bral knjigo, jaz sem sedel v kotu sobe s svojimi igrachami; z dvorishcha je odjekalo brkljanje babice.

Pred nekaj tedni so odpeljali našega Reksa, psa, kl sem ga poznal vse svoje zhivljenje (imel sem šest let), in od takrat ga nisem vech videl. Rekli so, da so ga *uspavali*. »In kdaj se bo zbudil?« sem vprashal. »Ne bo se vech prebudil,« so odgovarjali in se ob tem nekako chudno spogledovali. Sosedov Tim (bil je dve leti starejsi od mene) je rekel, da *uspavati* pomeni, da so mu dali nekakshno injekcijo, zaradi katere je umrl. Da so ga odpeljali zato, je she rekel – to naj bi mu bil povedal njegov oche – ker je napadel mojega deda.

»Deda ...« sem rekel zamishljeno med premlevanjem vseh teh misli.

»Ja?« je odvrnil ded in she naprej sklanjal glavo nad svojo knjigo.

»Kaj se je zgodilo z Reksom? Tim mi je rekel, da se ne bo vech prebudil. Da je ... ee ... umrl, potem ko so ga ... *uspavali*. Kaj se je v resnici zgodilo z njim? So mu res dali ... nekakshno injekcijo, zaradi katere je ...«

Ded je dvignil glavo, globoko vdihnil, potem pa se obrnil proti meni.

»Hm,« je rekel. In potem she enkrat: »Hm.«

Te hm–e sem poznal. Obichajno jim je sledilo pojasnilo.

In res je chez chas ded spet spregovoril: »Reks me je shavsnil,« je zachel.

»Ja, sem slisal,« sem odvrnil.

»Pes tega ne bi smel narediti,« je nadaljeval ded. »Zato smo ga odpeljali – sem ga odpeljal,« se je popravil, »k veterinarju. In so mu dali – tako kot si zhe rekel tudi sam – injekcijo in potem je ... *zaspal*. In ... ja – res, ne bo se vech prebudil. Tochno tako, kot ti je rekel Tim.«

Bil sem vaje takshnih dedovih odgovorov brez ovinkarjenj. A vendar me je to, kar je bil pravkar povedal, presenetilo; nekako chudno me je streslo, prevzeli so me nenavadni, nepoznani občutki. Kljub temu, da Reksa zhe tako dolgo ni bilo, sem v sebi she vedno verjel, da se bo slej ko prej vrnil. Zdaj se mi je prvich zazdelo, da se to vendarle ne bo zgodilo.

»Kaj je zdaj z njim, deda?« sem vprashal malce nejevoljno. »Kaj je z njim zdaj, ko je ... umrl? Kaj se zgodi s tistimi, ki umrejo in jih ni vech? Kam grejo?«

»Ko sem bil star priblizhno toliko, kot si zdaj ti,« je nadaljeval po kratkem premolku ded, »se je s psom, ki smo ga imeli takrat, zgodilo nekaj podobnega kot zdaj z Reksom. Napadel je nekega otroka. Moj oche je Sultana – tako mu je bilo ime le malce ostreje

zgrabil za grivo in ga okregal. Potem je bilo nekaj chasa vse v najlepšem redu. Nekega dne pa je Sultan spet pobesnel, napadel mojo mamó in jo ugriznil v roko. Mamó so odpeljali v bolnishnico, kjer so ji zashili precej razmesarjeno roko, Sultana pa so prav tako odpeljali. In se ni vech vrnil,« je pojasnjeval. »Ko sem videl, kaj je storil Reks, sem se seveda spomnil, kako je bilo takrat. Kako neznansko sem bil jezen na ocheta, ko sem izvedel, kaj mu je storil. Potem pa sem pomislil, kaj bi bilo, che bi se kaj podobnega zgodilo tebi ali pa komu drugemu; in se mi je zdelo boljše, da ne chakam, kot je to storil moj oche – potem pa mu je bilo zhal, da ni ukrepal takoj. Morda bi moral vsaj she malo pochakati tudi jaz ... Morda bi z Reksom vendarle bilo drugache ... A nisem hotel tvegati,« je she naprej razlagal ded. »S psi je dostikrat tako. Ko se postarajo, postanejo precej napadalni in zlobni. Kot nekateri stari ljudje ... Kdo ve, morda se mu je zmeshalo, ker je bil tako dolgo na verigi. Zdaj, ko razmishljam o preteklosti, se mi zdi, da to ni bilo prav – da smo ga imeli toliko chasa priklenjenega.«

Ob teh besedah se je ded zagledal skozi okno, nekaj chasa nepremichno zrl ven, potem pa nenadoma pokimal, se spet obrnil proti meni in nadaljeval: »Kar se pa tiche tistih drugih stvari, ki si jih she omenil,« je rekel, »o tem pa jutri. Velja?«

»Zakaj pa ne,« sem se strinjal.

Naslednje jutro se je ded nekam prazhnje oblekel.

»Se spomnish, kaj sva se pogovarjala vcheraj?« je vprashal, ko je videl moj zachudeni pogled.

Moral sem malo pomisliti, preden sem se spomnil.

»No,« je rekel ded, »obleci se. Bova nekam shla. A o tem tukaj ne moreva vech govoriti. Te pochakam zunaj.« In je odshel ven na dvorishche.

Skomignil sem z rameni – nich pametnejshga nisem imel pocheti; pa tudi izleti z dedom so bili tako redki, da je bil zhe to sam po sebi poseben dogodek. In sem se tudi jaz bolj *zakmashno* oblekel – vsaj meni se je tako zdelo – cheprav me je mama, takoj ko me je zagledala, zachela oshtevati, da *tak* pa zhe ne morem od hishe; kaj bodo pa rekli ljudje, ko me bodo videli; kakshne starshe ima vendar ta otrok, da ga pushchajo v takih cunjah od hishe ... a sem zhe izginil skozi vrata in k srechi nisem vech slisal njenega nepotrebnege govorichenja.

Po kakshne pol ure hoje sva v daljavi zagledala pokopalishche. Ko je ded opazil moj vprashujochi pogledal, je kratko pokimal in dejal: »Ja, tja sva namenjena.« Bil sem presenechen; na pokopalishche vendarle nisem niti v sanjah pomislil, cheprav se mi zdaj, ko sem se spomnil najinega vcherajsnjega pogovora, to ni vech zdelo tako nenavadno.

Ko sva prispela, sva sedla na eno od klopc pred vhodom na pokopalishche, ded je izvlekel cigareto in jo prizhgal. Sam sem se zamotil z brskanjem in razmetavanjem raznih kamenchkov, vejic in odpadlih listov, ki jih je bilo tam okoli vse polno. Potem sem se zachel zvirati po klopi in ko sem imel tudi tega dovolj, sem se zachel zvirati po

dedu. Zazdelo se mi je, da ga je to spodbudilo k hitrejšemu vlečenju cigarete. Končno je odvrigel chik, vstal, si popravil obleko, privzdignil klobuk, pogladil lase, naravnal ochala, si ponovno poveznil klobuk nazaj na glavo, potem pa me prijel za roko – kar sicer ni bila ravno njegova navada; in spet me je spreletel tisti chudni, neznani občutek.

Napotila sva se proti majhni hisici. Pozneje sem izvedel, da je to mrlishka vezhica in da se tako imenuje zato, ker v njej lezhijo mrlichi, ki chakajo, da jih pokopljejo. Vstopila sva in shla proti sredini mrlishke vezhice. Bilo je precej zgodaj, najbrzh sva bila zato edina obiskovalca. Na sredi je bila nekakshna miza. Ded me je privzdignil in zagledal sem nepremichni obraz starejshega mozha. Nekaj chasa sem bolshchal vanj, potem me je ded ponovno postavil na tla in sva odshla.

Zunaj sva ponovno sedla na klop, ded je spet izvlekel cigareto in ponovil celotni ritual od prej; jaz pa sem tokrat le nemo sedel ob njem in ga drzhal za roko. Tisti chudni občutek pa, ki se me je prej nekajkrat le bezhno dotaknil, me zdaj ni in ni hotel vech zapustiti.

Ko je ded pokadil, sva brez besed vstala in shla domov. Vso pot sva bila tiho in tudi pozneje o tem nisva vech govorila.

Minilo je nekaj tednov, poletje se je pochasi zachelo preveshati v jesen, blizhal se je dan, ko naj bi shel prvich v *pravo* sholo. Kljub temu, da so me razni strici in tete strashili z vsem mogochim, me je misel na to, da bom (končno) shel v *ta zaresno* sholo tudi jaz, tako vznemirljivo veselila, da mi s svojimi poneumljenimi pripombami pach niso mogli do zhivega. In sredi vseh teh nepomembnosti me je ded nekega popoldneva kakor strela z jasnega vprashal: »Se she spomnish tistega dne, ko sva bila na pokopalishchu?« V trenutku se je svet prenehal vrteti in spreletel me je tisti – zdaj zhe nekako domachi – tesnobni občutek.

»Ja, seveda se spomnim,« sem rekel malce prestrasheno.

»Tisti mozh – tisti starec – ki sva ga videla, je bil ... mrtev. Dan po tistem, ko sva bila tam, so ga pokopali – zakopali so ga v zemljo. To storijo z vsemi ljudmi, potem ko umrejo,« je dejal ded. »No, vsaj pri nas, « je she zamrmral.

»Zakopljejo v zemljo, za bozhjo voljo!« sem vzkliknil. »Kako pa tam diha?«

»Ne diha vech,« je tiho odgovoril ded in me nepremichno gledal.

Potreboval sem nekaj chasa, da sem priblizhno razumel, kar mi je povedal. – Ne diha vech! Moj bog, kako je to vendar mogoche?

»Zakaj neha dihati?« sem vzkliknil. »Zakaj umre? Kaj se zgodi z njim potem, ko umre? Kaj pochne zdaj? Bom tudi jaz umrl? Kaj bo z mano potem, ko bom umrl? Bom to she *jaz*? Kaj se bo zgodilo z mojim telesom, ko bom umrl?« Vprashanja so kar vrela iz mene in postajal sem chedalje bolj razburjen. In cheprav je bil ded miren in zbran kot vedno, kadar sva govorila o chem pomembnem, me njegovi odgovori niso in niso mogli pomiriti.

»Tisto, kar si videl takrat na pokopalishchu, je vse, kar ostane za nami na tem svetu,« je dejal. »In vse, kar ti lahko rečem o tem je to, da bomo slej ko prej tako končali vsi. To ne pomeni, da mi je to vshech ali da mi ni vshech, to ne pomeni, da se s tem strinjam ali da se ne strinjam, to ne pomeni, da tudi mene ne zanima marsikaj od tega, kar si ravnokar vprashal tudi ti ... Odgovori in vprashanja se z leti ne spremenijo kaj dosti, vesh. Do zdaj nisem spoznal she nikogar, ki bi znal nanje odgovoriti kaj bolje, kot to pravkar pochnem jaz ... Videl si, kako zgleda smrt. In ob tem si nekaj občutil. In ti občutki ti nekaj sporočajo. Svoji starosti primemo in po svojih najboljših močeh si jih skushash razlozhiti. A za dokončni odgovor bosh moral she nekaj chasa pochakati. Vchasih se ti bo zdelo, da se cela rech vleche zhe tako zelo dolgo – predolgo, morda – ampak vesh, od tu, kjer sem zdaj jaz, se vse skupaj zdi kot le kratek, neznaten pish vetra ... In che se ozrem nazaj na svoje zhivljenje, se mi po eni strani zdi, da sem vendarle kar nekaj stvari prezhivel, po drugi pa tudi, da je vse skupaj minilo tako neznansko hitro ... kot popoldanska ploha, ki nekatere razjezi, ker jih nepripravljene zmochi, druge pa razveseli, ker jim je vsaj malo namochila presushene njive ...«

She naprej je govoril ded tisto popoldne, a zdaj je bil zame njegov glas le she nekakshno oddaljeno brnenje. V meni se je porajalo toliko novih, neznanih občutkov, ki so zahtevali, da jih spravim v nekakshen red, jih poskusham razumeti. Naenkrat so mi po licih zachele polzeti solze. Bilo je prevech. »Tega ne morem razumeti!« sem zavpil. »Nochem, da je Reks umrl! Nochem, da bosh umrl ti, deda! Nochem, da umrem jaz in babi in ... nochem, nochem, nochem, razumesh!!« sem krichal na vse grlo in jokal.

Ded me je objel in moje hlipanje je pochasi pojenjalo. Potem sva nekaj chasa molche sedela vsak na svojem stolu. Ded je iz omare izvlekel shkatlo z igrami in igrala sva shpano in damo in potem shah. Zdaj sem se zhe dokončno pomiril. Od nekod se je prikazala babica in zachela pripravljati vecherjo. Kazalo je, da bo dan vendarle minil tako spokojno in mirno kot zhe mnogi pred njim. A vendar se je zame tega dne nekaj dokončno spremenilo. Zdelo se mi je, da se mi je razumevanje o tem, kaj je smrt, priblizhalo za nekaj velikih, skoraj gromozanskih korakov; kot da jo od tistega dne naprej vidim, kako zhdi nekje v moji blizhini in me nemo opazuje. To ni bil prav posebej prijeten občutek, a cheprav se mi je zdelo, da ne bova nikoli dobra prijatelja, sem se njene blizhine kar nekako navadil.

Z dedom o smrti potem nisva vech govorila. Kadar sem slishal, da je kdo umrl, so se v meni prebudili občutki in dozhivetja, ki so se naselili vame tisto poletje, preden sem shel v *pravosholo*. Che je bil takrat v blizhini tudi ded, sva se le na kratko spogledala, zhe naslednji trenutek pa zopet nadaljevala vsak s svojim pochetjem.

Minilo je nekaj let in moj ded je bil neozdravljivo bolan. Pripeljali so ga iz bolnishnice in lezhal je na svoji postelji. Nekega mrzlega, dezhevnega oktobrskega dne je – kot

ponavadi ob tem času dneva – prishel zdravnik in dal dedu injekcijo. Ded je nekaj časa nepremichno lezhal, potem pa pochasi obrnil glavo proti meni, in razumel sem, da hoče, naj pridem k njemu. Njegove oči so bile motne in utrujene. Poskushal je nekaj rechi, a ga najprej nisem razumel. Sklonil sem se chisto k njemu, na njegov obraz je kanila kaplja iz mojih solznih oči.

»Zdaj ni chas za solze, vnuk moj...« je dejal tako tiho, da sem ga komaj razumel. »Poglej,« je rekel, in se poskushal nasmehniti, cheprav mu to ni vech uspelo, »to je zdaj to. Zdaj gledash smrti naravnost v oči. Dokler bosh zhiv, si ne bosta blizhe. In tako so ti zdaj odgovori na vsa tista vprashanja, ki si mi jih nekoch zastavil, she malce blizhe. To, kar vidish tule, to je delo, ki ga opravlja smrt. To je njena sluzhba. In jaz sem z njo zhe skoraj na ti ...« Potem je umolknil in se she poslednjih zazrl vame; in tisti njegov pogled je segel tako globoko, da se je dotaknil najglobljih korenin moje dushe in jim prepustil dobrshen del sebe. To je bilo njegovo poslednje slovo. Potem je zachel dihati hitreje, chudno je stresel glavo, njegova stara, tresocha roka se me je oklenila s poslednjo mochjo in potem za vedno popustila. V njegovih starih ocheh ni bilo vech plamena, v katerem sem tolikokrat dobil pojasnila in tolazhbo in razumevanje in pozornost, ki se jih ni dalo in jih ni bilo treba izraziti z besedami; ob katerem sem tolikokrat občutil edino toplino, ki lahko resnichno ogreje chloveshko srce – brezpogojno ljubezen sorodne dushe. Oči, skozi katere je nekoch sijalo zhivljenje mojega deda, so bile zdaj nepremichne in prazne. Odshel je ... drugam.

Smrt pa nemo hodi ob meni in me vsak dan znova spominja na dni, ko je jemala moje najblizhje, in na dan, ko bo prishla tudi pome.

Georgij Senjonov

ZIMSKI VRT SHTEVILKA 3

Shestintrideset let je nosil vojashko uniformo, vendar se ni vojskoval, niti enkrat ni ustrelil v zhivega chloveka, nikogar ni ubil ali ranil, cheprav se je nauchil dobro streljati in zadevati cilje. V tem je minila vsa njegova mladost, zrelost – vse zavestno zhivljenje, ki ga nekako sploh ni opazil. In zdaj, ko se je v chinu podpolkovnika upokojil, je zachel tako rekoč pozornost opazovati zhivljenje, ga preiskushati na okus in dotik, se privajati na zakone, pridobivati nove navade in se odvajati od starih. In to je bilo tezhko. Aktivni chastnik je padal v oči z nesposobnostjo nositi obleko ali plashch, svetle kravate in barvne srajce. Celó pri hoji je ta mirni podpolkovnik kar naenkrat zachel podrsavati z nogami, da bi ujel korak svoje zhene, ki je bila z njim vsa ta hitro minula leta. Skupaj z mozhem je zhivela na severu in na vzhodu, v gozdovih, v majhnih mestih in v solonchakovski stepi...

Zdaj se je vrnila v mesto svoje mladosti, v Moskvo, in se zhe tako odvadila od naglega in shumnega ritma prestolnice, da ji je bilo vchasih kar dolgchas po vojashkem mestu, v katerem je brez selitev prezhivela zadnjih dvanajst let. Vchasih se ji je zdelo, da je novo zhivljenje le dolg dopust. Tu in tam se ji je sanjalo, da se spet poslavljata od sorodnikov in odpravljata na postajo. Naročeni taksi pa je zamujal. Te sanje so zdaj postale nočna mora, od njih se je v strahu zbužala in ni mogla takoj dojeti, kje je in kaj se dogaja z njo.

Podpolkovnik je star petinpetdeset let. Gubice se shirijo od mrkih oči do osivelih puhastih zalizkov, podobnih vrbovim machicam. Obraz se she ni utegnil postarati, kot da se mozhak shele pripravlja za zhivljenje, ishche svoje mesto v njem, svoj boj, upa na veliko zmago. Nenadoma mu je lahko obraz zazharel v predrznem in navdushenem nasmehu mladega porochnika, ki je izstrelil raketo v cilj.

Nekoch na sobotni vecher, potem ko sta dolgo stala v vrsti, sta z zhenó vstopila v znamenito moskovsko restavracijo in se znashla na tuji svatbi. Svatbo so imeli v ločeni dvoranci, nad vrati katere je visela tablica »Zimski vrt sht. 3«, plesati pa so seveda hodili v veliko dvorano.

Sedela sta mirno, se pogosto, s tihim nasmeshkom spogledovala kot zaljubljenca, jedla malo, pila brez kakshne posebne zhelje, pach izpolnjujoch nepisani restavracijski ritual, in gledala na pleshoche mlade ljudi. On je bezhno pogledoval nevesto v poročni tanchici in posebej njeno mlajsho, kot je dojel, sestrico, ki je bila zelo lepa. Naenkrat se mu je zazdelo, da nikoli v zhivljenju ni videl takshnih lepotic. Ta pa, ki je opazila, kako pase oči na njej, je hotela biti do konca preprichana: morda se moti... V

pleshochi, skakajochi množici je v radostnem, hipnem navalu sreče zapeljivo odvelka partnerja stran od ljudi, se skrila pred vztrajnimi pogledi sivečega moshkega, potem pa, ko se je med njima odprl svoboden prostor, ga nenadoma pogledala. In vsakich, kjerkoli je zhe bila, je lovila njegov pogled. Ta igra jo je zelo veselila in vzburjala, znova in znova je v ritmičnih skokih naglo odplesavala na drugi konec tesne dvorane in zopet pogledovala prek ramena svojega partnerja na starega moshkega, ki ni mogel odtrgati pogleda od nje, sijala je z neko zachudeno nezhnostjo, zdaj preprichana, da se ne moti in da jo ta stari mozhak, ki je zhe veliko prezhivel, obchuduje tako kot vsi ljudje na svetu.

Ona je komaj komaj zachela verjeti, da je lepa, zato je zelo ljubila vse tiste ljudi, katerim je bila vshech. Kot da se je gledala v ogledalo in odgovarjala tistemu, ki je postal to ogledalo, s spogledljivim in hvalezhnim nasmehom.

Z lahkomisleno oblastnostjo je menjavala plesne partnerje, zhenine in nevestine prijatelje, ki so tudi bili zaljubljeni vanjo. Da bi v vsakem plesu, tudi kjer je bila najvechja gnecha, nashla prilozhnost, da znova pogleda, ulovi pogled tihega obozhevalca, ki mu je bila vshech.

A on je nepremichno sedel za mizo in jo fasciniran koprneche gledal.

»Kako je lepa!« je razmishljal medtem, ko je pozabil vse na svetu. »In bistra. Seveda je bistra. Zato je tudi lepa, ker je bistra. Neumne lepote ni. Nekdo iz teh smrkavcev bo imel strashansko srecho v zhivljenju. Nekomu od njih bo pripadala ta lepotica, rodila bo otroka, dojila bo. Ah, naj jih vrag pocitra! Nihche od njih ne zasluži take lepotice! Tale, z navitimi kodri? Kaj res ne razume, da je bil ves dan v navijalkah? Bedak! No, v redu, ta je duhovit, ampak grozen cinik... Stotega dela nje ni vreden. Ne sme se zgoditi, da bi bila taka lepotica nesrečna v zhivljenju! Zakaj ga gleda? In se mu podreja... Nima pravice podrejeti se mu. Kako naj se ji to vbije v glavo? To bo zlochín, che se zaljubi in podredi temu vetrnjaku. Narava ji je dala vse, da bi si izbrala najboljšega, ona pa ne dojema svoje vloge! Taka je v našem zhivljenju nezamenljiva! Pa kaj she pleshe s tem kozlom na kopitih?! In se veseli! Kako je to mogoče?«

Pobit od svoje nemochi, svoje bioloshke nezdruzhljivosti s to lepotico, ki je imela, verjetno, shestnajst let, je redko, le kadar se je vrachal iz svoje zamaknjenosti, pogledoval na zhenó.

Ta pa je z otozhnim nasmehom odgovarjala na njegove poglede in nenadoma, da ga je kar zbegala, rekla:

»Poglej to punco! To, ki pleshe s fantom na petah. Da? Lepa! Vihrava, vesela. Preprosto ocharljiva!«

»A, ta... Da, simpatichna«, je odgovoril, skrivajoch oči. »Nekaj je... Mislim, da je mlajsha sestra neveste. Podobni sta si. No, tale je seveda boljsha. Starejsja je preizkus mochi, tale je pa zhe vzorec. Na nekoga me spominja, sam ne vem, na koga...«

»Jaz pa vem,« je s tiho in sramezhljivo radostjo rekla zhená. »Gledam jo... Vem. Gledam in se spomnim sebe v tej starosti. Kar groza me je od tega! Preprosto moja

dvojnica. Bila sem kopija te punce. Enako vesela, enako sem se smejala, enako brezbrizhno sem plesala. Se spomnish na fotografiji? V modrem albumu. Ko prideva domov, ti pokazhem. Bosh videl! Preprosto neverjetno!»

»Ma kje pa! Motish se!« je z neko nenadoma grobo togotnostjo hotel oporekati. »Nich skupnega! Mar si znorela!«

Pochutil se je, kakor da mu hočejo odvzeti nekaj zelo dragocenega in mu v zameno poriniti ubog ponaredek. S tezhavo je potlachil svojo togoto in s hladno posmehljivostjo rekel:

»Da-a? Vse je možno... Vendar...«

Ko pa je zagledal globinsko radost v vlazhnem zaupljivem zheninem pogledu, se je naglo zbral.

Kasneje se je pogosto zahvaljeval nebu, da se je zmozel pravochasno zbrati.

»Da,« je hitro rekel, strinjajoch se s prevaro, storil bi karkoli za to nemlado zhensko z utrujenim pogledom oteklih oči, z gubasto vdrfino na prsiah, ki se je videla pri odprti obleki, s sivechim pramenom las brez leska. Vso sebe, do konca je oddala njemu in se postarala predchasnó, izbrisala je iz svojega zhivljenja mnogo lahkómiselnih dni, vse zaradi njega. »Da, seveda,« je govoril, hitech in pokashljujoch od razburjenja. »Kako, da nisem takoj... Seveda, spomnim se... Jaz pa razmishljam, komu je tako podobna? Zakaj mi je tako vshech, da bi jo vrag? Zdaj mi je jasno... Seveda, to si ti!« ji je govoril, se trudil, da ne bi opazil ljudi okrog sebe, ji položil roko na njene vroche, suhe, nagubane prste in jih nezžno bozhal v izbruhu zhgoche krivice, v katero ga je porinil ta hrupni, srechni vrvezh.

Njegova zhena je sunkovito dvignila glavo, kot da je zagledala na vishini pod svetlechi-mi barvnimi svetilkami nekaj nenavadnega, in v njenih nasmejanih, utrujeno radostnih ocheh so nenadoma zablestele solze kot zlatozelene svetilke. Prsilila se je, da je zaustavila solze, prav tako sunkovito je prenesla pogled na mozha in ohranila na obrazu masko smejoche se, radostno zaljubljene, spogledljive zhenske.

Na poti domov je podpolkovnik obchasnó izgubljal ritem, podrsaval je z nogami in skushal ujeti korak z zhenó, ki je hodila molche, v nekakshnem ganljivo razsvetljenem dushevnm stanju, shla je lahkotno in po deklishko gibko. Na njenih ustnicah je poigraval nasmeh.

Zraven nje je shel chlovek, ki so se mu na zalizkih srebrile vrbove machice. Shestintrideset let je nosil vojashko uniformo, vendar se ni vojskoval, niti enkrat ni ustrelil v zhivega chloveka, nikogar ni ubil ali ranil...

Iz rushchine: Just Rugel

Georgij Vitaljevich Semjonov (1931–92), ruski pisatelj. Lirichne chrtice in kratke zgodbe. Roman *Hudichevo kolo*, 1988.

Lev Detela

TRI ZVEZDE

IX

(Odlomki iz nastajajočega romana o celjskih grofi in Veroniki Desenishki)*

Proti jutru, ko se oglasijo prvi petelini, zbledijo zvezde nad gorskimi pobočji v chuden nich. Za chrnimi drevesi se zasvetlika cerkev svetega Mihaela. Kmetje se prebujajo na stelji in slami iz slabih sanj, v katere so zvečer zarili svoje izmucene kosti. Chasi so trdi in dezhela slepa za lepo in dobro. Svet je vedno bolj nevaren. Zhivljenje se drobi pod shkornji zheleznih mozh, ki prinashajo smrt. Ko si manejo od spanja krmezhljave oči in si otresajo seno iz las in dolgih zamazanih rashevinastih jank, se od vsepovsod shiri nedolochen, vlazhen vonj po razpadanju in plesni.

Na drevesu pred leseno, s slamo krito bajto she pochivajo vrane. Ob hlevu spijo, pogreznjeni v hladno sivino predjutra, utrujeni od tezhkega dela, ralo, vejalnik, cepec, stopa... Potem se nochno nebo nenadoma prelevi, kot da ga je presekala svetla sekira svita v nove razsezhnosti. Zgodnje jutro se zabliska na nenavaden nachin, s prvo svetlobo na vzhodu, in obglavi temo. Obzorje se prebarva z rezko bleshchavo, ki je ostrá kot zobje vashkih psóv. She pred dvema trenutkoma na hishnih pragih pred s slamo kritimi lesenimi kochami speche zhivali zajavkajo in se v lesku prvih sončnih zharkov splazijo med jablane in travo zadaj za vasjo, pogreznjeno v trpka znamenja starih kmechkih bolechin.

Uporna pushchavnika Bonifacij in Tomazh, ki sta pred leti pobegnila iz samostana in se skrivata po gozdovih kot divji zveri, sta to noch prespala kar pri kmetu Matiji in njegovi družini. V vasi sta na skrivaj priberachila nekaj malega za pod zob. Zdaj sedita v izbi pri mizi, za katero na tleh po steptani zemlji kokodakajo tri kure. Skupaj z rdechelichnim družhinskim gospodarjem pijeta sladko, iz domachih jabolk skuhamo zhganje.

»Kaj bo?« reche kmet in chudno zastoka. »Njive so razmehchane. Kot mochvirje, polno vode. Lani je bila setev ob tem chasu zhe opravljena... Letos pa je vse zaman... Nich... In gospoda... Vedno huje pritiskajo na nas, uboge kmetiche... «

Bonifacijev od zhganja rdeche zaripli obraz se jezno zabliska.

»Ja, kaj bo, kmet!« zarohni. »Upor bo... Tako je to... V zhivljenju je treba za svobodo, resnico in pravico tudi kaj tvegati... Svobode ni brez poguma in boja... Punt bo... Punt za stare pravice... Kot tam med shvicarskimi hribi... «

»Ja, zhe, zhe,« se upira kmet. »Samo s chim se naj borimo? Proti do zob oborozeni gospodi smo brez mochi... Vse nam vzamejo... She hchere in zhene, che so dovolj

lepe za njihove postelje... «

»Ne tarnaj toliko... Ravnaj se po Jezusu Kristusu, ki se ni oziral na glas mogočnikov in pismoukov... Zaupaj v bozhjo pomoč. Pa v svoj pogum in pamet... In koso in srp nabrusi... Potem bo vse drugache... Novi svet prihaja... «

Zunaj, nad sivim gozdom, se oglasi kanja. Veter treska v kroshnje dreves. Prvi junci se zibajo po kolovozu. Zadaj, za skednjem, na tnalu lezhi okrvavljena sekira. Kri zaklanega ovna se je na hrastovem lesu posushila v trpek rdech cvet. Groza seva iz vsesplošne zhivljenjske zamrachenosti.

***

Le zakaj je morala prezlahтна gospa umreti, se vprasha pater Konrad, ko se sredi nochi prebudi iz nemirnega spanja. Strmi v temo, v leseni strop, bolshchi v tramovje nad seboj, po katerem shkrta chrv. Od zhalosti in groze se mu orosijo oči. Tudi od obupa. Zlo gospoduje po svetu. Se zajeda v dushe ljudi. Ta noch, ki ga drzhi v precepu, je naravnost neizprosna. Smrt plemenite kneginje mu ne dá miru. Tu nekaj ni v redu. Umor? Ki ga je zakrivil lahkozihvi grof Friderik? Zakaj Bog dopusti, da so taki ljudje na svetu? Ljudje brez vesti. Pokvarjenci z umazano dusho. Ljudje, ki mislijo, da jim je vse dovoljeno. Kako lahko postanesh tako podel? Tako nasilen, neprizanesljiv, krut? Da ubijesh lastno zheno?

S tresocho roko si spolzi med lase in brado, ju hoche kar tako na silo, kdo ve zakaj, vendar najbrzh iz notranje stiske, prechesati in pokrtachiti. Sedech v popolni temi na postelji se pochuti kot Job, ki se prepira z Bogom. Le zakaj je tako, dobri Bog? Zakaj si ustvaril *tak svet in take ljudi? Poshasti v chloveshki podobi?*

Trpko zavzdihne. Ker se mu zazdi, da greshi v mislih... Saj bi moral vedeti, da ima Bog zhe prav... Ker je skrivnost. Ker nas preizkusha... Morda nam je nastavil past, da bi videl, ali se nam bo oglasila vest... A Bog pomagaj! Teh krivic in nasilja kljub temu ne more doumeti... Cheprav ve, da je Bog pach *nedoumljiv* in ima vedno prav... Zato je bolje, da sploh vech ne misli... Da moli, ponizhno vdan v usodo...

Zatrepeti in se sunkovito vzdigne iz postelje... Ne! Ne more samo moliti... Res ne more... Odpusti mi, ljubi Bog!

V ustih ima slab okus. Vest ga peche, ker se je dal zapeljati lepim grofovim besedam in je ostal na gradu v Krshkem, cheprav bi moral bolno gospo spremljati na njeni chudni poti na Hrvashko. Morda bi lahko preprechil najhujsh. Sklene, da bo prishel zadevi do dna. Zelo odlochno, toda previdno bo zachel zbirati podatke in raziskovati temno ozadje morebitnega zlochina. Ve, da dreza v srshenje gnezdo, vendar se nichesar vech ne boji. Za kneginjo je pripravljen tvegati tudi zhivljenje. Sklene, da se bo povezal z Elizabetinim sorodstvom na Ogrskem pa tudi z velikim grofom Hermanom, o katerem je prepričan, da dvomi o nedolzhnosti svojega sina. Na skrivaj se pripravlja na tezhavno potovanje k Frankopanom.

***

Ko Friderik odpre vrata in zagleda Veroniko na stolu s pletenjem v roki, se zasmeje v nekakshni zadregi.

»Usedi se sem k meni,« mu reče in ga zvezdavo pogleda. »Kje si bil?«

Ni popolnoma preprichana, da ji je zvest, čeprav sta shele nekaj mesecev poročena in ima navado, da jo vsak večer prime za roko in ji pripoveduje najlepše pravljice.

Tudi sedaj se skloni k svoji lepi zheni. Ko jo poljubi na lice, se ji zelenkaste oči dvoumno zalesketajo. Obchuduje njene krasne svetle lase, ki so ji zdrseli chez ramena in hrbet, ko je narahlo uslochila vrat in ga pogledala. Zachuti jo popolnoma pri sebi, drazhestno dishecho po ljubezni in mlechnobeli polti mlade zhenske.

»Samo nekaj chasa she potrpi,« ji reče. »Grad v Kochevju bo vsak chas dozidan. Do takrat pa ostaneva na Mehovem. V tem utrjenem skrivalishchu na vrhu skoraj nedostopnega hriba nad Podgradom nama nich ne morejo... Za svet sva ta chas le dva neumna zaljubljenca. Najina poroka je pravzaprav tajna. Oche ne sme zvedeti za vse to, ker bi podivjal.«

»Saj je ne bova mogla prikriti... Vsa okolica naju ima na jeziku... Sluzhinchad bo vse izblebetala... «

»Ne vedo natanchno, za kaj gre... Bo zhe kako.«

»Res si lahkomiseln. Nisi previden.«

»To bi lahko rekli tudi o tebi.«

»Bojim se! Bojim se tvojega ocheta! Kako dolgo naj se skrivava?«

»Bodi pametna in potrpi! Chakam na primeren trenutek, da vse razkrijem... Ko bo oche v tezhavah... Ramljiv... Takrat sporochim, da imam novo zheno, grofico in kneginjo Veroniko... «

»Saj bo vsak chas zvedel tudi brez tega. Brez tebe... «

»Prej, zhe pred poroko, bi morala misliti na posledice!«

Skoraj prestrasheno ga pogleda. Njen zagrenjeni obraz ni v skladu z vitkim in milim telesom zdrave mlade zhenske, ki ga je skrila pod gladke in zgoraj zelo presojne tkanine. Friderik vidi, kako se zhenina obleka ob pasu in pod trebuhom ocharljivo svetlika v blede rdechih svilnatih odenkih. Zgoraj, pod tanchico v modri barvi, se ji za shiroko razprtim izrezom, iz katerega silita nastavka na pol razkritih prsi, pod mehkim blagom popolnoma nesramezhljivo rishejo vabljivi obrisi dolgih rozhnatih bradavic, nagajivo privzdignjenih iz obeh oblo razpotegnjenih kolobarjev.

Spet ga popade chuden obchutek, da se ji ne more izogniti. Da jo mora ljubiti in spet ljubiti. Čeprav ga zasvojenost z Veroniko, ki ji je ochitno zapadel, lahko popolnoma stre in se bo zaradi vsega tega morda dokonchno pogubil, jo kljub temu mora ljubiti, ker chuti, da mu je tudi ona popolnoma zapadla in ne najde vech izhoda, kjer bi mu ushla na varno in v svobodo... Je kot zakleto... Kot v risu. Sta ujetnika samega sebe in ujetnika drug drugega... Ochitno ne moreta ubezhzhati samemu sebi pa tudi ne svoji

skupni usodi, ki bo morda strashna zaradi ochetovega mashchevalnega sovrashstva. Najbolje bi bilo, da bi se odpovedala svoji zvezi in drug drugega izgubila izpred oči, se zatekla k novim prijateljstvom in znanstvom... Zdaj pa, chetudi bi si morda pozhelela najti ljubimca za bezhni uzhitek, se vseeno vrachata kot zakleto v svojo nevarno skrivno skupnost, prisesana drug na drugega kot klopa... Nenadoma se pochuti kot prekleti izobchenec, ki ljubi, chesar ne bi smel ljubiti... Ki dela, chesar ne bi smel delati...

Takoj zatem zachuti njen topli dih tik ob licu. Plavolaskino izzivalno krilo za trenutek zazhari tik ob njem v chudni lesketajochi se svetlobi, ki se preлива od svech in gorechih tresk ob steni na levi strani glavnega hodnika in pada na njuni postavi.

»Postaven si,« zashepeta, ko se ga oprime.

Chuti, kako mehke zhenske roke zdrsjijo prek njegovega telesa, ko se skloni in jo poljubi.

»Tako rada bi sedela tu ob tebi celo vechnost, Friderik. Samo za tebe. Ko bi le hotel.«

Osramoчено zapre oči. Prekleti oche!

»Saj hochem!« reche in se je she bolj oprime.

»Zakaj se morava skrivati pred svetom? Na krshkem gradu je bilo zanimivo in prijetno... Toda tu... V tej divjini... Grozno se dolgochasim... Zakaj javno ne razglasish, da sem tvoja nova zhena? Tvegati morava! Saj bodo zhe tako vse izvedeli!«

»Pravkar sem ti povedal, zakaj. Dobro vesh, da zdaj ne morem... Pochakati morava na pravi trenutek! Paziti morava, da se nama kaj ne zgodi... Ocheta ne smeva razdrazhiti!«

»In v Kochevju? Tam bo she bolj divje in samotno!«

»A she bolj varno... In najin dom bo nov, velik. Samo za tebe sem ga sezidal, Veronika!«

»Vse zhivljenje se ne moreva skrivati, Friderik!«

»Ja, to je res!«

Komaj chaka, da se preselita v Kochevje. Morda bosta v lepi novi stavbi, odmaknjeni med temne, skoraj nedostopne gozdove, imela mir pred nakanami mashchevalnega sveta. Njegova dolzhnost je, da Veroniko zashchiti in zavaruje.

Iztegne roko in jo privije k sebi.

Sunkovito ga poljubi na ustnice, na pol srechna, na pol obupana.

Strese se, ker se mu zazdi, da jo je zlorabil, ko jo je sklenil porochiti. Zaboli ga, ker se zave, da je pravzaprav njegova zhrtev. Greshil sem, greshil, pomisli. Le zakaj ga je ta zhenska tako prevzela, da je izgubil rabsodnost? Le zakaj sem bil tak bedak, da sem se z njo ozhenil.? In zdaj je prepozno! Zdaj sva izgubljena!

Nesrechna srecha. Nevarna srecha. Obsedenost.

Zavrti se mu pred ochmi, ko se trenutek za tem skusha v mislih reshiti iz stiske, ki si jo je nepremishljeno nakopal, na chudovite prsi Ane von Egkh. Vidi, kako jih, prijetno zalite, z drgetajochima, vznemirljivo nabreklima brstichema na razdrazhenem vrhu,

med vročekrvnim ljubljenjem vedno znova pozheljivo ulovi v svojo moshko pest. Nenavadno močno zachuti strastno toploto in sladki vonj te zanj ne tako tuje zhenske, kot da bi bila tik ob njem, cheprav z roko spolzi na razburjeno utripajoche Veronikine prsi in jih privzdigne k ustnicam.

Oh, ti sladki greh vseh zhenskih prsi sveta! Sladak kot razposajene dojke z zhivordechima vrshichkoma, ki se svetijo na zapeljivem telesu kontese Claudije Martesi, ko se mu predaja na habsburshki poroki. Toda zdaj je tu, priklenjen na Veroniko. To dekcle z Desenic je njegova usoda. Tudi che pomisli na druge zhenske, ji ne more utechi.

»Kajne, Friderik, na novem gradu nama bo lepo? Morda ti rodim junashke potomce, ti moj krasni mozh!«

Vendar ni gotova, da je res, kar govori. Zakaj ni bila bolj previdna in ni poslushala svojega ocheta, ki jo je vedno svaril pred moshkimi in jo rotil, naj se spametuje? Naj se ne dá zapeljati od pretiranih chustev in pozhelenja po vedno novih spolnih stikih z razlichnimi ljubimci. Naj se ne zapleta v nepotrebne strasti. Naj pazi nase. Na svoj ugled. Naj ne pleza previsoko. Naj ne sili med pokvarjeno glavno plemstvo. Naj ne dreza v srshenje gnezdo. Oche jo je dobro poznal. Vedel je za njene slabosti. Ni ga poslushala. Le zakaj se je podala v najvechje nevarnosti, v levji brlog grofov Celjskih? Zdrzne se, ko jo Friderik she bolj trdno prime za roko.

»Ja, zdaj sva zares prava mozh in zhena, za vedno,« se zlazhe in jo vročekrvno poljubi na njene tople vlazhne ustnice. Veronika neprijetno zatrepeta, ker se ji zazdi, da se je vrnilo nekaj tujega, zlaganega med njegove lepe besede. Zaboli jo, ker mu zaradi njegovih lahkomiselnosti ne more zaupati... Zmedeno zasuka glavo in se odmakne, kot se mu umika, ko se zagrenjeno in razocharano primakne k moshkim, ki si jo pozhelijo.

***

Vrata v stransko sobo so le na pol priprta. Mladi mozh treshchi z razgretim obrazom naravnost pred velikega grofa, ki vznemirjeno stoji ob stranski lini, v shopu blede popoldanske svetlobe. Ob njem stoje tri ali shtiri moshke osebe v temnih oblekah, dva duhovnika in neki sodnik s svezhnjem papirjev v roki.

»Njihova milost naj oprostijo!«

»Ja, le kje smo? Kaj dela strazha? Kako si lahko dovoli udariti brez prijave v visoko sobo?«

»Naj njihova milost ne zamerijo!«

Herman nestrpno zasuka glavo.

»Ali se je zgodilo kaj vazhnega?«

»Ja, nekaj usodnega!«

»Kaj?«

Veliki grof dvigne oči. Gleda v krepko postavo zadihanega mladenicha. Sel v zadregi povesi glavo.

»Kako mu je ime?«

»Bolfenk od Svetega krizha, ponizhno prosim njihovo milost!«

»Govori torej!«

»Njihova milost naj oprostijo, da prinasham tako hudo novico!«

»Nich se ne boj! Navajen sem na vse slabo!«

»Gre za plemenitega mladega gospoda, sina njegove milosti!«

»Ja?«

»Naj ne zamerijo, njihov plemeniti gospod sin... «

»Kaj se je torej zgodilo s sinom?«

»*Rabies*.«

»Kaj!«

»Huda bolezen in smrt. Bog naj se nas usmili v tej dolini solz!«

»Kako je umrl?«

Zakaj mu mora sel pripovedovati tako strashno zgodbo? Zakaj mu ni na tem svetu nich prihranjeno? Zakaj ga usoda tako hudo tepe? Je prevech greshil?

Grof se opoteche k mizi in se sesede na najblizhji stol.

»Pripoveduj!« zashepeta.

***

«Dober mesec potem, ko ga je na lovu ugriznil razdrazhen pes, postane na vsem lepem izredno pobit. Kakor da leze vanj nekaj kot kacha. Nevarnost. Prasad. Sredi popoldneva ga obide nenavaden nemir. Nikjer nima obstanka. Pod vecher se splazi iz gradu. Svet nesramno zhari. Pljuska kot krvavordecha voda. Cheprav je lepa zvezdnata noch, ne vidi nichesar. Zasoplo divja skozi gozd. Se trese od napora. Se za trenutek sicer usede na shtor ob jasi, skusha uzhivati spokojno tishino. Ne ve, ali se trese od mraza ali od groze zaradi chudne napetosti globoko v glavi... Tipa skozi temo... Bezhi skozi listje in travo... Se opoteka pod debli... Se zaustavi ob pregazu. Drsi po dolcu med lubjem in chez strmal. Pade. Ne najde miru... Shele proti jutru pritava domov. Se zrushi na posteljo in nemirno zaspi. Nenavadna groza ga vrzhe iz spanja. Povsod same ose... Igle, nozhi, pasti... Brez besed zdivja na plan. Besni chez drn in strn. Nekaj pljuskne iz zraka, da ga prevech zabolj. Na parobku gozda se zrushi med praprot in trnje. Osa, nenasitna. Pljuska iz zraka in krichi. Skusha zaspati... Nekje hrestne borov storzh. Krvava voda. Ga prestrashi... Bolechina. Povsod pljuska. Bobni. Vstane in omotichno bezhi proti domu. Kache lazijo chez peshpot. Ga prebadajo s pogledi. Spet drsi skozi temo. Pada chez prshec. Se sesuva proti gradu. Jechi. Sluzhinchad se razburjeno umika pred njegovo grozovitostjo. Zahteva vrch vode. Osa curlja na tla. Ko hoche piti, ga zagradi krch. Osa je ostra kot gad. Vrzhe se na

posteljo in drgeta od bolechin. Ne more prenesti svetlobe. Gad prileze do vrat in na njegov vrat. Zahteva, da zatemnijo okna. V divji jezi zazhene stol proti steni, jo poshkoduje. Domachi in sluzhinchad se pred njegovim besom umikajo za zapahnjena vrata. Osa spet dezhuje na ose. Grozi, da bo pobil ves svet. Se ob tem onemoglo zrushi na tla. Gad sedi na stolu in vecherja obilno kosilo, kot da bi bil doma. Saj bo crknil od bolechin. Se v divji jezi peni kot obseden. Nezdrava slina mu teche chez brado, polzi na razgrete prsi in kaplja na tla... Obnemoglo oblezhi na sredi sobe. Ko se prebudi iz omedlevice, ga mori najhujsha zheja. Skloni se k vrchu z vodo. She preden ga nastavi na razpokane ustnice, ga vrzhe krch naravnost po tleh. Dvigne se s tal in skusha spet zbezhati. V gozd. Ves svet chudno zhari... Noche misliti, da je zhejen. Noche misliti na vodo, vendar mu zheja ne dá miru. Se opoteka med temnozeleno praprotjo in debli stoletnih dreves. Se neprichakovano hitro znajde ob blizhnjem potoku, v katerem je zhe kot otrok lovil rake in ribe. Ko se skloni nad vodo, ga zagrabi nenavaden strah. Gosta slina mu vre iz na shiroko odprtih ust. Gad se mu smeji naravnost v odrpta usta... V grozi se zaleti v blizhnji hrast. Se zagriže z vso silo v njegovo lubje. S krvavimi ustnicami besni chez pokrajino. Divja chez pregaz. Chez kamenje, pod zvezdnatimi hudourniki neba. Klecne od onemoglosti. Se spet zravna. Rohni in vpije na pomoch. Se mu zvrti v glavi. Moli, da bi nerazumljiva bolezen chimprej minila. V grozi zarenchi kot pes. Ose mu kapljajo na glavo in na vrat. Na trebuh. V zhelodec. Laja. Nenadoma ne vidi nichesar vech. Se vleche nazaj proti gradu. Se pred obzidjem zrushi na tla. Telo mu preseka nov krch. Ne more premakniti nog. Svet okrog njega gori z divjim, zelenkastim plamenom. Prevech grozne svetlobe! Na kastelanov ukaz se mu priblizha prestrashena sluzhinchad. Ga polozhi na nosilnico, odnese v grajske sobane. Zaradi muk popolnoma onemi. Rad bi prosil za pomoch, a ne more premakniti ustnic. Strezhnica in hlapci mu skushajo olajshati bolechine. Ga polozhijo na vishje blazine. Mu s suho krpo pokrijejo chelo. Sredi privida pristopi kacha, ga oblizne z jezikom po obrazu, kot njegov lovski pes. Nekje zarenchi smrt. Zdi se mu, da je sredi najhujshega boja. Nad glavo se mu zasveti sto mehev in sulic. Sanja, da se je popolnoma pooblachilo. Ko zagleda chrne oblake, se mu blede, da se je odrplo nebo. Gosti curki vode ga v ostrem krchu pritisnejo ob tla. Nevarnost ga hoche zadushiti, pomendrati, sploshchiti do nespoznavnosti. Gad, grad, brez oken in vrat... Skusha dvigniti glavo in uloviti sapo, vendar ga zalije neizprosna tema. Takoj pade v globoko nezavest, iz katere ne najde vech izhoda... «

***

»Kaj?«

Veliki grof Herman nejeverno, z bledim obrazom, bolshchi v mladega mozha v lovski obleki, ki mu je s poveshenimi ochmi in s tihim glasom ponizhno naznanil smrt najmlajshega sina.

Samo na pol slishi, kar govorijo. Chemi v kotu ob mizi, pod oboki, ob nemem zidu. Hlipa... Grozna smrt... Ve, kaj je steklina, *rabies*. Pogubna bolezen brez primere. Le zakaj je Bog kaznoval najmlajšega – in ne Friderika, ki bi bozhji srd zares zaslužil! Zakaj je unichil najmlajšega in najbolj nedolžnega? Za izvedbo visokoletskih načrtov mu zdaj preostaja le Friderikov edini še zhivechi mlajši brat. Ve, da lahko postane le ta kot Herman III. naslednji vodja celjskega rodu.

***

Vchasih, ponoči, prestrasheno dvigne glavo iz blazin. Se za trenutek ne more spomniti, da se nahaja na strmem mehovskem gradu. Se sploh ne more spomniti, kaj se je zgodilo. Se ne spomni, da je Veronika, skrivna soproga mladega celjskega grofa. Se ji zazdi, da plava v zharechi megli po velikem neprijetnem prostoru. Ne razume nichesar vech. Vendar se kljub bolechinam v glavi skusha zbrati. Se spomni na ogenj, ki ga je pravkar sanjala. Ki je izbruhnil v veliki temachni hishi brez oken in vrat. Kjer se ji je, ko je krichala na pomoč, nevarno priblizhal mozh v dolgi chrni suknji. Moshki, ki ga je sanjala zhe v jechi, v katero jo je bil pahnil stari grof. Moshki kot senca, brez pravega izraza, besen, kot grof Herman, ki jo je vrgel v jecho takoj, ko se je njegov sin v njo strastno zaljubil in se v prvih mesecih nove ljubezenske zveze dokončno odvrnil od zhene Elizabete. Ko se je staremu grofu zazdelo, da gre Frideriku, znanemu zhenskarju, zares. Da Veroniko povzdiguje nad druge zhenske. Jo hoche imeti za vedno. Ko je tudi sama zachutila, da ga bo morda mogla porochiti, che umre Elizabeta... Da se bo tako rekoch chez noch dvignila iz svoje maloplemishke zagorske vashke skromnosti in postala slavna grofica Celjska...

Je zdaj preplashena zaradi teh sanj, ki jih je spet sanjala, kot takrat v jechi? Toda kaj bo zdaj? Ko je Elizabeta mrtva, ona pa nova zakonska zhena mladega celjskega grofa? Kaj bo zdaj naredil stari grof? Zdaj, ko gre na nozh? Ko gre zares? Ko misli, da so ogrozhene *njegove tri zlate zvezde Celjske zvezde*. Jo bo ponovno, zhe drugih, vrgel v jecho? Jo bodo obsodili kot charovnico?

Zatrepetata od temnih slutenj. Z rokami tipa na drugo stran postelje. Skusha otipati obrise velikega postavnega moshkega, kateremu zdaj pripada. Kje je njen mozh?

Skozi lino pod stropom polzi na posteljo rezka zelenkasta svetloba. Odsvit meseca in zvezd. Jo zaboli v srcu. Vidi, da je spet sama. Postelja na Friderikovi strani je mrzla. V sobi je kot v krsti. Pogresha mozhevo glasno nochno dihanje. Rada bi zaslishala shkripanje Friderikovih korakov po podu, toda Friderika ni nikjer. Cheprav sta shele osem mesecev porochena, ga je spet odneslo po opravkih. Ali pa k zhenskam. K lepi gospe von Egkh. Chustveni zhenski s *famoznimi* prsmi, kot ji je rekel. Ki ga neznansko privlachi. Ampak samo kot *sladica*. Ker ve, da je njegova zakonska zhena lepa Veronika. *Toda saj nista vech otroka*. Porochila sta se tudi zato, da skupaj kljubujeta starokopitnemu svetu. Che se zhe ne moreta lochiti. Saj smo posebni, *vishji* ljudje, ki si, stojechi visoko

nad navadnimi smrtniki, sami krojimo zakone. Za nas veljajo posebna določila. Drugačna določila. Pa naj cerkvena gospoda, ki ves čas nechistuje in pije vino, ko pridiga vodo, reče, kar hoče. *Bog nas je namreč ustvaril, da ljubimo*. Ne more drugače. Najprej je mislil, da lahko zhivi samo z njo, Veroniko. Da jo lahko do smrti nezžno drzhi za roko. In da bo z njo umrl, ljubeznivo združen, v večni zvestobi, ko bi napočila njuna zadnja ura, kot Filemon s svojo Baukis v grški legendi. Pred tem bi se pobotal z velikim jeznim mozgem, svojim očetom. Imel z Veroniko otroke. Nove celjske grofiche. Se boril za dedishchino. Hodil pridno na lov. Ali na krizharske vojne. Na starost modroval ob spisih slavnih rimskih pisateljev. Skrbel za dezhele in podlozhnike. Dal cesarju in cerkvi, kar od njega zahtevata. A ne more. Zato je prav, da sta sicer trdno povezana in se ljubita, če jima to pozheli srce, a da hkrati poskrbita za lastne uzhitke, ki se jim kot pomembna chloveka ne bosta hotela odpovedati. Zato je njuna zveza kot utrdba sredi poniglavega in omejenega sveta, iz katerega si jemljeta vse tisto, kar jima je v prid...

Veronika zarije glavo v blazine... Zakaj ga she ljubi? Ali ga res she ljubi? Kje je pravzaprav zdaj? Ali je odshel h kaki vashki deklini, ki mu jih vedno znova, kot ve, priskrbi oskrbnik za majhno nagrado.

Potem noče vech biti nesrečna... Noče misliti na nevarnosti, ki se blizhajo. Na mashchevanje grofa Hermana. Raje misli na strastno ljubljenje s Friderikom v dneih, ko sta se spoznala. Se spomni na nasladno obchevanje z obristom Reixachom ob kopalni kadi... In na uzhitke z drugimi moshkimi. Na dvoumne nezhnosti, ki jih je dozhivela z Johano... Ve, da si jo mnogi pozhelijo takoj, ko jo zagledajo... Ker je v svojo srečo in hkrati nesrečo zelo privlačna... Privzdigne si nočno srajco in spolzi z roko chez po moshkem hrepeneče mlado telo. Si bozha mehki trebuh. Drsi s prsti proti vlazhnemu shopastemu puhu. Zapre oči. Si zheli narediti lepo... Zaslisi na hodniku pritajene korake nočnega strazhnika. Se zdrzne. Ga naj pokliche v sobo? Tu, v postelji, ji je sami tako hladno. Zares potrebuje prijaznega chloveka, da jo pogreje... Oljenka meče temne sence chez leseno tramovje pod stropom. Razocharano vstane iz postelje, si ogrne plet in stopi proti oknu. Gleda v temo.

***

Mali mozg, v temnozeleni obleki, z jeznimi ochmi podgane, vstane iz naslanjacha, zakoraka s kratkimi, sunkovitimi koraki po sobani. Pred zaveso iz rdečega zhameta se nenadoma sunkovito zaustavi. Dvigne glavo, bolshchi v rdečo barvo blaga, v pisane prapore in ostre meče, obeshene po belo prebarvanih stenah. Kot lovski pes, ki je zavohal plen, zija v rdeče blago s posebnim izrazom na obrazu, ki izrazha strah in zachudenje. Vsemu svetu je hotel samo dobro. In kaj je zahvala za njegova koristna dela in plemenita dejanja? Popolno nezadovoljstvo na levi in na desni, upori in vojne... Ja, svet je nesramen peskovnik, v katerem prepogosto teče kri.

Jezno pogleda proti vitkemu mlademu moshkemu v črni obleki, z obrezanim peresom v rokah, pokorno stoječemu pri visokem stojalu s pergamentom.

»Tako ne gre,« zasika proti pisarju, ki mu gosje pero od razburjenja skorajda pade iz rok. »Končno smo, to ve zhe celo sam papezh, največja krshchanska drzhava na svetu, mogočno kraljestvo od Schleswiga do vikinhke Islandije in Grönlandije. Ali ni to nich?«

Mali mozh si pogladi navzgor zavihane brhice. Pogleda na oba temnorumeno bleshchecha podglezhnjaka iz najboljšega usnja, v katera je vtaknil suhe kruljave noge, in se bridko nasmehne.

»Baroni zhe spet izzivajo,« ujedljivo reče. »Nekaj gnilega je v dezheli Danski.«

»Kaj hočemo, velichanstvo,« reče pisar in povesi glavo.

Kralj utrujeno zavzdihne. Vse te neposlušne danske fichfiriche bo pregnal iz njihovih gradov in v njih kot nove upravitelje kraljestva ustolichil svoje shtevilne pomorjanske bratrance, za katere ve, da so mu zvesti in pokorni.

Dragoceni klobuk, polepshan s temnovijolichastim trakom in fazanovim peresom, ki mu hoče nenadoma zdrseti z glave, potisne naravnost na vrh gostih temnih las. Majhne oči se zloveshche zasvetijo.

»Pishi,« piskne z rezkim glasom.

Pisar boječe privzdigne pero, chaka, da se končno oglasijo vzvishene besede presvetlega vladarja in *troedinega kralja* Danske, Shvedske in Norveshke Erika VII., na prostranem Shvedskem zapovedujočega pod imenom Erik XIII., po milosti bozhji imenovanega tudi Erik *Ellekonge*, vilinski kralj Norveshke.

Od vseh osovrazheni kralj, cheprav blizhnji sorodnik cesarja Sigismunda, se hudobno nasmehne. Saj je rimskonemshki cesar po materi pravi Pomorjanec. Kot je to tudi on sam, kot sin pomorjanskega vojvode Vratislava VII. in njegove zhene Marije Mecklenburshke, vnukinje danskega kralja Valdemarja IV.

Pisar spolzi s peresom v rokah proti stojalu. Prestrasheno chaka na prevzvishene ukaze kralja, imenovanega *nesrecha vse Skandinavije*. Ki pa so mu, nesposobnemu zoprniku, po smrti starega strica in norveshkega kralja Hakona, mozha njegove stare tete in danske kraljice Margarete, z dogovorom o *vechni zvezi* v shvedskem Kalmarju polozhili v naročje krone kar treh imenitnih dezhel.

Erik mezhikajoče pogleda proti pisarju in ponosno dvigne glavo, kot da chuti, da bo s svojo knjigo *predrugachil svet*, mu na primeru *danskih starozhitnosti* pokazal, kako bi se moral vesti v blizhnji prihodnosti, che hoče, da bodo prijatelji. Tudi vojvodini Schleswig, proti kateri zhe vech let vodi neizprosno vojno, bo za vedno vtisnil danski pechat in tam z enim samim zamahom ukinit vse neprijetne nemshke zakone. S Sigismundom se bosta zhe nekako pobotala, ko ga obishche v Budi. Morda mu odstopi cesarsko grofijo Holstein, tako da bo meje Danske pochasi raztegnil kar na zahod in proti Franciji. Tudi zato pishe slavno zgodovinsko knjigo *de origine gentis Danorum*, o junashki preteklosti veleslavnega danskega rodu, ki bo kazhipot pravega vedenja in

pravega pisanja in edino zvelichavni, za vse chase uradno določeni evropski *chronicon chronicorum*. Za vedno bo povishal starodavno Dansko, ki je, che verjamete ali ne, *lux darissima vatum*, luch vseh pevcev, ki jo bodo, tako kot zdaj on, troedini kralj, s sklonjeno glavo pochastili na najbolj velichasten nachin. Zato bo jasno in odločno zapisal, kar je treba zapisati, namrech da moramo slavo kraljevine Danske zares iz vsega srca ponizhno chastiti in ji v ta namen prinashati v dar vence in kadilo, ji postavljati oltarje v vechen spomin.

Nekoliko se zaustavi. Ali je shel v zanosu predalech? Je morda prevech gostobeseden? Ne, ne! Ko gre za njegovo kraljestvo, je vse dovoljeno!

Namrshi obrvi in z rezkim glasom zastoka proti pisarju, ki v potu svojega obraza mrzlichno hitro zapisuje pravkar izrečene kraljeve slavilne besede *te colimus, tibi sertā damus, tibi thura, tibi aras, et tibi rite sacrum semper dicemus honorem carminibus memores*. Takoj zatem, ko se bo kralj umaknil v svoje zasebne prostore, jih bo na slavilnem papirju she povishal v najlepshi lepopis.

Medtem kralj pogleda skozi okno, za katerim se nekaj prashno zasvetlika. Vidi nekakshne barve, pokrajino, tri drevesa, nad njimi sive oblake. Povesi glavo. Zamezhi. Ne vidi nichesar vech.

Razmishlja. Pravzaprav je pesnishka muja vech kot koristna. Je tako rekoch nujnost. Ker bo slavna knjiga primeren vodich, smerokaz, navodilo za pravilno upravljanje sveta.

Spet pogleda skozi okno. Bolshchi v medlo kopenhagensko bleshchavo, ki se svetlika brez prave barve chez ravno, pusto pokrajino. Vidi tri ali shtiri vojake, spodaj, pod gradom, v svechani rdechi opravi, z dvignjenimi helebardami. Zamahne z roko. Se utrujeno obrne k pisarju. Opazi njegov napeti pogled. Na kaj she chaka?

***

Hrup, ki ga zaslisi iz spodnje kamrice za sluzhinchad, jo zares vznemiri. Zelo previdno se spusti kar v nočni srajci po vijugasto zavitem ozkem stopnishchu do temachnega hodnika, pripravljena na zoprna presenečenja. V strahu se zaustavi pred prostorom za nove mlade sluzhkinje, iz katerega prihaja chuden ropot in jok. Ko poshkili skozi na pol priprta vrata, ji zastane dih, ko ga v bledem siju iz leshcherbe zagleda na goli zhenski. Shele petnajstletno dekle, s katerega je jeznorito strgal vsa oblachila, jechi z razkrechenimi nogami pod Friderikovo razsrjeno moshkostjo. S shiroko razprtimi ochmi razburjeno opazuje, kako njen moz h v vedno bolj slepi strasti grabi po izbochenih jeznicah dekletovih drobnih belih dojk. Z usti se dotika obeh skoraj chrnih bradavic in zariplo hrope od napora.

Rada bi zaprla ochi, da ne bi videla ogabnega prizora, ko Friderik svojo zhrtev potegne med svoja kolena in ji z obema rokama pridvigne ozko sloko zadnjico. Kot zakleta bolshchi v grozno dogajanje. Vidi, kako se dekle upira in prosi, naj odneha,

vendar postaja grof she bolj nasilen. Rada bi zaprla oči, vendar ne more odmakniti pogleda od Friderikove chvrste, z dlako porasle zadnjice, ki poskakuje po vitki, skoraj otroshki postavi.

V njej se nenadoma prebudi chuden nemir. Cheprav se boji Friderikovega nasilja nad to ubogo zhensko, bi se rada she sama iz nerazumljivega razloga kar takoj predala svojemu divjemu mozhu. Nekako jezna je na Agato, ki sope in drhti pod posiljevalchevimi vedno hitrejsimi sunki.

Ko dekle za trenutek zasuka obraz proti leshcherbi, vidi da ji je Friderik med grobimi naskoki očitno preklal spodnjo ustnico, iz katere zdaj polzi drobna sraga zhe na pol strjene krvi. Vendar ne more zakrichati, naj neha. Nemo stoji v poltemi. Trese se od chudne, nenavadne napetosti. Skoraj ne slishi Agatinega hlipanja, ko se gol, z nochno haljo v levi roki, konchno dvigne od svoje zhrtve, ki z zaprtimi ochmi osramočeno oblezhi na slamnjachi in blazinah.

Ko zagleda svojo zheno v nochni halji ob zidu pri vratih, mu zastane korak. Z roko si skusha zakriti razgaljeni trebuh in jezno prebledi.

»Kaj delash tu? Ali ni chas za spanje?« razburjeno zamrmra.

»In ti? Kaj te je zaneslo sem, v kamrico moje sluzhkinje?«

»Saj vidish, kaj... Potrebno je bilo, da je dobila tisto, kar ji gre... Tako mlada... Pa sploh ni bila vech devica... «

»Ah, tako!«

»In kaj bo zdaj?«

»Nich!«

Chuti, kako hlipa.

Z roko ji sezhe pod srajco in jo otipa pod trebuhom.

»Saj si chisto mokra! Si uzhivala, kajne?«

»Ah, daj mir!«

»No, ne bodi huda!«

»Che bosh spet delal kaj podobnega, potem samo skupaj z mano... Razumesh?«

»Ja, oba skupaj... Da ne bosh prikrajshana... «

Brez besed jo zasuka proti steni in ji z desnico razpre kolena.

Ko ga zachuti med nogami, v nekakshni pokvarjeni strasti nemochno dopusti, da jo besno naskochi. Kakshen moshki! Mochan kot bik! Rezko zahrope in takoj za mozhem tudi sama dozhivi oster vrhunec sladkosti...

***

Na cerkveni strehi sedijo vrane. Oblaki so trdni in veliki. Nepremichno stoje nad chrnim gozdom, kot da bi bili iz granita. Podobni so blizhnjim skalam v globeli.

Zhupnik Janez sedi v zhupnishchu ob vrchu jabolchnika in premishluje o Bogu in svetu. Ministranti se z zariplimi lici podijo za vechjo leseno hisho, skachejo chez

blatni potok in chakajo, da jih gospod zhupnik pokliche k sebi v toplo izbo.

Smrt je vsepovsod prisotna. Zhupnik je na predpomlad pokopal zhe shest starcev in stark. Zaradi spora s sinom se je eden od teh nesrechnikov obesil kar na podstreshju. Najbolj zhalostno pa je, da se je na skrivnem lovu, saj je grof izrecno prepovedal ubijanje divjadi, smrtno ponesreчил mlajshi moshki in popolnoma neprichakovano zapustil zheno s shestimi mladoletnimi otroki.

Je kot ob koncu sveta. Podgane in mishi glodajo po zadnjih zalogah zrnja v starih skrinjah na podstreshju. V zhupnikovi glavi je prepolno zhalostnih misli. Zaskrbljeno zre skozi lino proti parobku gozda, v katerem domachi lovci pravkar s sekirami ubijajo polhe in podlasice. Da ja ne bi prishlo gospodu grofu na ushesa! Boji se za te svoje izgubljene dushe, ki nimajo kaj dosti vech sreche kot divje zveri v gozdu!

V duplu blizhnjega drevesa se je potuhtnil roj srshenov. Zhupnik loka jabolchnik v dolgih strastnih pozhirkih. Misli na mezhnarjevo zheno v shiroki beli obleki, ki mu je v edino tolazhbo na tem bednem svetu. Zhe ponoči je sanjal o njej, kako jo je po dolgem chasu spet dobil v posteljo in ljubil z divjim, strastnim obupom.

Spet dvigne vrch in tezhko zavzdihne. Ne more pregnati trpkih misli iz svoje uboge dushe! Prevech hudega je na svetu! Ve, da se smrt v starih kmechkih izbah zhe dneve poprej napoveduje s sladkobnim vonjem. She veter ne dá miru, saj se zachenja zaganjati v prochelja vashkih koch, ki jih je ostri chas neusmiljeno zapredel v sive pajchevine iz megle in obupa. Nikomur ne bo prizaneseno!

***

Shele pet tednov se z mozhem nahajata na pravkar zgrajenem gradu pri Kochevju. Vse je tako novo. Vedro, veselo. Lepo. Noro. Skoraj popolnoma je pozabila na nevshechnosti, ki jima grozijo, che se veliki grof Herman ne bo pomiril. Zdaj, ko sta dobila visoki obisk in jo je Friderik slavnemu gostu prvich predstavil kot svojo novo zheno, se kljub nevarnosti, da se bo novica zvedela po vsej dezveli, nekoliko umiri. Friderikov mladi prijatelj Orlando de Campoamore jo je namrech popolnoma razorozhil s svojo izzivalno pojavo. Ko ji je mozh zjutraj omenil, da je Italijan pravi mojster v umetnosti ljubljenja, resnichen svobodnjak, ki ne pozna meje in mere, in zato popolnoma drugachen od kmetavzarjev in gorjancev tu v zaprashednih zakotjih, je zmedeno dvignila glavo. Kar zardela je, ko ji je namignil, da se lahko pri njem veliko nauchi, saj, kot govorijo, najbolje ve, kako se zhenskam strezhe, da so zadovoljne.

»Kaj nisi nich ljubosumen, da bi to njegovo umetnost preizkusila?« ga je oshvrknila z navidez jeznim pogledom in se igrivo zasmejala.

»Saj jo bova preizkusila, Veronika. Vsak na svojem... Ti pri mojem prijatelju, jaz pri njegovi zheni, ki pozna tisoč vragolij! Tam na jugu in zahodu so zhenske v teh zadevah zhe bolj izkushene... In svobodne... «

»Jaz pa ti nisem dovolj, kajne, Friderik? Le kakshno zheno hochesh imeti?« ga je

skoraj jezno zavrnila..

»Ti zhe... Ne pa jaz... Vedno znova moram v sholo ljubezni... «

»A tako je to, ti veseljak,« je rekla in resnobno obmolchala.

Zdaj, ko zagleda Italijana tik pred seboj, ji zastane dih. Zhivljenje je tako svojevrstno! S Friderikom morata vendar svobodno zazhiveti, kot sta se dogovorila!

Nejevoljno opazuje, kako njen mozg pred kosilom prevech buchno odvrzhe svojo, po ogrski navadi z zlatimi in srebrnimi vrvicami preprezheno tezhko suktnjo skupaj s pokrivalom, obshitim z dragoceno hermelinjo kozho, kar nekam proti sluzhinchadi za mizo. Kako drugachen, mozhato uglajen se ji zazdi njegov italijanski tovarish z bojnega pohoda proti cheshkim husitom, ki se mudi med potjo v Budo na njenem novem kochevskem gradu. Chokat Italijan z mochnim bikovskim tilnikom in izzivalnimi ochmi izzhareva moshko moch. Neverjeten chlovek, v rdechem zhametu po francoski shegi. Na skrivaj ga opazuje, ko se preudarno nasloni ob hrastovo mizo in chaka, da prisede she njegova zheni, majhna, prikupno razpolozhena chnolaska z vrochichnimi ochmi. Zazdi se ji, da se dobro ujemata kot zakonski par predvsem pri vseh nesramnih vragolijah, ki jih povzrochata shirom po svetu, kot je namignil Friderik. Vitezovi zheni nekoliko zavida chudovito obleko, ki ne zakrije bujnosti njenega telesa, temvech na prijeten nachin she poudari izzivalno polnost mlade Francozinje. Z dolgo vijolichasto vlečko, ki ji pada kot zhivahen slap chez morda nekoliko premochne boke in stegna, prinasha v grad napet nemir. She bolj obchudovanja vreden je umetelno obshiti zlati trak, ki se bliska iz gostih temnih las te samosvoje zhenske, o kateri ji je Friderik zjutraj navdusheno pripovedoval, da si rada vzame vse, kar ji srce pozheli. Vendar pa se sama tudi ob tej zheni drugega jasno zaveda svoje izbrane lepote, ki dalech prekasha sicer za vsakega zdravega moshkega vznemirljive chare Francozinje. Ljubka in preprosta, a nad prsmi precej prostodushno odprta rozhnata obleka, ki si jo je oblekla zhe dopoldne, she samo stopnjuje njeno naravno ocharljivost.

Samo za trenutek zadrgeta v neprijetni ljubosumnosti, ko Friderikov pogled prevech pohlepno preleti zanimive obrise tujkinega telesa in se radozhivo zaustavi na njenih prijernih oblinah. Pod lesketajochimi se kosi obleke iz svile in zhameta se bochijo obrisi tezhkih, zajetnih dojk, she bolj pa izziva moshki pogled zapeljivo napeta in razkoshno shiroka zadnjica, s katero zna Francozinja ochitno mojstrsko potresati, pozibavati in zapeljevati.

Velika miza se ne shibi le pod gorami pechenega mesa, temvech se trese tudi pod tezhkimi kupi drugih dobrot. Skupaj z razvnetimi jedci in jedkami uzhivashko stoka pod bokali izbranih pijach in velikimi vrchi najboljshie medice, ki bi ogrela celo najbolj krhke kosti.

Veronika spet radovedno oshvrkne chnolaso zheni mladega grofa. Ochitno je prava zapeljivka, saj se je zhe primaknila tik do Friderika in mu nekaj zanimivega shepeta v uho. Zato she sama izzivalno dvigne glavo in se zelenkasto predrzno zazre v temne ochi italijanskega viteza, pred katerega so pravkar postavili bokal medice in krozhnik

medenjakov.

»To je bolj hrana za otroke, in za zhenske... « se zasmije grof Orlando de Campoamore in zamahne z roko. »Vem, da bo prijala moji Heloisi. Meni pa je ljubshe Friderikovo imenitno vino!«

Friderik natakne na nozh velik kos belega, lepo pečenega mesa in ga pomoli pred Italijana.

»To ti bo bolj teknilo!« reče in mu pomezihne z ochmi. »Je dobro za moch!«

»Ali bosh spet moral v boj s Sigismundom?« zarogovili italijanski vitez, kot da je preslišal prijateljevo razlago, in ga nekoliko oshabno oshvrkne z izzivalnim pogledom.

»Saj res, in vi mladi mozh?« reče Veronika in dvigne chasho. »Se ne boste borili? Na vashe zdravje, grof! Na vasho moshko moch!«

Orlando se rezko zasmije in spet dvigne glavo, kot da ni slišal njemu namenjene Veronikine zdravljice. Zhena celjskega grofa jezno povesi oči.

»Ah, te vojske! Prevech stanejo! Spet moramo zbirati denar za obrambo!« reče Friderik proti Francozinji in se izzivalno nasmehne. »Sam bolj ljubim nezahne stvari.«

Chrolaska, prepojena z veseljem presherne gostije, se ob teh besedah she bolj primakne k svojemu sogovorniku.

»Kakshen zlat revezh so njihova milost,« zagostoli bolj z ochmi kot z ustnicami.

»Le kaj mislite... « reče Friderik. »A ne pustim, da bi se habsburshki dezhelni lopovi popolnoma prisesali na mojo moshnjo!«

»Ah, grof«, reče grofica Campoamore. »Vse na tem svetu ima svojo ceno! Vojske... Pa tudi ljubezen!«

»Ja, ali radi ljubite?«

Francozinja ga dvoumno oshvrkne s pogledom in zashepeta: »Kakor se vzame. Che je v blizhini kak prijeten vitez.«

»Plemenita gospa, tukaj sva kar dva, ki obchudujeta lepe zhenske... Take, na katerih je vse vredno pohvale... Roke, glas, ocharljiva zunanost... Toda moram obmolkniti, da ne povem ob tako krasni sosedih she chesa bolj predrznega... «

»Gospod grof,« se zasmije Francozinja. »Saj pretiravate... «

»Ne, nikakor ne! Kako naj lazhem ob tolikih ocharljivostih!« zarogovili Friderik. »V vashih ocheh berem, da ste nekaj posebnega. Taka lepota mora biti nagrajena!«

»Vi zapeljivec,« zavreshchi Francozinja in se she bolj zasmije. »Sicer pa pravijo, da je drznim vitezom dano, da si utrgajo celo rozho, ki raste na najbolj strmem in najbolj nedostopnem kraju, da bi jo prinesli svoji gospe.«

Friderik jo pogleda z obchudovanjem. Kako uglajena zhenska! V primeri z njo je Veronika pravzaprav navadna kmetica! Ah, ja! In za namechek prihaja, kot pravijo, iz najboljsh družhine. Potomka slavnega grofa iz Poitouja, trinajstega vojvode Akvitanije, celo daljna sorodnica Viljema Raymonda Montcada, marshala nesrechnega grofa Raymonda Berenguerja iz Barcelone. Nenavadna svetovljanska Francozinja, po izvoru

pravzaprav Okcitanka.

»Jaz vidim le eno samo rozho, tisto, ki raste tu ob meni!« zashepeta in se ji nagajivo nasmehne.

»Potem jo poskusite utrgati... Zdaj je chas, da ujamete srecho!«

– Ah, te razposajene Francozinje, pomisli na tihem. – V nesrečni dezheli, ki ji navidezno vlada prismuknjeni stari kralj Karel VI. Kar na vsem lepem se mu je zmeshalo, da sploh ni vech prepoznal svoje zhene... – Kaj delate z menoj? Takoj opustite te nechedne ljubeznivosti, je zarjul nekega jutra, ko je zagledal kraljico ob sebi v postelji. Zapodil jo je iz zakonske spalnice in postal popolnoma nemogoch. Razen najbolj zvestih sluzhabnikov so mu vsi pobegnili iz gradu. Shest mesecev ni hotel zamenjati obleke, ki mu je zachela razpadati kar na telesu. Na nasvet shkofa ga je moralo kar shest sluzhabnikov ukrotiti, preden so ga lahko slekli in spravili v kopalno kad. Cheprav je bil sprva grozovit, se je s chasom nekoliko umiril... Zdaj sedi dobrodushno po ves dan ob odprtem ognju sredi velike grajske sobane in si v shkafu namaka noge. Kakshna nesrecha! Prava zmeda po celem kraljestvu. In za nameček se je novi angleski kralj Henrik proglasil kar za francoskega kralja in z vojsko udaril v ubogo dezhelo. Ki pa se, kolikor je mogoche, pogumno brani. Nekateri vojvode in shkofje so se zbrali k odlochnemu odporu. Sodeluje vse ljudstvo... Kmetje... Otroci... Zelo pogumno celo zhenske...

»Ja, to novo gospodarstvo«, nenadoma reche Italijan, kot da hoche napeljati pogovor na zelo resne stvari, cheprav misli le na to, kako bi Friderikovo zheno, podobno kot celjski prijatelj njegovo Heloiso, chimprej zapeljal in dobil v posteljo, pa chetudi samo za eno noch. Saj je ves svet ena sama nesrecha... *Navaden drek*... Razen veselih zhensk... V resnici ne verjame ne v ljubezen in ne v zvestobo. Prava ljubezen na tem krvavem svetu ni mogocha. Pomembni so le uzhitki. Tudi zdaj si jih bo v tej umazaniji, imenovani zhivljenje, privoshchil. Neumna Friderikova svetlolaska je vredna, da jo sleche do zadnjega in izpije do obisti.

»Ta denar, gospoda, ta denar!« reche Veronika. »Ta ni delo vsemogochnega Boga!«

»Tako je, lepa gospa,« reche Italijan. »Denar je, kot pravijo, od hudicha!«

»Saj, zato je tudi v rokah nechistih Zhidov!« reche grofica Campoamore.

»No, dokler mi pomagajo iz stiske in mi ga na veliko posojajo, jih pustim pri miru!« reche Friderik skoraj jezno.

»Toda na obresti, vasha milost. To je proti bozhjim postavam!«

»Ja, saj prav za to gre. Toda denar je zhal zdaj sveta vladar. Zhe Rimljani so vedeli, da denar ne smrdi. Sicer pa sem nekaj slisnal, da hoche moj oche Herman te nepridiprave za vedno izgnati iz celjske dezhele!«

»No, kakrshenkoli je ta vash starec... V tem ima gotovo prav!« reche Francozinja.

Grof Campoamore medtem zre v chaso pred seboj in pochasi srka rdeche vino. Po glavi se mu pode predrzne misli. Chuti, da ga Veronika spet radovedno opazuje. Zdaj je prilozhnost za pustolovshchino, she posebej, ker se Friderik kar prevech zanima za

njegovo Heloiso. Saj je zhivljenje zgolj velika zabava, preden sledi trpka smrt.

Ob tej tezhki misli s svojo krepko roko zadene ob Veronikino nezhno roko in jo narahlo pobozha. Chuti, kako Friderikova zena razburjeno povesi oči. Ali si sme dovoliti she vech?

Na skrivaj poshkili k Frideriku in se pomiri, ko vidi, da ga njegovo pochetje sploh ne zanima. Pravkar je namrech poredno hihitajocho se Heloiso objel kar okoli pasu in jo pozheljivo stiska k sebi. Mladi vitez se zave, da mu je Friderik dal prosto pot. Zato z roko ponovno zdrkne pod mizni rob in se narahlo dotakne vablljivo okroglega Veronikinega kolena. Ko zachne risati s sredincem leve roke na toplo, mehko kozho Friderikove zhene kratke, a vznemirljivo ostre cvetlichne kroge, zachuti, kako meso mlade zhenske zatrepeta pod njegovimi prsti.

»Tako mi je, kot da vas poznam zhe od nekdej,« reche in se skloni proti njenim ustnicam, kot da jo hoche poljubiti. »Kot da sem vedno chakal samo na vas.«

V Veroniki napetost vidno narase. Frideriku je hotela biti dobra zena, che bi bil tak tudi on... Che, che... Prevech nezvest ji je... Zato se je odlochila za svobodo. Kot celjska grofica si bo dovolila vse tisto, kar je za navadne ljudi prepovedano... Hoche mu biti chim bolj nezvesta. A z njim v tej nezvestobi vzajemno povezana. Kot sta se dogovorila. Zato je zdaj chas, da zachne z igricami. S svobodnimi igricami. Nevarnimi igrami?

Vedno mochneje chuti Italijanovo roko na svojem telesu. Prevzame jo občutek blazhenega prichakovanja. Ve, da hoche v tem zhivljenjskem dolgochasju in razocharanju spet nekaj dozhiveti. Kljub temu igra zvestobo do groba. Se skoraj nejevoljno dotakne Orlandove vrochekrvne dlani in jo odrine od kolena.

Campoamore dvigne chasho in pije, kot da se ni nich zgodilo. Obrne se proti Frideriku in pristavi, da je bil vcherajshnji lov vsaj tako obilen kot to slavnostno kosilo. Se smeji. Vendar mu roka spet zdrsi prek Veronikinih ljubkih kolen. Ker zheli na poseben nachin ukrotiti in zadovoljiti to mlado zhensko, da bo vedela, kdo so Benechani. Med vseploshnim Friderikovim modrovanjem o jazbecih in medvedih na rahlo privzdigne Veronikino oblachilo iz tezhke rozhnate svile in ga previdno potisne navzgor.

»Ne delajte tega,« zashepeta lepotica iz Desenic, vendar pusti predrzni roki prosto pot.

»Prevech vas cenim, gospa, zato ne morem zatajiti svojega chustva!« jeclja, ko z dlanjo pozheljivo drsi chez toplo kozho mlade zhenske.

Friderikovo zheno prevzame nenavadno, napeto razpolozhenje. Ker postaja mladi Campoamore vedno bolj nepopustljiv, se na pol zmedeno nagne proti njegovemu razgretemu obrazu.

»Kako ste poredni!«

»Veronika, vi ste moja usoda!«

»Kaj ni kosilo zares odlichno?« zacinglja z nedolzhnim glasom, kot da ne ve, kaj se dogaja. »Upam, da vsem dobro tekne! Za navrh pa smo pripravili she posebne domache

slashchice!«

Ochi se ji razburjeno zaiskrijo, ker se Orlandovi prsti medtem nenavadno hitro pomaknejo radozhivo navzgor... Neprevidno navzgor... Ne more preprečiti nekakšnega notranjega sladostrastja, ki jo zachne oblivati po vsem telesu... A se she pravočasno, preden lahko Italijanovi prsti dosežejo strastno zazheleni cilj, kruto zdravna in vitezovo roko na vitez nejevoljno odrine s svojega telesa.

»Dopustite, da sama dolochim, kdaj in kako... Zvecher naprej,« zashepeta in ga izzivalno pogleda.

Ponochi bo imel prilozhnost, da pokazhe, kaj zna. Ponochi se hoche telesno in dushno s tem chlovekom izgubiti na najvishjem vrhu strasti. Hoche dozhiveti skrajno ljubljenje, ki te hkrati dvigne in pogubi. Pokazala mu bo, kako ljubi strastna zagorska lepotica in preshushtna mlada celjska grofica, ko vech ne pozna nobene meje, ki bi lahko bila ovira za najbolj vroche zblizhanje...

***

Zrak poka od zloveshchih napetosti. Nebo je prepredeno s temnimi oblaki. Nekaj leti po zraku. Golo. Na metli. Ni luchi, ki bi razsvetlila bivanje. Odposlanci pekla prezhijo noch in dan na shibke in neodlochne, da jih pahnejo v zhrelo vechnega ognja. Na zemlji in na nebu je na tisoche nevidnih znamenj in zloveshchih pasti, ki se v uri preizkushnje zasvetlikajo kot ognjeni petelin na gorechi hishi, da bi zapeljali izgubljene popotnike v mochvirja in brezna. Hudi duh nas stalno preizkusha. Kako naj se reshimo, kako naj zbezhimo iz teh nevarnih pasti, ki so nam jih nastavili zloveshchi odposlanci samega hudicha?

***

Med prijetno zabavo ob kolachih in zmernih pozhirkih z medom poplemenitenega vina si popoldanske ure lepshajo s kratkochasnimi igrami s kockami in kroglicami ter sladkajo s poljubi in prijetnimi ljubeznivostmi. Orlando si je neugnano Friderikovo zhenosadil na kolena, kot da bi pod opojno tezho njenega zapeljivega telesa zhe hotel slaviti svojo, za blizhnjo noch prihranjeno ljubezensko zmago. Celjski grof se je z razgretim obrazom usedel k lahkozihivi Heloisi in jo ljubeznivo pritegnil k sebi. Med vznemirljivimi navzkrizhnimi poljubi in dotiki skushata poslushati zabavno in pohujshljivo ljubezensko zgodbo, ki jo italijanski vitez pripoveduje s poudarjenim uzhitkom, medtem ko mu poredna roka spet polzi chez Veronikina ljubka stegna.

»Potrpimo torej tudi mi sami, nesrechni ljubimci, kot je potrpel sam bog Mars, ko se je brezumno zaljubil v Venero in se iz strashnega vojshchaka spremenil v ponizhnega zaljubljenca,« reche Italijan. »Prekrasna boginja, ki je sicer pripadala bogu ognja Vulkanu, je bila, kot najini lepi dami, mehkega srca, cheprav je po njej hrepenechega,

na kolenih v prahu pred njeno bozhansko podobo stokajočega nebeshkega nesrečnika pustila kar predolgo čakati in moledovati... A je medtem, ko ga je s hudomushnim pogledom merila od nog od glave, zachela zanichujoče pripovedovati o napakah svojega shepajočega vulkanskega moshkega. Na ta nachin je prilivala olje na ogenj Marsovega hrepenenja, dokler se ni zgodilo neizbežno. In cheprav jima je Vulkan nastavil skrivne mrezhe in ju med njuno razbrzdano spolno igro ujel v past, da bi ju osramotil, je s tem she bolj razvnel njuno ljubezen, ki sta jo odtlej opravljala kar javno, vsem bogovom na ocheh... Toda, dragi gospe lepotici z zhametnima glasoma, s preshernim leskom zapeljivih pogledov, kdaj se bosta tudi vidve usmilili naju nesrečnikov, ki umirava od vročega hrepenenja po vajinih skrivnih lepotah? Kdaj se bosta pokazali kot novodobni Veneri najinim po vsem lepem hrepenechim ochem?»

Ob teh vedno bolj strastno izgovorjenih besedah, ki povzročijo pri vseh navzochih poredno zatishan smeh, zdrsi z ustnicami chez gornji del bele, chipkasto nazobchane obloge nad Veronikinim oprsjem in jo ljubeznivo privzdigne. Svojo izvoljenko za eno noch zachne vročekvrno poljubljati na napeto toplo kozho, ki se zapeljivo bochi izpod shelestečega blaga.

Medtem ko razigrana Heloisa posadi na Friderikovo glavo regratov venec, ki ga je sama spletla iz pred tem na vrtu nabranega cvetja, prinesejo sluzhabniki iz shramb v spodnjem delu gradu nov vrch sladke medice. Mladi celjski grof odpre staro skrinjo. Zagrabi za pishchal. Odvrzhe haljo. Hoche biti nagajivi favn, divji starogrshki satir. Stoji v vsej svoji moshki lepoti pred obema boginjama. Zaigra razdrazheno melodijo. Pomezhične obema pastiricama, naj zaplesheta. Heloisa zhivahno poskochi, si razpne gornji del oblachila. Se zavrti proti Veroniki. Friderik za trenutek odlozhi pishchal. Si z vidnim pozhelenjem radovedno ogleduje Heloisine tezhke, izzivalno shiroke, zaradi obsega nekoliko na levo in desno navzdol viseche prsi.

»Obrnite se na drugo stran! Ja, zares prava boginja! In desno stegno she nekoliko vishe!«

Ploskne z rokama, poskochi od veselja.

»Zavrtite se s pochasnimi gibi! Premishljeno! Da pridejo do izraza vsi ocharljivi deli vashega telesa!«

Francozinja se glasno zasmeji in privzdigne spodnji del oblachila.

»Zdaj pa nekoliko hitreje!« reche grof in spet pristavi pishchal k ustnicam.

Veroniki se kot kraljevski Veneri zaiskrijo bozhansko zelenkaste oči, ko objame Francozinjo tik nad njeno vročekvrno razgreto zadnjico. Zhenski se tesno objeti zibljeta v radozhivem razpolozhenju. Satirova igra je vedno bolj hitra in razburljiva. Ko postane ples posebno nemiren, Friderik samovoljno dvigne glavo in preneha igrati. Zhenski se kot odsekano ustavita sredi rajanja. Orlando se ljubeznivo prikloni pred obema boginjama in poklekne pred svojo divje zadihano izbranko. Ko ga Veronika vznemirjeno pogleda, jo poljubi nad razgaljena kolena...

***

Chrne strele pripravajo nebo. Po poltemi plahutajo sence brez pravih obrisov. Kazhe, da se dogaja konec sveta. Nobena zvezda ne posije skozi mrak. Dushe ljudi so vedno bolj chrne. Njihova strast je chrna, njihova kri je temnejsha od chrne vode. Vse je chrno. Povsod prshi chrn dezh. Kaj vas ni strah, izprijenci? Ali ne vidite, da je zrak, ki ga dihate, popolnoma chrn? Ali ne vidite, da so vashe dushe zhe napolnjene z besom zloveshchih demonov in vechno prekletih? Hudi duh nas stalno preizkusha.

***

Zvecher, po dolgotrajnem popoldanskem ljubimkanju, zhe kar precej vinjeni, odslovijo sluzhinchad in se odpravijo v skupni *privatissimum* za zapahnjenimi vrati. V pijani razgretosti so zhe popoldne odvrkli skoraj vsak sram. Pred zaupnim zblizhanjem z novimi ljubimci obstojijo goli vsak ob svojem zakonskem tovarishu. V znamenje prijateljstva in sprave se smeje objamejo in pomeshano vsak z vsakim in vsako poljubijo. Nenavadno hitro se znajdejo na veliki postelji za izbrane goste pod visokimi baldahini iz rjavega brokata in med prechnimi pregradami z rumenimi in rdechimi zavesami, obdani z mehкими rjuhami, blazinami in stojali, na katerih stojijo ob razlichnih ruticach in prtichih za brisanje polite pijache in pa tudi telesnega znoja vrchi dobrega vina ter na srebrnih pladnjih pečene pishke in izbrani kosi gnjati za dobro voljo in potrebno moch. Nekoliko v zadregi se med lokanjem vina spogledujejo drug z drugim, pripravljeni na dolgo, izdatno in posebno ljubljenje na navzkrizhni nachin.

Veronika zardi od strasti, ko si jo Orlando ljubeznivo posadi na blazine in jo poljubi na razprte ustnice. »Ali veste,« nezno dahne in jo nalahno pogladi chez zhe rahlo razdrazeni vrshichek prijetno disheche dojke, »da sta v vsakem chloveku dve resnici.? Oblechen pravzaprav nosi masko, se spreneveda... Ko je slechen, se pojavi njegova prava resnica... Prikazhe se njegov pravi znachaj... Spet postane enak Adamu in Evi ... Kot da bi bil v raju. Shele ko se nato spoji z ljubimcem, dozhivi zhivljenje na stopnjevano usoden nachin... «

»Ah, kaj pravite,« se Friderikova zhen a predrzno zasmeje. Ko se radovedno skloni k Orlandovemu trebuhu, pa ji skoraj zastane dih. S pogledom prestrasheno zdrsi proti temni goshchavi med Italijanovimi nogami, iz katere vstaja v svitu oljenk v stenskih nishah Orlandov kot kolos veliki ud.

»Kakshni ste! Kar bojim se vas! Bodite, prosim, nezhni!«

»Zelo prijetno vam bo,« se zasmeje Heloisin sopro g in z ustnicami radozhivo spolzi chez hrushkasto napete obline Veronikinih mlechnobelih prsi.

»Ja, poljubite jih povsod, ja, zgoraj, a she bolj mochno tu, ja, pod bradavico,« zastoka in se ga hlastno oprime.

»Prekrasna vila me je končno uslišala!« navdusheno vzklikne Campoamore, ko jo med strastnim poljubljanjem navzgor obrnjene leve dojke poredno pobozha po svetlem puhu pod trebuhom.

Na drugi strani postelje se izza na pol razprtih zaves ob teh besedah svojega mozha posmehljivo zasmeji bohotna Heloisa in si z razprtimi dlanmi nagajivo privzdigne ponosne prsi.

»Poglejte she te! Ali niso lepe!«

Celjskemu grofu se zazdi, da je obdan z dvema gracijama, dvema boginjama. S pogledom preleti zhlahтно goloto svoje mlade žene, ki se je pravkar z navzdol bingljajochima prsnima konicama sklonila chez italijanskega viteza, da bi ga zachela ljubkovati. Krasna ženska, toda to noch vech ali manj za drugega! Lepa kot dragocena amfora. Vendar ga ta trenutek mnogo bolj zanima Orlandova polnokrvna soproga, chez prsi, boke in trebuh presherno zalita kot okrogla okcitanska majolika, do vrha napolnjena z zheljjo po ljubezni. Njene široke noge in mochna zadnjica ga pritegujejo z nerazumljivo mochnjo.

Zravnano, z dlanmi oprtimi ob boke, se vrpne pred Francozinjo, ki z naslodo spreleti krepko postavo lepega moshkega. Friderik zachuti napetost v stegenskih mishicah, ko ju Heloisa zagrne z glavnim zastorom, visechim na prechki chez sredo postelje, in se spusti pred njim v pochep. Polna zadnjica ji pozheljivo zadrgeta, ko z roko spolzi chez grofov sloki, z dlako porasli trebuh, in njegovo trmoglavo in vedno bolj izzivalno moshkost ujame v usta. Potem se za trenutek ustavi in ga pogleda naravnost v ochi.

»Moja prijateljica, rdechelasa kontesa Claudia Martesi, ki jo dobro poznate od nog do glave, mi je veliko pripovedovala o vas. Govorila mi je o veseli zabavi na poroki pri Habsburgu!«

Celjski grof presenecheno zardi.

»Kaj je rekla?« se mu zatrese glas.

»Da ste bili she bolj nagajivi kot razposajeni junaki v slavnih povestih njenega pradedu Giouana Bocchaccia,« se poredno zasmeje. »Zato prichakujem od vas kar precej. Ko nas, redke svobodne ženske, zagradi gon, smo hujshe od vas... svobodnih moshkih... Mnogi so me zhe razocharali... Shleve, ki so odpovedale, she preden se je zares zachelo... Vi ste drugachni, kajne?«

Nenavadno hitro se skloni navzdol in postane posebno divja. Frideriku se v vzburjenju napno vse trebushe mishice.

»Saj ste kot hudournik narasle vode!« zastoka, ko se ji izlije naravnost v usta. Z zardelim obrazom naglo vstane in samohotno privzdigne levo nogo visoko na posteljo, da se povsem razkrijejo široke skrivnosti njenega mednozha. »Zdaj je v meni vsa tvoja celjska moch, ti bik! Toda potrebujem te she kje drugje.«

Okrog njega je samo she chudovit vonj po topli ljubezni, ki puhti s Francozinega razgretega telesa. Zadihano spolzi chez prostrano mehko Heloisinih prsi. Pomakne se pod široko gubo vidno naprej viseche medeno polne dojke in trdno gmoto tezhkih,

mlechnobelih nabreklih nagajivo privzdigne k ustnicam. Chvrsto navzgor zavihani rdechkastorjavi bradavici se pod pritiskom nagajivih moshkih prstov she bolj zatreseta. Pod po ljubezni dishecho presojno kozho izdatno polnih, presenetljivo širokih dojk zatrepeta strast. Za napeto oblino, v mehkih plasteh mesa, tolshche in zhlez, se pod Friderikovimi poljubi in ugrizi v soju svech in oljenk zaiskri razdraženo pozhelenje. Zazdi se mu, da dishijo imenitne prsi vesele Francozinje kot ajda, ki je radostno zacvetela, ko se je dodobra napojila iz plodne, nabreklo polne grude in, podobno kot oba Heloisina nagajivo izzivalna seska v njegovih ustih, odprla v sladki svet svoje polne rdeche oči.

Med vedno bolj razgreto igro vrzhe zhensko na posteljo in jo pri tem nenavadno hitro zasuka naravnost proti Orlandu, she na pol skritem za baldahinastim zastorom postelje, ki se strese od razburjenja, ko se blago razpre in zagleda svojo zheno pod drugim moshkim. Heloisa v zasopli strasti she bolj razkrechi svoja mochna, zgoraj nabito polna stegna, in jih kot zanalashch iztegne proti svojemu mozhu in Veroniki, da se ju skoraj dotakne. Orlando se vrpne na postelji in popolnoma odgrne zaveso. V ljubosumni ihti zachne poljubljeni stopala svoje zhene. Z ustnicami polzi od Heloisinih toplih prstov do narta, cheprav se z roko ne odmakne od Veronikinih prsi, ki v zadregi nemirno zadrgeta in omotichno privzdigne razgreti trebuh. Heloisa se obrne proti Orlandu in zastoka: »Pusti me vendar na miru!« in se kot nalashch she bolj razpre. Pred ochmi navzkrižnih ljubimcev se kot oster rdech blisk sredi z gosto chrnino poraslega puhastega oblaka razdraženo zasveti njena velikanska zhenskost.

Medtem Veronika razburjeno zapre oči. Ko jo zachne chokati, s temno dlako po vsem telesu kot divja zhival porasli Italijan pod zhe dodobra razdraženim trebuhom uzhivashko lizati s svojo gosto slino, se jasno zave, da se bosta to noch s Friderikom dokonchno *odtujila* drug drugemu. Cheprav bosta ostala po drugi strani, *zasvojena* z isto *razvado*, *medsebojno povezana* z istim ciljem!

Z nekakšno kljubovalno ihto spolzi chez ljubimca. Prime se za levo dojko in med vedno ostrejšim stokanjem porine svojo nabreklo rozhnato konico naravnost v Italijanova zhejna usta.

»Ljubi me vso!« zaihti.

Ali she vedno ljubi Friderika? Ljubi na poseben nachin, ker se tako strastno, tako obupno in *obupano* predaja nekomu drugemu, ko se njen mozh tik ob njej hkrati zabava z zheno tega drugega?

Vedno bolj mokri dojki z ostro privzdigljenima konicama se ji zapeljivo zasvetita v medli svechavi. V nasladi rezko zahrope in se vrzhe nazaj, ko Orlando z jezikom nenavadno pochasi ponovno zdrsi chez vse spodnje predele njenega telesa. Ko se razdraženi lepotici med vedno bolj vrochimi poljubi na široko razprejo od pozhelenja vidno napete ustnice, jo v trenutku obrne na levi bok in ji na poseben nachin privzdigne desno nogo. Vitka, lepo oblikovana zadnjica se ji vablljivo zasveti v bleshchavi svech in oljenk, ko Orlando za nezhno telo sprva kar prevech nabrekla

razkoshnost sicer previdno in pochasi, a tudi ostro in boleche vdere med njeno vedno bolj odpirajočo se ljubezen in ji zatem z vedno hitrejšimi sunki in potiski skrajno razdražljivo napolni vse predele notranjosti. Samo she za trenutek, v megli najvechje strasti, opazi radozhivo drgetajočo Heloisino zadnjico tik poleg svojih divje utripajochih, vidno napetih prsi in vidi, kako njen zakonski mozh v ostrih sunkih pravkar osvaja vse sladke skrivnosti Italijanove zhene. Takoj zatem jo zalije nenavadno mochna Italijanova spolna sila. Shele ko ljubimec uzhivashko zahrope in jo vrochekrvno poljubi na razdraženo razcveteli dojki, se zave, kaj se dogaja.

Friderik, vzburljen zaradi Veronikinega mokrega jechanja pod Orlandovim vedno bolj predrznim spolovilom, zagnano obrne polno telo svoje vidno zadihane prijateljice na hrbet. Napeti dojki zadrgetata od strasti in napora, ko ju prime spodaj pod vlazhnima gubama in porine navzgor, da se z naprej shtrelechima nabreclinama prevesita proti njegovim trdim prsim in z razdraženima seskoma podrsata po popolnoma oznojeni kozhi.

Po mochno dozhivetem zblizhanju se Heloisa spet ozre k pod Orlandovimi sunki vzdihujochi Veroniki in Friderika skoraj ljubosumno vprasha: »Ali te ni nich strah, da ti bo ta tvoja nova zhena na koncu podtahnila otroka, ki sploh ne bo od tebe?«

»Glede mojega nasledstva je zhe vse dolocheno.«

»Ali res?« reche, ko si z rutico nemirno brishe popolnoma mokra stegna in znoj pod trebuhom.

»Naslednik je moj in Elizabetin sin Ulrik. Moj oche ne bo nikoli sprejel otrok moje nove zhene za naslednike rodu... «

»To ti prav rada verjamem! In kaj pravi k temu Veronika? Zakaj si jo potem porochil?«

»Veronika me razume. Glede otrok jo bom pach potolazhil... Zakaj ne bi mislil na lastno srecho... «

»Ah, kako lepo!«

»Je lepa zhenska, ki si veliko upa in dovoli... Kot ti s tvojim mozhem... Zhenska, s katero lahko priream najrazlichnejshe pustolovshchine... Prva ljubica med ljubicami... Nich drugega... «

Dvigne vrch in jezno loka vino.

»In che se Ulriku kaj zgodi? Che umre?«

»Kako to mislish?« se zdrzne celjski grof. »To se ne sme zgoditi!«

»In che se zgodi?«

»Potem bo naslednik eden od morebitnih otrok iz novega zakona... Che jih bova imela... Kljub ochetovim pomislekom... Priznal ga bom za svojega... «

»Ne glede na resnichno ochetovstvo?«

»Ja, tudi potem... Kaj mi she preostane... Sam sem hotel tako.«

»Si pa res velikodushen... Skoraj nor... Na to zhensko iz zakotnih vasi... «

»No, no... Za svoj izvor ni kriva... Pa saj sama nisi nich boljsha od Veronike, ali ne?«

»Mojega rodu ne primerjaj z njenim. Oprosti. Samo opozoriti sem te hotela na

nevarnosti!«

Chuti, da je shla predalech. Privije se k svojemu celjskemu junaku, ki ga je nenadoma minilo vsakršno pozhelenje, in ga pochasi, z izredno spretnimi premiki in sunki znova razdrzahi.

Veronika se zaradi vedno močnejšega stokanja Italijanove žene razburjeno dvigne z lezhishcha. Njene oči se srečajo s prostashko izzivalnim Heloisinim pogledom in nasladno zdrsijo chez razgreto polnost mozheve ljubice, ki jo pravkar zaliva novi val Celjanove strasti. Ponovno jo prebode neustavljivo pozhelenje po tujem moshkemu.

»Vzemi me spet! In bolj močno!« zavzdihne. »Tako kot je Friderik vzal tvojo zheno!«

Ko proti jutru onemoglo najdejo k svojim zakonskim tovarishem, se Veronika po utrujenem spopadu s svojim mozhem, ki nesrečno ohlapen vedno znova zdrsi iz njene she vedno nenasitne nozhnice in nikakor ne more vech narasti v uzहितek, zafrkljivo in skoraj mashchevalno zasmeji: »Moram rechi, da si zdaj kar precej shibak. Kaj si me nich vech ne zhelish? Si se prevech namuchil pri Francozinji? Orlando pa je bil pravi *furioso*. Imeniten spolni junak. Bilo mi je zares lepo!«

Razocharano prazni in izpraznjeni do zadnjega, navelichani drug drugega do obisti, oblezhijo kot zhivi mrtveci drug ob drugem, osramocheni in brez ljubezni, po kateri tako krchevito hrepenijo...

***

Ponochi zagori cerkveni zvonik z ostrim, rezkim plamenom. Med mogochnimi zublji ognja in chrnimi zavesami dima letijo demoni in strahovi v mrak in temo. Z zlobnimi obrazi grozijo domu in svetu. Cheprav dezhuje, gori ves svet. Nihche ne more pogasiti vesoljnega požhara. Chez pokrajino se kot grozecha kacha vali zadushljiv chrn dim. Vzpenja se do neba, grozi in roti, da bo dokonchno zmlal zhivljenje v pepel in prah. Zhivljenje je chudno in polno nevarnosti.

***

Frankopan zhe zjutraj kar obmolkne. Hlapci vidijo, kako si je zhalostni obraz zakopal med dlani in potem, skoraj do nochi, nemo prezhdel v kotu pod temnimi oboki in potihlo razmishljjal. Elizabetinemu bratu je popolnoma jasno, da se je zgodil zloch. She vedno mu donijo po ushesih razburjene besede patra Konrada, ki ga je med napornim potovanjem konchno vendarle nashel tu na njegovi mogochni ogrski trdnjavi. O ljubi Jezus, kako si zdaj opljuvan, osramochen, slechen, pribit na krizh, preboden s sulico, prav tako kot njegova predraga sestra, ki jo je, kar je vech kot očitno, ubil ali dal ubiti njegov nevredni svak Friderik.

Po izmuchenih glavi se mu suchejo najbolj neverjetne in mashchevalne misli. Na vsak nachin bo samega cesarja prosil za zadoshchenje. Umor zahteva najhujsho kazen.

Che Sigismund ne bo hotel ukrepati, bo Friderika pozval na dvoboj, da opere sestriino chast. Bog mu naj pomaga v tej največji stiski!

Z motnimi ochmi se zamaje proti grajski kapeli. Se s sklonjeno glavo pomika skozi poltemo proti oltarju. Se pred Kristusovim krizhem zruši na kolena. Blagoslovljen bodi sveti les!

Vse svetnike prosi za pomoč. Se kot chrv zvija po tleh. Vstane v gnevu. Pristopi k Zvelicharju na krizhu. Z drhtechimi ustnicami poljubi njegova ranjena stopala. *Eæ lignum Crucis!* Glejte les krizha! Joche. Z roko sezhe k mechu ob boku, ga izvleche iz nozhnice.

Dvigne glavo. Se pred svetim oltarjem zaroti: »Prisegam pri zhivem Bogu, da te bom mashcheval, Elizabeta!«

Se zarotnishko ozre po prostoru. Se s sklonjeno glavo plazi na hodnik. Stoka pod visokimi oboki in se ob steni, na kateri visijo stari mechi in sulice, v temni zhalosti zruši na tla.

***

(Glej tudi prejšnje objave v *Reviji SRP* 49/50 – 2002; 51/52 – 2002; 53/54 – 2003; 55/56 – 2003; 57/58 – 2003; 59/60 – 2004; 61/62 – 2004; 63/64 – 2004)

Nadja Gnamush

MEDPROSTOR IMAGINARNEGA HORIZONTA

O slikarstvu Marjana Gumilarja

Slikarjeva kri je barva, ki na platnu obudi dovzetnost do vsega zunanega in prek naporne artikulacije obvladuje in reflektira (ne)zavedno izkustvo. Marjan Gumilar je gotovo eden izmed tistih, ki brezpogojno verjame v alkimijo slikarske paradigme in v za premnoge hermetičen svet tovrstne materializacije idej, prepričan in občutij, ki za slikarja ostaja edino možno bivanje odmaknjenosti in intime, obenem pa narcisoidna nuja po srečanju drugega pogleda. Gumilarjevo slikarstvo narekuje iskanje, vedno vnovično odpiranje slikovnih problemov, in zdi se, da je dvom gibalo njegove ustvarjalnosti, ko se odloča med barvo in obliko, med prepoznavnim in nespoznavnim, med iluzijo in deziluzijo, med plani in njihovo negacijo, med povrhnjico in ozhiljem. Razpetost med lastnim in telesnim ter željo pobega iz materije, ki vseskozi prezhema Gumilarjev dotik s slikarsko substanco, se je v zadnjih delih umirila v latentni energiji barve, ki v fenomenološki kinetiki zapushča fizichno dejanskost snovi. Podobno, kot sledimo poti Gumilarjevih prostorskih izmenjav od plitvega, kolazhno reliefnega prostora z reminiscencami na kubizem v smeri iluzionističnega ponikanja in odstiranja slikovnih zastorov, lahko tudi zadnje slike opazujemo kot logično nadaljevanje, nekakšno diametralno dopolnitev predhodnega cikla *Horizontalni premiki*. Tisto namreč, kar umanjka v neki sliki, vabi k uresnitvi v naslednji.

Nekatere vidike Gumilarjevega slikarstva je mogoče izpeljevati iz doživljanja krajine, ki je tako domacha chloveshkemu pogledu, da jo razbiramo v prenekateri abstrahirani obliki in je za slikarjevo ustvarjalnost včasih celo dolochujocha. Zlasti v nekaterih delih lahko govorim v kontekstu likovnega preoblikovanja krajine, ki pa ne izhaja toliko iz zavestnega opazovanja kot iz dihanja organskih in amorfni oblik, iz občutenja gibljivosti in spremenljivosti pojavov, prikritih gibal, ki so pobudniki tako harmonije kot kaosa. V tem smislu krajina ni dobesedno izhodishche ali mimetična opora, temveč predstavlja prizorishche srečanja z neskonchnostjo, ki priteguje k upodobitvi prav zaradi svoje nepredstavljalivosti. Nebo in zemlja se stikata na obzornici, ki v neki svetlobni konstelaciji izgine in za seboj zabrishe vsa razmerja, dvojnosti, sleherno preglednost in oporno točko, po kateri chlovek dolocha svoje prostorsko in razumsko ravnotezhje. Z izginotjem horizonta kot nevidne tanke lochnice se razblini tudi subjekt.

Ne nazadnje je tematizacija horizonta kot skrajne meje, ki jo she oplazi oko, pravzaprav logična v Gumilarjevi ustvarjalnosti, saj je v Prekmurju, od koder prihaja, okolica »ravna kot pladenj«¹, tako pogled tava in brezplodno ishche, kje bi se lahko ustavil. Obchutenje prekmurske krajine se naseli v prostorski razteznosti *Horizontalnih premikov*, v razprostrtosti in razteznosti linearnega gibanja, ki ga pogosto podprejo odprti in široki horizontalni potegi chopicha. Pri tem ciklu iz let 1999–2003 gre, kot razlaga Gumilar, za neko vrsto kadriranja slike, za zavestno izpostavitvev horizonta kot neskončne linije, ki se seli iz slike v sliko. Slikarjevo fascinacijo nad filmsko podobo lahko povezhem z njegovim združevanjem slik v skupine (kadrov v sekvenco), s katerimi je v smislu filmskega *travellinga* skushal posamezne podobe sestaviti v gibanje in zaobjeti trenutne poglede v celovit vtis, ki pa she vedno ohranjajo individualnost trenutne pojavnosti. *Horizontalni premiki* so ustrezali slikarjevi težnji po gibanju: horizont namrech a priori predpostavlja nizanje vizualnih dogodkov v liniji, po kateri v sosledju drsi pogled. V primeri s filmom, ki ga zaznamuje konstantno gibanje, torej menjava podob, je slikovno polje statično. Za pogled je znachilno upadanje vidljivosti na njegovih robovih. S sosledjem 3 horizontov³ Gumilar shiri vidno polje in ohranja kontinuiteto pogleda, in sicer z izkorishchanjem treh področij »funkcionalnega vizualnega polja«: z *nepremichnim oz. stacionarnim* poljem, kjer je za gledanje pomemben periferni vid, s poljem ochesa, ki ga zamejuje ochesno gibanje, in s poljem *glave*, pri katerem so za uspešno videnje potrebni premiki glave.² Tudi na posameznih slikah tega cikla je prisotno kadriranje dveh, vchasih treh slikovnih enot, ki uchinkujejo kot premiki, kot sekvenca razlichnih chasovnih izsekov. Nebo in zemlja se tvorita kot trenje dveh gmot, kot pritisk in nalaganje, kot sozhitje in kontrast. 3 Horizonti³ se tako transformirajo v torishche slikarskega problema, kjer se ishche dialog med pronicanjem svetlobe za koprenami teme, med madezhem in ploskvijo, med chrnino, ki se prek sivine pretaka v belino, med razmerji barvnih enot in njihovim optichnim izenachevanjem, med reliefnim in ploskim nanosom, med horizontalnim in vertikalnim vlechenjem pogleda do njegovega ugashanja v skoraj monokromni globini. Barvna skala in tvorjenje slikovne fakture povzameta vznikanje zemeljskih prvin, vtis gladine dneva, ki se razliva v vecher, mrachnost prsti, ki jo vedri zhiva spokojnost zelene, tlenje po nebu razlite rdeche. Horizont se ohranja kot meja, kjer se zachenjajo sanje snovnega o neskonchnem.

Cheprav so Gumilarjeve zadnje slike izrazito drugachne od *Horizontalnih premikov*, jih z njimi vidim v dialogu, v katerem je zaznavna dialektika med kozmichnim in zemeljskim, med zgornjim in spodnjim imaginarnega duhovnega horizonta. Na katalogu ene od njegovih zadnjih razstav se pojavi rentgenski posnetek slikarjevega ochesa, ki razkriva skoraj kozmoloshko anatomijo organa pogleda. »Oko je orodje, ki se samo premika, sredstvo, ki si izumlja svoje cilje, je tisto, kar je zganil dolochen sunek iz sveta, in obnavlja ta svet v vidnem s sledovi roke. Naj se slikarstvo porodi v katerikoli civilizaciji, naj se obdaja s katerimikoli preprihanji, s katerimikoli motivi, s

katerimikoli mislimi..., vselej slavi eno samo uganko –uganko vidnosti,«³ v *Oko in duh* zapishe Merleau–Ponty. Kot pravi Matisse, da je narejen iz vsega tega, kar je videl, se tudi Gumilar zaveda prisotnosti vseh vizualnih dražljajev v chloveku in fiziološke narave pogleda, skozi katerega vstopa v slikarsko prakso, da podaja svoje izkustvo.

Oko ni samo organ vidne zaznave, je mnogoplasten simbol, ki skoraj povsod simbolizira intelektualno zaznavo in spoznanje ter velja za podobo chloveshke dushe. Slikarju oko predstavlja zrenje, pogled, s katerim se potaplja v vidno slikarske materije in prek nje nazaj v nevidno. In cheprav je morda prav rentgenski posnetek fasciniral avtorjevo zaznavo, narekoval možnosti oblik in odprl neprichakovane povezave, Gumilarjeve novejshe slikarske produkcije in njenega asociativnega polja ne moremo zreducirati zgolj na kontekst ochesa. Ne glede na to, da je v njegovem delu, kot je izpostavil zhe Vignjeviæ, prisoten problem razmerja med podobo/sliko in zunanjim svetom (sicer pa so, kot trdi Wollheim, lastnosti zunanjega sveta na neki zgodnji stopnji razvoja zavesti vkljuchene v nasho domishljijo), je v ospredju vedno vprashanje uravnavanja slikovne ploskve in novih možnosti, ki jih ta ponuja v odnosu do zhe raziskanega. Zadnja Gumilarjeva dela se z oblikovnega vidika osredotochajo na problematiko krozhnih form, ki so ga tu in tam zhe vznemirjale in se v njegovem slikarstvu zachnejo nakazovati od leta 1995 najprej v risbah. Krog v slikarstvu predstavlja dolochujocho, na neki nachin v sebi zakljucheno in zaprto formo z izrazito tendenco po osredishchenju. Prav tako je krog kot popolna, nespremenljiva oblika brez zachetka in konca in variacij tudi na simbolichni ravni mochno obremenjen, med drugim simbolizira krozhno in nespremenljivo, ciklichno gibanje chasa, duhoven, neviden in transcendentalen svet, je simbol kozmichnega neba in v zen budizmu predstavlja stopnjo notranjega izpopolnjevanja ter postopno usklajanje duha.⁴ Umestitev krozhne forme v klasichen slikovni format, torej kvadrat ali pravokotnik, je velik izziv. V Gumilarjevem slikarstvu se pojavi kot nuja po popolnem nasprotju do prostorske nezakljuchenosti (brezkonchnosti) predhodnega cikla *Horizontalni premiki*. Krozhna oblika s chutnim barvnim pulziranjem mehcha svojo jasno dolochenost, kot da zaznamuje izgubljanje subjektive pozicije v bivanjskem valovanju. Lahko, da se bo razpustila v polje brezmejnega horizonta, ki se z razdalje rishe kot krivulja, vidni delchek krozhnice okoli zemeljske oble.

Obliko kroga v kombinaciji z obliko kvadrata, ki ju pogosto srechujemo v (romanski) cerkveni arhitekturi kot simbolichnem prostoru, razlagamo kot dinamicno podobo dialektike med transcendentnim nebeskim in zemeljskim ter kot možno mesto prehoda. Ta dialektika zemeljskega in nebesnega, izkustvenega in slutenega ustreza refleksiji Gumilarjevega slikarstva, v katerem, kot je ob neki prilozhnosti omenil avtor sam, je kljuchen »vmesni chas«, nekakshna vrzel med zavestnim in nezavednim, »ko skushash artikulirati nekaj, chesar ne vesh«. V tem smislu gre za iskanje substituta, pravi slikar, kot che ne znash izgovoriti chrke r, pa je kljuchna v besedi in jo morash razumljivo nadomestiti. Z bezhnim vpogledom v simbolno dialektiko oblik, ki v

delovnem procesu gotovo zavestno ni obremenjevala slikarjevih misli, je zanimivo opazovati izoblikovanje krozhne forme na slikovnem polju, ki se zdi osredishchena, vendar se kljub centralizirani strukturi bolj kot ne raztaplja v slikovnem prostoru in zmerno vpija pogled. Gumilarjevi 3 krogi³ se namrech kot zabrisani v spominu, kot ostaline neke vtisnjene impresije za zaprtimi ochmi ali kot iz zastrtosti nespoznavnega vznikajochi vtisi razgrajujejo v barvni substanci slike. Njihova zavezujoča sugestivna oblika postaja iluzorna pod fantomsko pojavnostjo barv, telo je predpostavljeno, da se lahko dematerializira. Tako oblika izgublja svojo jasnost: vchasih she ohranja namige na razmerje med figuro in ozadjem, drugih je brez razpoznavnosti vpeta v slikovno tkivo, ki se vedno odpira kot nepomirljiva migetajocha barvna gmota, v kateri se belezhi sleherni vdih in izdih substance. Gumilar se trenutno najbolj osredotocha na izrazne mozhnosti barve, ki ustreza naklonjenosti do nasprotij in nihanju med natanchnostjo na eni ter nasprotovanju sistematichnosti na drugi strani, znachilnima za njegovo ustvarjalno prakso. Barva je zreducirana na svoje bistvo, tako da postane volumen, prostor in svetloba. Notranja modulacija posamezne barve ustvarja izrazit globinski uchinek, barvna dramaturgija pa je praviloma utemeljena na toplo–hladnem in svetlo–temnem kontrastu, ki prichara iluzijo rasti in krčenja, prodiranja in upadanja, ki se odstira kot nezaznana menjava med svetlim in temnim v utripu ochesa in na slikovni povrshini pushcha odtis zhivljenja. Barvna problematika je vseskozi primarna v Gumilarjevi ustvarjalnosti. Spomnimo se na primer serije slik *Anatomija barve* iz leta 1989, kjer barva ostaja she izrazito materialna, haptichna in je vtkana v nosilec kot talecha magma, ki v ognjeno tekochino spremeni vse, chesar se dotakne. V zadnjih delih pa se telesnina barve razpre – ne moremo vech govoriti o »pigmentu iz mesa in krvi«⁵, temvech o “raztelesheni” barvi, ki je brez prave trdnosti, trajnosti, prostorninske dolochenosti in se osvobaja od nosilca. Barva dobi spektralni znachaj in v slikovnem polju vibrira kot chisti, a neulovljivi barvni zvok, iz katerega se izvija podobnost oblik Obravnava barve razkriva slikarjevo prehajanje s povrshine v njene podstati, iz telesnega in chutnega v duhovno občutje, iz karnalnega v eterichno. V barvi se zdaj sluti izginevanje bolj kot prisotnost.

Mikrokozmos anatomije ochesa, zmozhnosti in anomalije vida se metaforichno pretvarjajo v vesoljno razsezhnost kot zadnjo predstavljivo neznancko chloveshkega uma. Spomnim se na Magrittovo sliko *Nepravo ogledalo*, kjer se v ochesu – oknu in obenem ogledalu, kjer v pogledu odseva gledani predmet⁶ – zrcali nebo, ki ga lahko razumemo kot skrajno tochko pogleda in simbolichno mejo spoznanja. Eterichne barvne koprene, ki se zdijo vdihnjene na nosilec, v metamorfozi oblik, ujetih v navidezno brezprostorju slike, asociativno odzvanjajo skrivnostnim kozmoloshkim pojavom in planetarnim povrshjem. So kot zhivi ogenj, temeljno pochelo, ki se je v trenutku, ko so nastajala zhiva bitja, zavil v tenke membrane, nezhne tanchice, in se zatekel za punchico v okroglem ochesu, kot si je razlagal Empedokel.⁷ Kot priblizhek mozhnemu dozhivljanju Gumilarjevih slikovnih prostorov lepo ponazarja Calvinov

opis: »Vesolje se razpushcha v vročinski oblak, neizbežno strmoglavlja v entropični vrtinec, znotraj tega neobrnjivega procesa pa lahko nastanejo območja reda, deli bivajočega, ki stremijo za neko obliko, privilegirane točke, na katerih je dozdevno moč razločiti neki načrt, neko perspektivo.«⁸

Gumilarjeva slika, ki je zgrajena iz subtilnih in komaj opaznih sledov in je dokončana v trenutku prepoznanja, avtorju, kot pravi sam, predstavlja ekran, na katerega projicira lastno duhovno substanco. Slikar se rad spomni misli Tarkovskega, ki pravi, da »v statičnem stanju napetosti brez razvoja dosežejo strasti največjo izostrenost in se manifestirajo bolj živo in prepričljivo kot v postopnem procesu spreminjanja.« Slika se tako ohranja v statičnem stanju napetosti, v nekakšnem brezčasnem in uravnoteženem prostoru, kjer želja ne deluje več, a vendar smo ujeti v občutku nenehne pričakovanja dogodka. Pri Gumilarju se odvija konstantno nizanje minimalnih vizualnih premikov in zato tudi tistega, latentno navzočega in vzneseno pričakovanega ne bomo znali nikoli povsem prepričano umestiti. Vedno namreč ostaja tisto, kar vznemiri, zakrito.

---

1 Robert Inhof, Chrna slika: Esej o slikarstvu Sandija Cherveka; Likovne besede, Ljubljana, sht. 65-66, 2003, p. 112

2 Paul Barber in David Legge, Percepcija i informacija; Nolit, Beograd, 1979, p. 66

3 Maurice Merleau-Ponty, Oko in duh; Perspektive, Ljubljana, let. 4, sht. 32, 1963/64, p. 220

4 Chevalier-Gheerbrant, Slovar simbolov; Mladinska knjiga, Ljubljana, 1994, pp. 280-281

5 Zdenko Huzjan, Anatomija Gumilarjeve slike; Pomurski vestnik, 2. 2. 1995

6 Jure Mikuzh, Zrcaljena podoba: Ogledalo in zunanost polja; Nova revija in Kinoteka, Ljubljana, 1997, p. 133

7 Jure Mikuzh, Zrcaljena podoba: Ogledalo in zunanost polja; Nova revija in Kinoteka, Ljubljana, 1997, p. 3

8 Italo Calvino, Ameriška predavanja; Družina, Ljubljana, 1996, pp. 78-79

Marjan Gumilar

LIKOVNA DELA

- 1 Oko, 1997, fotografija avtorjevega očesa
- 2 Horizontalni premiki, 2000, olje na platno, 30x40x5 cm;
postavitev v ateljeju
- 3 Fusion, 2003, 100x110 cm
- 4 Zastoj rdeče, 2003, olje na platno, 200x230 cm
- 5 O, 2003, olje na platno, 180x180 cm
- 6 Figura 1, 2003, olje na platno, 60x60 cm
- 7 Brez naslova, 2003, olje na platno, 80x100 cm
- 8 Brez naslova, 2003, olje na platno, 180x230cm

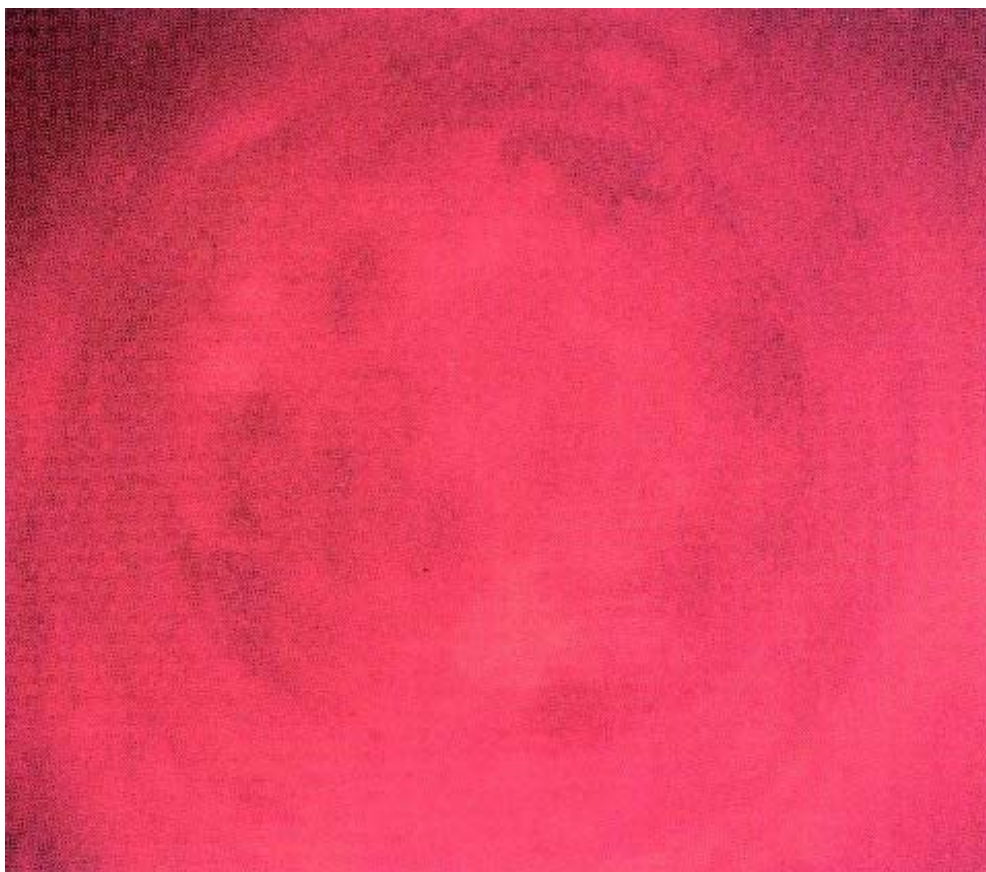
Naslovnica

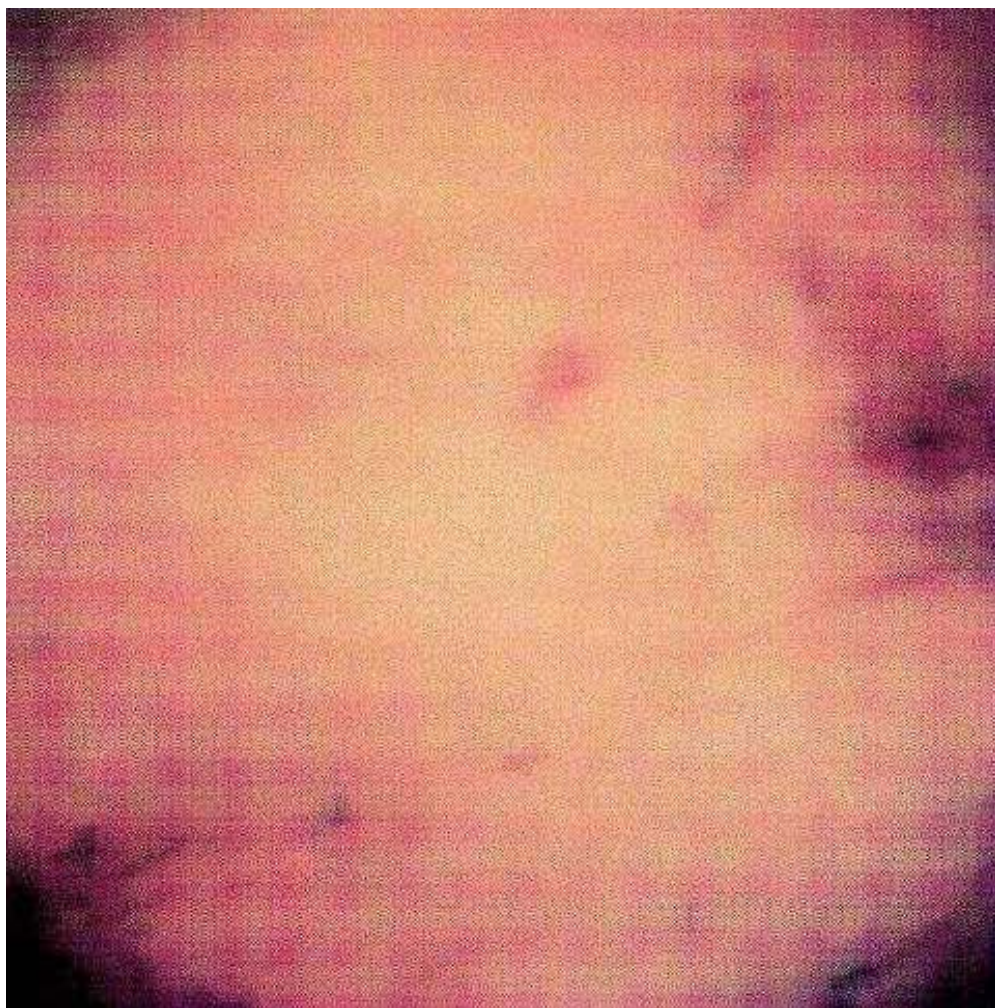
- 9 Par, 1999, olje na platno, 250x180 cm

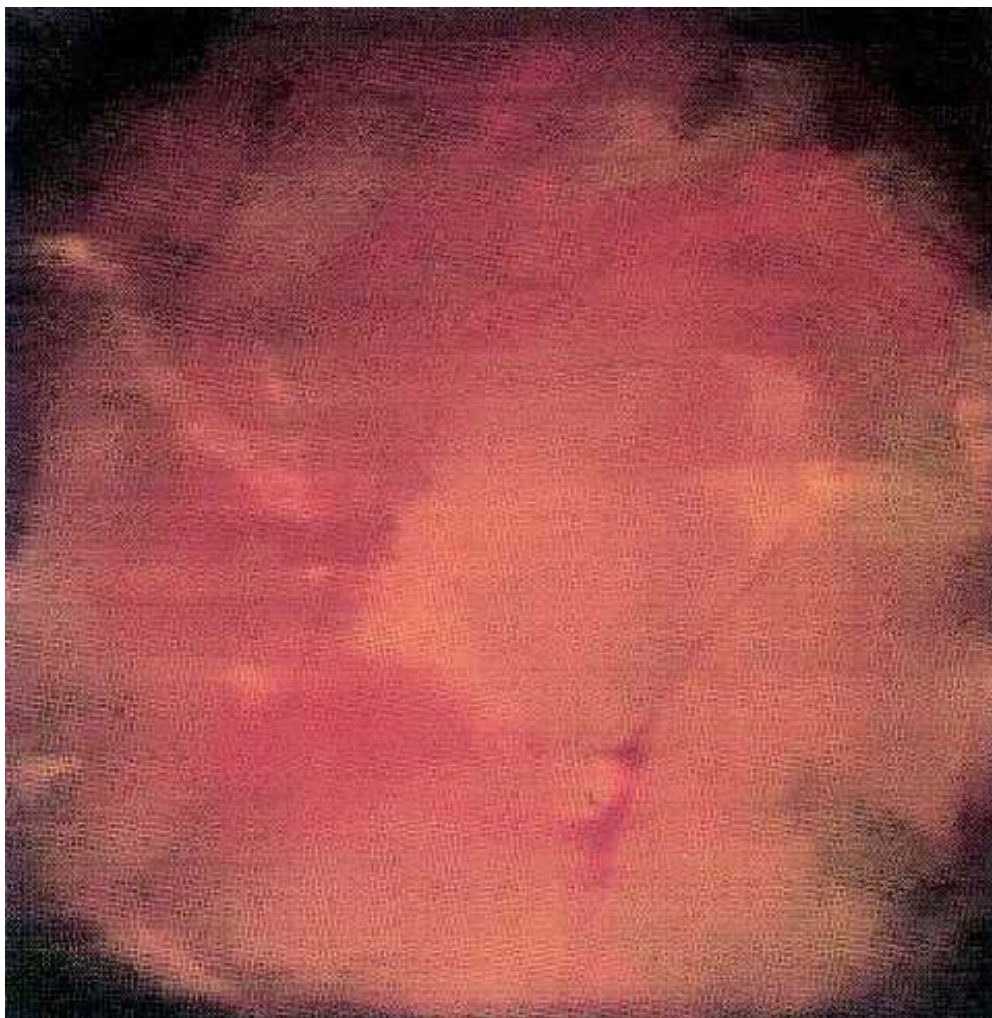

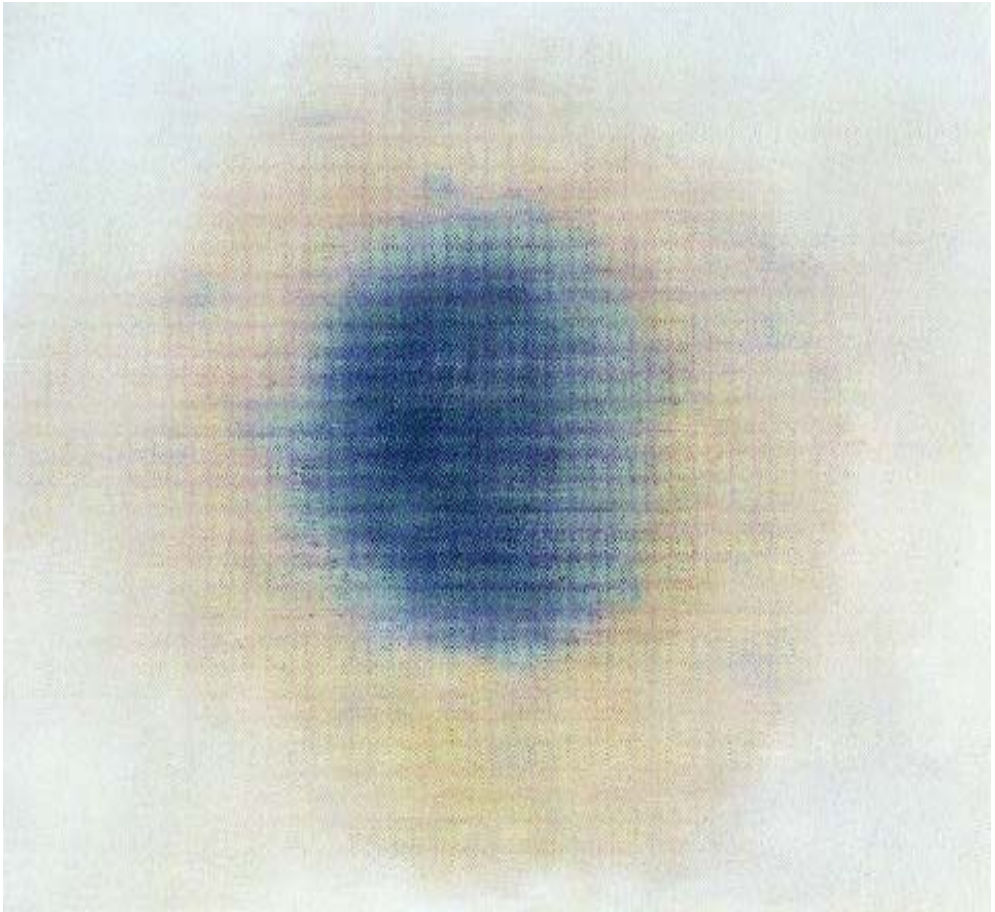

Ivo Antich

BARVNI IZBRUHI V »BALKANSKEM KONTEKSTU«

(Edo Murtich v Galeriji CD, Ljubljana, 13. 9. – 7. 11. 2004)

Izjemen likovni dogodek, razstava novih slik (akril na platnu) vechjih formatov, nastalih v novem tisoohletju; fenomenalna ustvarjalna energija priletnega hrvashkega slikarja Eda Murticha (1921),* mojstra svetovnega ranga, enega velikanov ekspresivne abstrakcije. Sijajne barvne kompozicije »gestualnih izbruhov«, pogloblitne barve so chrna, rdecha, rumena (mozhnost asociacij z »istrsko triado« – Bela, Rdecha, Siva Istra – ali v mitologiji arhetipov: svetloba, kri, mrak, tj. rojstvo, zhivljenje, smrt; avtor namrech zhivi tudi v Vrsarju); pri tem je na vsaki sliki nosilna chrna, to pa she posebej prispeva k vtisu avtorjeve izvirne ikonografije kot »sistema pisave« ali svobodno oblikovanih »kitajskih pismenk« v funkciji svojevrstnih, pretezhno mrakobnih, »jamskih« (Murtich je ilustriral prvo, partizansko izdajo Goranove pesnitve *Jama*, 1944) metafor ali simbolov. Murtichevo slikarstvo je markanten dokaz, da je sicer neredko problematichna abstrakcija lahko tudi avtentichna ustvarjalna mozhnost, nabita s specifichnim likovnim temperamentom ali »erosom«, ki je vizualno domishljena in izchishchena dramatichna intenzivnost bivanja, tukaj pach v balkanskem kontekstu. Seveda pa se tudi pri njem ponuja vprashanje o potrebi naslavljanja abstraktnih slik s pomensko sporochilnimi sintagmami, ki jih je vchasih mogoche zlahka »vzporedno prebrati« (dekodirati) na sliki, vchasih pa ne... *Nekaj v sredini, Objem, Jesenska veja, Za rdechega konja* (nakazan obris chrnega konja) so primeri rahlega izstopanja iz abstrakcije v smeri »mimetichnosti«, sicer pa bi vse slike lahko bile naslovljene kot ena sama med njimi – *Brez naslova*. Problem abstrakcije nasploh je namrech v tem, da so pri slikah, ki nachelno zavrachajo mimetichno deskripcijo, naslovi z vidika gledalca vechinoma videti kot »poljubne« ali »zamenljive« etikete, saj v nizu likovnih variacij le avtor pozna »pravo umeshchenost« naslovne dolochnice. Morda je »catch« v tem, da se niti abstrakcija, kolikor ni le dekorativna arabeska, ne more povsem izogniti bivanjskemu »primezhu mimetichnosti«, ki jo v bistvu napaja z zhivljenjskimi sokovi.

---

* umrl v zagrebshki bolnishnici Rebro 2.1.2005 (op. avt.)

Ciril Gale

AVTOR SUPERANTIJUNAKA BUBONA

(O karikaturistu in striparju Andreju Mesojedcu)

Eden od vidnejših avtorjev stripa, ki so v 60. letih preteklega stoletja zacheli objavljati v stripski rubriki *Ljubljanskega dnevnika*, je akad. slikar Andrej Mesojedec, dolgoletni oblikovalec in ekonomski propagandist v Krki–Kozmetika. Rojen je bil 2. 1. 1947 v Mahovniku pri Kochevju, v Ljubljani pa je konchal osnovno sholo, Srednjo sholo za oblikovanje in Akademijo za likovno umetnost. Karikature in stripe je zlasti v 70. in 80. letih objavljaj v *Mladini*, *Pavlihi*, *Lj. dnevniku*, *Ned. dnevniku* ter drugod, ukvarjal pa se je tudi s knjizhno ilustracijo.

Njegovo zgodnje delo na področju stripa je »stripska slikanica« (strip s tiskanim tekstom pod vsako sliko v pasici, navadno s tremi slichicami v enem nadaljevanju) *Vesoljski junak Zobek*, ki je izhajala marca in aprila 1969 v *Lj. dnevniku* (besedilo: Josip Jesih). Humorno ZF zgodbo za otroke dopolnjujejo Mesojedcheve risbe v karikaturistichnem stilu, ki je tu she bolj v zacetni fazi, vendar je lahkoten in vsebini ustrezajoch. Vechja ustvarjalna projekta sta tudi stripski slikanici *Marko in tihotapci* (*Delo*, okt. – nov. 1974; besedilo: Toni Perich) in *V chasovni zanki* (*Delo*, feb. – apr. 1976; besedilo: Matjazh Shkulj). Prva je v zhe avtorsko znachilnem, zanesljivem, ekspresivno karikaturistichnem slogu (vsebina: zaplet dechka na pochitnicah na morju s tatovi amfor), druga v realistichnem (vsebina: ZF od starega Egipta do obiskovalcev z drugega ozvezdja; prvi stavek se glasi: »V chasopisu se je pojavila osupljiva vest, da je letalo, ki je letelo proti Dubrovniku, brez sledu izginilo.«).

Osrednja stvaritev v Mesojedchevem stripskem opusu pa je konec 70. in v zacetku 80. let v reviji *Mladina* izhajajochi strip *Superman Bubon*. V glavnem je izhajal v navpichni pasici iz petih slik (nekajkrat tudi vodoravno), kakor predhodna stripa istega avtorja (*Supersamoupravljalec*, *Shtudent naj bo*, oba 1977). Vsi trije stripi niso bili nikoli podpisani z avtorjevim imenom, vendar so stilsko prepoznavni. Gre za satirichne »gage« v enopasichnih epizodah. Najbolj izoblikovan in najdlje izhajajoch je bil Bubon, karikirana slovenska razlichica antijunaka, ki mu gre vse narobe, v kostimu amerishkega Supermana, tedaj slavnega po prvi filmski priredbi (1978). Cheprav vse domislice niso izenachene, vchasih so zaradi drobnega natisa tudi tezhko chitljive, Bubon vseeno predstavlja izviren stripski lik, ki je bil vech let znachilna stalnica satirichne rubrike v *Mladini*, in tako sodi v slovensko stripsko klasiko.

Andrej Mesojedec: SUPERMAN BUBON / iz stripa/

superman bubon

Ivo Antich: JANEZ & JOVAN /strip – karikatura/

Andrej A. Golob

TRI HUMORESKE

CHAKAJOCH GOSTE

- Zhena! Zhena!
- Ja, kaj pa tko krichish, ljubi mrozhek?
- Za jest priprav!
- A si zhe lachen?
- Pa za pit!
- Saj si vendar...
- Zhlahta pride!
- Kaj?
- Sorodniki bodo prishli!
- A vsi?
- Vsaj tja do desetga kolena!
- Ojej!
- Pa prjatli!
- A tud vsi?
- She tist, ki jih nit ne poznavala!
- Jejtana!
- Pa tud sosedje bodo na vratih!
- Zakaj pa oni?
- Pa znanci! Za pol velemesta!
- Strela jasna!
- Joj, joj, kolko ljudi...
- She prevech.
- Kolko jedache, kolko pijache...
- Ampak, ne razumem...
- A ne gre drugache, ne gre...
- Ampak, zakaj kar naenkrat tak naval vseh teh ljudi?
- Ja, zakaj, zakaj: ker bodo zvedel, da sem na lotu sedmico zadel !!!

NE, ON PA RES NI PIJAN

- Da ne bosh padel...
- Kdo?
- Ti!
- Zakej pa jest?
- Ker si pijan.
- Ne, nism.
- Ja, si.
- Ne, nism.
- Ja, si!
- Ne, nism!
- Seveda si! Kar poglej, kako hodish sem ter tja!
- Pa kva pol!
- Potem to...
- Sej lahko delam kr hochm!
- Ha, seveda lahko...
- Sej sm svobodn chlouk!
- Pa pijan tudi!
- Ne, nism!
- Ja, si!
- Ne, pa nism!
- Ja, pa si!
- Ne, pa nism, da vesh!
- In zakaj potem tako vijugash med hojo, a?
- Ja, zato ker... ker... ker she nisem pijan, a ne?!

PROMETNA NESRECHA

- Ja, kaj me pa ti tko gledash...
- A si... she zhiv?
- Ja, ta je pa dobra! Kaj hochesh, da crknem?!
- Ne, ne, to ne...
- Kaj pa je pol narobe?
- Ja... prometno nerecho si mel, ne?
- A, to!
- Pa precej hudo je blo...

-
- Ja, avto je chist zmechkan!
  - No, vidish?!
  - Seveda vidim, kaj pa mislish!
  - No, to me chudi!
  - Kaj spet?
  - Da je avto povsem unichen, tebi pa nich ni!
  - Ah, to je povsem razumljivo.
  - Kako razumljivo? Kaj si duh?
  - Ne, ne, to ne...
  - No, kako je potem mozhno kaj takega?
  - Ah, preprosto...
  - Kako preprosto?
  - Chisto preprosto.
  - Nehaj zhe enkrat s tem preprosto!
  - Che pa je preprosto...
  - No, kako? Kako je mozhno, da je avto v koshchkih, ti pa cel ?
  - Preprosto: notri je sedel le tisti, ki mi je avto ukradel...

Franko Bushich

UREDNIK DNEVNIKA NA HTV

Mario je bil socialno disfunkcionalen, vendar nadvse poshten dechko. Videti je bil kot vsak drug najstnishi shtrebar: urejeno oblečen, z ochali, skrbno pochesan, poln mozoljchkov – toda Mario ni bil shtrebar. Disleksija, kaj chesh. Da je bil slab učenec, to sicer ni zmanjševalo njegove asocialnosti, zato je bil vseeno tarcha vsakršnega posmehovanja in nagajanja. To ga je she bolj potiskalo v odtujenost, lahko bi rekli – celo v psihozo. Njegov kratkodlaki meshanec brez enega ochesa je postal edino zvesto bitje, s katerim je lahko komuniciral. Zlobnezhi pa so trdili, da meshanec Koki zelo pogosto krvavi iz anusa.

Kakorkoli, ne glede na probleme, s katerimi se je soochal, je Mario obdržal svojo najvrednejšo lastnost – poshtenje. Nikoli ni kradel, nikoli ni varal, nikoli ni lagal. Tako tudi tistega dne, ko je Koki med vohljanjem po Zrinjvcu nashel polno denarnico, Mariu sploh ni prishlo na misel, da bi jo zadržal. Poleg 1200 kun je nashel v denarnici tudi osebno izkaznico sedemdesetletne Marije Sh., upokojene, nekoch slavne TV voditeljice z Reke, ki je zdaj sklenila svoje upokojenske dneve prezhiveti v Zagrebu. Mario se je takoj napotil do Marijinega naslova, v znano ulico na Treshnjevki, da bi denarnico in najbrzh ves njen prihodek vrnil nesrečni starki.

Zhe med vrati ji je povedal, za kaj gre, ona pa ga je povabila, naj vstopi, in ga zelo ljubeznivo pogostila. Skuhala mu je čaj, Kokiju je dala ostanke kosila, potem pa je zachela z dolgo, monotono zgodbo, kakor je to pach v navadi pri starkah. Brez konca se je zahvaljevala za vrnjeni denar, kajti to je bila celotna njena pokojnina, in ker se, v gonji za kariero, nikoli ni porochila, ni imela ne otrok ne vnukov, zato zanjo brez tega denarja ne bi bilo reshitve. Potem pa je nasha nekoch najvechja TV voditeljica podrobno pripovedovala o svoji karieri. V teh nekaj urah Mario ni mogel priti do besede, pa chetudi bi mogel, ne bi imel nichesar povedati, kajti njegovo zhivljenje je bilo popolnoma nezanimivo, Marijino pa tolkienovsko.* Vech ur je Marija pripovedovala o najbolj perverznh performansih, ki so jih razni norci, se pravi t. i. umetniki, izvajali v njenih oddajah. Vse te zgodbe, pa tudi vse tiste umetne vagine in penisi, razstavljeni po stanovanju, tigrasta pregrinjala, vonj kadila in sandalovine, so Maria, kot bi pach tudi vsakega drugega shestnajstletnega gimnazijca, kar precej frustrirale. Ko je Marija pripovedovala o performansu splitskega umetnika Franka B., je bil Mario zhe toliko vzburjen, da se ni mogel vech nadzorovati. Zbral je vso svojo

---

moch, naloženo zaradi večletne introvertiranosti, skochil z nenavadno oblikovanega naslonjacha in zavreshchal: »Hej, daj dol hlache, babi, da te jaz in Koki malo pokavsava!«

In tako je Mario skupaj s Kokijem celo noch kavsaj sedemdesetletno Marijo Sh. To ga je za zmeraj spremenilo. Iz socialno disfunkcionalne se je razvil v ekstremno socialno funkcionalno osebo. In danes je urednik Dnevnika na HTV.

Iz hrvashchine prevedel Ivo Antich

---

* po angl. pisatelju fantastičnih romanov J. R. R. Tolkienu (1892 – 1973), avtorju *Gospodarja prstanov* (The Lord of the Rings, 1955) (op. prev.)

Branko Lipnik

POPOLDANSKI AFORIZMI

Usojeno mi je, da se bom usodi upiral.

Shel sem okrog sveta, a she nisem prishel k sebi.

Rad bi bil dobrodelnezh, a nimam zacetnega kapitala.

Make love, not war! Ali pa delajte sklece!

Nekaterim je tudi sol preslana.

Ker sem si vchera j zatiskal oči, danes stiskam zobe, da ne bi jutri pesti.

Mozhgane najbolj perejo ob sushah.

Relativnostna teorija: Kristus se je rodil 1879 let pred Einsteinom.

Kakshni chasi so bili to! Oprani mozhgani, prevarana srca in polni zhelodci.

Gostobesednost je luknjast klobuk.

Zdaj, ko gledam nazaj v srednji vek, marsikaj bolj razumem. Ali bom moral preuchiti she prazgodovino?

Na odru beseda, za kulisami vino, v parterju kri.

Ko zmanjka denarja za obnovo, je moderna patina.

Vchasih genialne barabe, danes geniji z napako.

Ko je kmet postal kmetavzar, je krava znorela.

Kdor krichi, tezhje diha.

Bolje je improvizirati na glavniku kot se ponavljati na violini.

Ob kratkovidnih ima lazh dolge noge.

Ko so eni vegetirali, so jim drugi zrasli chez glavo.

Che te sovrazhi sosedov sin, si svojemu premehko postlal.

Vchasih me ima kar vech ljudi istochasno za norca. Kakshna srecha, tudi moj chas je zlato.

Vedno je prvi skochil chez ograjo, takoj ko so jo drugi podrli.

Ko je ugotovil, da vse teche kot namazano tudi brez njega, se je zlomil.

Najbolj strumno morate korakati pred tistimi, ki so nekoch hodili po prstih.

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

A-URA?

Euro ali evro?

Aura ali avra?

Laura ali Lavra?

Saudsko-sav(d)ska kavra?

»PENZIONIST« ZA OBRAMBO
(44-letni obr. min. iz stranke upokojencev)V obrambni staji(ci), najbolj chastni,
je Erjavec, sedmi velichastni,
»zarjavel« le po rodovnem imenu,
sicer pa sodi k mlajshemu plemenu.

POLITICHNA POSODA

Naposled je tudi SLO
po splošni evromodi
namestila desni pokrov
na svoji politposodi.

GRADBENIK

Shtudiral je gradbinska chudesa,
nato teoloshko zgradbo duhá,
potem medicinsko zgradbo telesa –
in končno se v zgradbo »skupshchine« podá.

OBSOJENI NA ZMAGO

Nerodno je, che stranka
ne more povsem dojeti,
da jo v volilnih zankah
more poraz doleteti.

ZUNANJI PREDSTAVNIK RUPE(L)

Razni pisci so kar tekmovali,
z namenom, da bi ga odgnali.
Po fenomenalni pirueti
pa se znova pred svetom sveti.

MANDATAR J. J.

Tisti, ki imajo vech obrazov
za sleherni oltar,
sprashujejo, koliko obrazov
ima ta mandatar.

RODE IN URAN

(roh – nem. surov; prim. Rode-land; Ur-ahn)

Rode naj bi bil prevech »roh«,
veselijo se Urana.
Bo kar preprosto res tako?
Moch urana ni neznana...

DeSHUS – PENZIONISTI KREMENITI

Veljala je bolj za levo stranko,
a zdaj je desnim pokrila manko.
Videlo se bo, ali »desni shus«
uspeshen bo kot obrambe poskus.

(D)EMONSKI SEJEM

Med Kolizejem
in Kolosejem
se godi vselej
(d)emonski sejem.

TURBOURBANIZEM

S pomočjo »kolizejstva«
segati prek pigmejstva –
je to zvrst farizejstva,
ki spregleduje dejstva?

OD KOLIZEJA DO EMPIREJA
(»Le Canard enchaîné«)

Iz jame Kolizeja Ljubljana
se povzpela bo do evroneba,
vendar bo she naprej prikovana
kot rasa na alpskobalkanska tla.

PADLI

Najbrzh she ni najbolj usodno
na obeh straneh za navadno rajo,
dokler za mejo neugodno
padajo politiki – chez ograjo.

IDENTITETA KOKOSHI
(in petelinov)

Na hribu Kokosh ob meji
se je pojavil napis: TITO.
Bodo jezni petelini
onstran napisali: BENITO?

KRASHKI »TORZO«
(1904 – 2004)

Obchutek torza.
Ogabna borza.
En sam ideal:
biti integral.

ZHIVLJENJE JECHA...

»Presherna« pesem ochita,
kako dusha plemenita
v jechi, ki je v mrak zabita,
postane vrecha zapita.

GLOBALIZMI

KERRY CONTRA WASP

(kerry – angl. vrsta terierja; bushi – jap. vojak)

Kerry, evrokatolichan,
je v oso lajal zaman:
grm bushijevskih »oljnih« zvez(d)
je vendarle premochan.

USA-BALLOTAGE

Zakon ene mochi.
Filmski pesek v oči:
medijska shtafazha,
javna »balotazha«.

BILL BUSH

S pomočjo Billovega chara
je uspela »prevara«:
Bush Clintona ne zanikuje,
saj ga le nadaljuje.

ANAKONDE

Ob vsakem amerishkem predsedniku
je v blizhini kakshna »Gioconda«:
ob Reaganu Thatcherjeva, ob Billu
Albrightova, ob Bushu Conda...

FATS

(Stanton-Madsen:

The Fascist American Theocratic State)

Moderna drzhava
ni staja lenuhov,
temvech je naprava
debelih stremuhov.

KAPITALKOMUNIZEM

Bo Kitajska zgodovino izigrala?
Kako bo preshla v kapitalizem
in obdrzhala she komunizem,
ne da bi »naravni red« ogoljufala?

PTICHJA SMRT

Virus kitajskega tipa –
kurja gripa
s kremplji zhe zholtega tipa
za vrat tipa...

VAGINIZEM

Amerishki mislec Fukuyama
pravi: »Konchana je zgodovina...«
Res je – vse pobere »chrna jama«,
ki v evropejshchini je – vagina.

BALKANIZMI

BALKANOLOGIJA

Balkanologija?
Balneologija?
Zdrave kopeli
v krvi zavreli...

KOTEL

Balkansko
svetovljansko
kuhanje –
za bruhanje.

TOLERANCA

V vsaki toleranci
so skriti »Balkanci« –
chistilni poslanci,
nujni pri balanci.

BALKANSKI ZOMBI

Balkanski zombi
she ko se poslavlja,
skrivoma pripravlja
tla hekatombi.

KUSTURICA

Igrajoch na balkansko
romsko struno,
ishche amerikansko
zlato runo.

PITANJE – TIPANJE

V balkanski kotanji
je pitanje – vprashanje.
Tipati z vprashanji
je pitati za klanje?

RUPA

Mejni kraj Rupa –
vstop in izstop,
v dve rupi potop,
v dva obupa...

OBJETI OBJEKTI

Tezhko je sprejeti
resnico, da Balkanci,
che zhe niso objeti,
so vselej sprijeti.

TRANZICIZMI

ROZHNI ZID
(Florijanova dolina, 1. 5. 2004)

Prvega maja je padel »zid« –
nebishki, rozhnodolinski?
Za »Slave« naj bi bil le privid,
za Lahe tak kot berlinski...

ZORA ZHIVIH MRLICHEV
(filmska premiera 3. 6. 2004)

To je to, bi rekli lahko:
zora zhivih mrlichev.
Se tako imenoval bo
vstop vzhodnih pridanichev?

TRANZICIJSKI (O)BRATI

Vsi obrati in prevrati
med tranzicijskimi vrati
chisto nobenega brata
ne dvignejo res iz blata.

NACHELNOST

Enkrat s Pavlom,
drugich s Petrom –
pach nachelno
zmeraj z vetrom.

LATINSKA MODROST
(za pravo hitrost)

Evropa dveh hitrosti
po rimski zhe modrosti:
quod licet Iovi,
non licet bovi.

HAMLETOVSKO VPRASHANJE

V angleshchini beseda »hamlet«
pomeni »vasica«.
Biti ali ne biti v EZ kmet –
hlapec evroshkrica?

SERBIA & MONTENEGRO

Na koncu jugopredora
je ostala Srbogora
kot edina jugozveza.
In she ta je le – proteza.

JUSHCHENKO – JANUKOVICH

Po imenu sta oba zmagovalca,
sicer pa sta oba tipichna talca
praukrajinske delitve Zahod – Vzhod,
ki je za rumeno – modri spor povod.

(maj – dec. 04)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

MONA LEEZZA

(in pankapitalistichna »osama«)

Najmochnejsha zhenska sveta
nenavadno ime ima:
»Kondolenca rizheve dame«
v igri globalne osame,
kapitalske monodrame
o strahu iz rizheve slame.

Ponuja se namrech ugotovitev,
da se dogaja uresnichitev
teorije Cheha Karla Kautskega
(bil je socialdemokratski bonec,
tipichni mittelevropski brezdomec,
razpet med snovalca Marxa – Prusa
in izvajalca Lenina – Rusa)
o vishku kapitalizma bratskega:
njegov »ultraimperializem«
je pravzaprav danashnji globalizem.

Glavni imperialisti
so vrhovni globalisti
in svetovni policisti,
a vodilna policistka
je za Ruse specialistka,
chrnska rusistka, slavistka.

Je edini odgovor zmeraj isti:
z njim razpolagajo – teroristi
(ki vdirajo v idilo USA-doma
brez antipestilentnega kondoma)?

KONDOM(INIJ)

Che chlovek chisto laichno sodi,
je za problem v piranski posodi
reshitev po znani metodi:
suverenost – lihi in sodi.

To bi bila hkrati pregrada
zoper nevarnosti spopada.
Preprosta kondominacija
kot kondomska izolacija.

KOR-EJA

Od Koreje do Koroshke
pleshejo kokoshke
ples korejski (priskuten),
v vidovici tresoch joshke.

Ples se zdi neroden,
vendar je usoden.
Zdi se tudi akuten,
a je kronichno občuten.

CHASOVNA PRIZMA

Chasovna prizma:
otroci komunizma
so chez noch postali
mojstri kapitalizma;

njihovi otroci
pa se bodo lasali
kot dvorni norci
novega fevdalizma.

RDECHA NIT MITROPE (Rdechi mit Evrope)

Rdechi niti
je možno slediti
do Tabora, kjer so levi
(revni) husiti
v srcu mitropizma
dali osnutek »komunizma« –
vse tisto pozneje
je shlo le chez meje
in se razraslo v veje
kot »istega odmevi«...

GLOBALNO STANJE

Takshno se zdi globalno stanje,
da sploh ni vech vprasanje,
ali socializem
ali nacizem,
ampak je le she eno
vprasanje zasoljeno:
ali maligni
ali benigni
socialnacizem
kot panimperializem.

HISTORICHNE ZANKE

Iz step skupaj z Avari
pridejo v Karavanke,
znajdejo se v omari,
ujeti v mochi zanke.

S pomocujo Avarov
rinejo med Franke,
znebijo se Avarov
s pomocujo Frankov zanke.

O(b)stanejo v omari
pod Karavankami,
pacajo se v pari,
omrezheni z zankami.

DIVIDE ET IMPERA

V severnem, podalpskem kotichku Balkana
ni bilo prostora za dva velikana:
Vrazu se je kazalo brzih pobrati,
od njega so imeli korist Hrvati.

Presheren namrech ni mogel dovoliti
»shtajercijanstvu« do veljave pripluti,
kajti z njim so Nemci skushali razbiti
Slovence kot Luzhichane v dve poluti...

KOLO V BLATU

(5000 let staro kolo, ohranjeno na Ljubljanskem barju)

Kako je na Barju s prednamci,
so res geniji ti Barjanci?

So tudi slovanski mochvirniki
lahko po izumih izvirniki?

Izumili so leseno kolo,
le da je v blato za vedno zashlo...

CHASOPISI Z ROMANI

(ali »shpanska doba« listanja knjig)

Chasopisi z romani,
s chasopisi romani –
kdor hoche vse to prebrati,
ne sme ne jesti ne spati.

Lahko pa tudi navadna
knjigoljubiteljska glista
kakor »zhirija nagradna«
te kupe knjig le prelista.

Po novem namrech za roman je
primerno – chasopisno branje.

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE:

MITOLOGIJA IDENTITETE (II)

VOD SMRTI (*Platoon*, ZDA, 1986; TVS 2 – 23. 4. 2004). Najprej vprasanje o »prevodu« naslova: priredba je »trilerska«, izvirnik je brez tega prizvoka, zgolj – vod, vojashki oddelek, »plotón«... Nedvomno osrednji (cheprav ne nujno tudi najbolj zanimivi) film v opusu režiserja Oliverja Stona, magistralno izdelana in razgrnjena njegova osnovna psihosociološka (avtobiografsko izkushenjska) fabulativna »matrica«: mlajši (nekoliko »naivni«) posameznik, ki pade v tuje, zanj unichevalno okolje, v katerem je soochen z vprashanjem svoje nikjer povsem prilagojene identitete (vietnamska dzhungla »metaforično« ustreza aktualni navedbi Ulricha Becka v knjigi *Kaj je globalizacija*, slov. prev. 2004, da je chlovek bitje, ki je zablodilo v »gozdu simbolov« iz Baudelairove ključne pesmi *Korespondence*). Vsak ponovni ogled *Voda* zapushcha občutek dolocene nedorečenosti, cheprav je nedvomno mojstrsko režhiran in odigran. »Manko«, ki vedno znova moti, se zdi ameriški nasprotnik v Vietnamu: nastopa »v odsotnosti« kot neznana smrtonosna nevarnost iz globin dzhungle, iz »srca teme«, kot nekakšno metafizično zlo, nich ni recheno ne o patriotizmu ne o ideologiji tega sovrazhnika, komunizem sploh ni omenjen. Stone neposredno poudarja: v Vietnamu smo se bojevali sami s sabo, sami sebi sovrazhniki, Američani proti Američaniam... Tako je zgrajena fabula, psihosocialna nasprotja med samimi Američani so poglavitna vsebina, nekakshen intimistični »ples smrti«; tudi v prsih ameriških vojakov kot ubogih slehernikov pretežno s socialnega dna namrech bje psihoteroristično »srce teme«. To je svojevrstna mistifikacija, subjektivno dozhivljajsko zozhen pogled, resnična vojna pa je bila povsem konkreten spopad geohistoričnih interesov in sistemsko definiranih sovrazhnikov kot nasprotnih mashinerij: Amerika v boju z južnoazijskim komunizmom, navezanim na elementarni ljudski patriotizem. Kako da je nachelno internacionalistični komunizem (ne le v Vietnamu) zmogel organizirati zmagoviti boj mnozhic za osvoboditev narodov, drzhav? Glavni junak *Voda* je prostovoljec, kot je bil v Vietnamu tudi sam Stone – avtobiografski element je nespregledljiv. Prikazano je, kot da ameriški vojaki »niso vedeli«, za kaj se bojujejo v Vietnamu (izguba motivacije). Noben od znanih ameriških filmov o vojni v Vietnamu se ni pretežno, neposredno in celovito soochil s sovrazhnikom, se posvetil prav njemu, zmeraj gre za poudarek na nekih drugih problemih, bolj ali manj »stranskih« ali spremljajochih, na vsakršnih, celo etnoloških »slikovitostih« (prim. *Apokalipsa zdaj, Lovec na jeleneitd.*). Američani, zlasti prostovoljci, pa seveda vishja poveljstva, so vsaj v zacetku chisto točno vedeli, zakaj so prishli in

za kaj se bojujejo, in bojevali so se na splošno uspešno in pogumno («Dobili smo vse bitke, le vojno smo izgubili» – to je najbolj znani ameriški komentar k vietnamski vojni). Vedeli so pač, da se sicer na tujih tleh preventivno in patriotsko bojujejo za ameriške politično–strateske interese (v danšnjem smislu: za globalne) zoper tedaj aktualni mednarodni »rdeči terorizem«, ki v zadnji konsekvenci ogroža tudi njihovo domovino. Danes ga je nadomestil islamski »zeleni terorizem« (tudi ta izvira iz konteksta svetovnih plebejcev, deprivilegirancev, kolonialno izkorishchanih...), ki je podobno nedefiniran, izmuzljiv nasprotnik, kot so vietkongovci v *Vodu*, tako je Stone po svoje anticipiral danšnjo »vojno situacijo«, v kateri so ZDA (nasprotniki v samih ZDA so razvidni, zunanji sovražnik ni jasno razviden, gotovo je le, da udarja...). Stonov profesor na filmski akademiji je bil Martin Scorsese, režiser znamenitega *Taksista* (travmatizirani vietnamski veteran, igra ga Robert de Niro, junak iz Vietnama v *Lovcu na jelene*). Naposled: platoon – ta nenavadna beseda asociira Platona (v gr. pomen »široki«); tega je za svoje izhodishche imel zhe Nietzsche, ki je svojo filozofijo videl kot prevrat platonizma in na tem utemeljeval nadchloveshko »voljo do mochi«. Tudi v *Vodu*, cheprav z določeno »sramezhljivostjo« ali osveshchenostjo post festum, so Američani v Vietnamu »nadjudje«, superiorna civilizacija v t. i. tretjem svetu, »catch« pa je ravno v tem, da vseeno ne zmagajo, in ta poraz se ne zgodi zaradi njihovih medsebojnih, obichajnih medosebnih nasprotij, ki so tako rekoch edina tema tega filma; kot nosilci svojega modela demokracije po vsem svetu so namrech tudi neokolonialistichni »kulturtregerji«, a to marsikje naleti na zanje nepojmljiv, fanatichen, antidemokratichen, gverilsko-teroristichen odpor. *Vod* pa se dogaja na ozadju nevidne, bezimne, vsegoltajoche sile – ta deluje »iracionalno«, kot »anonimna ideja«, vietkongovci so v njeni sluzhbi kot zahrbtne dzhungelske zhivali, kot strashne sence (strategija gverilske evazivnosti: udari in izgini v sistemu podzemskih rovov); nakazuje se »platoonska« evokacija platonizma, po katerem je bivanjski prostor nekakshen »svet zhivih senc«, ki s svojim migotanjem sporočajo »idejo«, to pa je pravzaprav definicija filma nasploh.

DOBER, ZLOBEN, GRD (*The Good, the Bad, the Ugly – Il Buono, il Brutto, il Cattivo*, Italija, 1966; TVS 2 – 2. 5. 2004). Tretji del t. i. »dolarske trilogije«, najboljši od legendarnih Leonejevih (Sergio Leone, 1929 – 1989) »shpagetarskih« vesternov, ki so sicer she zmeraj gledljivi, cheprav so dokaj operetni, z njihovo v evropski kritiki precenjeno inovativnostjo, kajti v bistvu je vse »zhe videno« (v hollywoodskih vesternih, zlasti B–produkcije). Vprashanje identitete: izrazito ameriški zhanr »po evropsko«, pravzaprav »alla romana« z mehishkimi zachimbami. Trije pitoreskni, zhe legendarni liki revolverashev brez prave osebne identitete, zgolj z nadimki v funkciji »globalne metafore«, zajemajoche celo igralce »kot civile« (Blondie ali »dobri severnjak« Clint Eastwood, Sentenza ali »zlobni aziat« s trizlozhnim »kitajskim« imenom Lee Van Cleef, Tuco ali »grdi juzhnjak« Eli Wallach, igralec vzhodnoevropsko–balkanskega,

judovsko-karpatskega porekla, tj. Valah, Vlah, iz Vlashke). Zdi se, da je t. i. italovestern (ki v ZDA nikoli ni bil povsem sprejet) bolj kot po svojih stvarnih dosežkih pomemben po svojih posledicah: v času »seksualne revolucije« in splošne mode »demoralizacije« na Zahodu je spodbudil določeno prenovitev zhe skoraj izhlapelega zhanra, danes pa je kot pretežno populistični »mediteranski kich« bolj ali manj izhlapel tudi zhe ta prispevek, tako da od stotih let vesterna po dokončni kritični redukciji na bistveno ostanejo le *Poshtna kochija*, *Tochno opoldnein Pleshe z volkovi* (Leone je pach le dokaj slikovit »eksces«, cheprav je bil v neki anketi med gledalci na Zahodu njegov film *Bilo je nekoch na Divjem zahodu* razglashen za najboljši vestern vseh chasov).

PLES SMRTI (*Monster's Ball*, ZDA, 2001; TVS 1 – 12. 5. 2004). »Evropski film« po amerishko (režija Marc Foster); mrakobni vsakdanjik malih ljudi, jetnishi paznik na oddelku obsojenih na smrt (elek. stol) je razočaran nad sinom, ki ni dorasel istemu poklicu in s samomorom tako rekoč izda očetovo identiteto; potem oče, zaradi sinove smrti v globoki depresiji, pusti sluzhbo in se zaplete v ljubezensko razmerje s »sorodno dusho« – s chrnko, ki ji je avto do smrti zbil mladoletnega sina, pozhreshnega debeluha, sicer otroka enega od paznikovih »klientov«; nezvezdnishi, a izvrstni igralci; pochasni, tehtki »ples« dolgih, »mrtvih« kadrov, naturalistichno »samoumevno« dogajanje, vendar pretehtano konstruirano; v drugi polovici zachne po malem prevladovati vrtenje v krogu konvencij, to pa prispeva bolj bled ton h končni podobi celote.

PESEM EVROVIŽIJE 2004 (TVS 2 – 12. 5. 2004). V Carigradu je Slovenija dosegla she slabshi rezultat pri tovrstnem poskushanju mednarodnih možnosti svoje identitete kot na prejšnjih eurosongovskih feshtah; taktichno »stopnjevanje« (po treh transvestitih tri »device« in tokrat konchno »normalen par«, vsi »plehnati«, cheprav slednji s platino v imenu) je shlo v prazno. Za vprashanje identitete je zanimiva tudi ugotovitev slovenskega tv komentatorja (v neposrednem prenosu), da pesem Srbogore *Lane moje* kot nichvreden plagiat neke azerbajdzhanske popevke nima kaj iskati na evrofestivalu, a na koncu se je uvrstila med najboljshie in je postala popularna po vsem ex–jugoprostoru, Hrvati so ji med glasovanjem dali največ tochk, potem pa so nekateri v njej uzrli srbski »kulturni imperializem«, shkodljiv za hrvashko identiteto; pevec Zheljko Joksimovich z njo uspešno prodira po svetu... (Skozi balkanstvo Zahodu podtaknjeno aziatsko jajce?)

MAFIJSKI MORILEC IN PSIHIATER (*America Undercover: Iceman and Psychiatrist*, POP TV – 3. 6. 2004). Britanski dokumentarec, pogovor poklicnega morilca s psihiatom v jetnishnici, kjer sedi, obsojen na petkratno dosmrtno jecho. Richard Kuklinski (slovanski priimek), z nadimkom Iceman (Ledeni mozh), ker je trupla svojih zhrtev vchasih zamrznil, da bi prikrl pravi chas smrti, prostodushno govori o sebi in svojem zhivljenju. Zachel je v newyorshkem Brooklynu z nakljuchnimi, impulzivnimi umori iz jeze (prvi umor: postrelil je tri pobaline, ki so ga iz objestnosti skushali med

vozhnjo zriniti s ceste, da bi se ubil). Mafija je zvedela zanj in mu ponudila delo ubijalca za njihove potrebe; prvo zhrtev te vrste je ustrelil z motorja skozi odprto okno avtomobila, stoječega pred semaforjem, glava se je razletela kot buča... Nekatero zhrtev je zvezane zaprl v luknjo s podganami; namestil je kamero in si pozneje na posnetku ogledal, kako so jih pozhrle. Kadar je razkosal kakšno truplo, je pri tem uporabil kolonjsko vodo, dishavna razprshila so neprimerna. Za razkosavanje je najbolj primeren nozh, motorka povzroča preveč brizganja mesa. Tak pogovor seveda ne more mimo vprasanja izvirne družine, otroštva: bilo je brez ljubezni, starša sta bila surova z njim, oče ga je pretepal, mati tolkla z metlo. Morilec sam meni, da je 50 odstotkov njegove surovosti genetske – po ochetu, druga polovica pa je pridobljena s surovo vzgojo; starši morajo vzgajati z ljubeznijo, sicer se v otrocih ne razvije občutek zanjo, ostane le sovrashtvo. Ob ubijanju nikdar ni občutil nichesar, sedaj chuti le she osamljenost, pochuti se najbolj osamljenega chloveka na svetu, nikomur ni zaupal, ni imel prijateljev, zato je bil tako uspešen v poslu, ker ga nihče ni mogel izdati; zdaj vidi, da se njegov krog zapira in da je chas, da umre. Imel je zheno Barbaro in dve hcherki; zheno je pretepal, otroci pa so nekaj posebnega, imel jih je rad, a hcheri ga ne marata. Psiholog ugotovi, da je deloma paranoidni psihopat z občutkom preganjavice, cheprav ne pozna strahu; taki ljudje brez strahu postanejo kaskaderji, piloti, v negativni smeri pa zlochinci. Na vprasanje, zakaj je pristal na pogovor, morilec pove, da zato, ker je hotel nekaj zvedeti o sebi, prav potreboval je to (ochitno zaradi nuje razchishchevanja lastne identitete). Na koncu reche, da bodo ljudje, ko bodo gledali ta pogovor, dobili vtis, da je pravzaprav chisto prijeten chlovek (»nice boy«), ne bodo verjeli, da je to, kar je, namrech nochna mora (»nightmare«), ki je pred zhrtev postavila zapik: ko so ga zagledali pri delu, so dojeli, da pomeni zanje »stop«, konec.

NORMANDIJA, REAGAN (7. 6. 2004). Skoraj hkrati sta svetovne medije obshli vesti o svechanosti nekdanjih zaveznikov (povabili so tudi Nemce, kancler Schroeder je imel vzoren govor) ob 60. obletnici izkrcanja v Normandiji ter o smrti Ronalda Reagana, nekdanjega predsednika ZDA (nastopil je skoraj sočasno s papezhem JP II. kot nekakshen njegov amerishki »vzporednik« zlasti glede SZ – oba sta jo »spodkopavala«, kolikor se pach ni »spodkopala« sama). Komentatorji poudarjajo, da se je z invazijo na obalah Normandije zachela nova, resnichna demokracija v Evropi; seveda se Americhani niso bojevali le za svobodo Evrope, kajti nemshko-japonski »Drang« bi se prej ali slej razshiril tudi na ozemlje Amerike. Najprej je bil zlomljen nacizem, nato pa v konchnih posledicah, po vmesnem obdobju hladne vojne, tudi komunizem. Ravno Reagan naj bi s pozicije edine resnichne velesile z nachrtom za »vojno zvezd« Sovjetsko zvezo preprichal, da je njena igra izgubljena in brezpredmetna, v Gorbachovu je namrech nashel razumevajočega prijatelja, in tako je konchal hladno vojno (kolikor ta seveda she zmeraj ne obstaja vsaj glede Kitajske, ki poskusha »idealno krizhanje« internega komunizma s kapitalizmom, a ji po mnenju resnih analitikov

grozi strukturna katastrofa, tudi iz demografskih razlogov; zhe Mao je »prostodushno« omenil, da bo smrt polovice kitajskih prebivalcev v prihodnji vojni le reshilna odstranitev balasta). Reaganu tudi pripisujejo elegantno izvedbo t. i. konservativne revolucije na notranjem, ekonomskem področju.; vsekakor je utemeljitelj povojnega ameriškega (republikanskega) neokonservativizma, njegov podpredsednik in predsedniški naslednik je bil George Bush, čigar sin George ml. kot sedanji predsednik rigorozno vzpostavlja kontinuiteto po vmesnem demokratskem »liberalcu« Clintonu (ta je s svojo mladostno svezhino in z intelektualističnim »liberalizmom« nakazoval kontinuiteto z Johnom Kennedyjem; isto naj bi nadaljeval sedanji Bushev protikandidat John Kerry, ki je katolican, a zagovornik abortusa; s kraticami JFK in s katolishtvom Kerryju vsaj »simbolichno« ne kazhe najbolje – Kennedy kot edini katolican med predsedniki je bil ubit v edinstveni zaroti...). Reagan je bil srečni chlovek medijev, z barvitim baritonom in z nastopom dobrodushnega, vitalnega kavbojskega dedka, ki so ga menda imeli radi celo sovražniki. Podcenjevali so ga kot hollywoodskega igralca in tudi pozneje kot politika. Kot igralec je resda ostal v solidnem povprechju, kot politik pa je pod vecher zhivljenja, ko je bil zhe skoraj odpisan, sijajno zaokrozhil svojo kariero kot dvakrat izvoljeni predsednik. Neka vedezhevalka mu je ob izvolitvi za 40. predsednika napovedala, da ga chaka nesrecha, ker je ta shtevilka nesrechna; res je kmalu po zacetku prvega mandata dozhivel atentat, a brez hujshih posledic (cheprav je bil po nekaterih porochilih v drugem mandatu zaradi starostne okvare mozghanov zhe povsem odvisen od sodelavcev). Njegova identiteta je sploh slikovita: irskega porekla (priimek znachilno irski, menda potomec nekega irskega kralja), o njem so govorili, da je zamenjal vse, kar mu je bilo sprva dano (vero, poklic, stranko, zhen), le skritega nazadnjashkega kolta ne... Kakorkoli, umrl je v globoki starosti, sposhtovan od vseh; gledano z danashnjega vidika, se ne zdi napachna misel, da je tako po svoji zgodovinski vlogi kot po svojem suverenem medijskem nastopu in solidni moralni drzhi najmarkantnejshi ameriški predsednik po drugi svetovni vojni... Ob pogledu na morje krizhev nad ostanki padlih vojakov po Normandiji pa se chlovek lahko zamisli nad tem, kakshna je bila »gostota dush« nad bojishchem, ko so jih stotisoči mladenichev hkrati izrochali nebu...

PO TITU TITO? (Polnočni klub, TVS 1 – 18. 6. 2004). Pogovorna oddaja, ki jo vodi (na ogabno modri sceni) Rosvita Pesek. Tema je »titomanija«, ki zhivi naprej na tleh ex-YU. Gostje: pisatelj Zharko Petan, novinarka Alenka Puhar, igralec Ivo Godnich (Titov imitator), nekdanji politik Zdravko Krvina. Povedano marsikaj zanimivega v smislu 2 : 2 (prva dva kritichno, druga dva obchudovalno), a skupni imenovalec vsega ostaja nemoch vsake »ad hoc« refleksije spricho golega dejstva neke markantne osebnostne eksistence, za balkanske razmere pravzaprav monumentalne (kot poudari Godnich: Tito je edini diktator, ki se mu je ob smrti poklonil dobesedno ves svet, drugi so konchali chisto drugache – obesheni, ustreljeni...). Tito je res pochel marsikaj in marsikaj mu tudi pripisujejo (med drugim

tudi to, da naj bi prishel na mesto voditelja KPJ tik pred drugo svet. vojno z umorom predhodnika Gorkicha; kolikor je znano, je Gorkich naredil nekaj skrajno problematičnih svojevoljnih potez, ki so škodovale partiji, zato je bil odpoklican v Moskvo, kjer je izginil). Kot pri nekaterih drugih ključnih diktatorjih je tudi Titova identiteta »slikovita«, z ne povsem razchishcheno biografijo, polno nekakšnih »belih lis«. Kot Napoleon, Stalin in Hitler je bil Tito chlovek z določenega podrejenega etničnega obrobja, s hrvashko–slovenskim poreklom je postal najpomembnejši vladar v srbski zgodovini (zhe Lenin je opazil, da so med boljševiki kot izraziti »Velikorusi« delovali neruski obrobniki – Stalin, Ordzhonikidze, Dzherzhinski). Pripisujejo mu tudi rusko poreklo, namrech kot »podtaknjencu« Kominterne (menda je imel pri sebi dokument avstro–ogrske vojske, da je med padlimi v neki bitki med 1. sv. v. tudi »Josef Broz«), nekdo je »ugotovil«, da je bil Jud, neki srbski biograf meni, da je bil nezakonski otrok dunajskega aristokrata, pri katerem je bila mati sluzhkinja itd. Njegova vitalnost naj bi bila fenomenalna, imel naj bi vsaj dvajset nezakonskih otrok po vsej Evropi. Znana je tudi njegova »shpanska pega«: po uradni biografiji naj ne bi bil nikoli v Shpaniji, tudi jugoslovanski shpanski borci to potrjujejo, toda slikar Salvador Dali je francoskemu pesniku Alainu Bosquetu povedal, da je »Josepha Broza« videl med shpansko drzhavljansko vojno v svojem rojstnem kraju in da ni bil Slovan (kako se je po desetletjih spominjal izvirnega imena tujca, ki je v chasu svoje ilegale deloval pod vsakršnimi imeni, le pod svojim ne, ni jasno; morda se mu je Tito predstavil: »My name is Broz, Joseph Broz...«). Ena od razlag: bivanje v Shpaniji naj bi bilo zamolchano, ker ni bil na republikanski fronti, kot bi bilo »normalno«, temvech v zaledju kot profesionalni likvidatorski agent Kominterne... V balkanskem kontekstu je znachilna »metaforichna vzporednica« z t.i. lazhnim carjem Shchepanom Malim, chistim samozvancem, a uspešnim chrnogorskim vladarjem, ki se je nenadoma pojavil kot fenomen z nikoli pojasnjeno identiteto. Nekateri so v Titu videli tudi novodobnega »nadaljevalca« balkanske bogomilske hereze med zahodno in vzhodno cerkvijo (ta hereza naj bi se navezovala na praslovanski in zaratustrovski arijski dualizem). Seveda noben, tudi najbolj »nakljuchen« diktator ne more narediti nich brez podpore določenega socialnega kroga, ki ga izpostavi predse kot poosebljenega izvajalca prizadevanj za vsaj trenutno izpolnitev svojih vitalnih interesov; tako lahko v njegovem obrazu vsaj del svoje identitete spoznajo tudi tisti, ki o tem nochejo nich slishati.

HITLER: VZPON ZLA (*Hitler: The Rise of Evil*; Kanada/ ZDA, 2003; TVS – 21. in 28. 6. 2004). Slikovita, izvrstno rezhirana (dinamichna zgoshchenost, noben prizor odvech) dvodelna igrana biografija nemshkega diktatorja (rezhija Christian Duguay). Najbolj izraziti vloži sta odigrala angleška igralca: Robert Carlyle kot Hitler in Peter O'Toole kot Hindenburg. Zlasti je v ospredju seveda prvi; monstruma je upodobil s posebno psiholoshko poglobitvijo kot nadvse specifichnega psihopata, obsedenega z idejo »chistosti« in »ochishchevanja« (Hitler se je namrech s svojo platonichno ljubeznijo tako obesil na sestriino hcherko, nechakinjo Geli, da jo je, zahtevajoch

njeno »večno devishtvo«, pritiral v samomor); v širšem smislu je shlo tudi za wagnerijsko mitologijo graalovske »chiste krvi«. Tovrstna obsesija je seveda podprta z osebno potrebo ochishchevanja problematične identitete: za Hindenburga je bil Hitler »cheshki kaplar« (na Cheshkem je najti priimek Hidlar, Hidlarchek...), ki je shele tik pred izvolitvijo za kanclerja dobil nemshko drzhavljanstvo; zhe njegov oche, ki je bil nezakonski otrok, je spremenil svoj, menda prevech »judovsko zvenechi« izvirni priimek (Schickelgruber); po novejshih raziskavah je imel Hitler nedvomno tudi nekaj »judovske krvi« (kolikor se to zdi presenetljivo, kazhe uposhtevati, da je bil tudi veliki srednjeveshki preganjalec Judov – inkvizitor Torquemada judovskega porekla)... Carlylova upodobitev je igralsko nedvomno briljantna, a deloma omejena tudi z naravno danostjo. Z vidika »renichne ustreznosti«, kolikor je danes Hitler znan iz dokumentarcev, se namrech zdi, da je bil fizichno vishji in obilnejshi, z markantnejshim in po potrebi tudi ocharljivim nastopom, izrazita osebnost s skrajno kompleksno kombinacijo med latentno patologijo in zmozhnostjo predirne racionalne zvjachnosti (pot na oblast si je trasiral z vsakrshnimi dejanji, tudi z izvrstnim politichnim taktiziranjem, naposled je bil kot edini med velikimi diktatorji povsem legalno izvoljen za kanclerja po volji »navdushene nacije«). Morda dober primer (kvazi)hamletovske »blaznosti s sistemom«... (Kot sodobnika in diktatorska voditelja dveh nasprotnih taborov tako Hitler kot Stalin izzivata vzporedne biografske raziskave; tukaj, z izhodishchem ob prvem, kazhe omeniti, da je v mladosti obeh opaziti negativne izkushnje z ochetom in boljsho povezanost z materjo, neuspeshnost v formalnem sholanju kot obliki solidnejshе socializacije ter sprva krtovski »vohunski stazh« v delavskih organizacijah, v katerih pa se pozneje povzpneti na vodilna mesta.)

SARAJEVSKI ATENTAT (TVS 2 – 28. 6. 2004). Istega dne kot drugi del filma o Hitlerju je bil predstavljen tudi ta nemshki dokumentarec, natanko ob 90. obletnici atentata. V glavnem tehten pogled na zadevo tudi z vidikov danashnjega stanja v geokontekstu (rojstno hisho Gavrila Principa v vasi Obljaj v Hercegovini so unichili Hrvati v vojni 1995), z nekaj priokusa avstronostalgije: kako je Avstrija modernizirala Bosno, zlasti Sarajevo; tv nastop Otta von Habsburga in potomcev ubitega prestolonaslednika (ki je »umazal« svojo identiteto s cheshko zheno neplemkinjo, zato jima ni pripadal pogreb najvishjega ranga); mnenja nekaterih Hrvatov in Muslimanov, da brez atentata ne bi bilo vojne in danes bi bili v Evropi skupaj z Dunajem, medtem ko Srbi menijo, da so bili v A–O zatirani itd. Tudi glede identitete mladobosanskih zarotnikov so nekatere nejasnosti (razmerje med velikosrbstvom in jugoslovanstvom; Gavriilo Princip, s cincarskim, ne tipichno srbskim priimkom, je dal rokopic svojih pesmi v oceno tedaj hrvashkemu knjizhevniku Ivu Andrichu, tudi mladobosanskemu aktivistu, ki je pozneje »zamenjal identiteto« in postal srbski knjizhevnik). Srbija ni uradno nikoli potrdila zveze z njimi, celo likvidirala je vodilne chlane tajne organizacije, ki jih je urila in ki je nachrtovala atentate na vse balkanske monarhe nemshkega porekla (v Bolgariji, Romuniji, Grchiji). Ne zdi se logichno, da

bi srbski dvor na način, ki bi zhe tako bedno drzhavo povsem diskreditiral v Evropi, načrtno izzival mogochno sosedo in si samomorilsko zhelel brezperspektivne vojne. Tudi ni zanemarljiva možnost, da je bila za srbsko tajno nacionalistično organizacijo »ruska zveza«, kajti imperialna Rusija si je od vojne z A–O in Nemchijo lahko obetala novo delitev kolonialnih razmerij med velikimi silami; s podobnimi delitvenimi načrti je Nemchija potiskala v vojno Avstrijo.

SRCE TEME. 23. junija 2004 je izšel v t.i. Delovi knjižnici Vrhunci stoletja, ki se prodaja skupaj s časopisom, »roman« (pravzaprav daljša novela, »long short story«) *Srce teme* (Heart of Darkness, 1902) angleškega pisatelja Josepha Conrada, ki je svetovni fenomen identitete. Pravo ime tega, po mnenju nekaterih najboljšega stilista angleške proze, ki je dal eksotičnim temam povsem novo, poglobljeno razsežnost, je bilo Josef Teodor Konrad Natecz Korzeniowski (1857 – 1924); rojen je bil premožnim, verjetno plemiškim, poljskim staršem, katolikom, v Berdichevu v Ukrajini, ki je bila tedaj ruska, oče Apollo Korzeniowski je bil pesnik, dramatik in prevajalec iz franc. in angl. (Shakespeare), poljski patriot, izgnan v Rusijo, umrl je v Josephovem 12. letu; nato za malega skrbi stric, kljub zagotovljeni gosposki prihodnosti na Poljskem Joseph iz praslovanskih mochvar odide na morje, najprej je krajshi čas francoski, nato dve desetletji angleški pomorščak (tedaj prva mornarica sveta!), po 40. letu samo pisatelj, postal je nekakšen »papezh« angleške proze (morda so izredni dosežki Slovanov zato razmeroma redki, da so potem toliko izrednejši; prim. Tesla?). Poudarjal je simbolični pomen literature (sploh umetnosti); tako se *Srce teme* zdi kot »dantejevsko« potovanje glavnega lika Marlowa (nastopajočega v vseh Conradovih delih; pozneje detektiv z istim priimkom pri klasiku detektivke Chandlerju) v pekel Konga (Afrika kot »rojstni kraj« chloveka? Conrad se je zhe kot otrok »zaklel«, da bo nekoch prisel tja) ali v džunglo lastnega jaza, razklanega med dobro in zlo; tam sreča »satanskega« Kurtza, nenavadnega, »zombijevskega« tipa, nekakšnega džungelskega vladarja, psihopatskega genija z »veličastnimi načrti«, zhivečega v kolibi, obdani s koli, na katerih so nataknjene chloveshke glave, domorodci ga obozhujejo kljub tej njegovi različici »kraniolatrije«... Pisatelj v tekstu izrecno poudari, da »Kurtz« (kurz) v nemščini pomeni »kratek«, cheprav je možhak velik ok. dva metra; v slovenščini gre seveda za povsem neposredno spolno konotacijo; »kurz« pa je tudi mednarodni pojem za »smer«, zlasti v pomorstvu, prav tako je blizu koren avtorjevega izvirnega priimka Korzeniowski. – Sočasno je *Mladina* izdala DVD (prodaja skupaj z revijo) z amer. filmom *Apokalipsa zdaj* (Apocalypse Now, 1979), ki ga je po Conradovem *Srca teme* režiral Francis Ford Coppola, tudi avtor filmov, kot sta *Drakula* in mafijska saga *Boter* I, II, III (v teh sta Kurtzovi »alternaciji« vampirski grof in mafijski patriarh, slednjega igra – kot Kurtza – M. Brando). Kljub bizarnosti te priredbe, v kateri je dogajanje predstavljeno v Vietnam, gre za najboljši film na temo ameriško–vietnamske vojne, z enkratnimi sekvencami in liki, s tehtnim, cheprav močno svojevrstnim »sporochilom« o vojni kot nekakšnem blaznem »izletu« v

pekel lastne (nacionalne) identitete. In sočasno (v zacetku julija) je umrl osemdesetletni Marlon Brando (po mnenju angloamerishkih kritikov največji igralec prvega filmskega stoletja), ki je v *Apokalipsi zdaj* markantno odigral grotesknega Kurtza. (Americhani so leta 1994 posneli tudi bolj neposredno priredbo pod izvirnim naslovom *Srce teme*; v tem tv filmu, ki ga je izvrstno režiral Anglezh Nicolas Roeg, sta glavni vlogi mojstrsko odigrala Tim Roth kot Marlow in »Hrvat« John Malkovich kot Kurtz). Za povrh: 26. 8. 2004 na TVS 1 poljski film *Hodeco* Robertu Korzeniowskem, poljskem shportniku, ki je osvojil zhe tri zlate kolajne v hitri hoji. (Sicer pa Kosovel pravi: »Chlovek prihaja/ iz srca teme.«; pesem *Chrni zidovi*.)

FORUM SLOVANSKIH KULTUR (Delo – Kultura, 30. 6. 2004). V ljubljanskem hotelu Lev ustanovljen center za preucevanje slovanskih kultur. Nad vse dobro doshlo. Slovenija se bo morala prav kot chlanica EU soochiti z vprasanjem svoje slovanske identitete, ki ostaja njen temelj, saj je slovenski narod v določenem smislu celo »brez lastnega imena«, ime Slovenci je pach le razlichica shirshega rodovnega imena Slovani, Slavjani, Sloven(c)i... Slovenci bi se »morali« imenovati Kranjci po osrednji pokrajini, toda v ostalih pokrajinah to zveni preozko, brez ustrezne veljave. Ime Karantanci je tudi po svoje problematichno, delno je »podobno« celo hrvashkemu Kroatan(c)i... Chisto ustrezno je nekdo pred chasom v Delovih PB predlagal vsaj za ime drzhave Alpatria, ki bi omogochilo geogr. prepoznavnost. Radikalnemu vprasanju o slovanstvu se noben Slovan ne bo mogel izogniti, to se bo she posebno pokazalo z vstopom v EU in druge atlantske povezave, gre za vprasanje, ki ne more biti presezheno. Slovanstvo: ključno vprasanje Evrope, cheprav so ga danes navidezno preglasili drugi problemi (npr. vstop Turchije v EU). Nekatera konstantna dejstva mimo vseh sprememb: zahodni – vzhodni – in odrezani juzhni Slovani, pri slednjih je specifichen prostor nekdanje Jugoslavije (Bolgari so ostali zunaj tega, ker so bili premochni, da bi jih Srbi lahko potegnili v zvezo); prostor exYU je po svoje slikovita pomanjšana vzporednica glavnemu gornjemu zahodno–vzhodnemu slovanskemu prostoru med Nemchijo in Japonsko; ekvivalenti: Moskva – Beograd, Varshava – Zagreb, Praga – Ljubljana; Moskva in BG kot (pravoslavni) sredishchi, Varshava in Zagreb najvechja katolishka, Praga in Ljubljana srednjeevropska centra; slovanstvo bo zmeraj ostalo skupni, povezovalni pojem in hkrati za vsako posamezno slovansko »nacijo« tudi določen izzivalni element »negotovosti«, problematichnosti, dvoumnosti, vchasih tudi izvor hudih notranjih spopadov (med drugo svetovno je jugoslovanski komunistichni tabor vsaj nachelno, ideoloshko izrazito prorusko, »panslovansko« usmerjen, avgusta 1941 v Moskvi ust. Vseslovanski komite, 1944 prav tam »vseslovanski kongres«, Stalin je na teheranski in jaltski konferenci uveljavljal SZ kot predstavnico vseh Slovanov); nich ne presenecha, da so nekoč v slovanshchini videli en jezik, dejstvo je, da je rusko podrochje nesorazmerno najvechje, da so neruski slovanski narodi v glavnem vmesno obrobje med Rusi in Nemci; celo Ukrajinci so razdeljeni na »modre zahodne« in »rumene vzhodne« (versko: grkokatoliki –

pravoslavci), to z »nehotnim obratom« nakazuje celo njihova poudarjeno »neruska« zastava (izvorni pomen barv: modro nebo – rumeno zhitó; lahko pa tudi: modra Evropa, rumena Azija); tako tudi nasploh v neslovanskem svetu gledajo na Slovane: za Američane so Slovani v glavnem Rusi, vse ostalo je »nebitveno«, ne glede na določene trenutne politične interese; v svetovni slavistiki je celo polonistika v drugem planu; razlike med slovanskimi jeziki (»plemenskimi idiolekti«) so v chisto lingvističnem smislu manjše kot med kitajskimi narečji, usodne razlike med slovanskimi narodi so civilizacijsko–kulturne; imena skoraj vseh slovanskih narodov so neslovanska (verjetno so izjeme le Slovenci, Slovaki in Ukrajinci, tj. »Kranjci«); Poljaki so včasih rekli, da je cheshchina le »južna poljšchina«, za Chehe je bila slovashchina tudi le stransko narečje, v grobem bi bilo tudi za poljšchino mogoče reči, da je nekakšen zahodnoruski dialekt, kako je z hrv. – srb. in mak. – bolg. razlikami pa je sploh dovolj znano, zdaj nastajata celo boshnjashki in chrnogorski »jezik«... Slovenci so se vedno imeli za nekaj posebnega, tako so jih tudi mnogi gledali, toda zhe samo nacionalno ime je le varianta za Slovan, se pravi, da je manifestativno poudarjena ravno slovanska »istost«, ne drugachnost (Slovani se pach zdijo podobno kot danashnji Arabci konglomerat istorodnih narodov ali »nacij/drzhav« v okviru ene »mitične Nacije« ali »Nadnacije«; poskusi združevanja v vechje drzhavne zveze so propadli tako na slovanskem kot na arabskem področju; podobnost fenomena shtirih vechjih etnolingvističnih arealov: ruski – poljski – cheshki – južnoslovanski; severnoafriški – saudijski – palestinski – mezopotamski; podobnost je tudi v verski dvodelnosti v okviru ene religije: zahodni/ katolichani – vzhodni/ pravoslavni; zahodni/ suniti – vzhodni/ shiiti).

NOGOMETNO EP – ki se je na koncu pokazalo kot »grshki ep«. V zadnji tekmi 4. julija 2004 na Portugalskem so namrech Grki, organizatorji letoshnje olimpiade, premagali prireditelje EP in »chudezhno« postali evropski prvaki. Samopotrjevanje malih? Shportni komentator *Dela* je pod naslovom *Nogomet idealen izziv malih* zapisal, da je igra z zhogo »ostala eden največjih modernih izzivov. Ker najstrastneje spravlja na noge tako rekoch celotne narode in z identifikacijo z izbranimi moshtvi omogocha nacionalno samopotrđitev. To velja she zlasti za majhne drzhave, med katere sodi nova nogometna velikanka Grchija.« (cit. *Dela*, 5. 7. 2004, str. 1). Nedvomno je nekaj na tem, cheprav ne kazhe pozabiti na določena dejstva, ki relativizirajo to »evforijo palchkov«. Tovrstni obchasni izjemni dosezhki malih so namrech, zlasti v ekipnih shportih, v glavnem nekakshni trenutni »ekscesi« za ceno skrajnih naporov v posebnih okolishčinah (med drugim: Grki imajo nemshkega trenerja Otta Rehhagla; prim. slovensko »Katanchevo nogometno pravljico«). Na EP 2004 so resda vechje drzhave ostale v drugem planu, kot da po nekem »dogovoru« niti niso posebno zainteresirane za vse skupaj (v spominu ostaja nekam »lagodna« igra Anglezhev, njihov zvezdnik Beckham se npr. v boju s skrajno zagnanimi Portugalci očitno ni niti spotil, tekma je bila skoraj farsa s tocho končnih enajstmetrovk). Ne nazadnje pa je bilo to bolj

(gledano v kontekstu evropskih meril) »prvenstvo srednjih« in ne »pravih malih«; Cheshka, Grčija, Nizozemska, Portugalska, ki so bile na koncu kot polfinalistke v sredishču dogajanja, so države, ki dosegajo demografsko »magično mejo« z ok. 10 milijonov prebivalcev, se pravi tisto najnižjo mejo, ki she omogoča kolikor toliko normalno delovanje »nacije« (ostale manjshe, »substandardne« – Hrvashka, Latvija itd. – so zhe prej odpadle). Gostilnishki »strokovni komentar«: rezhija mednarodne »shportne mafije« kot kompenzacija za grshki trud z letoshnjo olimpiado... Slovanski dosehek na tem EP je tudi rekord Cheha Milana Bartosha kot najboljshega strelca; kuriozumi identite so npr. Ibrahimovic (Shvedska), trenutno najboljsi nogometash Hrvashke Prsho (kninski Srb) in hrvashki igralec Tudor z »angleshko-romunskim« priimkom in z lastnim avtogolom; chrncev in drugih Neevropcejev v evropskih reprezentancah niti ne kazhe omenjati. (Z antropoloshkega vidika finale Portugalska – Grčija kazhe tokratno nogometno prevlado evropskega juga nad severom na »ozadju« ibernsko-balkanske tradicije »zhogometa« od starih Grkov prek Baskov do Indijancev; tudi yugonogomet je imel svoje zvezdne trenutke, npr. zlata kolajna na olimpijskih igrah v Rimu leta 1960, najnižhja točka pa so gotovo novotrogoditske »paravojashke igre« z odsekanimi glavami med zadnjo balkansko vojno...) Mogoche v balkansko razlichico »nogometnega ozrachja« po svoje sodi tudi z EP skoraj sohasna odlochitev ljubljanskih oblasti, da namesto gradnje novega nogometnega stadiona raje »posodobi« Plechnikovo rushevino za Bezhigradom (zdi se, da se je Ljubljana spet enkrat ustrashila urbanistichne shirokopoteznosti; za navadno pamet ni jasno niti to, kako bo deloval prenovljeni stadion »svetovnega ranga« tik ob staroveshkih stanovanjskih blokih...)

VERA CRUZ (ZDA, 1954, TVS 1 – 18. 7. 2004). Rezhija stari mojster Robert Aldrich – anticipacija tistega, kar pozneje bolj radikalno uveljavita Sergio Leone z italovesternom in Sam Peckinpach s svojimi »apokaliptichnimi hordami«. Postarani Gary Coper in mladostni Burt Lancaster, par pustolovskih koristoljubnezhev med razlichnimi politichnimi stranmi, zunaj klasichnih norm vesterna. Mehishke asociacije na Leonejev »Skloni se!«

POLJUB SMRTI (*Kiss Me Deadly*, ZDA, 1955; TVS 1 – 25. 7. 2004). Aldrichev »film noir«, zanimiv predvsem kot priredba po romanu »zloglasnega« Mickeya Spillana iz »hard boiled« serije o amerishkem literarnem »narodnem junaku« Miku Hammerju (v gl. vlogi Ralph Meeker s poskusi »nove dimenzije« v liku). Mojstrska fotografija Ernesta Laszla. V celoti sicer solidno, a danes v glavnem zastarelo.

OLIMPIADA 2004 (avgust). Po zmagi na nogometnem EP je to leto prineslo she eno, resnichno epohalno zadovoljitev grshke identitete kot kolektivne volje do mochi: olimpiada v Atenah (zachela se je na »zloveshch« dan: petek, 13. avg.; morda se bo to »slabo znamenje« uresnichilo v obliki posledic za grshko gospodarstvo zaradi strahotnih stroshkov). Grki so se izkazali z odlichno organizacijo, z dobrim

obvladovanjem varnosti in tudi z večjim sštevilom doseženih kolajn; tako so, menda zlasti po zaslugi zhenske (Yanne Angelopoulos Daskalaki, predsednice organizacijskega komiteja) presenetili neredke dvomljivce in dokazali, da niso »navadni Balkanci«, temveč da so, kot poudarjajo zhe od nekdanj, nekaj posebnega med barbarskimi sosedi – Slovani, Albanci, Turki... (grshki nacionalizem nima nikakršnega posluha za tovrstne etnične manjšine, med katerimi albanska sanja o Epiru, makedonska o Solunu, čeprav je neki zahodni strokovnjak za grshko zgodovino izjavil, da je v Grchiji toliko slovanskih primesi, da so Grki »pravzprav Slovani«; tako bi bil npr. grshki priimek Zagorakis, kot se pishe kapetan grshke nogometne reprezentance na EP, izvirno »Zagorac«; izvor grshke kulture bi bil »slovanski«, kajti sedež muz je gora Helikon, danes Zagora; pri Hrvatih obstaja »teza«, da je bil Homer – »Hrvat«...). Zanimivo se zdi, da kljub najrazličnejšemu medijskemu chvekanju o svobodi, sproshčenosti, naravnosti ipd. na sodobnih olimpiadah ni uveljavljena starogrshka praksa popolne golote v shportu. Dosledno priseganje na starogrshko »demokratičnost« bi moralo tudi uposhtevati, kako je bilo z udeležbo »drugachnih« (zhensk, suzhnjevc, tujcev) na olimpiadah (zhenske niso smele biti niti med gledalci). Ker pravijo, da ima vsaka medalja dve strani, kazhe tudi omeniti, da je atenska olimpiada rekordna po odkritem dopingu; o »chistem amaterizmu« ne govori nihche vech, nekateri menijo, da sta samo she dve vrsti shportnikov: odkriti in neodkriti »drogiranci« (v Atenah največ zasachenih Grkov, po shportih pa dviganje utezhi in atletika); k drugi strani medalje bi sodili tudi glasovi, da si je »patriotichna idealistka« Daskalakijeva z organizacijo iger »mimogrede« nagrabila celo bogastvo...). Kako je z malimi, »substandardnimi« nacijami na tokratni olimpiadi, prirejeni v manjši drzhavi, ki komaj dosega »drzhavotvorni standard«? Slovenska »ekipna pravljica« se je razsula tudi v rokometu, sicer pa so shtiri kolajne za Slovenijo chisto soliden dosežek, Hrvati se presenetljivo dobro drzhijo v zhogometnih shportih (zlato v rokometu, najboljši igravec s perz. imenom Mirza Dzhomba, kar bi pomenilo »princ pozheruh«; tudi v vaterpolu so med boljshimi, v tenisu bron v moshkih dvojicah; kolajne she v plavanju, veslanju, dviganju utezhi; od exYU republik je HR dosegla največ kolajn; SRCHG dokaj groteskno v vaterpolu in zhenskem streljanju z zrachno pishtolo...). She nekaj »obstranskih« kuriozitet: Irak in Paragvaj (v kvalifikacijah izlochil Brazilce!) med najboljshimi v nogometu, v kosharki Portoriko (karikatura identitete: »samostojna« zvezna drzhava ZDA) in Litva (kosharka – litvanski narodni shport) premagala ZDA, Kuba zhe tretjih olimpijsko zlato v baseballu (z geslom »Castru v chast!« se najboljši igralci pripravljajo za elitno emigracijo v ZDA; sicer pa ima desetmilijonska Kuba sploh izredno veliko kolajn, od manjših drzhav je gotovo najuspeshnejsha, osupljiva je motiviranost shportnikov te drzhave, ki velja za eno najbolj »zavozhenih« na svetu; zlasti v boksu skoraj v vsaki kategoriji vsaj ena kolajna, celo v judu do 66 kg bron), chilski tenishki »outsider« Nicolas Massu (z »balkanskim« nadimkom Vampir) v dveh dneh dobil dve zlati kolajni, iranski dvigalec utezhi Hossein Rezazadeh je kot

zmagovalec v supertezhki kategoriji (za njim srebrni Latvijec in bronasti Bolgar) napovedal še tretjo zlato na naslednji olimpiadi v Pekingu; sicer so v dviganju utezhi kot v najbolj »meditativnem športu« (chlovek sam pred kupom zhelezja!) nosilci kolajn sami vzhodnjaki (Turki, Rusi, Kitajci, bronasta do 69 kg celo Hrvat Nikolaj Pechalov)... Kakshna identiteta se uresnichuje v takih velikih športnih tekmovanjih? Elementi farse: Argentina, drzhava z razsutim gospodarstvom, zlata v nogometu in kosharki, dveh najbolj popularnih zhogometnih športih... Kako strashna je »volja do mochi«, ki je le drugo ime za obup spricho absolutne minljivosti vsega chloveshkega (celo pragmatichni Americhani so v anketi na vprashanje, ali bi pristali na deset let krajshe zhivljenje, che bi »v zameno« lahko dosegli izjemen uspeh v športu ipd., vechinoma odgovorili, da bi brez pomislekov zhrtvovali deset let zhivljenja; tolikshna je torej motiviranost po izstopanju iz povprechja, to je motor, po katerem je šport »benigni terorizem« kot nadomestilo za malignega). Kaj ima npr. Mongolija od tega, da je njen judoist dobil bronasto kolajno v najlzhji kategoriji do 60 kg; kdo v svetu si bo zapomnil njegovo ime Khashabbatar Tsaganbatar, najbrzh niti tisti, ki so se neposredno spopadli z njim... »Identiteta« zhensk: tekmujejo tudi v dviganju utezhi in v vseh olimpijskih borilnih športih (judo, rokoborba, tekvondo, sabljanje) razen v boksu, v sinhronem plavanju pa ni moshkih... Kitajska se kazhe kot prava nova velesila tudi po shtevilu kolajn, v smislu identitete je zanimivo, da nastopa kar »tridrhavno« (she Hongkong in Tajvan), Srbija in Chrna gora pa je edina Evropejka med dvochlenskimi mikroeksoti, kot je Trinidad in Tobago (Srbija in ChG bosta v Pekingu verjetno zhe nastopili kot locheni »balkanski Siamki«).

JOSHKO JORAS (22. 8. 2004). Istra, nekoch za Slovenijo obrobna, odrochna pokrajina, po osamosvojitvi, po vsem sodech, postaja v drzhavnem geostrateshkem pogledu »osrednji problem«, tako rekoeh preizkusni kamen (ali »kamen okoli vratu«) drzhavnostne identitete. Zadnja leta ravno na podrochju Istre vsako poletje »zavrejo« slovensko–hrvashki »prijateljski odnosi« (ne samo s slovenskim turistichnim navalom na hrvashki Jadran), ki po mnenju nekaterih niso obremenjeni z negativnimi spomini, marsikdo pa se s tem ne bi strinjal (npr. tisti Slovenci, ki pravijo, da je po letu 1945 hrvashka udba v nekaterih obmejnih krajih nezanesljive volivce, ki bi lahko glasovali za prikljuchitev k Sloveniji, s koli pobijala po hostah; Hrvati nasprotno navajajo nekakshne slovenske krivice in prilashchevalne pritiske v nekaterih obmejnih krajih, zlasti na Shtajerskem...). Joshko Joras je postalo simbolno ime: prebivalec enega od shtirih zaselkov ob Dragonji... Postavil je »balkanske« hlode na mejnem mostu chez Dragonjo (prim. komentar V. Miheljaka v *Dnevniku. Balvanska revolucija*, sreda 25. 8. 2004). Kakshna je identiteta teh krajev, che ni jasno, ali so slovenski ali hrvashki? (So morda italijanski?). Joras je Shtajerec na istrski nacionalni barikadi (tudi najpomembnejshi pisatelj slovenske Istre je Shtajerec Marjan Tomshich, celo avstrijski admiral Tegetthoff iz MB), nekateri dodajajo, da so Neprimorci najbolj primorski Primorci... Ustrezna pomenska sozvochja: »Balken« – nem., »balk« – angl. oboje:

hlod, balvan, ovirati... Varianta vechne t. i. »istrske shizme«: zhe v sred. veku cerkveno-verska delitev v Istri med katoliki in »shizmatiki«; nato so tu ves chas razne delitve (Benetke – Avstrija), najnovejsa variacija na to temo je slovensko-hrvashka »nikogarshnja zemlja« ob Dragonji, v Piranskem zalivu, ki ga Hrvati po novem imenujejo »Savudrijski zaljev« ali »Savudrijska (u)vala«... (Sploh je v vsej slovenski zgodovini od Karantanije dalje sled »hrvashkega sindroma«, celo ime Karantanija je skoraj kot različica za »Kroatanija«, nekateri zgodovinarji so Koroshko kar enachili s »staro Hrvashko«, Hrvati naj bi prishli v Dalmacijo s Koroshke; na Primorskem in v Istri slov. – hrv. zveze, celo nacionalistichna org. TIGR je bila »slovensko-hrvashka«, njeni izviri so povezani z »Orjuno«, org. jug. nacionalistov, ust. v Splitu leta 1921; logichno, da komunisti niso marali tigrovcev in so menda celo »pomagali« ital. policiji pri zatiranju TIGRa; v bazovishki chetverici tudi Hrvat Milosh; po drugi strani pa je »slovenska« kajkavshchina pred shtokavsko postkosovsko poplavo segala po vsej Slavoniji, ki se je nekoch imenovala »Slovinje«). Posebna oblika pritiska, »psihoterorizma« v imenu ozemeljske drzhavne identitete... Aspiracija po tujem ozemlju – klasichni causa belli. SLO in HR sta tako rekoch »v formalnem vojnem stanju«... Hrvashka je v OZN v posebni noti podpisnicam konvencije o pomorskem pravu (Unclos) zhe obtozhila Slovenijo, da ima »teritorialne pretenzije« do Hrvashke... Slaven Letica, kandidat Stranke prava, napada zlasti »memorandum« (asociacija z memorandumom srbskih akademikov) slovenskega DZ iz 1993 o slovenski celovitosti Piranskega zaliva, Letica zdaj forsira nekakshen hrvashki kontramemorandum (zach. septembra)... Je mozhna razmejitev na morju brez spremembe meje na kopnem? Uradno stalishche Slovenije je, da je meja na kopnem v glavnem dolochena, meja na morju pa ne (leta 1994 je slovenski parlament razglasil shtiri zaselke na levi strani Dragonje, pravzaprav kanala Sv. Odorika, za del piranske občine in se hkrati »zachasno« odrekol izvajanja jurisdikcije nad njimi – očitno tudi z mejo na kopnem »nekaj ne drzhi«), in da mednarodnopravna dolochba sredinske chrte v zalivu med dvema drzhavama dopushcha tudi izjeme glede na posebne zgodovinske okolishchine (slednjih Hrvashka ne priznava, chesh da gre za povsem novo zalivsko razmerje med dvema novima drzhavama in da je zato primerna le delitev po sredini z izhodishchem v izlivu Dragonje; sicer pa bi stik italijanskega in hrvashkega t. i. gospodarskega pasu z ekoloshkima conama praktichno ukinil mednarodne vode v vechjem delu Jadrana in bi bili vsi dogovori o njih brezpredmetni). »Chuden problem«, glede katerega noben slovenski politik nima tako jasnega stalishcha kot Jelinchich. Vsi slovenski politiki so v izjavah odlochno za slovensko celovitost zaliva in za pravico Slovenije kot mediteranske pomorske drzhave do prostega dostopa v mednarodne vode, toda tega po obichajni pravni logiki ni mogoche realizirati; se pravi, da drugi politiki v bistvu sporochajo isto kot Jelinchich, le da tega ne povedo tako nedvoumno. Po Jelinchichu je stvar jasna: meja med SLO in HR je meja med Avstrijo in Ogrsko, v Istri je ta bila nazadnje na Reki, Istra torej sodi v avstrijski, tj. slovenski del (nekoch je bila res v

sestavi Vojvodine Kranjske, tako jo opisuje Valvasor; tudi program org. TIGR zhe v imenu zajema celo Istro, cheprav je to bila »organizacija Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini« po def. v *Enciklopediji Sla.*, k. 13, 1999). Ob tem se odpira vprasanje, kako to, da je v glavnem vsa Istra pripadla Hrvashki – ali sta zadaj res le Kardeljeva »pijanost« in Bakaricheva zvičajnost s Titovo podporo (da bi potolazhili nacionaliste med hrv. komunisti zaradi razdelitve medvojne »integralne« NDH na »hrvashki kifelj« in BiH) ter zhe »obichajno hlapchevstvo« slovenskih znanstvenikov, kot se shirijo govornice, ali pa je she kaj »tezhjega«. Dejstvo je namrech, da so v interesu razmejitive delovale tudi komisije razlichnih strokovnjakov, ki so preucevali demografsko, jezikovno (hrvashka chakavshchina in glagolica zhe stoletja v vechjem delu Istre) stanje ipd.; tu gre očitno za znachilno balkansko meshanje med sorodnimi (mini)etnijami, od katerih je vsaka »unstable identity« (sklicevanje na mejo A–O lahko »per analogiam« znova odpre vprasanje Prekmurja, ki so ga Hrvati pred 2. svet. vojno, vsaj vzhodni del, zahtevali zase, do 1919 je bilo namrech 1000 let pod Ogrsko, cerkveno pa 700 let pod zagrebshko shkofijo; podobno so si ustashi lastili Belo krajino; na tovrstne »probleme« danes opozarja »Grajanska skupina za obranu hrvatskih granica« iz Chakovca; v glavnem je pach obveljal razmejiteni kriterij demografsko-etnichnega stanja, ne tuje upravne delitve). Statistika za Istro iz leta 1846: Hrvati 134.455, Italijani 60.040, Slovenci 31.995, podobno 1890 in pozneje; iz teh podatkov ni razvidna razporeditev obeh narodnosti na posameznih istrskih podrochjih (na ozemlju B cone STO je bilo nekdej gotovo vech Slovencev; znachilna je tudi »demografska opozicija« Koper – Reka: v prvem naj bi bilo leta 1945 »najvech Hrvatov«, v drugi naj bi bilo nekako do prve pol. XX. stol. »najvech Slovencev«). Anglo-Americhani se za ta slovanska plemenska »dlakocepstva« niso dosti menili, nameravali so pach celotno STO izrochiti Italiji, ki bi v tem primeru mejila s Hrvashko tudi na kopnem, Slovenija pa bi bila povsem odrezana od morja; verjetno jih je od tega odvrnila bolj Titova zaveznishka avtoriteta kot jugoslovanske grozhnje z vojno, cheprav ob sochasni korejski krizi niti mozhnost »evropske fronte« s komunizmom ni mogla biti brez tezhe. Slovensko partizansko vodstvo je zhe med vojno (Semich, marec 1944) predvidelo Dragonjo (Rokava – Rukava) za slovensko-hrvashko razmejitev; zemljevid, ki ga je izdala Geodetska sekcija GSH NOV IN PO Slovenije 10. maja 1944, pa mejo zachrtuje nizhe, po sredini savudrijskega polotoka. Etnichna meja na Dragonji naj bi se dokonchno (v blizhini zhe antichna delitev med »italskimi« Veneti in »ilirskimi« Istri) izoblikovala v XIX. stol., to naj bi po Grafenauerju kazal zhe Kozlerjev zemljevid iz 1853; za slovenske znanstvenike, kot so zgodovinarja Grafenauer, Zwitter, dialektolog Tine Logar in geograf Anton Melik, je namrech spodnja Dragonja meja med Slovenci in Hrvati v Istri (Hrvati omenjajo nekdanji, severnejshi tok Dragonje, nekateri pa tudi porushenje glagoljashke cerkve v Kopru po 1945 v sklopu »ochishchevanja« sledov glagoljashstva na Slovenskem). Po Jelinchichu bi bil mozhen kompromis na reki Mirni, kjer je bila »zadnja mednarodno priznana

meddržavna meja« (STO, v katerem sta bila uradna jezika slovenshchina in italijanshchina; ob ust. STO 1947 znotraj njega ust. tudi »Istrsko okrozhje« z okrajema Koper in Buje ter s tremi uradnimi jeziki – ital., slov., hrv.); za »Civilno družbo Slovenije za mejo v Istri« bi bil najnižji možni kompromis pripadnost severne obale savudrijskega polotoka k SLO na podlagi celovitosti nekdanje piranske občine, kajti po pariski mirovni pogodbi 1947 in po statutu STO je bilo prepovedano spreminjanje temeljnih upravnih enot. (Ob vprasanju celovitosti piranske občine hrv. nacionalisti v Istri nakazujejo zahtevo, da naj bi bila pач cela piranska občina hrvashka, che njihova naselitev sega do Hrvatinov, kot kazhe zlasti ta toponim.) Za Hrvashko bi prost dostop SLO do morja pomenil spremembo mednarodnega položaja, ker ne bi vech (s stikom na morju) mejila na Italijo. SLO bi se s celovitim zalivom in prostim dostopom do mednarodnega morja potrdila kot pomorska drzhava v polnem smislu, ne kot »prikrajshana«, za kar jo razglashajo Hrvati (ki imajo morja tako rekoch »prevech«, saj ga po porochanju lastnih medijev ne morejo polnovredno obvladovati ne v vojashko-policijskem ne v gospodarskem smislu, njihovo ladjevje je v slabem stanju, Koper ima vech prometa kot vsa hrv. pristanishcha skupaj; Hrvashka republika je sploh chudno (»storturno«) oblikovana, razpeta na krizh, natakhnjena na »bosanski kol«, ima dolgo obalo z neshtetimi otoki, ki so gospodarsko povsem pasivni, obesheni na turizem, morje je brez zaledja, odrezano tako geografsko z dinarskimi hribi kot politichno z drzhavo BiH, iz kajkavskega Zagreba gledajo lastno morje »chez drugo drzhavo«, v kateri imajo tudi edine avtentichne govorce svojega knjizhnega shtokavskega narechja, med temi se jih le peshchica shteje za Hrvate, celo niti ne vsi katolichani). V slovenskem »pomorskem primeru« gre za določen izziv samopotrditvi naroda kot Nacije, ki je neakshen »dimnik« in »podarjene« shtiri petine PZ po sporazumu Drnovshek – Rachan (na obeh straneh od nekaterih oznachen kot nacionalna izdaja) najbrzh ne more docela zadovoljiti; za Hrvashko Piranski zaliv gotovo ni tako usoden, a je očitno le pomembnejshi kot Boka Kotorska, kjer se je odrekla sredinski delitvi zaliva s SR–ChG (tu pач ni stika z Italijo, zadeva je povsem »jugodruzhinska«); seveda pa tudi ni obichajno trgovanje z ozemljem v stilu: malo tebi, malo meni, imash prevech, daj meni vech... Zdi se, da je do polnopomenske izpolnitve slovenske zahteve mogoche priti le z odkrito problematizacijo določenega dela kopenske meje, kajti uradni slovenski pojem »celovitost PZ« v bistvu pomeni, da savudrijska obala ni hrvashka, saj v pravnem smislu z lastne obale ni mogoche vstopiti v morje druge drzhave. Che zadevna problematizacija ni možna (zaradi »retroaktivnosti«?), potem dejansko ostane le reshitev v smislu sporazuma Drnovshek–Rachan, po kateri pa bosta celovitost PZ in dostop do mednarodnega morja praktichno le nekoliko modificirana »frazha z dovoljenjem mochnejshega«, se pravi tistega, ki je v določenem razmerju v prednosti in ki dovoli t. i. »neshkodljivi prehod«. Doslej se je slovenska politika tega problema taktichno izogibala, po sprejemu v EU–Nato pa bo, po določenem chasu, mogoche zachela bolj razmishljati v tej smeri, ker se bo pochutila

bolj samozavestno (zapletov bo seveda dovolj, če so Hrvati, kot rečeno, zhe zdaj »preliminarno« v OZN prijavi Slovenijo, da ima do Hrvashke »teritorialne pretenzije«). Sicer pa, kakorkoli zhe se stvari obrachajo, v vsakem primeru se – gledano radikalno – pokazhe, da z Balkana ni mogoche uiti; tudi Jelinchich se v zoperstavljanju Hrvashki »chisto klasichno« spogleduje s Srbijo.

PLESHE Z VOLKOVI (*Dances with Wolves*, ZDA, 1990; POP TV – 22. 8. 2004). Costnerjev (rezhija in gl. vl.) film, boljši kot *Neoproshcheno* (Unforgiven, ZDA 1992, režija in gl. vl. Clint Eastwood). Ob stoletnici vesterna 2003 ugotovljeno, da sta to najboljsha vesterna devetdesetih, ko se spet nakazuje delna ozhivitev tega zhanra (*Pleshe z volkovi* in *Neoproshcheno* ter prva verzija *Cimarrona* iz leta 1931 so edini trije vesterni, ki so dobili oskarja kot najboljši filmi). Costner ni taka ikona za vestern kot Eastwood; na zacetku 90. let je markantno nakazal obnovo vesterna (ki ga zhe pol stoletja obchasno skushajo postaviti na noge »kot mrlicha«); točno 40 let prej je Delmer Daves posnel *Zlomljeno pushchico* (1950), ki je na zacetku 50. let nakazal nov, bolj naklonjen pogled vesterna na Indijance. Costnerjev pogled iz indijanske perspektive je Eastwood »nadomestil« s feministichno: v *Neoproshcheno* so zhenske sprozhilni moment – revolverasheva mrtva zheni, absolutna zvestoba njenemu spominu upravlja njegovo zhivljenje, tako da je otrokom oche in mati hkrati; v boj gre znova zato, ker je neki divjak razrezal prostitutko (she med zhenskami obrobni, odrinjeni, izvrzheni sloj – kot Indijanci). *Neoproshcheno* je »neodpustljivo« precenjen film, Eastwood z njim v bistvu ne pove nich novega, gre le za izchrpen povzetek »zhe videnega« v vsej zgodovini vesterna, vkljuchno s shpagetarskimi »inovacijami«. Costner pa je uvedel edinstveno avtentichnost indijanskega bivanja, njegov film je kljub dolochenemu sentimentalizmu in pochasnemu odvijanju poln preprichljivosti in trajne svezhine.

RESHEVANJE VOJAKA RYANA (*Saving Private Ryan*, ZDA, 1998; POP TV – 27. 8. 2004). Spielbergov »Platoon«: patriotichna oddolzhitev Ameriki (iz rezhiserjevega judovskega konteksta). Sijajno rezhirano, radikalni vojni prizori, nekoliko razvodenedi s kakshnim patetichnim kadrom, vendar je v filmskem smislu vse suvereno, utemeljeno in korektno (po resnichnih dogodkih med invazijo v Normandiji: od shtirih bratov Ryan zhiv le she eden, amer. poveljnik sklene, da se mora vsaj ta vrniti domov k materi; ena od »variacij« Spielbergove kljuchne teme – stalna smrtna grozhnja, vojna kot »zhrelo«, prim. njegov *Dvoboj* ali *Zhrelo*).

MILOSHEVICH V HAAGU (*Delo*, 1. 9. 2004 in 8. 9. 2004). Nadaljevanje sojenja S. Miloshevichu, ki je v zacetku zagovora razvil svoje znane teze o razpadu YU v protisrbski zaroti ZDA, EU, Nemchije, Vatikana in secesionistov ter po nasilju slovenske paravojashke TO nad pripadniki JLA; SLO, HR, BiH (tri zahodne, latinichne YU republike – op. I. A.) so razglasile neodvisnost, to pa je ustrezalo tudi interesom Nata, albanske narkomafije na Kosovu in islamskega fundamentalizma. Zatem je

nastopila prva razbremenilna pricha Smilja Avram, beograjska profesorica prava; zanjo Miloshevich očitno ni bil nekakšen diktatorski »državni terorist«, kot v glavnem velja v svetu; povedala je, da je bil »obseden« s skrbjo za ohranitev YU in sploh za ohranitev miru (prichakovati je bilo, da bo kdo poudaril mirovnishke zasluge avtorja izjave: »Ako ne znamo da radimo, znamo da se bijemo.« – op. I. A.), da je nad Slovenijo vojsko poslal premier YU Markovich (hercegovski Hrvat – op. I. A.), da so države na tleh exYU zgolj »tako imenovane«, ker nimajo pravne, ampak le revolucionarno legitimnost... Pri tem se ponujajo določene asociacije: »revolucionarna legitimnost« je v bistvu isto kot »teroristichna«, terorizem se kazhe kot sovpad legitimitete in identitete teh novih kvazidrzhavic. (Ustashki nacionalisti, izvirajochi iz Stranke prava, so odrekli legitimnost prvi Jugoslaviji kot plodu velikosrbskega principovskega in drugi kot plodu velikosrbskega komunistichnega terorizma.) V vsaki lazhi je pach tudi nekaj resnice. V ozadju se namrech nakazuje znani problem razmerja med pojmom narod – nacija, slednjo je she bolje pisati Nacija zaradi mitologizirano racionaliziranega razlikovanja med besedama, ki pomenita isto, namrech narojenost, le da je pri tem tudi za nacionalistichne rodoljube tuja beseda znamenje vishje vrednote. Ali lahko narod kot določen etnos zgolj s tem, ko dobi drzhavno samostojnost, avtomaticno postane »resnichno drzhavotvorna« Nacija? (Ali so npr. Avstrijci, shvicarski Nemci, muslimanski Boshnjaki, Andorci enako Nacije kot Francozi, Italijani? Kdo je Nacija na Cipru? So prebivalci shtevilnih eksotichnih otoshkih mikrodrzhavic, chlanic OUN ali OZN – Nacije?). Po Avramovi to očitno ni avtomaticno; so samo določeni »izbranci«, nekateri »principialno privilegirani« narodi, ki so lahko tudi »zakonite Nacije« kot nosilke »prave pravne drzhavotvornosti«. V bistvu gre za bioloshko-demografsko vprashanje: shtevilo pripadnikov se tako kazhe kot ključni problem, zato tudi zhe slovenske stranke zlasti pred volitvami zachenjajo poudarjati vprashanje natalitete (v slovenski tradicionalni avtorefleksiji je vprashanje shtevila pripadnikov veljalo za »nebitveno«, v ospredju je bil narod–jezik kot nepolitichna, skoraj monomanichna, avtistichna »folklorna« vrednota brez ozira na drzhavni okvir, novi samostojno drzhavotvorni pragmatizem pa se na politichno zrelejshem nivoju neizogibno soocha s tem problemom, ker bo po sedanji perspektivi drzhava razmeroma kmalu ostala »brez ljudi«, narod brez pripadnikov pa arheoloshka »vrednota«; tako se bo spet zdel bolj aktualen stari slovenski kmechki izrek, da se družina zachne s tretjim otrokom – ali v hujshi albanski razlichici: kdor nima vsaj pol ducata otrok, je narodni izdajalec...).

TERORIZEM (zach. sept. 2004). Koncentracija islamskega (chechenskega) terorizma v Rusiji zadnje dni avgusta, zachetek septembra: eksplozija dveh avionov, napad samomorilke pred postajo podzemne zheleznice v Moskvi... Opazna je aktivna udeležhba zhensk, nenavadna za islam, ki sicer ni naklonjen njihovi javni aktivnosti (z zahodnega vidika naj bi jih sploh zatiral, tudi zato se islam zdi izrazito »moshka vera« v primeri z »zhenskimi« krschchanstvom, toda nekateri menijo, da je islam s

svojim lunarnim koledarjem totalitarno fertilistično, tj. »materialistično«, iz predhodnega »poganstva« prirejeno verstvo, ki zato nachelno tudi ne priznava askeze kot nenaravnosti). Potem ko so v Iraku »izumili« (izum pach ni izviren, ker so obglavljanja ruskih ujetih vojakov zhe prej snemali Checheni) rezanje glav talcev pred kamerami, so v Severni Osetiji skoraj she v ozrachju olimpiade terorizem stopnjevali do ugrabitve otrok in dojenchkov (v Rusiji govorijo o sedanji »olimpiadi terorizma«; sicer pa je ruska tradicija razличnih oblik terorizma impozantna zhe pred boljševizmom, vsaj od dekabristov prek Leninovega starejšega brata, obeshenega zaradi sodelovanja v atentatu na carja, do protijudovskih pogromashev, »protofashistichnih« chornosotencev in eserovcev–narodnikov, slednji so poskusili atentat na Lenina). Stopnjevanje »metode psihoshoka«? Terorizem se je »demokratiziral«: nekoch so bili cilji »logichni«, tako ali drugache vpleteni, zdaj so tarche vse pogostejše ljudje, ki nimajo »nobene zveze«, nakljuchni mimoidochi... Terorizem islamske provenience izvaja svojo antiglobalizacijo, sočasno z zahtevami po »multikulturalnosti« (slednja naj bi v glavnem veljala le za doslej neislamska področja): od New Yorka prek Madrida, Moskve, Kavkaza do Dzhakarte... Ob newyorshkem 11. sept. so nekateri pomislili, da hočejo islamski teroristi Ameriko spremeniti v Izrael; očitno postaja ves svet »razshirjeni Izrael« (po islamskih fundamentalistih svetu vladajo Judi z newyorshkega Wall Streeta, »globalizacija« je le novejša različica te judovske manipulacije), kjer nihche vech ne bo vedel zanesljivo, ali bo prishel domov, che gre v trgovino ali na avtobus, ker pach lahko naleti na samomorilca z eksplozivom... S kakshnimi sredstvi se Checheni bojujejo za svojo nacionalno–držhavno identiteto? Polmilijonski Checheni drzhijo za vrat ruskega velikana? Samo s terorizmom ni mogoche dosechi nich – Arabci in islam nimajo med sabo niti na svoji strani nobene prave velike sile, zato jim morda v prihodnosti preostane le zveza s Kitajci, che se bodo ti zapletli v vojno z ZDA zaradi Tajvana, kot napovedujejo, che se bo Tajvan povsem osamosvojil tudi formalno kot drzhava. Po mnenju kompetentnih in uglednih muslimanov gre za določeno krizo islama; direktor televizije Al Arabija Abdurrahman al Rashid je zapisal, da je resnica o islamu »bolecha in ponizhujocha«, vsi svetovni teroristi so muslimani, vechino teroristichnih dejanj minulega desetletja so izvedli muslimani. »Dokler si tega dejstva ne priznamo in zanj ishchemo opravichila in pojasnila, ne bomo ochistili predstave o nas.« (cit. po Delu, 7. 9. 2004). Sploh se znova postavlja razmislek o terorizmu in identiteti: kako se eno uresnichuje z drugim? V islamu velja prerokba o osvajanju sveta, da bo svet pred zadnjo sodbo in koncem islamski, kako bo potekalo to osvajanje, ni chisto jasno, toda nekaj povedo gola statistichna dejstva: koliko je bilo muslimanov na svetu leta 1900 in leta 2000? Takshnega demografskega booma ne pozna nobeno drugo verstvo. V islamu je nacionalnost v drugem planu, kot bistvena chlopekova identiteta je postavljena religija. K zgodovini islamskega terorizma je treba prishteti tudi take stvari, kot je npr. bitka pri Omdurmanu (1898), kjer so Anglezhi s strojnicami, takrat prvich

preizkushenimi v bitki, pokosili 25.000 Mahdijevih dervishev, »fanatikov«, ki so se uprli okupaciji, na angleski strani pa je bilo 48 mrtvih, v tej bitki je sodeloval kot mlad chastnik tudi W. Churchill... Kakšno vlogo pri tem igra terorizem, kaj je sploh terorizem, kako se ta oznaka modificira po pragmatičnih potrebah v določenem kontekstu (med 2. svet. v. so okupatorji uporniške partizane shteli za nezakonite vojake, bandite, teroriste, tako jih je obravnavala tudi kolaboracija, in tudi partizanska stran je povsem odkrito posegala po terorističnih ukrepih – atentati, shokantne množične eksekucije...). Anarhoterorizem 70. let v Evropi se je menda zachel z besedami Andreasa Baaderja: »Nashe bombe bodo priletele v sredishche zavesti ljudstva.« (To so bili teroristi RAF – »oborožene skupine združenega proletariata« ZRN.) Pravzaprav je XX. stol. v znamenju terorizma: tako se je zachel fashizem, nacizem, komunizem... Prva svetovna v. je izbruhnila iz srbskega terorizma, pred drugo sv. vojno so znani ustasški hrvasški teroristi in makedonski VMRO Vancho Mihajlov – elementi terorizma tudi v organizaciji primorskih Slovencev TIGR, s tem naj bi bil povezan Bartolov »navdih« za romaneskno analizo terorizma *Alamut*; po nekaterih pogledih naj bi se XX. stoletje zachelo 28. 6. 1914 v Sarajevu (pri tem se pozablja, da so se pred prvo vojno zhe Irci upirali Anglezhem, slednji so ta upor jemali kot chisti terorizem...), zacetek XXI. stoletja pa naj bi bil 11. 9. 2001 v New Yorku... Ena od definicij terorizma: »posamezno« nasilje proti »strukturalnemu« nasilju. Vsekakor je izpolnjena Rimbaudova prerokba: »Tu je chas asasinov...« – In spet terorizem – patriotizem: siciliska mafija, arabsko ozadje tako v pojmu asasin (hashishin) kot v pojmu mafija: na Siciliji so se menjavali različni okupatorji, med njimi so bili tudi Arabci, beseda mafija iz arab. mahias, muafah – upornik, nasprotnik zakona, bahach, prepotentnezh... Sicilija je bila do 1860 pod shpansko vejo Burbonov, zato je bilo znano geslo: »Morte alla Francia! Italia anela!« Mafija pomagala Garibaldiju pri združevanju Italije, amerishki gangster Luciano je s pomočjo mafije pomagal pri oganizaciji zaveznishke invazije na Sicilijo in IT med 2. svetovno vojno. Baskovski terorizem – shtevilne zhrtve baskovskih podtaknjenih bomb med shpanskimi policisti... (v »srcu teme« je terorizem, v biopsihologiji velja, da je chlovek najbolj agresivna zhivalska vrsta; primer »strukturnega« terorizma: nacistichni general Hans Frank, poljski krvnik, komandant zasedene Poljske, je v svoj dnevnik, ki ga je bil dolzhan pisati tako kot drugi nacistichni krvniki, zapisal: »Ko bomo zmagali, bomo lahko iz Poljakov in Ukrajincev ter ostale zhivine proizvajali seseklano meso...«). Ruski komentatorji menijo, da je ves sedanji globalni »show« islamskega terorizma mogoche razumeti z odgovorom na vprashanje, kdo ima korist od tega; se pravi: ker ni »obichajnih vojn«, je treba vzdrzhevati vsaj »obsedno stanje« v korist vojashke industrije in globalnega imperializma kot globalne zarote, Americhani so Rusijo zhe potegnili v svoje »vojno zaveznishtvo« proti islamu; tehnologija teh islamskih atentatov je tako komplicirano sinhronizirana, da mora za njo stati visoko usposobljeno vodstvo...

Chlovekov razvoj

Andrej Parshev

ZAKAJ RUSIJA NI AMERIKA

PREDGOVOR

Zakaj se she nismo vkljuchili in zakaj se očitno tudi nikoli ne bomo vkljuchili v »svetovno skupnost«? Da bi odgovorili na ti vprashanji, moramo sprva odgovoriti na nekaj drugih. Ta so:

Zakaj so eni narodi revni, drugi pa – niso? V chem se Rusi razlikujejo od vseh drugih narodov? Zakaj »kar je za Rusa odlično, je za Nemca smrt«? In, ali se dogaja nasprotno?

Verjetno to ne zanima samo mene.

Zakaj se je eksperiment izgradnje trzhne družhbe, ki so se ga lotili reformatorji ob podpori ogromne vechine narodov nekdanje ZSSR in nekdanjega soclagerja,¹ povsod konchal z oglushujochim polomom, v vseh novih drzhavah?

Po mojem se mi je posrechilo najti odgovore na ta vprashanja. In ti niso trivialne »resnice«, ki pestrijo chasopisne in druge strani, niso »slabi zakoni«, ni »vrojena topost in lenoba ruskega (kazakskega, letonskega itn.) naroda« in ne »upiranje komunistov in uradnikov«.

V vsakem primeru vse to nima nobene zveze s problemom. She vech, vzrok – ni »kraja in nekompetentnost demokratov«, pa cheprav to zdaj zveni noro. Tega je tudi verjetno bilo, vendar bi se vladanje poshtenih in kompetentnih konchalo enako, cheprav kasneje. Obstaja objektivni razlog, ki nam onemogocha vkljuchiti se v »svetovno skupnost« in ki ga ni mogoche odstraniti.

Kako se je zachela ta knjiga?

Verjetno sem se prvich zamislil o tej temi v 60. letih. Kdor je zhivel v tistih chasih, ve, da so v vsaki kuhinji, v vsaki kadilnici potekali siloviti spori, kaj je bolshe – socializem ali kapitalizem. Zakaj je Zahodna Nemchija bogata, Vzhodna pa revna, ta pa bogatejsa od Poljske?

Takrat se je vse pojasnevalo s storilnostjo. Glejte, zahodni Nemci znajo delati, Poljaki pa ne. Rusi znajo, ampak nochejo, so bolj specialisti za vodko. Vzhodni Nemci tudi znajo delati, vendar jih ovira socializem. Takshno je bilo kuhinjsko mnenje, uradna propaganda pa je bila, kot je kazalo, zmedena.

Po eni od takih brezplodnih diskusij v neki družhbi je moj brat, chigar mnenju popolnoma zaupam, mimogrede pripomnil, da je bila Vzhodna Evropa vedno

revnejša od Zahodne, in celo v združeni Nemčiji je bil vzhodni del vedno revnejši. Zakaj – ni vedel, vendar je vsaka informacija, na katero sem naletel kasneje, potrjevala to zakonitost.

Bile so tudi izjeme. Ne govorim o nekaterih slabo razvitih državah, stojecih na zlatu, nafti in demantih, zakaj tam so razlogi za revščino drugje. Ampak v Evropi je Irska, ki je zahodnejše od Anglije, vendar je bistveno revnejša. Je torej zakonitost napachna? Ne, vseeno je pravilna. Izpostavilo se je, da čim dlje gremo na zahod, manjši so življenjski stroški, čeprav je skupno bogastvo države odvisno še od chesa.

Recimo Shpanija – je tudi po svoje zahodna država, čeprav ne preveč bogata. Ampak v chasopisu *Za rubezhom*² (takrat edini vir natanchne informacije) sem svoj chas prebral, da se potrošniška koshara v Evropi druzhi z zahoda na vzhod ter da je najcenejša v Shpaniji. Takrat, v 70. letih, je bil govor o kapitalistichnih državah, torej so bili podatki za zahodni svet povsem objektivni, ker tam ni bilo problemov z primerjanjem gospodarskih kazalcev, menjava denarne enota je bila brez ovir. Potem mi je znanec, ki je pogosto potoval v tujino, potrdil, da je bila med tistimi, ki so odhajali na sluzhbena potovanja v tujino, Shpanija najbolj popularna ravno zaradi nizkih življenjskih stroškov. Iz dnevnic, ki so bile enake za vso Evropo, se je dalo z nakupom razne krame prav tam največ privarчевati.

Chudna zgodba; zakaj se tako dogaja? Spomnim se, da sem takrat pomislil, kako se bo razvila ta tendenca takrat, ko se mi prikljuchimo zahodnemu svetu in bodo cene primerljive.

Do določenega trenutka, ko še nihče ni resno pričakoval, da se bomo vlili v »svet kapitala«, je to bilo preprosto zanimivo. Ampak ob koncu 80. let sem slishal samo en stavek, ki je verjetno privedel k prevratu mojih predstav o svetu. Takrat sem se uchil angleshchino in nekoch, med predvajanjem zvochnega posnetka, sem naletel na javni nastop Margaret Thatcher o zunanji politiki. Govori chisto, z oxfordsko izgovorjavo, to ni nekakshen Bush, z usti, kot da so nabasana z arahisom. Torej, ko je govorila o perspektivah ZSSR, je izjavila približno naslednje, ne da bi pojasnila: na ozemlju ZSSR je gospodarsko opravičljiva nastanitev 15 milijonov ljudi. She enkrat sem prevrtel trak, mogoče vsaj »fifty« (»petdeset«?). Ne, točno »fifteen« – »petnajst«, prav sem razumel.

To me je presenetilo in zainteresiralo, saj Thatcherjeve ne prishtevamo k drzhavnikom z nagnjenji do neresnih izjav. Kolikor vem, ni nikoli zinila nobene neumnosti, glede katerih sicer ni zanesljiv noben anglosashki politik, ki govori o Rusiji – v tem smislu so vsi enaki.

She bolj je presenechalo, da nash tisk ni porochal niti o tej niti o drugih podobnih izjavah zahodnih politikov. Poklical sem celo urednishtva nekaterih nashih chasopisov in nihče mi ni mogel pojasniti, kaj je Thatcherjeva pravzaprav imela v mislih.

Kaj pomeni »gospodarsko opravičljivo«?

Njeno izjavo sem torej vzel resno in se poskušal dokopati do bistva.

V tem času, ob koncu 80. – začetku 90. let, se je v družbi odkrito razpravljalo o izgradnji »konkurenčnega gospodarstva« v državi. Zdaj je zhe težko razumeti, zakaj smo tako močno hoteli konkurirati z drugimi in ne preprosto zhiveti zase. Kaj so hoteli takrat doseči – v konkurenčnem boju spraviti na boben vse proizvajalce in delati za ves svet ali kaj?

Vsi so razpravljali v tem smislu, da je za izgradnjo konkurenčnega gospodarstva predvsem potrebna dobra zakonodaja. Redki so se sprashevali, kaj bo, če se izkazhemo za nekonkurenčne. Na to so bodro odgovarjali, da bodo zastarele tehnologije zamenjale napredne. Trg in borza bosta vse sama uredila!

Nihče pa ni, kolikor vem jaz, postavil vprasanja: ali je nashe gospodarstvo sploh sposobno biti konkurenčno?

Leta 1995 je skupina znanstvenikov, med njimi tudi jaz, po naročilu državne ustanove pripravljala znanstveno-raziskovalni projekt praktične narave. To je bila primerjalna analiza pogojev obmejnih predelov Rusije in sosednjih ozemelj. Smisel dostopnih virov se je zreduciral do ugotovitve o neizbežnosti vključitve Rusije v svetovno gospodarstvo (beri – zahodno gospodarstvo). Kot zdaj razumem, je tako stalishče prevladovalo v razpoloženju nashega kolektiva, kajti nihče si ni mogel pojasniti, zakaj pravzaprav »v sodobnih pogojih«, po padcu berlinskega zidu, potrebujemo nekakšne meje in posledično obmejno politiko. Meni se nikakor ni uspelo »odklopiti« od te teme in vsakich, ko sem analiziral izhodne podatke in malo razvil glavne premise, je bil zaključek vedno ravno nasproten – vključitev v svetovni trg bo izzvala takojshen (po zgodovinskih merilih) kolaps nashega gospodarstva.

Začetek leta 1996 je bil prelomen čas, nadaljevanje nekaterih tendenc v politiki je moralo chez nekaj let izzvati izredno težke posledice za vse drzhavljane.

Zakaj torej v nasho drzhavo niso prishla tuja vlaganja? Zakaj »naravno stanje sodobne družbe« – privatnopodjetnishi kapitalizem ni pripeljal do razcveta nashe drzhave in vseh njenih sosedov? »Trzhne reforme« – je to isto kot »odprtost do Zahoda« ali ne?

GRENKI TEOREM

KONKURENCHNA SPOSOBNOST

»Che je izdelek dober, ga prenehajo proizvajati.«
Heblovsko pravilo (iz Murphyjevih zakonov)

Zadnji dogodki kazhejo, da naklonjenost do reform she vedno obstaja. Mogoche res velja potrpeti she kakshnih deset let in vse bo »horosho«.

Vendar, kaj je to »horosho«? Kakšen bo rezultat reform, če bodo na koncu koncev vendarle uspešne?

Nesporno naj bi bilo, da je cilj reform – konkurenčno gospodarstvo, reforme pa so zgolj sredstvo za doseg tega cilja.

Tu ne bomo razpravljali o metodah in moralnih vidikih »politike reform«. Tudi ne bomo govorili o visoki ceni, zhe plachani za takšno politiko. Tudi se ne bomo zamislili, ali resnično zhelimo v konkurenčnem boju unichiti vse proizvajalce in delati za ves svet ter ali bo res tako »horosho«, če bodo Japonci uporabljali ruske rachunalnike, Amerikanci pa bodo letali na ruskih letalih.

Predpostavimo, da je vse zachrtano tako ali drugache zhe dosezheno. Vsi pravni in drugi pogoji so dosegli raven standardov svetovnega gospodarskega sistema. Kaj bo takrat? Bo postalo nashe gospodarstvo konkurenčno?

Kot glavni razlog za nekonkurenčnost ruskih (she prej pa sovjetskih) izdelkov velja njihova nizka kakovost. Je torej zhe dovolj le dvigniti kakovost ruskih izdelkov?

Na splošno se pojem konkurenčne sposobnosti (dalje konkurenčnost – op. pr.) pogosto razume napachno. Pametni ljudje z zanosom oporekajo trditvam o nekonkurenčnosti ruskih izdelkov in trdijo da so ruski izdelki boljshi od zahodnih (ali daljnovzhodnih). Drugi pach, nasprotno, govorijo, da je ruska proizvodnja nekonkurenčna zaradi nizke kakovosti. Ampak med seboj konkurirajo tudi prodajalci odpadnega zheleza in cestni prevaranti! Kaj ima s tem kakovost?

Kakovost in konkurenčnost sta popolnoma različni stvari. Rolls–Royce je shel svoj chas celo v stechaj, vendar tega avta she nihche ni imel za nekakovostnega.

Izognimo se domoljubnim strunam in vzemimo za primer amerishka orožharska podjetja. Tam skorajda ne obstaja proizvodnja, ki bi bila bolj tradicionalna. A zachuda, v svetu so popularni brazilski, argentinski, shpanski revolverji in lovsko orožhje, njihova proizvodnja je bistveno cenejsa in bolj konkurenčna, cheprav je njihova povprečna kakovost nizhja. Orožhje iz Connecticuta je nedvomno, po objektivnih merilih boljsho. Vendar so mnoga orožharska podjetja v ZDA na meji stechaja, uspešna pa so tista, ki so pravočasno prenesla svojo proizvodnjo v Latinsko Ameriko.

Torej konkurenčnost ni kakovost proizvodnje, ampak nekaj drugega. Potemtakem je povsem možno stanje, ko nam ne bo uspelo izdelati konkurenčnega izdelka za svetovni trg, tudi če bo vsak ruski izdelek kakovostnejshi od izdelkov drugih proizvajalcev. Potrebno je she nekaj.

Morda v konkurenčnem boju zmaguje tisti, ki prvi uvaja nove izume, nove tehnicne reshitve? Delno to drzhi, vendar obstajajo dejstva, ki zanikajo takšno stalishche. Izumitelj osebnega rachunalnika – podjetje Apple – je izgubilo konkurenčno bitko z IBM. Je torej stvar v obsegu? Resnično, kdo se lahko meri z »modrim gigantom« (vzdevek IBM)?

Da se tudi z njim dá meriti, je pokazalo pri nas malo znano podjetje Compaq, ki je v 90. letih prehitelo IBM po obsegu prodaje osebnih računalnikov v ZDA. Compaq je chudno podjetje, nekoch svojih izdelkov sploh ni reklamiralo v ZDA . Očitno je tudi to mogoče in je lahko samo po sebi reklama. Obstaja uspešno podjetje Sun Microsystems, cheprav po obsegu ni niti primerljivo z IBM.

Torej obseg ni bistven.

Bistvo tudi ni v novih tehnologijah. Konkurenca deluje tudi v tradicionalnih panogah, kjer inovacij ni tako veliko. Mnogo inovacij ni npr. v kmetijstvu, kljub temu pa eni kmetje grejo v stečaj, drugi pa so uspešni. Oboji proizvajajo enako pšenico, tehnologija je enaka, rezultati pa so lahko pri raznih kmetih različni.

Morda konkurenčni boj poteka s pomočjo »vojne cen«? Dovolj je ponuditi nizhjo ceno in zhe si konkurenčen? Sploh ne. Taka pot vodi ne k zmagi v konkurenčnem boju, ampak k zlomu. V tem primeru bi vsi zacheli zniževati cene, do nichle, kajti kdo bi hotel ostati nekonkurenčen? Od kod pa bi se bo v takih pogojih vzal dobichek? Che se določnemu izdelku znižha cena, jo bodo postopoma znižhali vsi proizvajalci tega izdelka.

Obstaja izraz: »popolnoma konkurenčno gospodarstvo«. To je situacija, pri kateri povsem identične produkte proizvaja mnogo proizvajalcev, med katerimi nobeden, ker je njegov tržni delež zelo majhen, ne more niti vplivati na končno ceno izdelka. Tipičen primer je majhen kmet, prizvajalec zhitarič. Che svojih produktov ne ponudi trgu, nihche tega niti opazil ne bo. V bistvu kmet odda zhito po strogo odrejeni zakupni ceni in ne trguje z njo. Kljub temu tudi med takimi prizvajalci obstaja konkurenca. Kakshen je torej kriterij konkurenčne sposobnosti?

Kriterij je en samcat: presežek dohodkov nad stroshki. Che s produkcijo zasluzhish vech, kot porabish za njeno proizvodnjo in svoj lasten obstoj, si na konju, si konkurenčen. Che manj, si sprva primoran znižhati izdatke, potem lastno porabo, potem se zadolzhiti ali pa se celo znebiti dela aktivov (osnovnega kapitala) – nevarna pot, grozecha s stečajem.

Vsa sodobna konkurenca je zgrajena na primerjavi med stroshki in zasluzhkom. Prav to se imenuje storilnost. Storilnost v zahodnem pomenu – ni koristnost. Nihche ne zahteva od podjetij medsebojnega tekmovanja v koristnosti svojih izdelkov, v stopnji zadovoljitve potreb prebivalstva.

Osnovno nachelo zahodega gospodarstva – che proizvajalci tekmujejo v storilnosti, bo zadovoljitev potreb prebivalstva doseghena samodejno, sama od sebe. Za zdaj to ni domneva, teoretichno ni potrjena, ni pa tudi ovrzghena. Vendar deluje! V zgodovini, tudi sodobni, so bili poskusi razviti gospodarstvo na drugih nachelih – vendar v teh gospodarstvih tekmovalnost (konkurenca pa dobesedno pomeni »tekmovanje«, to je eden in isti pojem) ni omogochila iste ravni blaginje, kot so jo dosegle zahodne drzhave. Govorim o gospodarstvu ZSSR. Tekmovanje je v njej bilo, vendar ne po kriteriju odnosa zasluzhke/stroshki.

Vehja ko je storilnost (po kriteriju zaslužek/stroški) podjetja, bolj je konkurenčno. Le to je pomembno in nič drugega. Niti kakovost produkcije niti koristnost neposredno ne vplivata na konkurenčnost.

Izdelki konkurirajo v skupinah, ki združujejo izdelke s podobnimi potrošniškimi značilnostmi. Zhiguli (lada) in ferrari nista konkurenta. To sta različna izdelka. Zaporozhcev niso nehali kupovati na Zahodu zato, ker so postali nekonkurenčni, temveč zato, ker je razred teh avtomobilov dokochno zastarel, tako da si celo siromaki niso mogli dovoliti zapeljati se na cesto v takem avtu. Konkurirali pa so z avtomobili iz istega razreda, le da mi o njih nič ne vemo oziroma smo pozabili. Konkurirajo med seboj tudi izdelki za siromake.

Che je izdelek vsaj malo koristen, che je vsaj malo podoben izdelku, je lahko konkurenčen, lahko pa tudi ni.

Pri nas v širokih množicah ni bilo razumevanja za te zadeve she iz sovjetskih časov – takrat so v tujini nabavljali predvsem izdelke visoke kakovosti, prodajali pa so jih pri nas po nizki ceni. Zdaj zhe vemo, da kakovost tudi uvoženega izdelka, obzirno povedano, niha. Vsi so se zhe spoznali s klobaso, izdelano po »zahodni tehnologiji«.

Zanimivo je, da se je na našem notranjem trgu po letu 1991 uvoženo blago pokazalo brezpogojno bolj konkurenčno kot nashe, cheprav ne vedno zaradi kakovosti. She vech, to kar so zachela proizvajati pri nas zahodna podjetja, se je tudi izkazalo za bolj konkurenčno – cigarete, pijache, konditorski izdelki. Resnično, organizacija proizvodnje, tehnologija, reklama – vse se je izkazalo za boljše.

Vendar bodite pozorni, vsa ta produkcija je namenjena domachemu trgu in ni za izvoz iz Rusije. Na zunanji trg se ne izvazha nichesar, kar je proizvedeno po »zahodni tehnologiji«. Nismo postali tovarna za ves svet. **Ruske podružnice zahodnih podjetij se nikakor niso izkazale za bolj konkurenčne od tujih.**

Vehji del domnevno doma proizvedenega je v resnici embalaranje uvoza. Domnevno ruske cigarete iz uvoženega tobaka. Zakaj uvazhajo tobak in ga embalarajo tu? Ker je carina manjša kot na izdelane cigarete.

V Rusijo, zveni presenetljivo, praktično ni uvoza televizorjev. Odkod je torej v vsakem stanovanju televizijski sprejemnik? Montirajo jih neposredno v skladishchih. Uvazhajo shtiri elemente – kineskop, elektronsko ploshcho, sprednje in zadnje detajle ohishja, vse to se zmontira. Zakaj? Ker je na elemente carina shestkrat nizhja od tiste za konchani televizor.

In tako se vse, kar je možno proizvesti zunaj ruskih meja, tam tudi proizvede. Hochesh nochesh se zaradi carinske zakonodaje nekaj proizvede tudi pri nas. Vendar je vseh tujih vlaganj v proizvodnjo v Rusiji za 7 milijard dolarjev. Skupaj s tem pa so nam posodili najmanj 140 milijard dolarjev.

In ker se vse proizvedeno proda pri nas, dodatnega pritoka tuje valute ni. She vech, dobichek, ki se kopichi v rubljih, se konvertira v trdo valuto in izvazha. Namesto pritoka tuje valute v nasho drzhavo, smo priche njenemu odtoku.

Ampak to je lirichna digresija. Zapomnimo si glavno – celo produkti, ki so pri nas proizvedeni po zahodni tehnologiji, z zahodno kakovostjo, ne pridejo na svetovni trg. Zakaj?

KONKURENCA

»Mi se veselimo sodelovanja z vami.«

A. Donson, predsednik korporacije *Bolivar*

Splošno mnenje je, tudi med ekonomisti in sicer med ljudmi, da che proizvajalcem neprenehoma grozi propad zaradi prevech visokih stroshkov ali premajhnega zasluzhka, se družhbi v celoti takshno stanje obrestuje. Le tiste kazni zares prestrashijo, ki se redno izvajajo, le konkurenca, ki sili v stehaj druge in ugonablja zaostale, je resnichno uchinkovita.

Ali pogosto propadejo podjetja, ki so zaostala v konkurenchni borbi?

Pogosto. Struktura proizvajalcev katerekoli proizvodnje se obnavlja precej pogosto, in to se ne tiche le progresivnih panog, recimo podjetij – proizvajalcev programske opreme. V stehaj gredo tudi banke in zavarovalne družhbe, cheprav ta biznis obstaja zhe stoletja. Obseg teh pojavov je celo vechji, kot se zdi na prvi pogled – mnoga propadla podjetja, ki so prodajala popularne izdelke (tudi to se zgodi), prodajo drugim tudi blagovno znamko, zato potroshnik tega ne opazi. Tako so lastniki nekaterih hollywoodskih podjetij zdaj Japonci.

V ZDA obstaja cel družhbeni sloj, she bolj pomilovanja vreden kot brezposleni delavci in usluzhbenci – bankrotirani podjetniki. Mnogi socialni programi jih ne zajemajo, nimajo namrech delovne dobe.

Kakshen je torej mehanizem propada nekonkurenchnih podjetij?

V zadnjih sto letih je tu prishlo do velikih sprememb.

Jasno, da najhitreje propadajo podjetja, ki troshijo vech, kot prinasha zasluzhka prodaja njihovih izdelkov. Che ni rezerv in che take »shkarje« niso enkrat en pojav, se vse koncha zelo hitro. Vendar je tako bilo zmeraj, she pred nashim shtetjem, ne glede na družhbeni sistem.

Kaj pa se dogaja, che podjetje prinasha dobichek, konkurechno podjetje pa ga prinasha she vech?

Vchasih je tak polozhaj privedel samo do tega, da je nekdo bogatel, nekdo drug pa je tudi bogatel, vendar počasneje. Dokler je podjetje prinashalo vsaj nekakshen dohodek, je lastnik lahko zhivel brez posebnih skrbi, cheprav prisiljen zmanjšhati

svojo lastno porabo. Če pa je bilo lastnikov podjetja več, je bilo nezadovoljnemu z majhnim dobichkom težko vzeti svoj delež kapitala pa tudi svoj delež dobichka, ki bi ga zahotel vložiti v podjetje bolj uspešnega konkurenta. Težave so bile tako pravne kot tudi moralnega značaja.

Polozhaj se je spremenil, ko se je pojavila možnost neovirano in skoraj anonimno premeshčati kapital iz podjetja v podjetje, iz panoge v panogo, torej takrat, ko se je pojavila delnishka borza. Bolj donosno podjetje ima večjo vlagateljsko privlačnost, in iz manj donosnega lastniki poskušajo svoj kapital umakniti, da bi kupili deleže v bolj donosnem podjetju. To ni tako preprosto – prodaja večjega dela delnic podjetja znižuje njihovo vrednost. Kljub temu je odtok kapitala iz hirajočega podjetja neizbežen in noben delničar ne ostane zadnji na potapljavajoči se ladji.

Svobodno premeshčanje kapitala prispeva h krepitvi »naravne selekcije« med konkurenčnimi podjetji, konkurenčnimi panogami. V tem se sodobno gospodarstvo razlikuje celo od gospodarstva XIX. stoletja. Lahkota, s katero se kapital premeshča, je pravljichna, nacionalnih meja za kapital praktichno ni več, sodobna komunikacijska sredstva v nekaj minutah preusmerjajo milijardni kapital na nove lokacije njegove uporabe.

Tako pišejo v poljudnih člankih o zahodnem gospodarstvu, vendar se pri tem izpushčajo nekateri pomembni detajli. Delničar, ki si prizadeva reshiti svoja sredstva iz toneče ladje, mora najti nekoga, ki mu lahko proda svoje delnice – to ni preprosto in je povezano s finančnimi izgubami. Preprosto »vrniti« delnice podjetju, ki jih je izdalo, ne gre. Denar je že porabljen, z njim je zgrajena tovarna, kupljena oprema in repromaterial.

Zato je sen vsakega vlagatelja – najti način, kako vložiti denar tako, da ga lahko v vsakem trenutku umakne, najbolje z zjamčeno obrestno mero. To pa ni preprosto. V resnici tako naglega izginotja kapitala na eni celini in njegove pojavitve na drugi seveda ni, vse poteka postopoma. Vložiti svobodni kapital se dá hitro, »izvlechi« ga pa sploh ni lahko.

Tako mora biti pravi vlagatelj zelo previden pri vlaganju denarja; stornirati pogodbo, če so bila sredstva vložena v nekonkurenčno podjetje, ni mogoče.

Trg in delnishka borza ne reshujeta vseh problemov sama po sebi. Tako je bil chas, ko se je zdelo, da se proizvodnja tekstila v ZDA ne izplacha in tekstilna panoga je tam izumrla (zdaj se je obnovila kot avtomatizirana proizvodnja). Mnogi delavci so se prekvalificirali, ne pa vsi, in samo predstavljamo si lahko, kako so se znashli menedzherji, katerih strokovnost je hipoma ostala brez povprashevanja. Saj se niso mogli, skupaj z tekstilno industrijo, preseliti v Pakistan.

Mochna stran Amerikancev je, da se ne pritožujejo chez družbeni sistem, marvech ocenjujejo tragedije takshnega kova kot svojo osebno krivdo, chetudi je v resnici kriv »sistem«. V chasu velike depresije so mnogi družinski ochetje sami odshli iz zhivljenja,

da bi vsaj z zavarovalno polico podprli svoje družine. Zdaj, ko Clinton (leta 2000 – op. prev.) ponosno govori, da so trije računalniški stebri – Intel, IBM in Microsoft – vredni vech kot avtomobilska, kemijska, letalska in tekstilna panoga skupaj, to pomeni le, da so v najbogatejši drzhavi sveta mnogi ljudje imeli velike probleme. Lahko namrech pogledamo na zadevo drugache – tradicionalne panoge ZDA so se tako skrchile, da so postale manjshe kot tri visoko specializirana podjetja. Drzhavno blaginjo je nevarno graditi na eni panogi. Sicer pa to zadeva predvsem Amerikance in njihovo vlado.

Sistem svobodnega premeshchanja kapitala torej, v pogojih konkurence, ne prispeva zgolj k rasti, ampak tudi ustvarja probleme, celo v mochni in bogati drzhavi.

Ali lahko tak sistem oslabi gospodarstvo celotne drzhave in ne zgolj eno panogo? Lahko. Prav sistem premeshchanja kapitala v bolj donosne panoge je dobesedno sesul nashe gospodarstvo.

Poudarjam she enkrat, che podjetje sodeluje v svobodnem premeshchanju kapitala, se lahko hipoma povzpne, lahko pa tudi propade, cheprav ni nerentabilno, temvech je preprosto manj donosno od drugih. Lastniki kapitala natanchno zasledujejo dobichke podjetij, pozorni so na delce odstotka.

Kakshno drzhinsko, patriahalno podjetje pa lahko istochno skoraj prosperira celo s skromnim dobichkom, torej v vsakem primeru normalno deluje prav v tem gospodarstvu. Pomembno je le, da se vlozenih sredstev ne sme jemati iz njega.

Da, konkurenca je ena izmed najbolj popularnih besed v ekonomskem leksikonu. O njej je napisano veliko knjig. Naj se ponovim: ko je govor o konkurenci med podjetji, je pravzaprav edini nachin opredelitve prednosti enega podjetja pred drugim – primerjava obsegov stroshkov na enoto konchnih produktov. Kdor troshi manj – je zmagovalec v konkurenchni borbi. Takshno podjetje je vlagateljsko bolj privlchno. Do paradoksa pa pride takrat, ko primerjamo gospodarstva celih drzhav. Uporabljeni kriteriji so povsem drugachni. Priporoča se uposhtevati neke chudne stvari – raven drzhavljskih svoboshchin, obstoj svobode tiska, razvitost zakonodaje itn. Na temelju teh indikatorjev, za katere ni znano, kako jih prerechunavati, se oblikuje rating vlagateljske privlchnosti drzhav.

Iz tega sledi, da je dovolj sprejeti pravilne zakone, ukiniti smrtno kazen, dokonchno osvoboditi tisk vsake odgovornosti, ukiniti obvezno prijavo bivalishcha (v Moskvi, recimo, se zahteva dovoljenje za zachasno bivanje – op. prev.), povechati drzhavljsanske svoboshchine (n. pr. svobodo vesti) – in vlagateljska privlchnost v nashi drzhavi se bo povechala.

Res, da tako opisujejo stanje zadev uchbeniki, izdani v nashi drzhavi zadnja leta. Izdajajo jih kot za domorodce, v zahodnih drzhavah so pogledi malce drugachni.

Ne glede na to, da je recimo svoboshchin na Taivanu menda manj kot v ZDA, se industrija premeshcha iz ZDA na Taivan in ne nasprotno. Juzhna Koreja je znana po

kršitvah nekaterih temeljnih chlovekovih pravic (n.pr. za obisk Severne Koreje v trenutku dobish 10 let, hranitev lovskega orožja je prepovedana), kljub temu se tam razvija proizvodnja najsodobnejshe tehnike. Na Tajskem za hranitev droge obesijo celo Amerikance, vendar ravno tam zdaj proizvajajo znamenite japonske fotoaparate Nikon.

Skratka, stvar ni v drzhavljanskih svobodah. Lahko so slabe ali dobre, vendar njihova prisotnost neposredno ne vpliva na vlagateljsko klimo.

Zakaj torej ne primerjamo nacionalnega gospodarstva Rusije in drugih drzhav po tistem kriteriju izdatkov, po katerem primerjamo razlichna podjetja? To bo nasprotovalo knjigam o ekonomiki, ki izhajajo z donacijo Sorosa, pa kaj potem?

KAKO TOREJ PRIVABITI K NAM TUJA VLAGANJA

»Ni mogoche popraviti tega, kar ni pokvarjeno.«
Prvi zakon popravila (Murphyjev zakon)

Kljuchni moment za razumevanje stanja v nasi drzhavi je vprasanje o privabljanju tujih vlaganj.

Vsa leta perestrojke in reform je bilo mozno praktichno na vsaki chasopisni strani, posveчени gospodarski reformi, zaslediti dva-tri nasvete, kaj je potrebno storiti za spodbujanja tujih vlaganj v rusko gospodarstvo.

Vsi upi so bili v vlaganju. Ni bilo le tujega denarja, vse ostalo – tovarne, oprema, tehnologija, kvalificirani delavci in inzheneriji, izredno bogati naravni viri – je bilo.

»Pridite in gospodarite!«

In zhe nam »svet kapitala« ni vech sovrazhnik, temvech partner. Duri so odprte – lahko se kupi skoraj vsako podjetje, vložhi dolarje v farme, rudnike, naftna nahajalishcha. Ne le mi, tudi nekdanje socialistichne drzhave so se odprle. Nemci so pokupili vso Cheshko!

Seveda, nekaj trdne valute smo vendarle imeli – od prodaje shirokega diapazona izdelkov. Celo mikroskope smo prodajali, vendar so v izvozu prevladovali surovine. Naj omenimo, da je bilo mogoche tudi s prodajo nashih naravnih virov zasluzhene dolarje preprosto vlagati. V drzhavne obveznice ZDA, v proizvodnjo elektronike v JV Aziji, v turistichni biznis Italije in nepremichnine Shpanije. Saj so duri za kapital odprte v obe smeri. Ni znano, zakaj o tem propagandisti svetovnega trga niso govorili. Treba pa je bilo vsaj opozoriti na tako neprijetno znachilnost gospodarske svobode. Leta so minevala, a tuja vlaganja v rusko gospodarstvo niso in niso prishla. Tujci so uvazhali, pokupili naravne vire vse do hokejistov in nadarjenih sholarjev ter nas namuchili z nasveti, kako reformirati gospodarstvo. Nekaj so tudi vložhili, pokupili

so tobachno, alkoholno industrijo, komunikacije. Gospodarstvu v celoti pa iz nekega razloga to ni dalo nič. Gospodarstveniki ponujajo tujcem vlaganja v plin Jamala – vlagateljev ni. Vabijo vlagatelje v avtomobilске tovarne – zadeva se ne premakne naprej od protokola o namenih.

Vprasanje tujih vlaganj je bilo izrabljano za politični pritisk: »Ne odpuščajte Gajdarja – sicer ne dobite 24 milijard.« »Nazhenite parlament – pa bodo tuja vlaganja.« »Ne izberite Zjuganova – in gospodarstvo bo zacvetelo.« In to je delovalo.

Spominjam se takratnih pogovorov z opozicijo: »Nič se ne da narediti, Zahod bo vložil denar in v Rusiji bo kapitalizem.« Govoril sem jim, jih pomirjeval (saj so dobri ljudje): »Ne skrbite, ne bo vlaganj, jamchim.« Niso verjeli, vse do zdaj se bojijo tujih vlaganj, skoraj bo deset let.

Leta 1998 je ton zahodnih nasvetov postal bolj melanholičen. Razlog je jasn – ne samo, da ni bilo tujih vlaganj v gospodarstvo, tudi domačini so namesto vlaganja v domačo proizvodnjo raje izvzvali kapital. Vlaganja so iz Rusije šla na Zahod. Celo ljudje, ki so samo pomagali pri izvozu kapitala v tujino, so si lahko omislili vile in zajetne bančne račune; kaj potem reči o lastnikih tega kapitala? V Franciji in Nemčiji so bile za ruski denar pokupljene cele gospodarske panoge.

Zakaj torej tem neumnim tujim vlagateljem niso bile vsech naše tovarne, naši delavci, naši inženirji? Saj vendar znajo narediti to, o čemer se Zahodu ni niti sanjalo. Poleg tega so bili ti delavci, inženirji, znanstveniki pripravljeni iti v jarem k zahodnim »partnerjem«. Ne glede na to jih ti niso vzeli. Kdo bi rekel!

Tukaj pa je še zagrmel 17. avgust 1989 in se je sploh vse sesulo.³

Zakaj se je to zgodilo?

Odgovor je na dlani:

privabiti tuja vlaganja v rusko industrijsko proizvodnjo je popolnoma nemogoče, pod nobenim pogojem.

Tezko je vejeti tako kategorični trditvi, čeprav je točna ali vsaj ustreza praksi.

Za dojetje njene tehtnosti bomo morali malo razmisliti, in ne le razmisliti, ampak tudi dokazati neki teorem. Teoremi so sicer v matematiki, vendar bomo zdaj imeli opravka z gospodarstvom.

Gospodarstvo je nasploh sestavljeno na pol iz matematike, na pol iz psihologije. Zato bomo morali, da bi dokazali ta teorem, izvesti psihološki eksperiment – »zlezti pod kozhuh« vlagatelja – Johna ali Borisa. Ni važno koga, v glavnem vprasanju sta njuni psihologiji enaki.

Teorem je naslednji:

che se igra odvija po pravilih svobodnega svetovnega trga, je raven proizvodnih stroškov skorajda vsakega ruskega podjetja višja od srednj svetovnega,

zapisano je propadu, konkreten razlog njegovega propada pa bo v odsotnosti vlaganj.

Poskusimo nazorno, če zhe ne matematično točno, ta grenki teorem tudi dokazati. Z njim se ni preprosto sprijazniti, a če problema ne razumemo, ga ni mogoče rešiti.

TUJA VLAGANJA

»Vehji ko so izdatki, neobhodni za izpolnitev plana,
manj je možnosti odpovedati se mu –
tudi če se izkazhe kot neverodostojen.«

Bahmanov *Teorem neizbežnosti*.

Za zacetek poskusimo razumeti, kaj vlaganja (investicije) sploh so in zakaj jih potrebujemo. V nasprotnem primeru so ukrepi, ki naj bi privabili vlaganja – tipična »vaba za slonopotame«. Če ne vemo, kdo so, lahko tako imenujemo vsako traparijo – kako sicer preveriti, ali deluje ali ne.

Vlaganja – niso dolg. Dolgove (kredite) moramo vrachati ne glede na to, kako in kje smo jih porabili.

Glavna razlika med vlaganji in posojanjem denarja je v tem, da **vlagatelj rachuna zgolj na dobichek od proizvodnje**. Če dobichka ne bo, je to problem vlagatelja, ki je preprosto izgubil svoj denar.

Skratka, vlaganja so dolg, ki ga nismo obvezni vrachati. Interes vlagatelja je v dobichku od proizvodnje, organizirane za njegova sredstva. Preden vlagatelj vlozhi, ocenjuje situacijo – mu bo uspelo vrniti vloženo skupaj z dobichkom ali ne – na temelju te ocene sprejme odloचितev.

She vech, prvotno je bilo mishljeno, da naj bi tuja vlaganja omogochila nashi drzhavi razvoj ne zgolj konkurenčne proizvodnje, temvech tudi take, katere produkti se bodo prodajali na svetovnih trgih in prinashali drzhavni blagajni trdo valuto. Zaradi tega se je vse sploh zachelo!

Zakaj smo pravzaprav potrebovali prav tuja vlaganja – tisto, chesar pri nas ni bilo, je bilo mogoče kupiti po svetu. Lastna, zasluženha valuta ni zadostovala za modernizacijo industrije, vsaj pojasnevali so nam tako. V 30. letih je je bilo dovolj, zdaj pa je je nenadoma premalo.

Pri opisu samega pojma vlaganj si moramo dobro predstavljati naslednje: preprost nakup in izkorishchanje nashe tovarne s strani tujca – to she ni vlaganje. To je zgolj zamenjava lastnika. Izplachan denar pripade prodajalcu, ki bo z njim najverjetnje kupil vilo na Costa Bravi in Hammer rdeche barve. Se pravi, da vsak zavitek bankovcev, vrzhen v nasho drzhavo, she zdalech ni tuje vlaganje. Da bi zaslužil svoje ponosno ime »investicija«, se ti dolarji **morajo uporabiti izključno za razvoj in razshiritev proizvodnje**.

Tuja vlaganja niso preprost uvoz določene količine dolarjev v državo. Vlaganja niso zgolj in toliko denar. Vlaganja, v končni fazi, morajo biti materialna – to je gradnja, nabava nove opreme, zamenjava tehnologije. Pomemben je tudi odnos do uslužbencev podjetij – ali se povzbuje kvalifikacija, se vlaga v penzijski sklad in sploh – ali novi lastnik skrbi za svoj ugled, se nadeja dolgo prisostvovati v izbranem tržnem sektorju.

Che pa novi lastnik neke tovarne intenzivno izkorishča zgradbo in opremo, vlaganja pa so se zreducirala na postavitev linije za embaliranje nechesa uvoženega, in to z normativnim rokom eksploatacije dveh–treh let, ter najbolj pomembno – dobiček ne gre v proizvodnjo, ampak gre iz države – je zadeva sumljiva. Nasprotno torej, na račun izrabe nashih osnovnih sredstev se vlaga še kam drugam. Nashi delavci in uslužbenci se veselijo znosne plache. Nimajo izkushenj, ker pri nas v ZSSR še noben poshten delavec ni ostal brez penzije.

Običajna stvar v svetovni praksi: če je podjetje nekonkurenčno, ga na pragu njegovega kraha njegovi lastniki, če so zaznali tendenco, zachenjajo eksploatirati do popolne izrabe, dobiček pa gre v drugo dejavnost.

Včasih se vprashanje vlaganj namerno ali nenamerno zamrshi. Zhlobudravo se govori o potrebnih vlaganjih, o know–howu (da zveni bolj znanstveno), sodobni tehnologiji in podobno. Vendar dajmo narazen muhe in kompot! Zakaj ne moremo tehnologije in know–hova preprosto kupiti, za trdo valuto? Saj jo zasluzhimo?

IN KJE ZHIVIMO?

»Ozebljih je vech kot poparjenih.«

A. Pljac, *Kratek opis podnebjia Rusije*, Moskva, 1998

Kdo ne ve, da zhivimo v najbolj mrzli drzhavi na svetu? To vedo vsi. Ali pa si vsi tudi predstavljajo, kako mrzla je?

Ali jih je veliko, celo med izobrazhenimi ljudmi, pripravljenih verjeti, da v prestolnici Anglije rastejo palme in bambus? Zabavno, vendar z mano se je prerekal chlovek, ki se je pred kratkim vrnil s turistichnega potovanja v Anglijo, dokler mu nisem pokazal v njegovem fotoalbumu njegove lastne fotografije, na ozadju katere je bila palma. No, ni opazil, se zgodi.

Ilustracija 1. Izoterme (chrte na zemljevidu, ki vezhejo kraje z enako povprečno letno temperaturo) v januarju na ozemlju Evrope (narisane na podlagi podnebnih kart *Atlasa oficirjev*, Moskva, Vojenizdat, in *Velikega namiznega atlasa*, Moskva, Marx, 1904.

Che prebirate angleshke dedektivke, ste verjetno opazili, da se pri opisu klasichnega angleshkega posestva obvezno omenja tisov drevored. V ZDA pa se skupina najprestizhnejshih univerz – med njimi Harvard, Yale, Stanford, Princeton – imenuje

»brshljanova liga«, ker so njihove stare zgradbe porashchene z brshljanom. Pri nas ti zimzeleni rastlini – tisa in brshljan – raste le na Krimu in na Kavkazu. Če to za ZDA ni nič osupljivega – mnogi so slišali, da se država zemljepisno nahaja južneje od Rusije, pa imamo o »groznem angleskem podnebj« malce drugačne predstave. Bil je februar, ko sem pričakal svoje znanke na moskovskem letalishču Sheremetjevo⁴ in jim na njihovo prošnjo prinesel toplá oblachila. V Moskvi je bilo minus 20 stopinj, v Angliji 20, vendar plus.

Moji angleski prijatelji se že več let udeležujejo neobichajnega turizma – del cene turistichnega paketa pokrijejo z delom – meseca maja so na Norveshko šli – nabirat jagode.

Kako je to mogoče? Saj sta vendar Anglija, še toliko prej pa Norveshka severni državi?

Povprečna letna temperatura v Rusiji je minus 5,5^o Celzija. Na Finskem npr. plus 1,5^o C. Spomnim se, da sem v reviji *Lov in lovsko gospodarstvo* naletel na diskusijo – zakaj je na Finskem sorazmerno veliko losov (na enoto gozdne površine), pri nas pa malo. Sprva so krivili, kot ponavadi, socializem, dokler se ni nashel poznavalec, ki je pojasnil, da je v coni tajge – SV Finske – gostota losov kot pri nas, v zahodnem delu pa je cona širokolistnih gozdov. Tam tudi zhivijo pretežno losi (pa tudi Finci), bioloshka produktivnost gozda in polja v tej coni pa je skorajda za eksponent vishja. Povprečna letna temperatura pa še ne pove vsega. Obstaja še tak pojem, kot je surovost podnebjá – razlika med poletno in zimsko temperaturo, pa tudi razlika med dnevno in nočno. Tu smo zunaj konkurence, čeprav je poleti pri nas vroče.

Mi smo zgradili svojo državo tam, kjer ne zhivi nihče drug.

Je to podrobnost? Ne povsem. V veliki meri se zgolj v tem razlikujemo od »normalnih ljudi«, sicer pa smo taki, kot so ostali Adamovi otroci.

Podnebni pasovi so v Evropi paradoksalno razporejeni. Podnebjé se ne ohlaja z juga na sever, ampak z zahoda na vzhod, natanchneje, z obal v smeri notranjosti celine. Poglejte: v Leningradu⁵ je topleje kot v Moskvi, čeprav leži 400 km severneje. V Helsinkih pa je pozimi topleje kot v Orlu, čeprav ležijo Helsinki 1000 km severneje. V okolici Vilniusa cheshnja dozori že junija, v Podmoskovju pa ne, ker pozimi zamrzne. Vzorednik je skoraj enak, vendar leži Vilnius 1000 km bolj zahodno. V Letoniji revezhi odpovedujejo gretje in vročo vodo (zaradi draginje). Zebe jih, jasno, vendar so za zdaj še zhivi. Poskusite npr. v Kursku pozimi odklopiti gretje! Letonija pa je bistveno bolj severno.

Zahodna Evropa je po nashih merilih subtropski pas. Vzrok je znan še iz sholskih klopi – golfstream, zalivski tok. Zaradi njega je zima v Evropi nad nichlo, pomlad pa se zachenja januarja-februarja in skoraj zmeraj ob istem chasu. Pri nas lahko pomlad pride konec marca, pa tudi mesec dni kasneje. Zakaj? Če z zahoda ni vdora toplega zraka, se zrak segreva le na rachun sonchnega sevanja. V tem primeru se sneg v

Podmoskovju stopi konec aprila, če pa je veter zahodni – na zacetku. V zahodni Evropi topli veter piha zmeraj, tudi zato (pozor vrtnarji in vrtichkarji) ni zmrzali.

Poglejmo, kaj na ta rachun pishejo geografi (tu in naprej citati po B. P. Alisov: *Podnebna področja inozemskih drzhav*, Moskva, 1950; navedbe iz monografije L. V. Milova *Velikoruski orach*):

»Zahodna in Srednja Evropa... oblikujeta atlantsko–evropsko podnebno področje, kjer kot vodilna dejavnika nastopata atlantski morski in evropski celinski zrak (ogret, vendar ne vlazhen). Poleg tega je na zahodu Evrope vpliv Atlantika močnejshi, in tam ni velikih stekalishch celinskega zraka... Z drugimi besedami, tam ni ali skoraj nikoli ni dolgih ohladitev ali vrochine... pogostnost vdora atlantskega zraka in moč njegovega vpliva sta tako velika, da gredo pozimi izoterme⁶ v Evropi, z izjemo severa, v vzporednishki in ne v shirinski smeri.

Sushe so tu redek pojav. Povprečni letni seshtevek padavin v Zahodni Evropi je 500–1000 mm. Blizhje ko je zima, toplejsi je morski zrak.«

Kaj pomeni, da »izoterme gredo v vzporednishki smeri«?

To pomeni, da so surovosti zimske klime enaki: naseljeni del Norveshke, jug Shvedske, Danska, Nizozemska, Belgija, zahodna Nemchija (razen Bavarske), vzhodna in centralna Francija, sever Italije, Hrvashka, Albanija, severna Grchija, primorski predeli Turchije, juzhna obala Krina in obrezhje Kavkaza. Povprečna januarska temperatura je tam nad nichlo. Čeprav je Norveshka vech kot 3000 km severneje od Grchije!

Anglija, zahodna Francija, Shpanija, Portugalska, juzhna Italije in Grchija – so she toplejshe ter so med seboj priblizhno enakovredne. Januarja je tam plus 5 do plus 10 stopinj.

Zahodna Evropa je unikatna pokrajina. Nikjer na planetu ni regije, ki je tako blizu techaja in tako topla.

Ozemlje ZDA, po podnebjju primerljivo z zahodno Evropo, se zemljepisno nahaja juzhneje od Kubana. New York je priblizhno na shirini chnomorskega mesta Sochi. Za nas tako prisrchni kraji so malo uporabni za zhivljenje. Res, po povrshini smo she zdaj najvechja drzhava na svetu. Vendar obstaja pojem »efektivno ozemlje«, torej ozemlje, uporabno za zhivljenje. Francoski geograf XIX. stoletja Jean-Jacques Elisée Reclus⁷ je v svojem delu *Zemlja in ljudje* imenoval »efektivno« ozemlje tisto, ki se nahaja nizhje od 2000 m nad gladino morja, s povprečno letno temperaturo najvech minus 2 stopinji Celzija. Mnenje je, pa tudi vse izkushnje chloveshtva to potrjujejo, da je sorazmerno normalno zhivljenje mogoche le na efektivnem ozemlju.

Torej, po efektivnem ozemlju zasedamo peto mesto na svetu, ne prvo. Le tretjina nashega ozemlja je »efektivna«. Pa tudi nashe efektivno ozemlje je najhladnejshe na svetu. Nismo ne Indija ne Kitajska, in celo ne Kanada.

Predstavite si naravno okolje, kjer chlovek brez posebnih zashchitnih pripomochkov umre chez nekaj desetih minut. To ni zhrelo vulkana, to je nasha drzhava pozimi. Ti

zashčitni pripomočki imajo enostavna ime – »topla oblachila« in »ogrevani prostori«. Če se chlovek pri nas znajde na prostem, v tako rekoch naravni podobi, so njegove možnosti za prezhivetje enake padlemu z ladje na sredini oceana.

Preprosto ne opazimo podnebja, v katerem zhivimo. Jelenovih pashnikov je v nashi drzhavi (19% ozemlja) bistveno vech kot ozemlja, uporabnega za kmetijstvo (13%), obdelovalna zemlja (okrog 100 milijonov/ha) pa komaj zadostuje za potrebe Rusije po kruhu.

Kolikokrat smo slishali, da sta Kanada in Skandinavija ravno tako hladni področji kot Rusija. To niti približno ne drzhi. Celo Aljaska je v primeri s Chukotskim polotokom letovishche. Ko so nashi kozaki odkrivali Ameriko, so poslushali zgodbe Chukchev (prebivalci chukotskega polotoka) o dezveli »kjer rastejo velika drevesa«. Tam, od koder so odpluli kozaki, velikih dreves ni bilo.

Iz rushchine prevedel Just Rugel

Op. prev:

¹ socialistichni tabor

² slov.: *V tujini*

³ 17. avgusta 1989 je ruska vlada neprichakovano razvrednotila rubelj; sicer neizogiben ukrep je pahnil drzhavo v tezhko krizo in jo privedel na rob financhnega in gospodarskega zloma. Nekaj dni pred tem sta predsednik Jelcin in premier Kirijenko trdila, da devalvacije rublja ne bo oziroma da je ni. Turbulence ruskega gospodarstva takrat niso obshle niti Slovenije, izvoz v Rusijo se je najmanj prepolovil.

⁴ Glavno moskovsko mednarodno letalishche, tochen naziv: Sheremetjevo 2.

⁵ Tako v originalu. Leta 1991 je bila mestu vrnjeno prejsnje ime – Sankt Peterburg (med 1914 in 1924 Petrograd).

⁶ Izoterma; chrta na zemljevidu, ki vezhe kraje z enako povprečno letno temperaturo.

⁷ J.-J. Elisée Reclus (1830–1905), franc. geograf, politik in sociolog, glavno delo *Géographie Universelle*

Celotna knjiga Andreja Parsheva *Zakaj Rusija ni Amerika* je izshla v elektronskem mediju v ediciji *Beseda*, 2004 <http://www.omnibus.se/beseda/> (Op. ur.)

Natalija Narochnicka

UKRAJINA

(Zgodovinska retrospektiva in geopolitična perspektiva)

*»Nash Kijev onemogli, zlatoglavi,
Ta praoche ruskih mest,
Bo zdruzhil z ognjevito Varshavo
Svetinje svojih vseh grobov?«*

A. Pushkin je ob primeru Napoleonove invazije s svojim izrednim zgodovinskim občutkom razumel, da v odločilnih trenutkih pritiska Zahoda na Rusijo stopi v ospredje to za pravoslavno slovanstvo usodno vprasanje. Poljaki v XVII. stoletju in kajzer Wilhelm v prvi svetovni vojni ter Hitler v drugi so definirali osrednjo nalogo svojega »Drang nach Osten«; osvojitve Ukrajine. Na glavni cilj na postsovjetskem ozemlju – utrditev dokončne ločitve Ukrajine od Rusije – je opozarjal zmagoslavni Zbigniew Brzezinski leta 1991.

Danes se v zrcalu zgodovine kot posredniki na pogajanjih pojavljajo »sence pozabljenih prednikov«, predsedniki Litve in Poljske – katoliških drzhav, ki sta za dolgo do okrepitve Rusije zaslužnjili pravoslavno Ukrajino in nachrtovali v XVI. stoletju tako imenovano Baltsko-chronomorsko unijo, ki bi kot sanitarni kordon lochevala »Moskovijo« od morij in od »civilizirane« Evrope. V XX. stoletju je Poljska, ki se je sprenevedala kot nedolžna zhrtev pakta Molotov-Ribbentrop, pol leta pred tem predlagala Hitlerju svoje usluge pri osvajanju Ukrajine (pred tem se je celo udeležila razkosavanja Cheshkoslovashke)* – v tem primeru bi se kot zaveznica Hitlerja Poljska raprostirala »od morja do morja«...

Lahko smo samo osupli nad modrostjo ruskih političnih umov, ko prebiramo memorandum ministra P. N. Durnova, ki ga je pripravil za Nikolaja II. leta 1914 na pragu prve svetovne vojne: »Vashe Velichanstvo! Edina nagrada v tej vojni je lahko Galicija, ... le norec bi hotel pridruzhiti Galicijo. Kdor si pridruzhi Galicijo, bo izgubil imperij...«

Povprechen chlovek danes zhe ne ve, kaj je to Zakarpatje. To ni vech Galicija, ampak so pravoslavni Rusini...

Federalizacija Ukrajine in sprememba oblike drzhavne enotnosti z avtonomijo in administrativno samostojnostjo Vzhoda in Juga – ta varianta je zmozhna zashchititi

interese Ukrajincev, obvarovati pravoslavje, umiriti ambicije zahodnih ozemelj in ohraniti enotnost ukrajinske države, ki stoji na robu razpada. V tem so po našem mnenju interesi tako Rusije kot Ukrajine.

Iz rushchine prevedel Just Rugel

---

* op. prev.

Iz daljšega teksta izbral Just Rugel. Celoten članek v rushchini je na spletni strani:
<http://www.narochnitskaia.ru/> (Op. ur.)

Za zgodovinski spomin

*Lev Detela*POETICHNI IN MISELNI POTENCIAL EVROPSKEGA
SLOVENCA EDVARDA KOCBEKA

Kocbekov čas je bil izjemno pomemben čas slovenskih, evropskih in svetovnih družbenopolitičnih prelomov, razločevanj in opredeljevanj, socialnih in političnih kriz, strankarskonazorskih in etničnih spopadov, vzponov in padcev, a tudi ekstremnih ideologij in njihovih militarističnih agresij. Kocbek je sredi vrtnicev takega časa deloval prelomno in sporno do obdajajoče ga ozhje in intimne slovenske pa tudi shirshe, evropske in univerzalne resničnosti. Zdi se, da je s svojo inventivnostjo in nekonvencionalnostjo vechkrat in v različnih trenutkih slovenskega dogajanja v 20. stoletju presejal obdajajoče ga *domache povprečne* ali celo *ozke* razmere, saj je vanje vnashal *nekonformizem* in *odprtost*, ki je v *slovensko* politično in nazorsko *zaprtost* rasla iz širine evropskega humanistično – krshchanskega humusa in iz avtorjevega sočasnega, nekoliko naivnega in enosmernega (a tudi zlorabljenega) zaupanja v revolucionarno marksistično prenovo družbe in chloveka.

Obseg Kocbekovih literarnih in miselnih dejanj je najozhje povezan s težko opredeljivimi razsežnostmi njegove kompleksne osebnosti. Karakteristično je, da je v svoja dela vtikal pravo enciklopedijo problemov, ki so zaznamovali slovensko pa tudi evropsko stvarnost in she danes zaposlujejo modernega izobrazhenca. Zdi se, da je ob naslonitvi na izhodishcha francoske katolishke levice izpred druge svetovne vojne s krshchanskim etichnim zanosom in sočasnim socialnim angazhmajem, ki ga je paradokсно povezal z materialističnim marksističnim upornishkim družbenim gibanjem, skushal deblokirati zastoje v družbi in kulturi. Pri tem je v značilnih dialektičnih lokih združeval nacionalno z univerzalnim, sočasno pa je znal oboje racionalno izbistriti, chustveno stopnjevati in osveshchevalno dramatizirati.

Na prvi pogled bi morda kazalo, da je Kocbekova prva pesnishka zbirka *Zemlja* (1934) neke vrste spremljevalno pesnishko dopolnilo k prizadevanjem tedanjih aktualnih socialno-realističnih prozaistov Prezhihovega Voranca, Mishka Kranjca in drugih po chim bolj avtentični upodobitvi slovenske socialne stvarnosti. Vendar je – v primeri s prozo pravkar omenjenih – v Kocbekovi liriki tedanjega časa jasno opazna posebna *presezhna vrednost*. Dejstva zemlje in z njimi povezane koordinate chlovekove bivanjske stvarnosti dozhivlja Kocbek *metafizichno* in *transcendentalno*. Pri tem senzualistično in ekstatično tipa v skrivnostno in nadchutno ter odkriva »kozmične

simbole in odreshnost besednega izraza«. Zhe takoj na zacetku svoje literarne poti se pochuti kot *outsider*. V njem se prebudi sum, da ga »mladi literarni tovarishi« ne razumejo. Ker zheli tudi formalno z vnashanjem novih intencij hoditi svoja pota, saj ne sposhtuje metrichne simetrije in hoche chim bolj adekvatno slediti naravnemu ritmu (dihanja), kot to zahteva v svobodne vrstice preoblikovana pesnisha struktura, naleti na kritichni odklon pri tedanji nesporni pesnishi avtoriteti Otonu Zhupanchichu. Ta ne razume Kocbekovega »razkosavanja« stihov, »razdiranja« rime ter »poigravanja« z ritmom.

Njegovo prvotno stremljenje po prvinski sredotezhnosti zemlje in njenih arhaichnih skrivnosti razmeroma hitro prerase v nove miselne in ustvarjalne razsezhnosti. V eseju *Tri obdobja moje poetichnosti* iz leta 1970 zapishe, da je nenadoma »vse stvari prevzel preplah: sunt lacrimae rerum«. Kocbekovo prvotno metafizichno-arhaichno razpolozhenje in religiozno zanosno dozhivetje prvinskega se namrech v kataklizmah druge svetovne vojne in pod vplivom tragicnih povojnih dozhivetij prevesi v ambivalentno izkushnjo o razbitem svetu, v katerem je chloveshkost velikokrat obsojena na propad. Jasno zachuti, »da se je zgodovina ujela v precep« (Tri obdobja moje poetichnosti). Sposhtovanje pred nujnimi dejstvi in obchudovanje zhivljenja se zdaj, v chasu druge svetovne vojne in partizanstva, zdruzhi s paradoksi zgodovine in chloveshke eksistence.

Ni chudno, da se njegove pesmi velikokrat surrealistichno utemeljeno zgostijo v ironijo trpke in sochasno upanja polne usode. Vchasih so melanholichne in tragicne, resnichni stenogram notranjega pesnikovega trpljenja, ki pa ga najprej, v fazi partizanstva in druge svetovne vojne, pogouje obcha »chloveshka nesrecha« in »nevarnost« kot taka, ki pa jo je mogoche prerasti z odreshiteljsko akcijo v ljubezni do naroda in sochloveka združene tovarishije, v kateri bodo postavljeni temelji za druzhbeno in duhovno preoblikovanje naroda in s tem povezanega narodnega znachaja. Vendar tudi za »drugachnega« sochloveka odprti Kocbek kljub iskrenemu dialogu s komunistichnimi voditelji zaradi svojih idealistichnih potez in zhelje po demokraticnem pluralizmu socialistichne koalicije ne najde skupnega imenovalca z bistveno dogmaticnimi komunistichnimi soborci. To se zrcali tudi v njegovi literaturi. Kocbekovi stihi, ki so nastali pod vplivom zgodovinske katastrofe ob spopadu velikih antagonistichnih sistemov in jih poznamo iz – po dolgi periodi avtorjevega chakanja pred zaprtimi vrati zalozhb in institicij – izdane prelomne zbirke *Groza* (1963), pa tudi iz *Porochila* (1969), vedno bolj jasno razodevajo Kocbekovo samovoljno nadarjenost, ki se je razmejila od vseh uradnih manifestov in razvrshchanj v idejnonazorske ali literarnozaveznishke skupine. In che je v svoji kozmogoniji v chasu partizanstva prishel bolj kot kdaj koli prej »do chloveka« (Tri obdobja...), se »poistil z njim« in dozhivel »sonaravnost chloveka in utopije«, je sochasno s svojim krshchanskim samohodstvom, ki se v idejnem in duhovnem smislu ni hotelo podrediti vedno bolj ochitnim komunistichno – marksistichnim izkljuchevanjem drugache mislechih

sopotnikov, naletel na vedno večji odpor pri komunističnih voditeljih partizanskega upora in revolucionarnega gibanja. Kot zhe po natisu *Premishljevanja o Shpaniji* v reviji *Dom in svet*, ko se je uprl konservativnim načinom reshevanja družbenih, nacionalnih in drzhavnih kriz in pri tem zaradi zagovora shpanskega protifrankistichnega republikanstva zashel v odpor z uradno linijo tedanje katolishke Cerkve (kar ga je duhovno zaznamovalo za vse zhivljenje), je tudi zdaj kot partizan v sklopu Osvobodilne fronte, kjer ni mogel uveljaviti svojega pluralistichnega družbenega koncepta, obelodanjenega zhe pred tem v lastni predvojni reviji *Dejanje*, postal »politichno sumljiv«. Cheprav usodni konflikti sprva she niso bili vidni, saj jih je komunistichno vodstvo na razlichne nachine skushalo zamaskirati z dovolj spretnimi taktichnimi potezami in očitno v upanju, da se bo Kocbek le pomiril z dano stvarnostjo, ki je priznanje »komunistichne nujnosti«, in tako postal za nadaljnjo titoistichno politiko »uporabljev«, so vseeno v zasnutkih zhe sprozhili procese, ki so postali očitni shele pozneje. Zhe v sprva le v odlomkih in z najvehcho muko objavljene *Partizanske dnevnike* je vtikal jasne spoznavne elemente kritichnega ozaveshchanja. Njegova spoznanja so uchingovala kot opomin vesti, kot opozorilni shkrtaojchi pesek v kolesju nepravilno naoljenega mehanizma, dokler ni kompleksni in za manipulatorje nove družbene stvarnosti problematichni Kocbek, ki je takoj po vojni vendarle she lahko opravljal vidnejshe politichne funkcije, postal »politichni shkandal«.

Izid novelistichne zbirke *Strah in pogum* (1951), v kateri se je skushal z utemeljenim usklajevanjem narativnega in reflektivnega pristopa pri opisovanju medvojne problematike objektivno priblizhati kompleksnemu prikazu dramaticnega polozhaja svojih protagonistov, razpetih med strahom in pogumom, je bil očitno samo umetno najdeni povod za politichno akcijo oblastnishkih struktur, ki so hotele dokonchno z javnega odra odstraniti neprijetnega oporechnishkega sopotnika. Iz danashnjega zornega kota je namrech tezhko razumljivo, da bi v formalnem pa tudi v vsebinskem oziru razmeroma »uravnotezheno« uchingujocha knjiga lahko pomenila tako nevarno zlo za drzhavo in družbo, da bi bilo njenega avtorja potrebno tako rekoch izkljuchiti iz celotnega javnega zhivljenja in delovanja. Procese, ki jih je povzročila, lahko razumemo samo z ozirom na chas natisa in totalitaristichno ideoloshko ozkost in zamejenost tedanjega rezhima. Vendar predstavlja zbirka *Strah in pogum* v slovenskem kontekstu jasen prelom. Shtiri v knjigi objavljene novele so namrech v resnici prvi poskus psiholoshkega prikaza partizanske in medvojne slovenske problematike v obliki analitichne razchlembe posameznih pozitivnih pa tudi negativnih znachajev. Vsekakor pomeni tak pristop odklon od vech ali manj glasno propagiranega kolektivistichnega romana in je jasna odpoved ideoloshkemu konceptu partijne socialistichne literature, kot jo je zhelel tudi na straneh osrednje revije *Novi svet* uveljavljati Boris Zihel. Premik k individualni obravnavi protagonistov in njihovih motivov je prisoten zhe takoj na zacetku, na prvih straneh prve od shtirih novel, ki ji je Kocbek dal naslov *Temna stran mesca*. Zdi se, da je avtor ob opisu notranjega konflikta glavnega protagonista,

občutljivega krshchanskega razumnika, upodobil tudi svoj lastni notranji razkol. Junak novele, nekakšen avtorjev drugi jaz, skusha namreč najti pot v aktivni boj v partizanskih vrstah skozi dramatično razpetost med strahom in pogumom ob sklepu, da sta trpljenje in smrt odločilnejši tvorni sili pri oblikovanju dejanske chlovečnosti kot pa varnost, mir in blagostanje.

Tudi tema druge novele *Blazhena krivda* je bila v chasu nastanka »neortodoksna«. Obravnava izdajalstva in likvidacije nasprotnika v samih partizanskih vrstah, ki je glavna tema omenjene novele, je bila vech ali manj nezazheleno, saj je motila idealizirano »neomadezhevano« podobo heroiziranega narodnoosvobodilnega boja. Likvidacija nasprotnika je tudi glavni motiv erotichne vojne novele *Chrna orhideja*. Muchno in psiholoshko verjetno nekoliko vprashljivo dejanje se razpleta ob notranjem konfliktu izvrshovalca likvidacije. Partizan Gregor mora namreč po vishjem ukazu ustreliti nadvse lepo in v tekstu vidno romantizirano belogardistichno shpijonko Katarino, v katero se je usodno zaljubil. Morda uchinkuje tekst *Ogenj* v sklopu vseh shtirih novel najbolj »realistichno«. Lik fanatichnega protikomunistichnega kaplana Zhgura je pisatelj zarisal z jasnimi potezami. V ospredju je ponovno problem likvidacije, tokrat na nasprotni, okupatorjevi strani. Kaplan, ki mora pred izvrshitvijo smrtne kazni spovedati na smrt obsojenega partizanskega pristasha Toneta, pa je v »dialoshkem dvoboju« spovedi dejanski porazhenec.

Zunanje politichno razmejevanje s senzibilnim pisateljem je v mochno obremenilni povojni fazi sprozhilo v Kocbeku nove notranje premike. Ti so jasno razvidni na literarnem podrochju, predvsem v liriki. V novem, tako imenovanem »tretjem poetichnem obdobju« ne prihaja avtor po lastnih besedah le v »spor z znanostjo, ki hoche posredno ali neposredno vse reducirati, in s tehniko, ki hoche vse reproducirati, ampak tudi s svojo lastno zgodovino, ki je predolgo ostajala v chustvovanju in osmishljanju, v slavljenju in zaupanju« (Tri obdobja moje poetichnosti). To novo razsezhnost dozhivi ta slovenski avtor kozmichnih univerzalij svoje lastne zemlje in domovine vedno bolj jasno med paradoksnimi absurdi uradno »napachnega«, ki pa je v resnici bistveno »pravilno«. Kocbekova poezija se zdaj vedno usodnejše soocha sredi nochnih slovesnosti, zaklinjanj in temnih ur ob vashkih cerkvicah z odpisanimi in odstranjenimi, z blaznezhi in izobchenci. Kritichne pushchice lete na absurd nesposobne lokalne politike zamujenih mozhnosti. V ironichnem in grotesknem lirichnem tekstu *Sosed na oblaku* se srečamo ob uri strahov, ko v »kranjski hranilnici zagomazijo termite«, z v slovenski vladni hishi »zbranimi oblastniki pri taroku«. To dejanje proglasi avtor v zadnji, ostro kritichni kitici za »blago, edino izvirno uro slovenstva«. Nastopil je namreč chas konfliktne odtujenosti in protagonisti teh novih Kocbekovih pesniskih vizij vedno bolj spominjajo na padle angele in strmogljavljene figure s Chagallovih surreálnih slik. V obdobju paradoksij in unichenih mozhnosti se »vsi najdemo v utrujenem prostoru«, toda pesnika bomo kljub temu spoznali »po bosih nogah in po globokih sanjah o gori, ki je odshla k preroku« (Chas pesmi,

Zherjavica, 1974). Med vrsticami se oglasha obup, tudi občutek krivde in (pod)zavestno spoznanje o nesramnih zakonitostih krvavega chasa. Antologijskega pomena je ob tem morda ključna Kocbekova pesem *Zeleno* iz zbirke *Poročilo* (1969), v kateri s pomočjo stopnjevanega nizanja bodrilne besede »zeleno« kongenialno obrazloži dvorezno trpkost svojega bivanjskega položaja.

Ob svoji sedemdesetletnici Kocbek v pogovoru z Borisom Pahorjem v Trstu končno natančneje obelodani svojo obremenitev zaradi likvidacij nasprotnikov, vendar se ta problem v resnici literarno nakazuje zhe pred tem v nekaterih njegovih zgodnjih proznih tekstih (Strah in pogum), indirektno pa tudi v poeziji (ter seveda v zasebnih dnevniških zapiskih).

Na koncu zhivljenja zapade Kocbek she bolj kot prej v rezke mejne duhovne prostore. Vedno očitneje je prisotna misel na smrt (n.pr. v zbirki *Nevesta v chrnem*, 1977), toda ta je velikokrat paradokсно povezana z ljubezensko tematiko in erotiko, ki pa v moralnih pogledih sicer krshchanskim nachelom sledechemu avtorju ni bila nikoli tuja ali odvratna. V dnevnikih, ki jih ni pisal za javnost, cheprav jih ta zdaj vojeristichno izkorishcha, je v tem pogledu she bolj senzualno odkrit in neposreden. Ni neobchutljiv za chare lepih tujih zhena in deklet, vendar zna javno nemoralo tudi ostro in kritichno ozhigosati. Njegove sanje, ki jih vedno znova opisuje in očitno uporablja tudi pri oblikovanju pesniških motivov, so velikokrat napolnjene z močno erotiko. Na svoj rojstni dan, 27. septembra 1949, na primer zapishe tudi tole: »Sanjal sem, da sem bil v vrtu, razgibanem sredi kotanj, teras in stopnišch, obdanem od nizkih, japonskih hiš, ki so se spreminjale v romantichne razvaline. Povsod so lezhali, sedeli in sloneli ljudje, moshki in zhenske. Med njimi je bilo napeto senzitivno razpolozhenje. Zhenske so bile le napol oblechene, obnashale so se dražljivo, leno pohujshljivo, prav perverzno. Lezhale so tako, da so se jim med razshirjenimi in razodetimi nogami videla spolovila. Moshki so bili kakor pijani in so se plazili po razgibanem temelju kakor nabrekle zhivali. Med njimi je bilo veliko znanih obrazov... « (*Dnevnik 1949*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1999, stran 338). Kocbekova erotika ima v tem kontekstu tudi družbeni, kritichni in moralistichni naboj.

V deset let po pesnikovi smrti izdani zbirki tekstov iz zapushchine *Kamen skala* (1991) trchimo na območja, v katerih avtor pada v prepade in bi lahko izgorel v samem nichu, che se ne bi chudezhno prebudil v odreshilno transcendenco. V bolezni, ki je zanj sicer trpka, a tudi absurdno tvorna, saj odhaja »na drugo stran« (*Kamen skala*), bi se rad »predal nevarni igri besed, ki nich ne pomenijo in so same sebi skrivnost« (*Poslednja*). Vendar ga vedno znova spet pritegne mogochni chudezh zhivljenja. Tudi sredi največje groze in stiske ostaja optimist in vizionar. Zakaj tudi v najtežjih trenutkih in obdobjih svojega zhivljenja je Kocbek vedno tudi »chlovek upanja«, naivni sanjач in ljubechi vernik, chlovek blizhine, ki ne dvomi o pozitivnih, tvornih silah sochloveka. Che se je v svoji literaturi in v zhivljenju doslej »igral«, bo »poslej skrit v zemlji izgovarjal neznane besede skozi eone, morda vso vechnost... « (*Poslednja*).

Lastna izkushnja bolezenske destrukcije se tako družhi z družbeno izkushnjo o razbitem svetu, v katerem je chloveshtvo zdrsnilo v krize in je chlovečnost obsojena na propad, ter postaja v zadnjih fazah njegovega literarnega snovanja poglavitna izhodishčna točka za racionalno težko umljive slutnje o skrivnosti bivanja. Vendar je zhe v svoji na dnevnishke zapiske spominjajoči esejistichni zbirki *Krogí navznoter* (1977) in v esejistichnih sestavkih *Sodobni misleci* (1981) poskushal prikazati, kako more chlovek danashnjega chasa le pod pogojem izkushnje, pri kateri na lastni kozhi dozhivish travmatically destrukcijo sveta, vseeno stremeti in rasti k pozitivnemu bistvu bivanja. Ko je v utemeljenih esejih slovenskim bralcem predstavil Sörena Kierkegaarda, Charlesa Peguya, Theodorja Haeckerja, Grahama Greena, Teilharda de Chardina ali Simone Weil, je v podajanje zhivljenjskih zgodb pomembnih duhovnih osebnosti ali zgodovinskih ter filozofskih dogodkov znal vplesti svoje popolnoma osebne misli in občutke. Kocbekovi dialektichni koncentradi v zvezi s problemskimi območji krshchanstva in komunizma, posameznika in družbe, duhovne svobode in dogmatically represije stopnjujejo pomen njegovega literarnega in filozofskega zbranega dela. V tej zvezi je posebno zanimiv njegov esej o velikem danskem filozofskem outsiderju Kierkegaardu, ki ga je objavil zhe leta 1935. Zdi se namrech, da so ga duhovna spoznanja danskega religioznega pisatelja zhe na zachtetku literarne poti močno vznemirila, poleg tega pa je skushal razvozlati tudi skrivnostno uganko Kierkegaardovega zhivljenja. Vsekakor je Kocbekova vznemirjenost ob soochanju z velikim Dancem, ki velja za nekakshnega utemeljitelja eksistencializma, neposredno povezana s Kierkegaardovim bojem proti konservativnemu protestantizmu in njegovim dogmatically institucijam. V Kierkegaardovem brezkompromisnem odklonu »varljivosti in prijetnosti lutrovsko – cerkvenega krshchanstva« in njegovega hinavskega konformizma je verjetno nashel potrdilo svojih vedno bolj jasnih spoznanj o jalovosti in licemerstvu uradnega katolicizma. Temu je, podobno kot Kierkegaard v svojih znamenitih spisih, tudi sam postavil kot udarno in chistilno protiutezh »absolutnost krshchansko-osebnega vzora«, ki vodi v oznanjanje zhivljenjskega (iz)prichevanja pa tudi v muchenishtvo, che postanejo konfliktni zapleti dramatically usodni.

Kljub temu Kocbekove usode, ki je nedvomno rasla ob duhovnem kazhipotu Sörena Kierkegaarda, ne smemo eshatoloshko travmatizirati, cheprav je bila težhka. Predvsem je jasno, da je z represalijami, ki jih je totalitaristichno komunistichno vodstvo v povojni Sloveniji zadalo svojemu vztrajnemu in zvestemu levokrshchanskemu sopotniku, v resnici osramotilo samo sebe. Za razvoj partizanskega gibanja in Osvobodilne fronte pa tudi povojne Slovenije (Jugoslavije) je bilo vsekakor usodno, da Kocbek kot partizan v sklopu Osvobodilne fronte ni mogel uveljaviti svojega pluralistichnega družbenega koncepta, ki bi nedvomno vodil, ko bi ga realizirali, v dialektichni politichni dialog različno usmerjenih oblikovalcev nove demokratiche in socialne Slovenije. Zaradi nadaljnje poteka dogodkov, v katerih so komunisti prevzeli totalno oblast in nadzor

nad državo, družbo in posamezniki ter izključili vsakršno možnost sicer socialističnim principom zavezanega alternativnega gibanja, je Kocbek lahko (p)ostal vedno bolj nezazheleni kritični opominjevalec in globljo resnico ishchochi posameznik. Kot tak je nudil komunističnim oblastvenim strukturam dobro prilozhnost za odstranjevalne ukrepe. Prvich na primer po objavi novel *Strah in pogum* v letu 1951, drugich po uchinkovitem pesniskem vzponu v razmeroma kratkem liberalnem obdobju, ki je sledilo jugoslovanskemu polomu birokratičnega centralizma, a se ni moglo uveljaviti. Njegova javna potrditev in moralna obsodba sicer podtalno zhe dolgo znane domneve o komunističnem pokolu domobrancev in drugih protikomunistov po koncu vojne leta 1945 je imela vidne posledice. Domachi napadi na Kocbeka, povezani z intrigami in represalijami pa tudi s policijskimi in sodnimi ukrepi proti njegovima mlajshima somishljenikoma Blazhichu in Miklavchichu, so naleteli na mednarodni odmev in dalj chasa vznemirjali predvsem intelektualno javnost na celotnem nemshkem kulturnem prostoru. V sobotni prilogi ljubljanskega *Dela* beremo o tem 19. julija 1975 v objavljenem *Neodposlanem pismu gospodu Heinrichu Böllu* izpod peresa Josipa Vidmarja (ki pa je bilo, kolikor vemo, odposlano nemshkemu chasopisju, a zaradi enosmerno podane in javnosti zhe znane vsebine v Nemchiji ni bilo objavljeno) tudi tole: »Potek stvari je pri nas sorazmerno znan. Najprej Kocbekov intervju v Trstu, nato reakcija slovenskega Centralnega komiteja in objava intervjuja v Nashih razgledih. Po tem očitno apel nekih Kocbekovih prijateljev ali chastilcev na gospoda Heinricha Bölla 22. in 26. V., chlanka gospodov Reismüllerja in Heinricha Bölla v Frankfurter Allgemeine Zeitung. Kot odgovor na njuna chlanka moje (to je Vidmarjevo, op. p.) pismo obema gospodoma, namenjeno in poslano v Frankfurter Allgemeine Zeitung (a tam neobjavljeno, op. p.), objavljeno pa skupaj s poslanico gospoda Heinricha Bölla v nashem Delu in v vech jugoslovanskih listih... Odgovor frankfurtskega dnevnika me je obvestil o porochilu nekega gospoda Razumovskega, o porochilu, ki da hkrati s chlankoma obeh prej imenovanih zadevo zadostno pojasnjuje za nemshko obchinstvo... Intervju gospoda Heinricha Bölla... je bil... razposlan vsem zahodnonemshkim in vsem svetovnim agencijam v Zvezni republiki Nemchiji... Prejel sem... shtevilko lista Die Welt od 27. VI., v kateri je neki Carl Gustav Ströhm objavil porochilo o Böllovi polemiki z znachilnim naslovom Böll und die slowenische Passion (Böll in slovenski krizhev pot). Skratka, besedilo gospoda Bölla je shlo ne samo po celi zahodni Nemchiji, temvech prek svetovnih agencij po vsem svetu, zlasti po tistem, ki je vesel sleherne neugodne vesti o Jugoslaviji, naj je resnichna ali ne.«

Gornji izvlečki iz Vidmarjevega chlanka pa osvetljujejo le nekaj potez razburkanega valovanja odmevov o Edvardu Kocbeku, partizanstvu in pokolu domobrancev v shiršem evropskem prostoru. Med drugim se je afera mednarodno zgostila in dosegla v drugi polovici novembra 1975 enega od karakterističnih vrhov na dunajskem 40. kongresu mednarodnega PEN-a, kjer sem kljub nasprotovanju slovenske uradne delegacije v posebnem nastopu spregovoril o Kocbeku in poudaril predvsem v zvezi

z aktualnim kulturnopolitičnim dogajanjem njegov etično-ozaveshchevalni pomen v celotnem kontekstu slovenskega duhovnega utripa.

Vsekakor je Kocbekova pozicija na slovenskem prizorišču tudi zdaj, ko so omenjeni dogodki postali zhe zgodovina, she vedno aktualna in izzivalna, tudi dvojna, hkrati skrivnostna in konkretna, povezana z narodnimi realijami, vendar usmerjena k univerzalijam chloveshke biti in k transcendenčnim skrivnostim, ki jih lahko zachuti le vernik z odprtim srcem. Tudi za Kocbeka pravzaprav veljajo ugotovitve, ki jih je izrekel sam v eseju o Sörenu Kierkegaardu, ko je opozoril na »ozaveshchevalne« duhovne paradokse njegovih prichevanj z izkushnjo o »absolutni kvaliteti heterogenosti in resnice v subjektivnosti«. To heterogenost in subjektivnost lahko dozhivimo tudi ob branju samosvojih poetičnih, proznih in esejističnih paradoksov nenavadnega slovenskega prichevalca Edvarda Kocbeka, evropskega Slovenca, heterogeno razpetega v zhejo po absolutnem, a tudi po chloveshki socialni pravichnosti, trdno usmerjenega v odpor do političnih manipulacij in družbenih destrukcij, ki ogrozhajo in unichujejo chloveshki in narodni potencial.

Na Dunaju zhivechi Lev Detela je v nemškem jeziku pri celovški založbi Kitab leta 2004 pod naslovom **Edvard Kocbek – Literatur und Engagement** (Edvard Kocbek – Literatura in angazhma) skupaj s Petrom Kerschejem izdal antologijski presek skozi vse zvrsti Kocbekovega ustvarjanja in v knjigi poleg shtudije o Edvardu Kocbeku objavil tudi shtevilne lastne prevode Kocbekovih pesmi, esejev in dnevnishkih zapisov. V posebnem enournem razgovoru s Tanjo Jakopin 29. septembra 2004 na valovih koprškega radia Ognjishche je poleg tega orisal svoj »zunanj« pogled na Kocbekovo samohodstvo in njegov pomen v slovenskem in evropskem kontekstu. (Op. avt.)

Barbi Ravnikar

»MALI VITEZI«

(Pogovor z onkologinjo dr. Berto Jereb)

(Zhivljenjepisna belezhka)

Dr. Berta Jereb je bila rojena 25. maja 1925 v Chrnechah pri Dravogradu; osnovno sholo je obiskovala v Dravogradu, gimnazijo pa v Mariboru. V chasu okupacije, leta 1941 in 1942, je bila v Dravogradu in Mariboru, od maja 1943 do junija 1944 pa na Dunaju in nato zopet do konca vojne v Dravogradu. Shtudij medicine je konchala na ljubljanski medicinski fakulteti, kjer je diplomirala za doktorico medicine decembra 1950. Stazh je opravila leta 1951 in nastopila sluzhbo na Onkoloshkem inshtitutu v Ljubljani februarja 1952. Specialistichni izpit iz radioterapije je naredila leta 1955 in bila leta 1958 imenovana za asistentko na Medicinski fakulteti. Na Onkoloshkem inshtitutu in Medicinski fakulteti v Ljubljani je bila zaposlena do junija 1961. Od takrat pa do septembra 1973 je bila v Stockholmu – v Radiumhemmetu, Karolinska Sjukhuset, kot radioterapevtka, od leta 1967 pa kot shefinja oddelka za nuklearno medicino, maligna obolenja pri otrocih in endokrinoloshkih organih. Maja 1973 je zagovarjala svojo doktorsko disertacijo *Prognostic aspects of nephroblastoma* in bila junija 1973 promovirana za doktorico medicinske znanosti na Karolinska Institutet v Stockholmu. Septembra 1973 je bila imenovana za docentko radioterapije na isti ustanovi. Od septembra 1973 do 1.3.1975 je bila zaposlena kot radioterapevtka in svetovalka za klinichno raziskovalno delo (»Special adviser for clinical research«) v Sloan-Kettering Memorial Hospitalu v New Yorku. Aprila 1975 je nastopila sluzhbo na Onkoloshkem inshtitutu v Ljubljani kot strokovna pomochnica direktorja in bila imenovana za izredno profesorico radioterapije in onkologije leta 1975. To funkcijo je opravljala do avgusta 1977, ko se je vrnila v Sloan-Kettering Memorial Hospital v New York. Tam je bila do aprila 1984 vodja pediatrihne in oftalmoloshke radioterapije, od leta 1980 pa tudi »associate professor of radiation oncology« na univerzi Cornell v New Yorku, s katero je Memorial Hospital asociiran. Od leta 1984 do 1990 je spet delala na Onkoloshkem inshtitutu v Ljubljani kot vodja pediatrihne radioterapije, dokler se maja 1990 ni upokojila.

Od upokojitve she vedno deluje kot svetovalka v otroshki onkologiji, kot mentorica mladim raziskovalcem in kot vodja nekaj raziskovalnih projektov. Leta 1993 je bila imenovana za redno profesorico radioloshke onkologije na Medicinski fakulteti v Ljubljani.

V šestdesetih letih je na Shvedskem skupaj s kirurgom prof. U. Ericsonom in pediatrom dr. A. Aströmom utemeljila otroško onkologijo kot samostojno stroko. Bila je med ustanovnimi člani organizacije Société Internationale d'Oncologie Pédiatrique in njena predsednica od 1976 do 1980, od 1980 pa članica njene nadzorne komisije za radioterapijo. Uvedla je otroško onkologijo v Sloveniji, vključila Pediatrichno kliniko in Onkoloshki inshtitut v mednarodne shtudije (SIOP).

V Sloveniji vsako leto za rakom zboli približno 60 otrok, shtevilo mladih bivshih bolnikov pa naraste za 30 do 40 oseb. Da bi lahko omogočali in konkretno pomagali pri uresnicjevanju njihove chim boljše osebnostne integracije, je bila leta 1996 za pomoch mladim, ozdravljenim od raka, ustanovljena fundacija MALI VITEZ. Njen cilj je pomoch mladim pri njihovi telesni in psihichni rehabilitaciji za boljsho kvaliteto zhivljenja.

– Kaj vam pomeni vashe delo z »malimi ljudmi«?

Delo z »malimi ljudmi« je moj poklic, moje veselje, razlog, da she vztrajam, in prilozhnost, da uvajam mlajshe kolege v to zahtevno vejo medicine. Onkolog sem zhe od vsega zacetka, v delo z malimi bolniki z rakom pa me je vpeljal moj shef in uchtitelj prof. Hultberg v Stockholmu pred kakimi 40 leti. Sam bi se bil rad ukvarjal z otroki, a mu zahtevna sluzhba ni dovolila, zato je meni predlagal, naj jih prevzamem. Takrat to she ni bila posebna veja onkologije. Zbrali smo se kolegi: pediater, otroshki kirurg in jaz kot onkologinja, potem smo s serijo predavanj in predstavitev nabirali somishljenike po skandinavskih klinikah. Takrat se je zachelo tudi v Evropi, ustanovljena je bila mednarodna zveza otroshke onkologije. Skandinavci smo se takoj vkljuchili, kmalu so pristopili tudi Americhani in v zacetku 70. let se je razvila otroshka onkologija. Zdaj je otroka z rakom obravnaval team strokovnjakov: kirurg, pediater, onkolog, patolog itd., in uspehi so se kmalu pokazali. Prezhivetje teh bolnikov je bilo vedno boljsho, danes se jih pozdravita dobri dve tretjini, medtem ko so she eno generacijo nazaj vechinoma umirali zaradi te bolezni. Ker imamo sedaj uradno vech prezhivelih, pa prvich v zgodovini medicine spoznavamo posledice tezhke bolezni in tezhkega zdravljenja teh malih trpinov. Iz tega se tudi uchimo, kako jih zdraviti, da bo posledic (operacij, obsevanja, kemoterapije) chim manj; pod samozavestnim geslom ZDRAVLJENJE SAMO NI DO DOVOLJ, POMEMBNA JE KVALITETA ZHIVLJENJA PO ZDRAVLJENJU! In to je moje zhivljenjsko delo. Moj prispevek v stroki je bil v glavnem, da sem z natanchnimi shtudijami pojasnila, po kakshnih principih je treba prilagajati metode zdravljenja vsakemu bolniku in vsakemu tumorju posebej, da bi dosegli najboljsho rezultate z najmanj shkodljivimi posegi. Ker sem prek 20 let delala v dveh najboljshih centrih za raka na svetu, v Karolinshki bolnici v Stockholmu ter v Memorial Sloan – Kettering Cancer Center v New Yorku, sem

lahko vplivala na način dela tudi drugih kolegov, in lahko rečem, da nam je uspelo premakniti otroško onkologijo na raven, ki jo »odrasla« onkologija ni dosegla.

– Kako potemtakem poteka vaš dan na Onkoloshkem inštitutu? Prej ste omenili »hodnik« ...

Na Onkoloshkem inštitutu, kjer zadnje čase chisto zares uradujem na hodniku – za upokojenko drugje ni prostora – nas navadno zasujejo s chisto drugimi stvarmi, kot sem si zamislila. Tako mi za tisto, kar sem se namenila delati, ponavadi zmanjka chasa – predvsem za sodelovanje z mlajšimi kolegi pri zdravljenju najtežjih bolnikov, bolnikov z rakavo boleznijo. Nenajavljeni bolniki, kolegi v tezhavah s svojimi bolniki, magisteriji, doktorati, »Mali vitezi« s svojimi tezhavami, predlogi ... To je to. Potem je seveda treba vzpodbujati kolege z drugih klinik za sodelovanje pri bolnikih, pri raziskavah, pri pripravah na predavanja, jim ponujati pomoč ter obljubljeni slavo in denar, che bodo uspešni. Seveda vsi vemo, da so take obljube bolj prazne, a te včasih le pricharajo malo dobre volje ...

– Kako skrbite za to, da vse to zmorete? Rekreatcija?

To zmorem, ker sem she relativno zdrava, nekaj me daje levo koleno. Za rekreacijo plavam, igram namizni tenis in bridge. Omislila sem si občasno pomoč pri gospodinstvu. Pomaga pa mi tudi ne prevech skromna misel, da sem do neke mere dejansko nenadomestljiva, kljub klisheju, ki pravi nasprotno. Ampak – toliko let sem delala v dveh svetovnih centrih, kamor so se stekali tezhki »primeri« z vsega sveta, da sem v dobrih dvajsetih letih videla toliko tezhkih in redkih oblik otroshkega raka, kot bi jih drugache v kakshnih 500 letih, che bi ostala v Ljubljani. In imam seveda temu primerne izkushnje. Te bi rada chim bolj prenesla mlajšim kolegom, ki niso imeli takih prilozhnosti kot jaz.

– Vashe videnje pomena delovanja fundacij, kot je »Mali vitez«?

Pomen fundacije, kot je »Mali vitez«, je predvsem v tem, da se ljudje, schasoma pa tudi oblasti, seznanijo z dejstvi, da raka dobijo tudi otroci, da se ga dá prezhiveti, da bolezen in zdravljenje pushchata posledice na prezhivelih, da so ti prezhiveli nashe veliko bogastvo, da pa rabijo nasho pomoč. Za same nekdanje bolnike je fundacija kraj, kjer najdejo sotrpine, somishljenike, kjer niso nekaj posebnega, chemur se ljudje sicer chudijo, razumevanja za to pa pravzaprav nimajo. Tu se lahko sprostijo, pokazhejo svoje dvome, strahove, tezhave ter najdejo pomoč; psiholoshko, materinsko in nevede zdravstveno, che je treba in che je možno. Fundacija jim pomaga, da razvijejo svoje potenciale, ki niso majhni, le da včasih ne morejo na dan. Pri preuchevanju teh

nekdanjih bolnikov sem namrech odkrila, da so vechinoma chustveno zavrti, tako da ne morejo izkoristiti svojih razumskih sposobnosti, ki pa so v vechini primerov she kako ohranjene...

(Opomba)

Integralni tekst intervjuja je objavljen na spletni strani <http://www.sls.si/misc/brosura-upokojenci.pdf>

Knjiga *Mali vitezi*, ki jo je napisala mednarodno priznana onkologinja prof. dr. Berta Jereb, govori o mladih junakih, otrocih, ki so zmogli, skupaj z zdravniki, s sorodniki in prijatelji, premagati zahrbtno bolezen rak in ozdraviti. Slovenska izdaja je izshla poleti 2004, ruski prevod pa je izdalo in zalozhilo Drushtvo dr. France Presheren v Moskvi (dec. 2004; prevedla Zana Perkovska; uredila Albina Zaharovna in Just Rugel). (Op. ur.)

Iz zgodovinskega spomina

Lucijan Vuga

OD KOD VENETI?

UVOD

Najdba bakrenodobnega kolesa na Ljubljanskem barju vzpodbuja k razmisljanju v dveh smereh:

A) o sami tehnološki iznajdbi, izdelavi in uporabi kolesa kot takega, s tem v zvezi pa tudi o njegovi avtohtonosti na našem ozemlju;

B) o širših ekonomskih in družbenih vzrokih ter posledicah uporabe kolesa.

(A) Medtem ko je bilo o problematiki pod to točko zhe veliko preučenega in napisanega v svetovnem okviru, nam za raziskavo vseeno ostajajo vprašanja o (ne)avtohtonosti oz. o širših kulturnih sovplivanjih med Mezopotamijo in Evropo.

(B) V tej točki je vech stvari, ki terjajo odgovore. (1) Z vozovi je bilo mogoche prevazhati veliko vech tovara, kakor pa ga nositi na chlovekovih plechih ali na hrbtih tovarnih zhivali – torej sta se mochno razmahnilo proizvodnja in trgovina! (2) Zlasti za vozhnjo na vechje razdalje je bilo treba utrditi in pripraviti poti, to pa terja organizirano delo vechje skupine ljudi v daljšem chasovnem obdobju, kasneje tudi za njihovo vzdrzhevanje. Organizacija take skupine delavcev zahteva neko obliko organizacije družbe in zadostne vire, da jim je bilo mogoche (zachasno) opustiti redno delo, potrebno za prezhivetje posameznika in njegove družine. To sicer sovpada s tch. 1, da so bile poti potrebne zaradi vishka produkcije in izmenjave dobrin. Ni pa sama po sebi umevna družbena organiziranost, njene oblike in delovanje. (3) Prav menjava dobrin, trgovina, je pripomogla h kulturni izmenjavi na vechje razdalje, prenos tehnologij, vpliv na jezike itd. In ker je z odkritjem kolesa dokazano, da je bilo Ljubljanske barje na takem visoko kulturnem podrochju, je potrebno raziskati takratna dogajanja tudi v prostoru svetolucijske kulture.

Doslej je veljalo, da so vozove s kolesi poznali v Mezopotamiji morda zhe v drugi polovici 4. tisocholetja pr.n.sht. (glinene igrache ali votivni predmeti?), najbolj podrobne upodobitve pa so iz okoli 2700 pr.n.sht., vendar so bila vozila okorna, kolesa tezhka, izdelana scela. Zato domnevajo, da so jih vlekli voli, a le na kratke razdalje ter sprva po utrjenih nasipih, ker je bilo drugod premehko ali zamochvirjeno. Ker so zacheli uporabljati tudi bojni voz, je to vzpodbujalo k inovacijam, da bi postal chim lazhji; tako so se kasneje pojavila kolesa z naperami.

Enako smemo domnevati za Ljubljansko barje, da so na njem kot poti uporabljali utrjene odseke zemljishča, bodisi nasipe ali kar namensko grajene poti. Sklepamo lahko, da je bil prostor Slovenije obenem proizvajalec določenih shirshe iskanih dobrin in zaradi tega dovolj bogat, da si je lahko privoshčil nakupe blaga od drugod. Za to je bila potrebna razvita trgovina in promet.

Ker se razvoj evropskih cest najpogosteje povezuje z Rimljani, je treba spomniti, da so prevzeli tehniko cestogradnje od Etrushčanov ter so na svojih osvajalnih pohodih pretežno utrjevali, razširjali in standardizirali zhe obstoječe poti; njihova zasluga, ki je izhajala iz vojashkih potreb, je predvsem "posodabljanje" starih poti. Te so bile zdavnaj tudi na Ljubljanskem barju kot delu shirshega evropskega omrezhja zhe tisočletja, o chemer pricha prav najdeno kolo, ki je bilo na Dunaju datirano z radiokarbonsko metodo med 3350 in 3100 pr.n.sht., se pravi v chas najstarejših mezopotamskih koles.

Da bi se bralec lazhe znashel pri chasovnih opredelitvah, naj navedemo posamezna chasovna obdobja, ki jih je treba jemati le kot priblizhna in nihajo za razlichna podrochja:

starejši paleolitik: starejša kamena doba, med 1.000.000/800.000 in 50.000 pr.n.sht. (le najbolj grobo koshcheno in neobdelano kamnito orodje); nekateri delijo paleolitik she na spodnji (lower) med 1,5 mio in 150.000 pr.n.sht., srednji (middle) med 150.000 in 45.000 pr.n.sht., zgornji (upper) med 45.000 in 20.000 pr.n.sht. ter mezolitik (epipaleolitik) med 20.000 in 10.000 pr.n.sht., pri nas nekako velja:

mlajši paleolitik: med 50.000 in 10.000 pr.n.sht. (uporaba ognja, pojav stenskih risb, prvi kipci, ki kazhejo na kulte);

mezolitik, mesolithic, epipaleolithic, srednja kamena doba, nekako med 20.000 in 10.000 pr.n.sht., na prehodu iz starejshe kamene dobe (paleolitik) v mlajsho kameno dobo (neolitik) (izpopolnjevanje lova, nabiralnistva in ribishtva) – ta oznaka je dokaj neopredeljena, zato se redkeje uporablja in je velikokrat predmet strokovnih razprav;

»Divje babe«, najstarejša, neandertalska pishchal na svetu, ok. 45.000 let pr.n.sht.

Arheoloski oddelek Narodnega muzeja Slovenije

neolitik: mlajša kamena doba, od 10.000 pr.n.sht. do odkritja bakra nekako 3.000 pr.n.sht. (chlovek je začel brusiti in gladiti kamen »doba glajenega kamna«, v tem času chlovek izdeluje vse orodje in orožje iz kamna, lov je najvažnejše opravilo, poglavito orožje je lok, začetek zvinoreje in poljedelstva, prve stalne naselbine s kolibami iz vejevja in protja, ki jih v paleolitiku še ni bilo, začetenja se loncharstvo; nastajajo rodbinske zveze, ljudje ne živijo več v krdelih, ampak se združujejo po krvnem sorodstvu v matriarhalnih skupnostih – to je čas Vinche, Lepenskega vira itd. ter Ljubljanskega barja;

eneolitik ali **halkolitik**, bakrena doba (chalcolithic – cooper age; aeneolithic; eneolithic) [od calco gr. chalcos »baker«], kositra in bron, to je do približno 3.000 – 2.000 pr.n.sht.;

bronasta doba: 3.000 pr.n.sht. – vrh pri 2.000 pr.n.sht. – konča se z železno dobo;

železna doba – *halshtat* (Hallstatt) – starejša železna doba – v Evropi od 1.000 do 500 pr.n.sht. (v naših pokrajinah je kronologija različna; pridobivanje in predelava železa; nastale so organizirane drzavne oblike; v religiji antropomorfní politeizem; množična izmenjava dobrin; nekatera starejša pojmovanja pripisujejo to dobo Ilirom); ter *laten* (La Tene)– mlajša železna doba – od 500 do našega shtetja (uporaba železnega orodja: kose, škarje ipd., začetki sužnjelastniškega gospodarstva; nekatera starejša pojmovanja pripisujejo to dobo Keltom).

»**Robich – Kobarid in okolica**« neolit-ske najdbe

»**Barjanska kultura**« ok. 4.500 pr. n.sht. domnevni vdori Indoevrop. na Balkan (?)

»**Barjansko kolo**« 3.350 – 3.100 pr.n.sht.»

Veneti se selijo iz Panonije (?)

– po Devotovi teoriji proti koncu 3. tisočletja pr.n.sht.«

sumersko kraljestvo ok. 2.7000 (?) pr.n.sht.

egip. piramide v Gizah ok. 2.000 (?) pr. n.sht.

Gradishcha na Krasu, v Istri
Hetitsko kraljestvo ok. 2.000 pr.n.sht.

»**Banjshki depo**« (?)

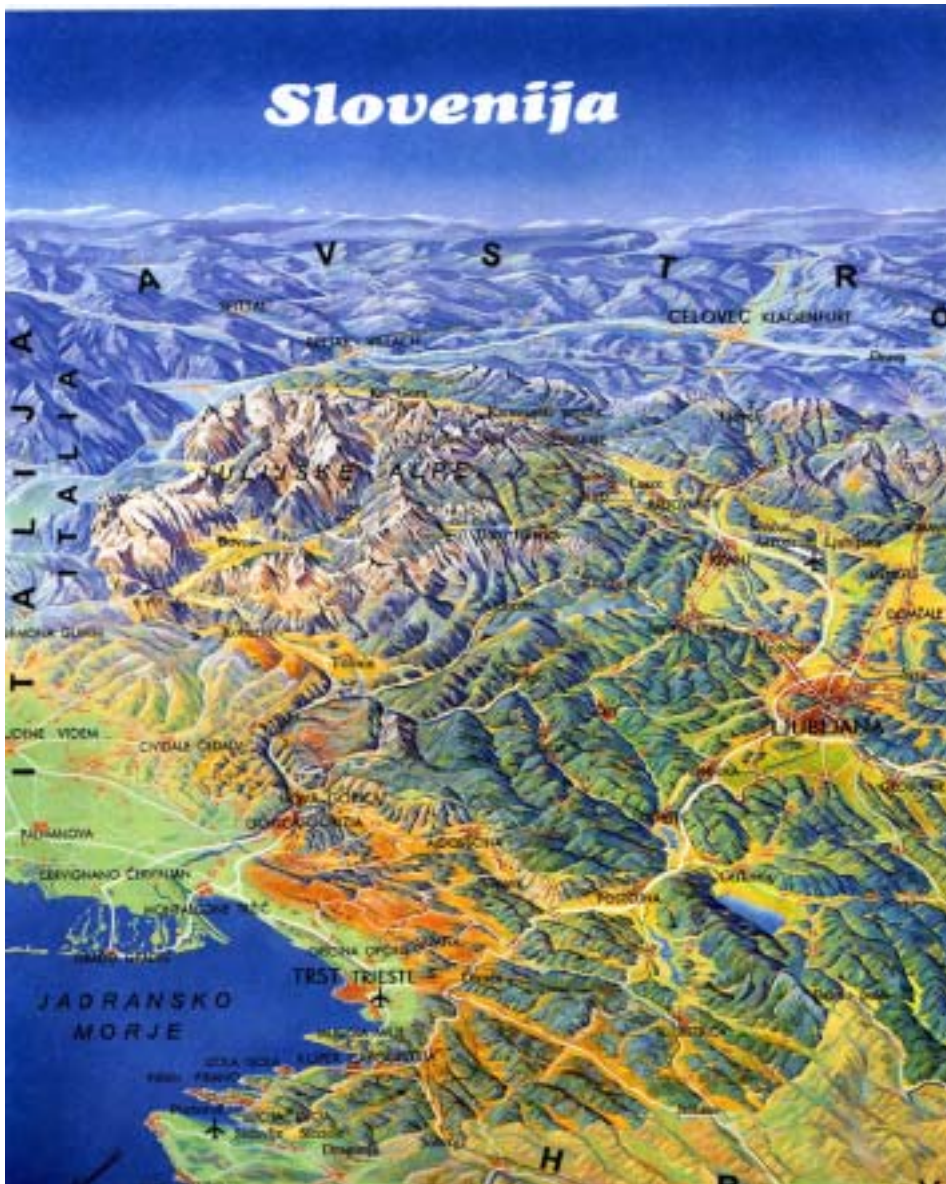
Svetolucijske najdbe – trojanska vojna
1.180 pr.n.sht.

Svetolucijske najdbe

Veneti v severovzhodni Italiji (med 1.000 in 700 pr.n.sht.?) začetek olimpiad – 776 pr.n.sht. ustanovitev Rima – 753 pr.n.sht.

Svetolucijske najdbe

OD KOD VENETI?

Zahodna Slovenija med Alpami in Jadranom. Avtor: Simonchich, PAN-art, Lesce

Naj začnemo z uradno nadvse podprto zgodovinsko interpretacijo v enem od svetovno razširjenih del, ki ima tudi nekakšen pečat univerzalnosti in verodostojnosti, čeprav naj kar vnaprej opozorim bralca, da sam vselej in she vedno

vse berem z določenim zadržkom ali, kot se reče, s pridihom dvoma. Tako tudi to delo, ki sem ga omenil zhe v svojih prejšnjih knjigah *Jantarska pot in Davnina govori*, obsežno *Zgodovino chloveshtva* (ZGO), ki jo je izdal UNESCO in jo imamo tudi v slovenshchini. V njej ugledni zgodovinar Luigi Pareti spregovori (resda bolj na kratko!) tudi o Venetih. V poglavju *Ilirski narodi in narechja* lahko preberemo:

»Iliri, indoevropski narod – vendar ni jasno, ali je spadal k vzhodnemu ali vmesnemu tipu – so morali zacetni svoje prodiranje na severo–zahodni del Balkanskega polotoka najpozneje v 14. st.pr.n.sht. Potiskali so Trachane na jug in na vzhod, ta pritisk pa so posredno chutili tudi Grki, ker jih je gnal v isti smeri... Nemalo sodobnih avtorjev pa misli, da nam pri dokonchni obnovi stare ilirshchine ne more pomagati samo albanshchina, ki je nastala iz meshanice ilirskega in trashkega jezika.

Tako si morda lahko razlozhimo razliko med tako imenovanimi starimi kolonijami Ilirov v Italiji: venetske kolonije naj bi nam dale pravi severnoilirski jezik, kolonije v Apuliji in Mesapiji pa hibridno juzhno narechje, ki je bilo meshanica med trashkim in ilirskim jezikom.«

Pri tem je treba pripomniti, da Paretijevo mnenje o kolonizaciji Benechije iz Ilirije podpira npr. znani zgodovinar J. Whatmough (*The Prae-Italic Dialects*, London, 1933), odlochno pa ga spodbijata M. Beeler (*The Venetic Language*, Berkeley, 1949) in H. Krahe (*Sitzungs-berichte*, Heidelberg 1950).

Zlasti pa presenecha nadaljnje izvajanje Paretija v zvezi z Veneti, ko sicer ugotavlja, da je bila beneshka pokrajina v Italiji naseljena najpozneje v zacetku zhelezne dobe, ko je vzknila znachilna “atestinska” civilizacija, a da sta Herodot (I, 196) in Polibios (II, 17) izrecno ugotovila, da so bili Veneti Ilirci; Polibios je pri tem celo poudaril, da se venetshchina mochno razlikuje od keltshchine, dasi sta si bili civilizaciji podobni. Zato je po Paretijevem mnenju chisto mogoche, da so bili Veneti – kakor Liburni pri Aternu v Picenu (ob katerih se spomnimo Liburnov v Iliriku; Plinij, *Naturalis historia*, III, 110, 112) – prav tako ilirskega rodu, vendar so se v Italiji pomeshali z domachimi predindoevropskimi ljudstvi v obeh dezhelah, kjer so se naselili. Ta ljudstva so bili Evganci in severni Etrushchani (pozneje so se jim pridruzili Kelti) v Benechiji ter Azilci v Picenu. Po Paretijevem mnenju ni jasno, ali so bili Liburni in njihovi prezhiveli predniki Azilci tvorci tako imenovanih “pedsabelijskih” napisov, najdenih na jadranski obali. Cheprav v nadaljevanju Pareti opominja, da so selitveni tokovi v juzhno Italijo z Balkanskega polotoka svojevrstni spricho tega, da so bili zhe pod mochnim vplivom Trachanov.

Ta Paretijeva teza o ilirskem oz. venetskem elementu pri stapljanju z jezikom neindoevropskih staroselcev na Apeninskem polotoku, pri chemer naj bi nastala nova tvorba – prvotna latinshchina, mochno spominja na vztrajne in poglobljene trditve znanega italijanskega zgodovinarja Giuseppa Sergija, ki pa niso osamljene, saj stoje za njimi tudi nekateri nemshki in drugi zgodovinarji. Toda Sergi je pri tem she bolj dolochn, govori, da so bili Indoevropci, ki so prishli v Italijo, kar Praslovani.

Zato imajo Paretijeva stalishcha she prav posebno tezho, ker so objavljena v Unescovi *Zgodovini chlovestva*, razshirjeni po vsem svetu.

Seveda pa imamo tudi prav nasprotna stalishcha, ki uvrshchajo venetshchino med germanske jezike...

Na primer André Martinet, francoski jezikoslovec svetovnega slovesa in tvorec funkcionalne lingvistike, je v svojem velikokrat in v razlicnih jezikih ponatisnjenem delu *Des steppes aux oceans – L'indo-européen et les "Indo-Européens"* (Payot, Pariz, 1986) spregovoril o Venetih takole:

»Primer Venetov ponazarja mozhnost, da se isti narod iz tretjega in drugega tisočletja pr.n.sht. kasneje pojavi v treh razlicnih delih podceline, v jezikovnih oblikah, ki jih razvrshchamo v razlicne veje indo-evropejschine.

Nekaj stoletij pr.n.sht. srehamo v Benechiji, to je okoli Benetk (it. Venezia), narod Venetov, katerega jezik poznamo po nekaterih napisih. Skrbno preucevanje dopushcha, da ga povezhemo z drugimi indoevropskimi jeziki osrednje Italije, she posebej pa z latinshchino.«

Nato Martinet opozarja, da se je Cezar med osvajanjem Galije v Armoriku (danes je to departma Van) spopadel z Veneti, o katerih pripadnosti skupnosti galskih naselij nihche ne dvomi, zato so to obmochje Rimljani poimenovali Venetia; tam danes govorijo vanetski jezik, to je bretonsko narechje. Nekateri menijo, da bi vanetski dialekt lahko bil ostanek galshchine v Franciji in ne kot ostala narechja v Armoriku, ki izhajajo iz Velike Britanije. Po mnenju Francoza Martineta ni mogoche dvomiti, da so bili armorishki Veneti z atlantske obale Kelti.

V nadaljevanju Martinet ne pozabi omeniti, da se je en rokav Bodenskega jezera na severovzhodu Shvice v antiki imenoval *Venetus Lacus*, kar naj bi po njegovem potrjevalo venetsko prisotnost na tem podrochju, vendar ne ve, ali bi jih pripojil k italijanskim ali h galskim Venetom.

Toda Martinet zachuda niti ne omeni paflagonskih, panonskih in drugih Venetov, ki so prav tako izprichani v tistih delih antichnih piscev, na katere se sicer rad sklicuje. Dvomiti moramo, da je to storil iz pozabljivosti, saj se tako pomembnega dela, ki pomeni osebni zhivljenjski cilj, ne napishe v enem zamahu, poleg tega je izshlo vech ponatisov v razlicnih svetovnih jezikih in bi ga na to kdo utegnil opozoriti. Je iz nekega posebnega razloga zamolchal paflagonske Venete? Ne moremo se znebiti občutka, da ne gre zgolj za spodrsljaj, saj je v ozadju njegovega pisanja chutiti pridih frankofilstva...

Cheprav so javnosti ti podatki zhe kar znani, jih tu navajamo zgolj zaradi tega, ker jih v svojem znanstvenem aparatu uporablja tako priznan jezikoslovec, kot je Martinet, ki nadaljuje s tem, da opozarja na kasnejsho germansko rabo oznak *Winida* v visokonemshkem in *Winedas* v staroangleshkem jeziku, ki popolnoma ustrezajo latinskemu pojmu *Veneti*, s katerim so oznacheni Slovani, nastanjeni v tistem chasu po nizhinah severne Evrope od Pomeranije do Mecklenburga! *Wenedesse* je pri Nemcih

obdržal za označevanje slovanskega prebivalstva v Spreewaldu (jugovzhodno od Berlina), ki sebe imenujejo Sorbi. V Avstriji se pridevnik *windisch* nanasha na področja, ki so tradicionalno naseljena s Slovenci.

In Martinet se vprasha: »Kaj naj sklepamo na temelju obstajanja iste besede kot oznake italskega, keltskega oziroma slovanskega naroda?«

Ali gre zgolj za preprosto homonimijo?

In si odgovori: »Malo verjetno! Formalna identičnost je tem bolj presenetljiva, ker je neprichakovana indoevropska oblika *e* v dveh zaporednih zlogih.« Zato Martinet predpostavlja obstoj naroda *Venetov* (*wenet* s pristavkom *-as* v imenovalniku množine, s chimer hoče potrditi staroangleshko *Winedas*, ki pa je v keltschchini in latinschchini zamenjan z *-i*). Po njegovem mnenju se v tem imenu pojavlja dobro znani koren *wen-* kot pri *Venus*, v nemshchini *Wunsch*, v angleshchini *wish* »zhelja«, v danshchini *ven* in shvedshchini *van* »prijatelj«, v shvedshchini tudi »prijeten, ljubezniv, mil«.

Che so Veneti sami sebe imenovali tako, bi lahko pomislili, da so to privzeli tudi njihovi sosedje. Toda Martineta pri tem moti, da so bila indoevropska plemena v splošnem zelo bojovita in bolj kot ljubeznivost so kazala sovražnost. Zato se nagiba k sklepu, da korenu *wen-* pripishe pomen »zmagati, pokoriti«. S tem je Martinet pokazal, da je pristash t.i. teorije invazije Indoevropejcev in njihovega nasilnega osvajanja Evrope, ki jo je v novejšem času zagovarjala Maria Gimbutas.

Preseneča dejstvo, da Martinet ne poskusha razlozhiti besednega korena *ven* she na podlagi kakshne druge jezikovne skupine, npr. slovanskih jezikov... Zakaj tako, o tem bomo spregovorili v nadaljevanju.

Martinet se loti she razvojnih problemov venetshchine. Ko ugotavlja, da je mogoche postaviti Venete v chasu ob koncu III. in v zacetku II. tisočletja v nizhavja severne Evrope, nekam med Baltik in cheshke gore, morda nekoliko vzhodnejše ali zahodnejše, meni, da so predstavljali jezikovno samostojno enoto, ki pa le ni onemogochala sporazumevanja z okolishkimi indoevropskimi plemeni. (O problematichnosti takega pristopa bomo razpravljali kasneje pri Devotovi teoriji o panonskem izvoru Venetov. Kako je mogoche, da se na tako majhnem panonskem prostoru razvije takshna množica razlichnih indoevropskih jezikov?!) Toda v nekem zgodovinskem trenutku so tiste Venete, ki so prebivali zahodnejše, povlekli za seboj sosedje, ki bodo kasneje postali Kelti, saj tako kot pri Keltih tudi pri Venetih zachenja slabeti glas **p*, ki bo konchno dal glas *h-*, kar naj bi potrjevalo ime gozda *Hercynienne* < **per-kwus* »hrast«. Veneti naj bi s Kelti nadaljevali pohod proti zahodu in se zlagoma stopili z njimi. Drugi Veneti, razvija svoje misli Martinet, so se povezali s plemeni, ki so krenila na jug in se nekaj chasa zadrževala v podolju Donave. Iz tega obdobja so nasledili nezveneche aspirante Italcev in Grkov (*ph*, *th*, *gh*).

Vsi drugi Veneti, ki so ostali v stari domovini, so se deloma germanizirali ter pod pritiskom prishlekov s severa izgubili svojo identiteto. Vendar jih je ostalo dovolj, da je za Germane *Wendes* obichajna oznaka vzhodnih sosedov. Podobno so Germani za

svoje jugozahodne sosedne ohranili ime enega od keltskih plemen *Volka*, s katerimi so bili v stiku. Vzhodne sosedne Germanov bo do V. stoletja n.sht. preplaval tok Slovanov. Na tem mestu naredi Martinet presenetljiv sklep:

»V tem času, tisočletja po razhodu med zahodnimi kentumskimi in slovanskimi satemskimi jeziki, je bilo nemogoče prichakovati postopno prilagajanje venetshchine jeziku slovanskih osvajalcev, pač pa zgolj njeno izginotje. Morda ostajajo v določenih zahodnoslovanskih govorih sledovi jezika staroselcev, v nasprotju z nazalnimi in denazaliziranimi vokali v drugih slovanskih jezikih ima poljšhchina skupino samoglasnik+nazalni soglasnik: izg. *zōmp*, ki je v praslovanshchini bil **zobъ*, kar je v rushchini in srbshchini ter hrvasshchini dalo *zub*, v slovenshchini *zob*, v bolgarshchini pa *z'b*.«

Ta Martinetova analiza pa je pomanjkljiva, saj se zanasha zgolj na knjizhne oblike posameznih jezikov. Zhe na primeru, ki ga sam navaja, slovensko *zob*, zaznamo v slovenskih narečjih velike razlike; samo na Primorskem zasledimo na primer: *zab*, *zuðb*, *z'b*, in pri tem je glas *b* izgovorjen tudi skoraj kot *p*.

A Martinet ne pove nič o tem, kaj se je zgodilo z beneshkimi Veneti. So se stopili z Italci? Kratko malo so izginili tudi v tem primeru, kakor pravi za one ob Baltiku, da so utonili v slovanski poplavi? Poleg tega so Veneti znani she dolgo, vse do nashega shtetja, kot jasno opredeljen narod, pa cheprav so prishli pod rimsko oblast. Martinet o Venetih pravi (MAR str. 76): »Venete so dolgo enachili z Iliri, so pa po jeziku blizhe Latincem.«

To pa je v nasprotju z zhe omenjenim stalishchem Paretija; torej smo pricha mnenju predstavnikov dveh zgodovinskih shol, od katerih ima vsaka mnozhico svojih privrzhencev. Toda obstajajo tudi drugachna mnenja. Vrnimo se she enkrat k jezikoslovcu Martinetu, ker je zanimivo, kako zlahka je mogoče zaiti v past starih, ukoreninjenih pojmovanj. Martinet (MAR str. 94) v poglavju o Slovanih pravi:

»Na splošno lahko stiki med narodi razlicnih jezikov izzovejo ali pospeshijo jezikovni razvoj, iz chesar lahko sklenemo, da so baltski jeziki ohranili arhaichnost, ker so jih govorila ljudstva, stalno naseljena v predelih, ki so zunaj poti velikih migracij. Videti je, da so Balti od davnine nastanjeni v prvobitnih gozdnatih predelih, med mochvirji Pripjata na jugovzhodu in Baltika na severozahodu, kjer zhive se danes, in ti predeli so zelo neprimerni za nomadsko zhivljenje zhivinorejcev...«

Danashnji shtevilni slovanski jeziki, ki zavzemajo dokaj obsezhno podrochje, izhajajo precej pozno iz neke oblike indoevropeshchine, ki so jo morda govorili v zacetku nashega shtetja na severozahodu danashnje Ukrajine, torej v neposredni blizhini domnevne domovine Baltov, vendar na podrochju, ki je bilo izpostavljeno stikom z nomadi. Nekatere izposojenke, npr. za besedo *sto*, kazhejo na stike z Iranci, verjetno s Skiti, ki so nekaj stoletij pred nashim shtetjem zhiveli severno od Chrnega morja. Vendar kazhe, da so imeli she največ stikov z Goti, Germani, ki so prihajali iz Skandinavije in se shirili proti jugovzhodu, z izhodishchem na dolnji Visli. Od njih

so v prvih stoletjih našega shtetja dobili kulturno spodbudo, ki je povzročila njihovo shirjenje... Tehnični napredek, ki je posledica tega stika, je bil, po vsem sodeč, vzrok za demografsko ekspanzijo, ki si jo moramo zamisliti, če želimo pojasniti kasnejšo slovansko shiritev.«

Poskushajmo Martineta brati kritično, zastavimo si nekaj vprasanj ter nanje odgovorimo.

1. Tu je upoštevana nenehno ponavljajoča se teza o pripjatskih močvirjih, do katerih naj bi proti jugu segali Balti, z juga pa naj bi od Chrnega morja navzgor ozemlje naseljevali Skiti, torej bi "Slovanom (?)" ostalo le neznatno ozemlje za Karpati, in sicer v tistem močvirju, ki ni primerno ne za kmetijstvo ne za zhivinorejo! Torej je to moralo biti kaj malosštevilno ljudstvo, saj ni bilo gospodarske podlage za zhivljenje. Kljub temu (chemu?!) so sem silili Germani, ki naj bi tem zaostalim Slovanom prneli visoko kulturo... Toda za Skite so prazgodovinarji odkrili, da so bili na visoki kulturni stopnji, sodobna znanost celo trdi, da je prav pastirstvo odigralo pomembno vlogo pri razvoju kmetijstva iz poljedelstva. Zhivina, ki so jo poljedelci gnali s seboj, ko so iskali nove obdelovalne površine (pozhiernalnistvo, trebljenje), je predstavljala zanesljivo premoženje in osnovo za prezhivetje tudi, ko nove njive še niso bile pripravljene ali se na njih ni obneslo pridelovanje, da ne govorimo o slabih letinah. Neverjetno je, da bi Slovani chemeli v močvirjih, ne da bi bili v stiku z najrazvitejšim svetom tedanjega chasa – z Balkanom, Mezopotamijo in egejskim področjem, saj mnoge vodne poti, ki so od nekdej rabile kot najprimernejše za povezave na velikih razdaljah, vodijo ene na jug, druge na sever, torej so bili na krizhishchu najpomembnejših prometnic.

2. Iz te svoje nepreprichljive teze Martinet (je le eden od predstavnikov te "močvirnishke shole") preide na še bolj trhlo nadaljevanje, ko tudi sam ponavlja, da so Slovani sicer bili v stiku z nomadi (Skiti?), ki so zhiveli severno od Chrnega morja, za katere pa je znano, da so kljub nomadstvu imeli visoko razvito kulturo in so bili v neposrednem stiku z najbolj razvitimi civilizacijami na Blizhnjem vzhodu! Toda, glej chudo, po Martinetu naj bi Slovanom kulturo prinesli Germani iz daljne Skandinavije, ki je bila od sredozemskih zharishch kulture še bolj odmaknjena, in bi jim prav nasprotno Slovani sluzhili kot vmesni, povezovalni chlen.

3. In ta "visoka germanska kultura" (Germane so ves stari vek vsi shteli za barbare!) naj bi toliko prispevala k namnozhitvi Slovanov, da so se iznenada pojavili in preplavili dobrshen del Evrope! Kakshen pa bi bil lahko "tehnishki prispevek Germanov", ki bi v pripjatskih močvirjih omogochil ustvariti tako blaginjo, da bi se Slovani mnozhili kot kobilice? V močvirjih bi morali zgraditi osushevalne jarke s celim sistemom jezov in zadrzhevalnikov, potem pa na izkrchenih ledinah zorati polja. No, poglejmo, polja brez gnojenja so plodna le kratek chas, gnoj pa daje zhivinoreja, za to so potrebni travniki, teh na močvirjih bodisi ni, bodisi so neustrezni in z nekakovostno krmo,

torej intenzivna zhivinoreja ni mogoča. Poleg tega je celotno območje precej tesno in surovega podnebja.

4. Ta "germanska" tehnična superiornost zveni kot odmev na poskuse uveljavitve pojma "indogermanski" namesto "indoevropski".

Kako to, da očitno takrat sštevilnejši Balti v zelo podobnih okolishchinah niso razvili take ekspanzivnosti in po tisočletjih še vedno zhive prav na istih prostorih? In to je celo pomagalo ohraniti njihov arhaični jezik(!), ker so bili vsem od rok. Kako razložiti fenomen slovenshchine, za katero akademik Bezljaj trdi, da sodi med enega najbolj arhaičnih jezikov, čeprav je v samem sredishchu največjih migracij in interesov velikih narodov zhe tisočletja?

5. Če so tudi Slovani Indoevropejci, je nenavadna trditev, da so dobili besedo *sto* od Irancev oz. Skitov, saj je veliko vprasanje, kdo je od koga kaj dobil, ko pa gre za obsežno indoevropsko skupnost. Če so Germani kentumci, se vprashajmo, kdo je njim dal besedo za *sto*, pa čeprav so stari *k* nadomestili s *h* v *hundert*...

6. In ne nazadnje se vprashajmo, kako je mogoče tako zlahka opraviti s slovanskimi jeziki: »...izhajajo precej pozno iz neke oblike indoevropske shchine, ki so jo lahko govorili...« Od znanstvenika takega formata, kot je Martinet, bi pričakovali drugachno formulacijo, razen če ne domnevamo, da je tudi sam pristash tiste shole, ki govori o "nezgodovinskosti Slovanov" oz. »o Slovanih kot o ponesrečenem poskusu zgodovinskega razvoja«...

V veliki italijanski enciklopediji MOTTA pishe pod geslom »**Veneti**: Antichno indoevropsko ljudstvo, razlichno od Keltov in Italcev, naseljeno v danashnji Evganski Benechiji (*Venezia Euganea*) – tj. prostor [na severovzhodu Italije] med mesti Padova, Este, Belluno in Feltre. Ime Veneti je dokaj razshirjeno med antichno toponomastiko; tako zasledimo Venete v Galiji, Paflagoniji in – z imenom Venedi ali Vendi – v vzhodnem delu centralne Evrope ter v Pribaltiku. Ni mogoče ugotoviti zanesljivih relacij med Veneti iz Benechije in drugimi, zlasti ker ime Veneti pogosto dajejo ljudstvom razlichnih izvorov. Uposhtevajoch zgolj Venete iz Benechije, lahko rechemo, da je bilo to ljudstvo, ki se je pretezhno ukvarjalo s trgovino (zlasti z jantanjem) [op. L.V.: to pomeni hkrati najtesnejsho povezavo z Baltikom po jantarski poti, ki je povezovala Baltik z Jadranom]. Vselej so bili v dobrih odnosih z Rimljani in na miren nachin vkljucheni v rimski imperij. Njihov jezik kazhe na podobnosti z germanskimi, **s kakshnim slovanskim jezikom** (poudaril L.V.), z italskimi jeziki in so ga pisali s chrkopolisom, podobnim retskemu (ali severnoetrushchanskemu).«

Znani italijanski semitolog in lingvist Semerano v svojem monumentalnem delu *Le origini della cultura europa* [Izvor evropske culture] (SEM) **Venete** obdeluje pod posebnim poglavjem in zachenja z Livijem ter njegovo legendo o Antenorju, ki naj bi pripeljal Venete iz Paflagonije, od koder so bili pregnani, vse do zgornjega Jadrana, kjer naj bi pregnali Evgance. Seveda je treba takoj spomniti, skupaj s Prosdocimijem (*La lingua*

venetica, II, 235), da je klasična literatura o tem ljudstvu pod vplivom Homerjeve omembe (*Iliada*, 2, 851): »Pilemon vodi Paflagonce ἐξ Ἐφετων«. Strabon potrjuje (I, 3, 21), da so Ἐφετοὶ prishli iz Paflagonije na obale Jadrana. Po Sofoklejevih *Antenoridih* sledi, da so shli *Enetoi* pod Antenorjem iz Paflagonije chez Trakijo proti Jadranu, kot meni tudi Polibij (II, 17, 6) in drugi tragediografi. Etnonim Paflagoncev, prebivalcev chromorske obale v Anatoliji, na jugu omejenih z reko Halys, gre po Semeranovi tezi iskati v asirshchini: *baal-palag* [akadsko *belu*, aramejsko *ba'la*, hebrejsko *ba'al* »gospod, gospodar« + akadsko *palgum, palag* »kanal, prekop« je ime za *Pontus Euxinus* (Chrno morje), saj je grški *pontos* v akadshchini *pattu* »kanal, prekop«, kar je primerljivo tudi v imenu *Pelagonija* v Makedoniji. Paflagonci naj bi potemtakem bili »vladarji vodnih poti« ali »gospodarji morja«, Chrnega morja, od koder so se proti koncu 2. tisočletja pr.n.sht. razvejili mnogi tokovi kapadokijskih ljudstev pod asirskim vplivom. Herodot omeni Venete v Iliriji (*Ἐφετοί*, I, 196), da bi poudaril sovpadanje njihovih običajev z babilonskimi. Ko govori o Siginih (V, 9), navaja, da se njihove meje razprostirajo vse do Enetov, ki zhive na Jadranu. Strabon (C 553), ki povzema po Majandru, potrjuje, da prihajajo *Ἐφετοί* iz dezhele Levkozirov (*Leukosyroi*) [op. L.V.: mitični Beli Asirci], to je Kapadokijcev asirskega porekla, ki so prishli iz Troje skupaj s Traki in se naselili na severnih obalah Jadrana. Ne bi smeli she spregledati niti Katonovega prichevanja (najdemo ga pri Pliniju, *Nat. hist.*, III, 130–131) "*Venetos troiana stirpe ortos*" (SEM vol. 38, str. 643–647).

Tu smo citirali Semeranove navedbe, ki so mu rabile za razlago posameznih imen na osnovi akadshchine, opozoriti pa je treba na drugachne vire, ki postavljajo pod vprashaj anatolski izvor Venetov; o tem najde bralec vech tudi v mojih knjigah *Jantarska pot* in *Davnina govori*. Kljub temu so Semeranove raziskave pomembne, saj kazhejo na she premalo raziskana razmerja med akadshchino in slovanshchino. Tako malo naprej pri Semeranu beremo, da Strabon (7, 6.1) poroča, da se je mesto *Aenus* v juzhni Trakiji na obali Egejskega morja prej imenovalo *Poltyobria*, v trashchini *bria* pomeni »mesto« [op. L.V.: na Krasu je vech naselij *Brje*], tudi v akadshchini je *birtu*, hebrejsko *bira* »mesto, utrdba, grad« [op. L.V.: slovanska vzporednica *bor* kot Branibor ipd.], *polti* pa naj bi bilo ime trashkega kralja, kar ustreza akadskemu in starobabilonskemu *paltu* »mech z dvostranskim rezilom« [op. L.V.: Bezalj razlaga v (ESSJ) *balta, balda* »sekira, kij, bat, krepelo«, izprichana v vseh slovanskih jezikih; Sadnik–Aitzetmüller izvajata ta izraz iz slovanskih osnov *bul-*, *buld-*, *bald-* (gl. *bula*)]. Tak mech je sodil h kraljevemu dostojanstvu (SEM vol. 38, str. 643–647). Po Semeranovi metodologiji *Poltyobria* zlahka preberemo na slovenski osnovi kot *Balto-brje > *Balto-bor*, kraljevi grad ali kraljevo mesto.

Semerano nadalje pravi, da je tisti predel Kapadokije ob reki Halys in vzdolzh Paflagonije uporabljal dvoje narechij z obilico paflagonskih imen, npr. Bagas, Biasas. Aeniates, Rhatotes itd. (Strabon, 12, 3, 25); v zadnjih dveh imenih po Semeranu

prepoznamo podobni imeni *Rhaetia–Retia* v Alpah in tamkajšnjjo reko *Aenus* (Inn) ter zgoraj zhe omenjeno trashko mesto *Aenus*. Ime Rhaetia naj bi izhajalo iz akadskega *ratum*, aramejsko *rahat* »reka, vodni tok« [Merku omenja *rahot* < *grohot* »grob pesek, grushch« kot pogost hidronim, MER 97; Bezljaj she omenja, da na Gorishkem pravijo *rohot* »posebna oblika struge«, sicer pa najdemo na Slovenskem hidronime *Rohot*, *Rohat* ipd. (ESSJ)]. Ime *Ἐνετοί* spominja na *Enieni*, *Ἐνηνεός* (*Iliada*, 2, 749), ki so v Homerjevem katalogu navedeni kot ljudstvo iz zgornjega dela doline reke Sperhej (Herodot, 7, 132, 185); sufiks *-ηνεός* ustreza starobabilonskemu *enum* »gospod, gospodar, vladar«, sumerskemu *en*. Predpostavljamo podobno primerjavo etnosov kot Veneti, Galci v Armoriku (*are mori = ad mare*) med Loaro in Seno. Plinij (Nat. hist., IV, 105) Armoriku pridružuje she Akvitanijo (aqua), območje južno od Garone; Akvitanijo etimoloshko lahko pridružimo Aquilei (kjer orel – aquila nima kaj pocheti) [keltski ostanki, obeležja keltskih kraljev, prichanja o Belenovem kultu ter hidronim *Aquilis* kazhejo, da je ime *Oppidiuma* predromansko in kazhe na keltskega boga *Akinka*, romaniziranega v *Aquincum*, primerjati gre she z *Ἀκυλίη* (Zosim., V, 29; Sozom., Hit. Eccl., I, 6) v Istri] ob laguni Gradezha, kjer se izliva v morje reka *Natiso*. Pomembni so she slovanski *Veneti* v srednjem in spodnjem toku Visle, a tudi *Venosti*, po katerih je dobil ime zgornji konec doline reke Adizhe (Adige) (SEM vol. 38, str. 643–647).

Ime *Raetia Secunda* je bilo postopoma nadomeshчено z *Vindelicia*, ki izhaja iz hidronimov *Vindo*, *Vinda* (Werlach) in *Licias*, *Licus*, ki z rekama Isar (*Isarcus*) in Inn (*Aenus*) techejo chez to območje. Tod je veliko imen s korenomo *Vind-*: *Vindelicia*, *Vindobona* (Dunaj), *Vindonissa*, (Windisch) – shvicarska trdnjava med reko Aar in Reuss, *Vindalum* – mesto Kavarov (*Cavares*) v *Gallia Narbonenses* ob sotochju rek Rodan in Sulgas, ki ustreza akadski osnovi *id* »voda, reka, vodno bozhanstvo«, krizhani z bazo, ki ustreza akademu (*widum*) »meja, rob, kraj« [op. L.V.: Ta primer je pomemben za razchlenjevanje imen Videm, zlasti tistega v Furlaniji–Udine, ki nima etimolshke razlage niti ni kakorkoli povezljiv z germanskimi izhodishchi.]. Hidronim *Licias* ustreza akademu *alikum* »ki teche, ki gre« iz akadskega glagola *alakum* »tok, pot, hod« [op. L.V.: Slovensko osnovo lahko najdemo v *lochiti*, praslovansko *lochiti, ki je ponavljalni glagol s prvotnim pomenom *»kriviti, ukrivljati«, od koder izpeljanke *loch*, *lok*, *loka*, *lokav*, *-lekniti*, pa tudi *slok*, *slochiti*, *odlok* (SES)].

Semerano obdela she vech hidronimov s področja Venetov.

Toda stvari so bolj zapletene, kot so videti.

Zhe précej na zachtetku naj navedem, zakaj je pomembno obravnavati vprashanja, kot jih nachenja Devoto: (1) ali so Veneti zhiveli (tudi) v Panoniji, (2) ali so se od tam preselili na severne obale Jadrana in (3) kakshni bi lahko bili morebitni odnosi s tako razporejenimi Veneti in Slovani v tistem chasu.

Zakaj razpravljati prav o stalishchih Devota? Ker postavlja skupaj z nekaterimi drugimi sodobnimi raziskovalci, kot so Lejeune in Pellegrini–Prosdocimi (mimogrede, Prosdocimi je doktoriral pri Devotu) itd., izvor Venetov v srednjo Evropo. Poleg tega znameniti genetik Cavalli–Sforza postavlja Devota v skupino tvorcev velikih teorij o izvoru Indoevropejcev.

*

Kdo so sploh (bili) Indoevropejci in od kod so prishli, che so sploh od kod prishli?

To je she vedno ena najbolj zapletenih ugank sodobne (ne le zgodovinske) znanosti; obstaja cela vrsta teorij, ki si jih najlzhije predochimo na prilozhenem zemljevidu, dasi so stvari veliko bolj zamotane z antropoloshkega, genetskega, arheoloshkega, kulturoloshkega, etnoloshkega, jezikoslovnega itd. vidika. Ker sem o tem nekaj vech spregovoril v svoji knjigi *Davnina govori*, bom tu zgolj izredno na kratko povzel tri prevladujoche teorije o izvoru Indoevropejcev (IE), razshirjene v mednarodnih strokovnih krogih v zadnjih desetletjih, med seboj so sicer dokaj razlicne teorije, a so si glede geografskega izvora na neki nachin blizu.

Predvsem bi rad opozoril z najnovejsim primerom, kako pereche je to vprashanje, che navedem delo Petra Raulwinga (RAU) iz leta 2000 (v prevodu) *Konji, bojni vozovi in Indoevropejci*, ki ga podnaslavlja *Temelji in metode raziskav bojnih vozov z gledishcha primerjalnega indoevropskega jezikoslovja*. Seveda se ne more izogniti vprashanju, od kod Indoevropejci, pri chemer navaja nad ducat znanstvenih teorij (ki jih omenjam tudi jaz v tej in drugih svojih knjigah), ter se ne more odlochiti, katera bi bila prava, dasi se nagiba k tistim teorijam, ki postavljajo indoevropske zacetke okoli Chrnega morja: na severno stran v juzhno Ukrajino, na juzhno stran pod Kavkaz in v Anatolijo, na zahod v Panonijo. Toda pri konkretni obravnavi, kdo je bil prvi, ki je udomachil konja in izdelal lahek bojni voz, se ne more prav odlochiti, ali naj bi se to zgodilo v Mezopotamiji in bi od tam dobili Indoevropejci te nadvse napredne kulturne doeszhke ali je inovacija nastala med Indoevropejci, od katerih se je razshirila med Babilonci in Asirci, pri chemer naj bi imeli Hetiti pomembno vlogo. Skratka, tudi najsodobnejsha znanost she vedno ne najde dokonchnega odgovora, s katerim bi se vsi strinjali o izvoru Indoevropejcev in s tem, logichno, tudi, od kod Slovani in ne nazadnje Slovenci!

2.1 Invazionistichna teorija, ki jo lahko imenujemo kar “tradicionalna”, temelji na domnevi, da so bili IE, preden so se razselili, bojeviti pastirski nomadi, ki so v halkolitiku (bakreni dobi), torej v IV. tisoehletju pr.n.sht., vdrli v Evropo, akulturirali dotedanje prebivalce in popolnoma nadomestili prejsnhji(e) jezik(e) z indoevropejschino. Vidna predstavnica moderne oblike te teorije, pokojna Litvanka, delujocha v ZDA, Marija Gimbutas, je v shestdesetih letih 20. stoletja razvila svojo “teorijo kurganov”, po kateri naj bi bila zibelka IE na severni strani Chrnega morja, torej v juzhni Ukrajini oz. juzhni Rusiji, od koder so z vojashko

silo zavzeli Evropo. Njena pomembna pristasha sta med drugimi v ZDA rojeni severnoirski arheolog James Mallory in ameriški lingvist Wilfred Lehman.

2.2 Ekonomistichna teorija, po kateri naj bi IE prishli z vzhoda kot prinashalci revolucionarnega gospodarstva – nov način kmetovanja: to naj bi bilo v VII. tisočletju pr.n.sht., torej kar tri tisočletja (!) prej, kot to predvideva tradicionalistichna teorija, in predstavlja začetek neolitizacije Evrope. Najpomembnejši predstavnik te shole je njen ustanovitelj, Anglezh lord Colin Renfrew (REN), ki je teorijo prvih celovito predstavil leta 1987, podpira pa ga vrsta genetikov, med njimi Cavalli Sforza z univerze Stanford v Kaliforniji. Po tej teoriji naj bi se IE oblikovali na Blizhnjem vzhodu, natanchneje v Anatoliji, in od tam naj bi se difuzno, miroljubno, predvsem s svojo inovativno tehniko poljedelstva širili po Evropi.

2.3 Indigenistichna/domorodna ali teorija kontinuitete (TK), po tej teoriji naj bi IE ne prishli v Evropo in Azijo ne v halkolitiku ne v neolitiku, ampak so bili preprosto dedichi prvih skupin *Homo sapiens*, ki so prishli iz Afrike in se naselili v Evropi in Aziji v srednjem oziroma v spodnjem paleolitiku (odvisno od modela o razvoju *Homo sapiens*). To teorijo je razvil v drugi polovici devetdesetih let 20. stoletja italijanski historichni lingvist Mario Alinei, delujoch na univerzi v Utrechtu, ki ga med drugimi podpira tudi belgijski arheolog Marcel Otte. Skratka, po teoriji kontinuitete naj bi danashnji prebivalci zhiveli v Evropi na bolj ali manj sedanjih ozemljih zhe v paleo–mezolitiku; posebej velja, da so Slovani zhe tedaj zhiveli na območju jugovzhodne Evrope ter se od tam selili proti severu, in tako so tod zhiveli tudi Slovenci, ki pa so nekoč segali globlje v Italijo in do Shvice. [Pri tem bi bilo zanimivo omeniti Conteja (CON), ki navaja, da se je del Slovencev(!) preselil proti severu ob Ilmensko jezero, tam ustanovil Novgorod in se dolgo razlikoval od Rusov.]

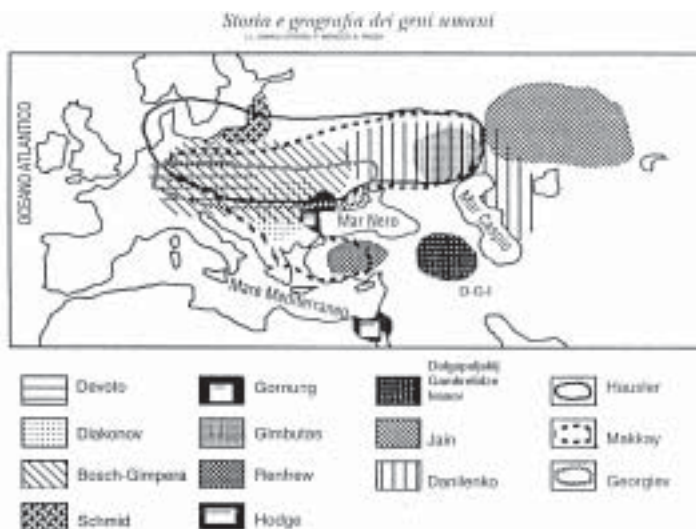
Vse do sedemdesetih let 20. stoletja ne le, da se o tem ni razpravljalo, ampak arheologija celo nikoli ni podvomila o “veliki selitvi narodov” (!) na nashi celini, ki naj bi jo povzročila bojevita IE ljudstva. V tistih letih je evropska arheologija dozhivela le dvoje velikih revolucij: (a) kronoloshko, povezano z novimi tehnikami radiokarbonskih, dendroloshkih in drugih datacij, ki je za nekaj tisočletij poglobila prazgodovinska dogajanja v Evropi ter ji tako priznala kulturni razvoj, neodvisen od velikih dogodkov na vzhodu; (b) druga revolucija je bila interpretativne in metodoloshke narave, glede na razvojne oblike evropske prazgodovine; medtem ko se je arheologija prej zatekala k velikim in obseznim “migracijam ljudstev” kot prednostnim razlagam za vsakrshne velike spremembe, med temi tudi za zamenjave jezikov, se sedaj jemlje celoten razvoj evropske prazgodovine kot notranjo evolucijo, s socialnimi in ekonomskimi protislovji, z razširjanjem naprednih proizvodnih postopkov in novih zamisli. **In she vech, na osnovi chedalje natanchnejshlega branja arheoloshkih virov in njihovih implikacij danashnja arheologija odločno zavracha vsakrshno invazijo**

celinskih razsežnosti v novejšem času – to je tako v halkolitiku kakor v neolitiku!

Na lingvistični ravni so te najnovejše spremembe chasovnih okvirov in metodoloških pristopov sledile arheologiji z zakasnitvijo, vendar z ogromnimi posledicami za preučevanje enega od evropskih ljudstev, ki jih imenujemo – uralska. Prej je veljavna tradicionalna teorija izhajala iz predpostavke, da so tudi ta ljudstva prishla v Evropo od zunaj v razmeroma novejšem času ter da so nadomestila dotedanje prebivalce podobno, kakor naj bi IE nadomestili Predindoevropejce v preostalem delu Evrope. Danes nam nova teorija govori o “uralski kontinuiteti” v severovzhodni Evropi, ki jo z obema rokama sprejemajo tako arheologi kakor jezikoslovci ter je zhe postala del splošne kulturne osveshchenosti. Trdi pa, da so vsa uralska ljudstva potomci skupin *Homo sapiens*, ki so se pred deglacializacijo znashli v vzhodni Evropi, juzhno od polarne kapice, in so po otoplitvi, z nastopom danashnjega podnebja (holocen) naselili obsezhna ozemlja severovzhodne Evrope. Pomembnost in odmevnost celovite objave teorije Colina Renfrewa v letu 1987 je v njeni prvi temeljni in argumentirani kritiki tradicionalistichne teorije, ki jo je nadomestil z revolucionarno zamisljijo, da IE niso bili bojeviti napadalci, invazorji, marvech preprosto le prvi poljedelci, ki so prishli iz zahodne Azije, akulturirali so evropske mezolitske lovce in nabiralce ter spricho vishje kulture nadomestili njihov(e) jezik(e) z indoevropejschino. Torej ne z orozhjem, ne z vojashko silo ali rasno vechvrednostjo, kot so govorile tradicionalne teorije, ki so po Renfrewu povsem nesprejemljive, temvech uveljavljanje z naprednejshim poljedelstvom, ki je dajalo vechje gospodarske uchinke kot lov in nabiralnistvo, to je IE dvigalo ugled, jim dajalo gospodarsko trdnost in jim omogochalo vechjo nataliteto, s chimer so tudi prevladali in razshirili svoj jezik na ostala ljudstva. Neolitizacija ali neolitska revolucija pa zajema tudi nova znanja v metalurgiji (baker, bron), pri obdelavi in uporabi gline itd.

Toda presenetljivo, medtem ko skoraj brez izjeme vsi soglashajo glede “uralske kontinuitete”, je Renfrewova teorija naletela na huda nasprotovanja ne le med indoevropeisti, tesno navezanimi na tradicionalno “veliko preseljevanje” bojevitih nomadskih pastirjev v bakreni dobi, ampak so kritike nanj letele tudi s strani arheologov, ki so brez velikih tezhav lahko dokazali, da se je poljedelstvo razshirjalo med avtohtonim prebivalstvom tudi tam, kjer ni bilo zaznati kakshne pomembnejshe migracije z vzhoda oziroma kjer se je poljedelstvo razshirilo celo kasneje in ne sovпада z naselitvijo IE. Na osnovi takshne kritike Renfrewove sicer napredne teorije so (Alinei in drugi) razvili naj sodobnejsho teorijo kontinuitete (TK), ki pa ima z njegovo mnogo skupnega: (a) obe pomikata datacije za vech tisochetij v preteklost v primeri s tradicionalisti; (b) obe pripisujeta kontinuirano etnichno sestavo evropskega prostora vse od neolitika do danashnjega dne; (c) obe korenito spreminjata okvir tradicionalnih zamisli o jezikovnem razvoju na evropski celini. Toda najnovejsiha TK je veliko

doslednejša in je naredila še korak naprej; tako **Alinei – poglavitni zagovornik TK– med drugim trdi, da je nujno popolnoma opustiti misel, da je imel antični Rim odločilno vlogo pri oblikovanju vseh neolatinskih jezikov, to pa je za preučevanje Venetov izjemnega pomena!**

Zanimivo, da Bojan Chop, učenec Karla Oshtirja, pravi (Jezik in slovstvo, XIX, sht. 1–2, 1973/74, str. 3): »... na tleh indoevropske pradomovine (**nekako danashnja Ukrajina**)«, torej naj bi bila zibelka Indoevropcejev prav tam, kjer naj bi zhiveli Praslovani, preden so se razlili nekako dva do tri tisoč let kasneje po Evropi – to je bilo po

zdaj veljavnih razlagah shele v zacetku srednjega veka. Torej so Praslovani chemeli tam nekje za Karpati tako dolgo po tistem, ko so se zhe vsi drugi odselili na vzhod, zahod, sever in jug! Zakaj so vsi odhajali, le Praslovani so ostajali? Razlag je toliko, kolikor je (pra)zgodovinarjev!

*

Kaj o tem pravijo stari viri? Na kratko jih obnovimo:

Bolj proti zahodu, na spodnjem toku Istra (Donave) omenja Apian (*Bellum Mithrid.* C. I. V.) “**obdonavske**” **Venete** v soseshchini Dardanov in Sintov do meja Makedonije: »*Enetois kai Dardaneas, kai Sintois, perioikia Makedonion ethnē*«. Makedonija je tedaj segala do gore *Orbelos*, danashnjega Balkanskega gorstva. Dardanci so naseljevali ozemlje od Shar planine, ob Drini ter izviroh Morave naprej proti jugu. Zato bi za te Apianove Venete prishlo v poshtev podrochje od Nisha, po desnem bregu Morave, chez Jagodo do Pozharevca na zahodni strani in od Vidina do Zheleznih vrat na Donavi na vzhodni strani. Te Venete zasledimo tudi pri Anonimusu, ki ga povzema Evstahij (*Ad Hom. Iliad.* 852) in jim dolocha prostor do Timoka. Zelo zanimiva je Anonimusova pripoved, da so ti Veneti prishli iz Paflagonije v Trakijo in od tam she na jadransko obalo. Pri tem pa drugi zgodovinarji opozarjajo, da je bilo morda res nasprotno, da so Kelti (Skordiski) leta 370 pr.n.sht. pri svojem prodoru iz Galije skozi severno Italijo povlekli s seboj she kakšno pleme jadranskih Venetov. Grshki pisec Arian (pri Evstathiju *Ad*

Dyon. Pierg, V. 378) poroča, da so Veneti svojo pradomovino v Aziji zapustili, ker so jih napadli Asirci, to pa je bilo okoli leta 2200 pr.n.sht. ali kakšnih sto let po svetopisemskem Abrahamu. Nash **Davorin Trstenjak** je bil s Krügerjem mnenja, da se je takrat zachelo preseljevanje arijskih plemen v Evropo, ter je nasprotoval Gilferdingu, ki je postavljajl to dogajanje v leto 1270 pr.n.sht., to se je Trstenjaku zdelo prepozno (Krüger, *Urgesch. des Indogerman. Stammes* I, 34; Moses Khorenski pri Shafaøiku, *Abkunft der Slav.*, 140). S tem v zvezi je tudi domneva o venetskem preseljevanju iz Male Azije v Evropo, kar naj bi trajalo vech kakor sto let; a po kateri poti, se sprshuje Davorin Trstenjak ter odločno meni, da to ni potekalo le chez Kavkaz in po juzhnoruskih stepah proti Baltiku, ampak tudi po jugovzhodnih obalah Chrnega morja v spodnje Podonavje in nato na zgornji Jadran; in morda edinole po tej smeri. Zhe Shafaøik (*Über die Abkunft der Slawen*, str. 147–148) je opazil, da je v cerkveni starobolgarshchini dvoje jezikovnih substratov, eden izhaja od Slovanov, ki so zhiveli v pradobi v Iliriku, drugi, primeshan od kasneje doseljenih Antov, Slovanov s severa, to pa po Davorinu Trstenjaku kazhe na ostanke Apianovih Venetov, ki jih omenja Moses Khorenski v Trakiji. Tam Prokopij (leta 552) navaja naslednje trdnjave: *Vraziste, Labutza, Skaplitza, Klesvetitza, Balesina* itd. In upravichena je domneva, da je imel Herodot (I, 196; V, 9) v mislih prav te Venete, ko je zapisal – »*to kai Illyrion Enetor*«, da bi jih razlocheval od jadranskih Venetov, saj je she zapisal, da so Singini medijsko ljudstvo, razshirjeno od Istra (Donave) do Venetov ob Jadranskem morju. Iz tega bi bilo mogoche sklepati, da so v pradobi venetska plemena naseljevala obsezhna področja od izliva Donave, skozi Panonijo, Norik, Karnijo do Ravene v zgornji Italiji, na zahodu pa severnoTirolsko do Bodenskega jezera, *lacus Veneticus* (*Pomponij Mela II, 4 in Ptolomej*), kjer se je ohranilo ime *lādis* za ladje (*Allg. Conversat. Lex. für das kath. Deutsch. von Bodensee*). “**Jadranski**” Veneti so v literaturi morda she najbolje obravnavani od vseh in kasneje bomo pogledali tudi te izsledke. Za Trstenjakov chas pa je znachilno iskanje povezav med jadranskimi in baltskimi Veneti. Kot nekakshen osrednji dokaz naj bi veljalo trgovanje z jantarjem, ki je potekalo vzdolzh “jantarske poti” s severa na jug (o tem gl. obshirneje v moji knjigi *Jantarska pot*). In ker je (za vechino) nesporno, da so bili baltski Veneti Slovani, sledi, da so tudi jadranski Veneti njihovi sorodniki (tako Surowiecki, Shafaøik, Schlötzer, Mannert, Schultze, Wersebe, Müller, Landau, Shembera, Hanush itd.) (TRS 1871, str. 162 in naprej). [Ammian Marcelino omenja: “*alpium juliarum, quas venetas appellabant antiquitas*”, tj. Julijske Alpe so se v starih chasih imenovala Venetske (TRS 1875, str.127)]. Kako naj bi menda prishli jadranski Veneti po padcu Troje v danashnjo Benechijo, je vech razlichic. Eni menijo, da po morju, drugi, kakor Strabon (XII, 3. 8), ki povzema po Sofoklejevi (izgubljeni) tragedij *Zavzetje Iliona*, da je legendarni Antenor s svojimi sinovi in s preostankom Venetov po pokolu v Troji prishel v Trakijo ter shele od tam na zgornji Jadran (TRS 1875, str.130); toda o tem sem vech napisal v svoji *Jantarski poti*. “**Baltski**” Veneti naj bi po Trstenjakovem mnenju prishli z juga, z obmochja

Donave, torej so bili norishko–panonska veja, to naj bi potrjevali stari viri, kot je Nestor, da so namrech severni Slovani prishli iz Norika v Podonavju; tako poljski Krak(ov) s Koroshke, Lel in Cheh iz hrvatskega Zagorja ipd., od koder naj bi jih potisnili Kelti. Po neki tedanji teoriji naj bi zhe v predzgodovini iz preostankov Slovanov, Keltov in Germanov nastali Svabini, Svavi, Svebi. Od tod zakljuchek, da so Veneti prvotno naseljevali obshirno obmochje Podonavja in okolico Panonske nizhine, s chimer bi se razlozhilo, kako je preostal obroch baltskih, jadranskih, spodnjedonavskih in zahodnoevropskih Venetov.

Preden nadaljujemo, naj v zvezi s tem omenimo obskurno zadevo, ki je v zadnjem chasu razburila strokovno javnost. Gre za tezhko razumljivo afero z arheoloshkimi najdbami z domnevno venetskimi napisi v kraju Szentlörinc pri Peci na jugu Madzharske, ob desnem bregu Donave, nedalech od srbske meje. Med leti 1950 in 1966 so tam petkrat izkopavali nekropolo iz let 440 – 340 pr.n.sht., o tem je arheologinja E. G. Jerem leta 1968 objavila obsezno porochilo, v katerem pa ni omenjala nobenih napisov na lonchenih chrepinjah. Shele dobrih dvajset let kasneje (1985) je madzharski raziskovalec J. Harmatta objavil analizo shtiridesetih grafitov s takratnih najdb, ki jih je prebral kot venetske, npr.: *uposedos, magrio.i, mego, mag, teutabado.s, vontar, augar otnia.i, mego urleiatolerreitia.i, iuvio.i, augar vbug, moldu/t.sitd.*, kar je vzbudilo nemalo pozornosti. Ugledni Michel Lejeune, chlan francoske akademije in nekdanji profesor omenjenega Harmatte, je na tej osnovi napisal razpravo za *Comptes Rendu de l'Academie des Inscriptions et Belles Lettres* (CRAI), jul.–oct. 1990, pp.629–653, pod naslovom *Venetes de Pannonie*, kar je razumljivo she podzhgalo arheologe in jezikoslovce, da so se zacheli podrobneje zanimati za stvar. In tako so se nekateri odpravili v Pecs, da bi v muzeju she sami preuchili slovite najdbe, toda chakalo jih je grenko presenechenje – na omenjeni lonchevini ni bilo sledu o napisih. Ko so s tem seznanili Lejeuna, se je chutil prevaranega in osramochenega, ter je menil, da bi bilo najbolje pozabiti na to sramoto. Kljub temu se je pojavilo v strokovnem tisku nekaj chlankov, ki so opozorili na Harmattovo sumljivo delo, da ne bi she kdo nasedel.

Vendar je, ne oziraje se na ta temachni dogodek, med delom zgodovinarjev she vedno zhivo mnenje, da je prvotna domovina Venetov prav Panonija ali da so vsaj od tam kot iz vmesne postaje na dolgi predzgodovinski poti selitve, torej s severa, prishli na severne obale Jadrana, morda v 7. st., morda v 10. st. ali celo she veliko bolj zgodaj pred našim shtetjem.

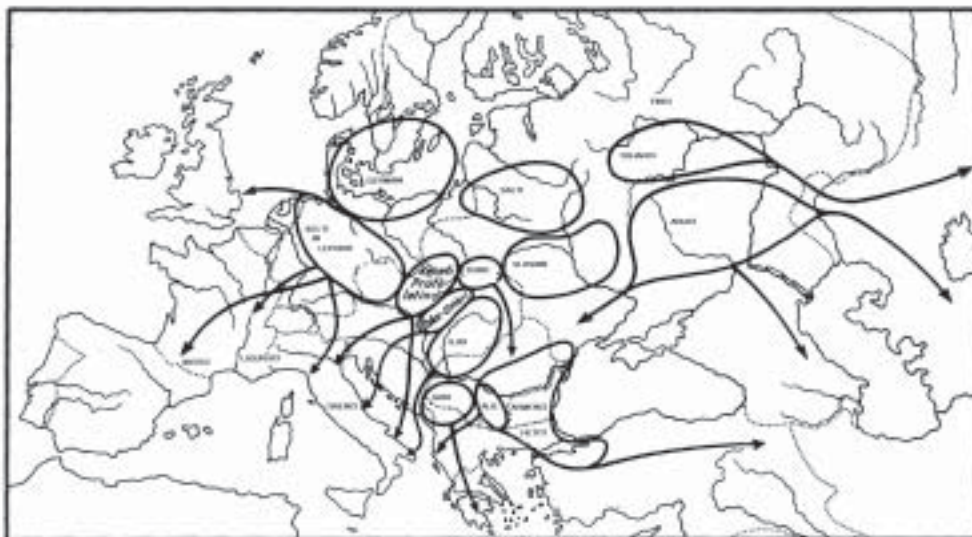
*

Na panonski stichni tochki postanejo stvari nadvse zanimive, che uposhtevamo enega najvechjih sodobnih italijanskih etimologov **Giacoma Devota** (*Dizionario etimologico*, Felice Le Monier Ed., Firenze, 1968; zemljevid I), ki v 2. tisocholetju pr.n.sht. postavlja Venete (skupaj s Protolatinci) v Panonijo severno od Donave, nekako na ozemlje danashnje Slovashke oziroma v zahodne Karpate, torej v neposredno sosedstvo s Slovani (ki jih Devoto namesti pod vzhodne Karpate na znanem podrochju Prilesja,

v pripjatska močvirja). Vmes vrine v osrednje Karpate le majhno skupinico Trachanov, ki so potem menda šli na jug v danashnjo Bolgarijo. Germani so bili po njegovem takrat daleč od Slovanov, v južni Skandinaviji in na obalah zahodnega Baltika. Taka razporeditev etnosov, pri čemer so po njegovem Tirenci (Etrushchani) zhe takrat na zahodnih obalah srednje Italije, kazhe (che ne pozabimo na teorijo kontinuitete Maria Alineija!) neko predhodno razvojno stopnjo, torej tisto, med katero so se Etrushchani zhe odselili iz Panonije in pustili tam Venete ter Protolatince. Kdaj je to bilo? Morda v tretjem tisočletju pr.n.sht. ali she prej, che so po Devotu Veneti v Panoniji v 2. tisočletju pr.n.sht.! Devoto postavlja jugozahodno od Slovanov Ilire v porechje Tise, pod njimi, v danashnji Srbiji, so zhe takrat Grki, vzhodno od teh Arijci (na področju zgornje Volge in Dona do reke Ural), nad Arijci Toharci, ki so se kasneje preselili daleč v vzhodni Turkestan, na mejo s Kitajsko, she severneje pa so Finci. Severni sosedje Slovanov so bili zhe takrat Balti. Takshen Devotov razpored pa omogoča in celo zahteva poseben razmislek, ali je in v kolikshni meri je mogoče vzpostaviti takshno jasno prostorsko razločevanje in razmejevanje, uposhtevaje določeno mobilnost, predvsem pa kulturne izmenjave in jezikovne vplive. Zato naj nas ne chudi, che **Mario Alinei** pravi, da je treba tako Ilire kakor Trachane shteti v shirshi sklop Praslovanov; morda podobno, kakor velja za Balto-Slovane, kar je she posebej pomembno, ker Devoto postavlja svoj razpored ljudstev zhe v 2. tisočletju pr.n.sht. Taka umestitev Venetov v severno Panonijo pa nam logichno prikliche v spomin, da najstarejsi zgodovinski viri postavljajo v pribaltski prostor Venete, ki naj bi bili oznaka za Slovane, torej v neposredno blizhino Devotovih Venetov, zlasti she zato, ker si je dovolil pustiti dokajshen prazen prostor v Karpatih, kjer je zanj bela lisa. Zakaj?! Kaj bi se tam lahko dogajalo, che ne bi pustil praznine?

Che sprejmemo Devotovo izvajanje, ki se izkazhe za pristajanje na podonavski izvor Indoevropcejev, je vzpostavljena ozemeljska povezava med baltskimi in jadranskimi Veneti, ki so jo veliko kasneje pretrgali Obri in Avari, danashnji zgodovinarji pa pravijo, da so se vrinili med zahodne in južne Slovane, določneje med Slovake in Slovence, toda tidve imeni so oboji dobili shele v zadnjih stoletjih. **Giuseppe Sergi** je tudi zagovarjal severni oziroma chezalpski izvor Venetov, katerih del se je po njegovem mnenju priselil v severno Italijo med 7. in 12. st. pr.n.sht., in za tako domnevo najde potrditev tudi v nedorečenosti povezav med Etrushchani in Retijci oz. severnimi Etrushchani (kakor jih nekateri imenujejo, a drugi temu odločno nasprotujejo), med katere so na vzhodu prishli (ali so zhe bili) Veneti, che Devotovo lokacijo razumemo le v smislu razporeditve, vendar pa je bilo ozemlje v resnici razsezhnejshe.

Po Devotu indoevropska jezikovna področja v 2. tisočletju pr.n.sht. (DEV, zemljevid 1)

Kar nam na tej sliki she pade v oči, je to, da se je po Devotu skupina »Veneti–Protolatinci« premaknila (1) v severovzhodno Italijo na ozemlje spodnjega Pada ter (2) chez severozahodni Balkan in Jadransko morje na jug Apeninskega shkornja. Che naj bi bilo tako, potem so bili Veneti in Protolatinci najtesneje povezani ter so she v 2. tisočletju pr.n.sht. tvorili jezikovno (!) dokaj enovito skupino, ki je bila shele po selitvi razdeljena na dva nasprotna konca italijanskega polotoka, med katera so se vrinili Osko–Umbri, ki so bili pred tem v Panoniji njihovi vzhodni sosedje.

Toda zlasti glede italijanske etimologije velja spomniti na opozorilo samega **Giacoma Devota** (DEV, str. I–VIII): »Italija je bogata z etimoloshkimi slovarji v tradicionalnem smislu tega pojma: od obseznega in bogatega, ki sta ga pripravila **Battisti in Alessio**, do vitkega in zanesljivega izpod peresa **Migliorininija in Dura**. Tem se na svoj nachin pridruzujeta she **A. Prati**, ki se opira na narehja in je bogat z bibliografijo, ter **D. Olivieri** z obiljem toponomastichnega gradiva. S tako celoto imamo zagotovljeno pravshnjo informacijo. Pa vendar, te vzorno pripravljene knjige bralca zaprejo v nekakšno kletko. Ta se imenuje **romanska filologija**, veda, ki sodi med najbolj bogate in raznolike, obenem pa med najbolj tiranske, zaprta je v tradicionalni okvir geneaoloshkih sorodnosti, saj zase najde v latinshchini shchit in obenem svoje meje. **Zakaj bi si morala etimologija kot svoj ideal vzeti latinshchino in se pochtuti srečno, che ostane znotraj nje, zato pa ostati povsem odrezana od vsega, kar je zunaj latinshchine?** [podchrtal L.V.] Etimologija sama po sebi ne pomeni nich: je

le učenja ugotovitev, da se je neka beseda nekoch ločila od druge besede in pri tem pozabila na svojo staro povezanost, etimologija pa le ponovno vzpostavi to davno sorodstvo s postopki "iskanja ochetovstva"... Končno je temeljna nuja ugotoviti čas rojstva neke besede, tudi če je to bilo pred nastankom konvencionalnega latinskega izraza... Iz tega izhaja potreba ne toliko po ponovnem zbiranju etimologij, kolikor po razvoju nove, sodobnejše etimologije. Ta mora osredotočiti svojo pozornost na znamenja, ki nam lahko rabijo kot vodila za razlago... Na koncu te svoje raziskave ne pridem samodejno do diagnoze, ampak le do dushevnega razpoloženja (*stato d'animo*), ki ga, morda z neustreznim izrazom, imenujem "patos" [op. L.V.: zanos]: kakršen je zdravnikov patos, ki potem, ko je preučil in povezal bolezenska znamenja, postavi diagnozo; ali sodnikov patos, ki z upoštevanjem vseh dejstev razsodi; tako (manj dramatično) etimolog po preučitvi vseh podatkov določi besedi njen izvor... Da bi se osvobodili prej omenjene jetnishke kletke, se mora bralec zavedati različnih dejstev. Predvsem mora biti jasna osnovna predstava o latinshchini kot meshanici "mediteranskih" besed, ki so se nahajale na tistem prostoru, in "indoevropskih" besed, ki so jih prinesli v Italijo z območij vzhodnega dela srednje (*centro-orientale*) Evrope v vech valovih, s prenikanjem, ki je trajalo vech stoletij (17.–9. st.pr.n.sht.). Mediteranske besede se ne nanashajo na neko stalno območje. Vchasih jih tu oznachujemo kot "paleoevropske" in torej ustrezajo nekemu zelo obshirnemu področju, ki more segati od Shpanije pa vse do Kavkaza prek povezav, ki so lahko bile evropske ali severnoafriške: primere zelo razshirjenih mediteranskih besed lahko, po mnenju Devota, vidimo pod gesli *ausonio*, *magiostra in tabarro*. Druge besede pa so omejene le na določeno področje, npr. "ibersko", "ligursko" itd. Tretje spet so prikrite v presenetljivo velikem shtevilu latinskih besed, opredeljene v različnih geslih z oznako "brez verodostojnih povezav", ki si jih, tujih latinskemu leksichnemu svetu, ne tvegam interpretirati.

To poslednje Devotovo priznanje se sklada z ugotovitvami Giovannija Semerana (SEM), ki pa je na podlagi tega, da je nenavadno veliko besed v grshchini in latinshchini z oznako "etimologija neznana", zachel njihovo vechdesetletno preucevanje, izhajajoch iz akadshchine, to je starega semitskega jezika z Blizhnjega vzhoda, ki je bil v zadnjih desetletjih izredno dobro dokumentiran, potem ko so postopoma deshifrirali na tisoche glinastih klinopisnih tablic, najdenih med arheoloshkimi izkopavanji v Mezopotamiji in njeni shirshi okolici v drugi polovici 20. stoletja.

Nato Devoto nadaljuje: »Poleg indoevropskih in mediteranskih besed obstaja določeno shtevilo latinskih besed, ki so se ohranile v italijanshchini in jih oznachujemo z "brez verodostojnih povezav". Te predstavljajo besedni zaklad, ki chaka na bodoche raziskave... Iz te moje razlage si lahko bralec ustvari nazorno sliko, kako megleno je izhodishche, ki po eni plati zajema indoevropski besedni zaklad, po drugi pa mediteransko nasledstvo. Na tej stopnji se zachenja proces zgoshchevanja, ki pripelje do zagate o latinshchini, ki je bila na svojem zchetku omejena na zelo majhno ozemlje

okoli Rima. In temu sledi še ena zagata, to je florentinščina, s še ozhjega ozemlja, kot je bilo latinsko, in iz katere je bila izpeljana normativna italijanshchina... V tem pogledu je ta moj etimološki slovar novost v primeri z vsemi prejšnjimi... saj prvih za italijanshchino uvaja na sodoben način probleme latinske etimologije, s chimer zagotavlja skladi in izchrpen pregled«.

Devoto s svojim pristopom, ki presega ozke meje, saj hoče iz "kletke" latinščine in vključuje mediteransko in drugo dedišchino v svoje raziskave, se približuje Sergijevim (SER) stališčem, da je latinščina nastala na tleh Apeninskega polotoka s spojitvijo jezika mediteranskih ljudstev ter praslovanshchine in torej ni bila prinesena od drugod! Seveda se Sergi razlikuje od Devota v tem, da neposredno govori o praslovanshchini, medtem ko Devotu to ne pride na misel in govori le o presenetljivem shtevilu besed, ki si jih ne upa interpretirati... !!

Toda kljub Devotovim opozorilom sta v prizadevanjih italijanskih (pa ne le teh!) etimologov še vedno "alfa in omega" latinščina in antični rimski svet. Temu seveda botruje tudi to, da je večina etimoloških del izšla že v prvi polovici dvajsetega stoletja ali pa so bila kasneje le malo popravljena. Takih monumentalnih in izvirnih del, kot je **Semeranova** etimologija grškega in latinskega jezika (SEM 1–2), je zelo malo, in na svoj način (saj gre za drugachen, t.i. generalističen pristop, kot ga avtor sam označuje) se temu pridružuje Mario Alinei (ALI 1–2) s svojo teorijo kontinuitete.

Prav Mario Alinei s teorijo kontinuitete, ki predpostavlja, da so že v neolitiku, če ne celo prej, Slovenci živeli na sedanjem ozemlju, da so oni prinesli nove tehnike poljedelstva in uvedli bron v Alpe ter prispevali k "poslovanjenju Italidov" ("italidi slavizati") na ozemlju danashnje Furlanije in vse do ladinske Shvice, nas vzpodbuja, da se v luči novih spoznanj kritično lotimo poglobljene analize toponimov na tem področju.

*

Kaj nam Devoto razlaga pod zgoraj omenjenimi (zanj) ključnimi gesli *ausonio*, *magistra in tabarro* in ali so tudi za slovensko etimologijo zanimiva; če drugega ne, zato, da spoznamo določen način razmišljanja? Povzemimo njegovo izvajanje:

AUSONIO – iz latinskega *Ausonius*, in to iz *Ausones*, Avzoni, skupno ime plemen, zhivechih na območju med Garigliano in Volturmo, preden so se spustili nadnje Volski in Samniti. *Ausones* morda izhaja iz mediteranskega izraza *ausa*, gl. *asolare* »prebivalstvo z območji, ki so bogata z izvirkami«, v nasprotju s *Hernici*. »prebivalstvo s skalnatih območij (sabinsko *hera* "sasso", "kamen")«. Če pogledamo še *asolare* – "alitare" – "pihati, pihljati, veti", v vulgarni latinščini *ausulare* gre za krizhanje med mediteranskim glagolom **ausare* "sgorgare" – "izvirati, privreti (iz)" (**ausa* "fonte", "izvir, vir, vrelec", ki je mediteranski izraz, primerljiv z *ausonio* in *esaurire*) ter klasičnim *halare* "alitare" – "dihati, pihati", gl. *alito* – iz latinskega *halitus* "alito" – "dihati, pihati", ki izhaja iz *halare* "esalare, emettere un sofio" – "izpuhtevati, izhlapevati;

vzdih; izdihniti; pih, pish, dih; shum”, morda iz nekega zelo starega **anslare* z onomatopoetichnim (posnemajochim) *h-* in *s* podaljshanjem kot nadomestilom za *ansl-* v *-al-*. Nekateri vidijo v **anslare* iterativni zhelelni glagol, izhajajoch iz korena *ane*, v latinshchini *anima*: glej *animo* in primerjaj z *anelito*. *Animo* izhaja iz latinskega *animus*, z indoevropsko osnovo, za oznachevanje “zhivljenjskega diha”, posvetno v grshchini *dnemos* – “veter”, najdemo tudi v armenshchini le z neznatno spremenjeno obliko. Z drugimi priponami je beseda izprichana na področju Keltov, Germanov in **Slovanov** [podchrtal in op. L.V.: shkoda, da Devoto ne navaja nobenih primerov! Mislim, da bi lahko sem prishteli slovensko: *nem* “brez besed, brez diha” ...]. V obliki chistega korena *ane* se, kot kazhe, pojavlja v Indiji, z neko predpono v gotshchini in morebiti v latinskem in–anis “brez zhivljenjskega diha”, gl. *inane*. Za morebitno obliko gl. *alito*, *anelito* iz latinskega *anhelitus*, –*u*, iz *anhelare*, primerljivo z *alito*. *Alito* iz latinskega *halitus* “alito”, kar smo zhe obdelali zgoraj. *Esaurire* iz latinskega *exhaurire*, sestavljenka iz *haurire* in *ex-*, negotovega izvora (prvotna oblika morda *auriré?* ali *oriré?*), s prvotno soglasnishko konchnico –*s* (gl. *esausto*), in zato se zdi njen izvor iz mediteranskega *ausa* “la fonte”, “(iz)vir(ek)”, skupaj z grshkim *auo* “attingo” – “zajemam, chrpam, dosegam” iz **ausō*, prim. *asolare*.

Po mojem se Devoto vrti v zacharanem krogu, saj se je po dolgem ovinku vrnil na zachetek.

Tako smo zhe ob tem prvem primeru spoznali, kako zapletena in po svoje tvegana je rekonstrukcija razvoja prastarih besed, a je **ausa* za nas zanimiva tudi zato, ker imamo vech toponimov, kot je npr. *Ausa* pri Livku nad Kobaridom in drugod. Bezljaj to obrazlaga pod geslom: **Avsha**, »hidronim v Sochini delti«, furlansko *Ause*, *Ausa*, v antiki *Alsa* je verjetno iz **alika* »jelsha«; prim. furl. *Aussa di Luic*, *Auzza*, morda spada zraven tudi slovenska *Ajsheica* (ESSJ). Presenecha, da je Bezljaj spregledal (?!), da je *Aussa di Luic* nasha vasica *Avsa* pri Livku nad Kobaridom, saj tega ne omenja; poleg tega ne omenja sorodnih *Avche* in *Avshje* v Soshki dolini. Uposhtevati velja tudi reko *Avsha* v Sochini delti, ki teche skozi Chervinjan (Cervignano) in je morda bila v davnini celo skupen izliv za Socho in Nadizho, saj je dognano, da se je delta Soche s stoletji pomaknila proti severu. Slovenski izraz za rečne izlive pa je ustje, srbrhv. *ushæe* itd., zato nas ne bi smelo presenetiti, che bi imena za vodne iztoke, izvire, izlive izvajali iz osnove *usta*, *ustje* > *ushche*, (*a*)*ushche*, kot je potok *Avshchek*, desni pritok Soche nad Kanalom ob Sochi.

Drugi primer starinske besede, ki vznemirja Devoto in je ne zna drugache razlozhiti kot le z navedbo:

MAGIOSTRA – “fragola”, “jagoda”, paleoevropska beseda, ki je prezhivela v Lombardiji, Piemontu in Emiliji, vendar s povezavami, ki segajo celo do baskovskih ozemelj. Skromna razlaga za Devotu tako pomembno besedo.

Vendar pa osnovo lahko najdemo v slovenshchini, zato jo poskusajmo poiskati pri Francetu Bezalju, ki pa pod geslom: **jagoda** razlozhi, da gre za sploshnoslovansko

besedo, ki ima svojo osnovo v praslovanskem **agoda* (ESSJ), le to in nich vech, torej po tej strani ni videti nikakršne sorodnosti. Če pa se oslonimo na izgovarjavo: magiostra – madzhostra, nam Bezlaj pove pod geslom: **mezdra** – »spodnja kozhica pri tkivu«, tudi »smetana na mleku«, »strzhen, spodnja kozhica« ipd., da gre za besedo, ki je razširjena po vseh slovanskih jezikih; cerkvenoslovansko *mjazdrica* »jajčna kozhica«. Bilo je vech poskusov etimoloshke pojasnitve tega izraza, tako Machek opozarja na cerkvenoslovansko *mezhdra* < **mezdja*; slovenska oblika na *-zdr-* se pojavlja namesto *-str-*. Ta etimologija bi izhajala iz znachilnosti jagode, da je njena kozhica nezna, mehka, zlahka poshkodljiva. Podobno osnovo najdemo prav tako pri Bezlaju pod geslom: **mezheven** – »nezhen«, pri chemer je mogoche izhajati iz praslovankega **miz(g)ati* in to lahko primerjamo z ruskim *mizun* »ljubljenček, razvajenec«, z ukrajinskim *myza* »usta«, *myzaty* »lizati«, *myzatsja* »prilizovati se«, poljskim *umizgać sie* »prilizovati se«, cheshko narečno *mizat se* »crkljati se« itd. Po drugi strani pa sta stara slovenska izraza za »robido« *ostrozhina*, *ostrozhnica*, za katero je znano, da ima plodove podobne jagodam, le da so slednje neznejshe, mehkejshe, medtem ko so robidnice chvrstejshe, ostrejshe. To nam omogocha rekonstrukcijo z redukcijo: **mezdja+ostro(zhina)* > *mezdhostra* »mehka, nezna, sladokusna robidnica«.

Ostane nam she:

TABARRO – mediteranska beseda, povezana s poznim latinski izrazom *tabae* "tabarro, pelles Libycae", z evro–afriško pripono *-arra*, toliko Devoto. Medtem ko Zingarelli (ZIN) navaja: *tabarro*, negotove etimologije, v pomenu (1) ital. "ferraiolo", "shiroko brezrokavno ogrinjalo, ki so si ga odevali chez obleko ali celo chez drugi plashch"; ter (2) ital. "pastrano", "vojashki plashch, shinjel".

Ker se Devoto pri razlagi naslanja na **pozni** latinski izraz, je dvomljivo, ali je to prava pot do razlage zelo stare besede. Bezlaj obravnava slovensko *otava*, »seno druge koshnje«, iz *o-tava*, **taviti* »odebeliti; zrediti«, s pogostim prehodom *v>h*, kar nam ponazarja posledice funkcije ogrinjala povrh druge obleke, ki chloveka razshiri, odebeli, zlasti če pomislimo, da so si v davnini taka ogrinjala spletali pastirji iz trave ali poljedelci iz slame. Ne gre prezreti tudi primerjave s *tovor*, *tovar* – kar se nese (chlovek, zhival) na hrbtu, skratka, nekaj, s chimer se (ali koga) oblozhimo.

Iz teh treh primerov, ki jih Devoto navaja kot posebej znachilne tujerodne sestavine latinshchine in jih z lahkoto razlozhimo na slovenski etimoloshki podlagi, je očitno, da se ne moremo zadovoljiti s tako meglenimi opredelitvami "paleoevropski, mediteranski, predindoevropski ipd." za stare izraze, ki jim z latinshchino ne morejo do zhivega, marvech moramo posechi tudi po slovenskih ali slovanskih osnovah.

*

Če nadaljujemo z novejšimi preuhevANJI o Venetih v Panoniji, je nemogoche mimo avtoritet, kakršne so Giambattista Pellegrini, Luciano Bossio in Dante Nardo, ki v delu *Storia della cultura veneta* (FOL str.61) pishejo: »*Altinum*, danes manjshe naselje ob izlivu reke Sile v Beneshko laguno, je bilo nekoch cvetoche mesto (Strabon V, I, 7: "to

Altinon”; Tacit *Hist.* III, 6 itd.), in mu najdemo primerjave v imenih mest **Altinum** in **Altina** v Panoniji; morda je primerljiv tudi z imenom reke *Alto* (v Iliriku), prav tako ne smemo prezreti etnika *Altinas* (C.I.L., V, 745, Aquileia)«.

Za nas je zanimiva navedba, da sta bili tudi v Panoniji dve mesti *Altinum* in *Altina*, iz chesar je mogoče razumeti Pellegrinijevo opozorilo, da so morda tudi tam zhiveli Veneti ali da so od tam prishli Veneti na obale Jadrana.

V muzejskem vodichu *Il museo archeologico nazionale e le aree archeologiche di Altino* (Ministero per i beni culturali ed ambientali d’Italia, Quarto d’Altino, Venezia) je naslednji opis: »ALTINO – Iz 7. st. pr. n. sht. so najstarejši dokazi o paleovenetski naselitvi Altina, ki lezhi na severnem robu beneshke lagune zhe od predzgodovinskih chasov, kjer je, zahvaljujoch svoji izjemni zemljepisni legi, imel vlogo trgovskega sredishcha in prometnega vozlishcha med Jadranom in celinskim zaledjem. Romanizacija je kot v vsem Venetu potekala postopno in mirno, zachela se je 131 pr.n.sht. z izgradnjo *vie Annie*, prometne zhile med Riminijem in Oglejem, ki je tekla mimo Altina. Med leti 49 in 42 pr.n.sht. je mesto dobilo rimsko drzhavljanstvo, bilo je povzdignjeno v *municipium* in vpisano v rod *Scaptia*. Odtlej je bilo, skladno z rimsko pomorsko politiko skozi celotno 1. st.pr.n.sht. eno najpomembnejshih pristanishch zgornjega Jadrana, na katerega se je navezovalo gosto cestno omrezhje«.

V nekem drugem delu **G. B. Pellegrini** in **A. L. Prosdocimi** (PEL, str. 8–9) pisheta: »Splošno mnenje med jezikoslovci je, da so v prvih stoletjih prvega tisochetja pr.n.sht. nekatera indoevropska plemena, Veneti, zelo verjetno prishla iz srednje Evrope in po vech selitvah dosegli jadranske obale, kjer so ustvarila znano atestinsko civilizacijo, ki se je postopoma uveljavila z vechjo ali manjsho izrazitostjo in očitnostjo v severovzhodni Italiji. Na tem področju so Veneti ustvarili prvo indoevropsko plast in obvladali ter podredili starejšo, ki jo obichajno oznachujemo “evganska”. Evganci niso zapustili nikakrshnih toponomastichnih sledov – ime Evganske gore so si izmislili humanisti«. Glede jezika Venetov pa pisca omenjata razlichne pristope in zakljuchujeta (PEL, str. 7): »Zasluga Kraheja in Pisanija je pravilna razlaga znane Herodotove (I, 196) navedbe, ki je bila velikokrat napachno navajana kot potrditev, da so Veneti pripadali ilirskim ljudstvom... razshirilo se je mnenje Pisanija, Devota, Porruja in drugih, da je venetshchina samostojen jezik... , tem sta se pridruzila she Kretschmer... in Beeler, ki uvrshchata venetshchino med “italske” jezike (latinshchina–falishchina in oskijschchina–umbrijschchina)... temu je pritegnil she Krahe s spozanjem, da predromanski jezik v Venetu ni veja ilirshchine, ampak da gre za avtonomni govor z izoglosami [chrta na zemljevidu, ki vezhe kraje z enakimi jezikovnimi pojavi, op. L.V.] v razlichnih indoevropskih jezikih«. Ali tudi v slovanskih?! Spricho take ugotovitve in uposhtevajoch, da naj bi bili Veneti predhodno v Panoniji, torej v sosedstvu s Praslovani (po sedaj veljavni tradicionalni zgodovini), se moramo vrniti na spochetka postavljena in sedaj she bolj izostrena vprashanja tudi v luchi teorije kontinuitete:

- (1) Ali so po teh teorijah Veneti v tisočletjih pr.n.sht. zhiveli samo v Panoniji ali pa so zhe takrat zvezno naseljevali prostor od Baltika do Jadrana? In che so se iz Panonije preselili na severne obale Jadrana, ali so se selili tudi na sever, kjer so nedvomno zgodovinsko izprichani baltishki Veneti, ter na zahod armorishki Veneti in na vzhod paflagonski Veneti?
- (2) Kakshni bi lahko bili v Panoniji odnosi med Veneti in Slovani v tistem chasu
 (a) glede na Devotovo tezo in (b) glede na teorijo kontinuitete?
- (3) Seveda je pri tem razmishljanju mogoche predpostavljati, da so zhe takrat obstajale razpoznavno agregirane skupine ljudi, ki so delovale v nekakshni povezavi (ne le jezikovni?!), da jih danes Devoto opredeljuje kot Germane, Balte, Venete itd.

ad.1 Devoto izhaja iz predpostavke, da je pradomovina Indoevropcejev shirshi prostor centralne in vzhodne Evrope med Uralom in Alpami ter Skandinavijo in Balkanom, od tam so se shirila na vse strani ljudstva z obrobja, le (Pra)Slovani, Balti in Germani so she po 2. tisočletju pr.n.sht. ostajali na svojih ozemljih. Che je Devoto lahko v 2. tisočletju pr.n.sht. ozemeljsko lociral zhe diferencirana indoevropska ljudstva, so ta morala tam zhiveti zhe zelo dolgo – nekaj tisočletij – pred tem! Che bi to sprejeli, bi se morali vprashati, zakaj so se tiste obrobne mnozhice ljudstev selile na vse strani, sredishčna ljudstva, med njimi Slovani, pa ne? **Ena mozhnost** bi bila, da so se obrobna ljudstva mnozhila in so iskala zhivljenjski prostor tako med Neindoevropci po vsem Balkanu, na Apeninskem in Iberskem polotoku ter v zahodni Evropi, vkljuchno z Britanskim otochjem, kakor proti Aziji (in celo kot Toharci na Daljnem vzhodu) ter na Blizhnjem vzhodu; za kaj takega bi morali biti Balti, Slovani in Germani v hudem demografskem zaostanku, pri chemer pa ne moremo razlozhiti, kako to, da so se kasneje tako izredno razmnozhili, da so prekrili pol Evrope. **Druga mozhnost**, da so se zlasti Slovani mochno namnozhili zhe v drugem tisočletju pr.n.sht. in so pritiskali na ostale Indoevropceje okoli sebe, da so se odmikali. Toda to bi pomenilo, da so se Slovani zhe takrat morali razshiriti chez Karpate v Podonavje in v Evropo ter so zasedli prostor svojih umikajochih se sosedov. Tudi **tretja mozhnost**, da so bila vsa indoevropska ljudstva v demografski ekspanziji in so se zato ozemeljsko shirila, bi pomenila, da so se tudi Slovani najkasneje zhe v 2. tisočletju pr.n.sht. premaknili na zahod chez Karpate in v Panonijo, che so bili dotlej le v mochvirjih zakarpatskega Prilesja. Zato lahko po Devotovi (in njegovih somishljenikov) teoriji jemljemo kot veliko bolj verjetno, da bi se morala takrat vsa indoevropska ljudstva mnozhiti in shiriti ter izprazniti Panonijo (ali lep del srednje Evrope), kamor bi po tradicionalnih gledanjih na dogajanja morali zhe takrat priti Slovani. Po tradicionalnem zgodovinopisju obstaja she **chetrti mozhnost**, za katero po mojem mnenju tudi najdemo zgodovinske pritrditve, da so namrech bili Veneti razshirjeni ne le po Panoniji, ampak tudi na zahodu, na Jadrano, na Baltiku in dalech na vzhodu, s chimer je bil zhe v davnini vzpostavljen obsezhen venetski prostor.

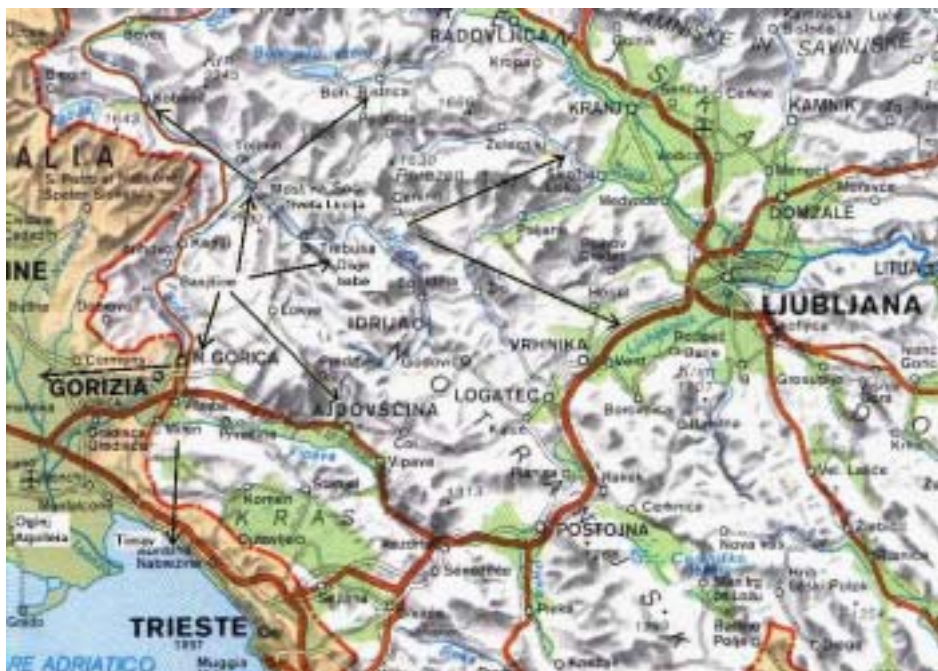
ad.2 Kakšni bi lahko bili odnosi med Veneti in Slovani v Panoniji v tistem času, če (1) upoštevamo Devotovo tezo in še (2) upoštevamo teorijo kontinuitete? Izhajajoč iz teorije kontinuitete, izvaja Mario Alinei tezo, da so zhe v neolitiku zhiveli na Balkanu in po vseh Vzhodnih Alpah Slovani, Slovenci, ki so tja prinesli neolitsko revolucijo poljedelstva in tehnologijo bronca. Po Devotu pa so se v 2. tisočletju Veneti (s Protolatinci!) preselili iz Panonije v severno in južno Italijo, mednje so se v Italiji vrinili Osko–Umbri, prav tako prispeli iz Panonije. Nastaja položaj, ko se moramo vprashati, (a) ali obvelja ena ali druga teza, če so se po Devotu zhe v 2. tisočletju pr.n.sht. izoblikovale jezikovne skupine ljudstev, ki jih tudi poimenuje z danes znanimi imeni, vendar ne razreshi, kaj pa je bilo pred tem; (b) ali veljata obe teoriji, le da ju je treba uskladiti, kar bi bilo mogoče opraviti tako, da bi Veneti shli neovirano čez ozemlje zhe naseljenih Slovanov na Balkanu in v Vzhodnih Alpah (po teoriji kontinuitete M. Alineija) v prazno (!) Italijo, kar si je težko predstavljati, čeprav teoretichno ni nemogoče, ali (c) da so bili Veneti skupaj s Protolatinci zelo (!) sorodni Slovanom, kar bi se ujemalo s tezo Giuseppa Sergija, da je latinshchina nastala iz praslovanshchine in jezika mediteranskih ljudstev na tleh Italije; (d) in konchno, da ne velja nobena od obeh, ko moramo dodati vprashanje, katera pa je tretja možnost. Da se Indoevropejci niso oblikovali v centralni–vzhodni Evropi, ampak npr. v Anatoliji (po Renfrewu), in od tam v neolitiku predvsem kot “kulturni val” in le v manjši meri kot selitev ljudi napredovali proti zahodu, severu in vzhodu, kar je potrditev teorije kontinuitete.

ad.3 Seveda je pri tem Devotovem razmishljanju predpostavljeno, da so zhe takrat obstajale razpoznavno agregirane skupine ljudi, ki so delovale v nekakšni povezavi (ne le jezikovni!?) in jih danes razpoznavamo kot Germane, Balte, Venete, Slovane itd. Ker so v tistem času po Devotu bili vzhodnejše od Slovanov Toharci, Ariji, Armenci, Traki in Hetiti, bi bilo nemogoče upraviciti zaznavne primesi semitskih jezikov – akadshchine (tudi) v slovanskih jezikih (gl. SEM in JAN).

Iz vsega povedanega izhaja – glede na teorijo kontinuitete – veliko vechja verjetnost, da je prihajal indoevropski “kulturni val” iz Anatolije obenem z omejenim shtevilom kmetovalcev, obrtnikov ipd., ki je prekvasil ljudstva, zhivecha v Evropi pretezhno zhe najmanj od neolitika na sedanjih ozemljih, med njimi so bili tudi Slovenci. Najsodobnejshe raziskave potrjujejo, da je Balkan predstavljal zhe zelo zgodaj enakopravnega kulturnega sogovornika Blizhnjemu vzhodu. Zato nas ne sme chuditi, da je bilo najdeno verjetno najstarejshe kolo na svetu prav na Ljubljanskem barju, da je bila v pechini Divje babe nad reko Idrijco izkopana verjetno najstarejsha pishchal na svetu, kar oboje potrjuje visoko kulturo tega področja zhe v pradavnini, ter ne nazadnje, da se je na prostoru zgornjega Posochja zelo zgodaj razvila svetovno znana svetolucijska kultura. Banjška planota z nadvse ugodno lego prav v tem trikotniku, in tudi njena okolica, vključno z dolino Idrije in Soche, po mnenju nashega priznanega jezikoslovca Franceta Bezlaja predstavlja območje Venetov.

Che hočemo prazgodovinsko pravilno ovrednotiti to področje, moramo zacetati s svetolucijsko kulturo; ogledjmo si njeno umeshchenost v prostor.

IZHODISHCE – SVETOLUCIJSKA KULTURA

Poglavitne smeri prometnic na področju Soshke doline proti Jadranu in Panoniji

Za izhodishce si vzemimo svetolucijsko kulturo, ki predstavlja enega od dejavnikov pri razvozlavanju enigme o Venetih.

Akademik France Bezlaj v svojih delih govori o venetskem znachaju Banjshic, ki so tik nad Sveto Lucijo–Mostom na Sochi in predstavljajo temu kraju naravno zaledje; domneva, da je ime Anti v bistvu le razlichica imena Veneti; takega mnenja je tudi akademik Karel Oshtir, ki pa ima glede prazgodovinskih osnov za ta imena drugachno stalishche od Bezlajevega, izhaja namrech iz pradavnine in megalitskih, predindoevropskih jezikov.

Zhe Simon Rutar je pisal v svoji *Zgodovini Tolminskega* (RUT str. 10 in naprej), da je na hribcu Sv. Mavra in na njegovem podnozhju, kjer lezhi trg Sv. Lucija, nekoch zhe bila pomembna naselbina, ki ji ne vemo imena, to je mogoche sklepati po obilnosti izkopanin, ki jih je prvi odkril domachi kmet na svojem polju *Na Kuku* leta 1848 na levem bregu blizu mostu chez Idrijco. Od takrat so, spochetka nenadzorovano, izkopali

najrazličnejše rimske kovance, posodje, kmetijsko orodje ipd., nekaj tega je k sreči za svoj denar kupil tamkajšnji župnik Tomazh Rutar, ki je tako marsikaj reshil, preden se je razneslo po svetu. Kasneje so izkopavali chedalje bolj strokovno in pod nadzorom, toda velik del najdb je konchal v tujih muzejih, predvsem na Dunaju.

ZHELEZNODOBNE NAJDBE Osnovni zemljevid je po Mihi Mlinarju (MLI)

A. Najdisha halštatske svetolucijske skupine (pochrtano oshtevilchenje)

1 – Bovec, 2 – Podbela, 3 – Sedlo, 4 – Staro selo, 5 – Robich, 6 – Kobarid, 7 – S. Pietro al Natisone / Shpeter Slovenov, 8 – S. Quirino, 9 Chedad / Cividale, 10 – Darnazzacco, 11 – Monte Calvario / Kalvarija, 12 – Tolmin, 13 – Most na Sochi, 14 – Idrija pri Bachi, 15 – Slap ob Idrijci, 16 – Shentvishka gora, 17 – Jelenshek nad Godovichem, 18 – Koritnica, 19 – Rut, 20 – Zhlan, 21 – Brod, 22 – Bohinjska srednja vas, 23 – Jereka, 24 – Ajdovski gradec, 25 – Bitnje, 26 – Lepence, 27 – Bodrezh, 28 – Sv. Katarina nad Novo Gorico (dodano po Gabrovec, Sv. Katarina 1983)

B. Najdisha mlajshezheleznodobne idrijske skupine

1 – Kobarid, 2 – Volarje, 3 – Dolje, 4 – Zhabche, 5 – Modrej, 6 – Most na Sochi, 7 – Koarshche, 8 – Idrija pri Bachi, 9 – Logarshche, 10 – Koritnica ob Bachi, 11 – Slap ob Idrijci, 12 – Vrh gradu (Pechine), 13 – Berlotov rob (Shentvishka gora), 14 – Reka pri Cerknem, 15 – Cerkno, 16 Avche, 17 – Bodrezh, 18 – Darnazzacco, 19 – Vrhovlje, 20 – Sv. Katarina

nad Novo Gorico, 21 – Chrniche, 22 – Kovachevshe, 23 – Planina pri Vipavi, 24 – Rubije, 25 – Zdravshchina / Poggio Terza Armata (dodano po Gushtin 1991).

Arheolog v Tolminskem muzeju Miha Mlinar, ki je v zadnjem chasu pripravil pregled bami iz bronaste dobe, starejshe in mlajshe zhelezne dobe, rimske dobe, ter zgodnjega srednjega veka. V stoletju in pol arheoloshkih raziskav je bilo odkritih kar 7000 prazgodovinskih in rimskih grobov, stavbne ostaline iz bronaste dobe, skoraj 40

hishnih temeljev iz starejshe zhelezne dobe, tri mlajshezheleznodobne hishe, devet rimskih objektov in zgodnjesrednjeveshka lonchenina.«

Mlinar tudi podaja pregled dolgotrajnih prizadevanj arheologov, da bi raziskali to nadvse pomembno nahajalishche. Po Tomazhu Rutarju, ki ga Mlinar oznachuje kot zbiratelj arheoloshkih predmetov, se je leta 1881 del lotil dr. Paolo de Bizzarro in naletel na 70 prazgodovinskih grobov na levem bregu Idrijce, sledil mu je Enrico Maionica v letih 1881, 1884, 1890 in 1891 z 52 odkopanimi grobovi na levem in 23 na desnem bregu Idrijce, nashel pa je tudi rimskodobno stavbo. Naslednji je bil Alojzij Carli v letih 1881, 1882, 1887 in 1888, zasluhen za odkritje rimske stavbe s hipokavstom in drugih starin. Uspeshnejshi je bil Anton Vuga leta 1882 s 36 grobovi na desnem bregu Idrijce. Vsekakor pa je rekord dosegel dr. Carlo Marchesetti v letih 1884–1886, 1888, 1890–1894, 1897–1899 in 1902, ki je raziskal kar 3960 grobov na levem bregu Idrijce. Za njim ni veliko zaostajal Josef Szombathy v letih 1886, 1887 in 1890 z odkopom 2500 grobov tudi na levem bregu Idrijce. Seveda je kasnejshim raziskovalcem ostala po teh mnozhichnih odkritjih shtevichno skromnejsha bera, ki pa je ne gre zanemariti, ker so ta odkritja dodatno osvetlila nejasnosti, vsekakor pa v taki meri, da je Miha Mlinar zapisal: »Izjemnost materialne kulture starejshe zhelezne dobe Mosta so dopolnila in she utrdila prichujocha triletna arheoloshka raziskovanja Tolminskega muzeja. Z dokumentirano izkopanim bogatim gradivom prihajamo do novih izsledkov in spoznanj, ki nam bistrijo vedenje o zhivljenju v prazgodovinski vasi, ki je zhe kazala, kot je ugotovil njen raziskovalec Svoljshak, dolochene zametke urbanizma.« (MLI, str. 35). Poleg Brune Forlati-Tamaro, 1927, s 4 grobovi na levem bregu, Valentina Taljata, 1927, s 3 ali 4 halshtatskimi in latenskimi grobovi na levem bregu, Nikolaja Mozeticha, 1957, 14 halshtatskih grobov, vsi na levem bregu Idrijce, je prav arheolog Drago Svoljshak v novejshem chasu pomembno prispeval k poglobljenim raziskovanjem. Zachel je leta 1971 in od leta 1977 she s strokovno sodelavko Beatriche Zhbona Trkman do leta 1984 raziskal eno stavbo iz bronaste dobe, 31 stavb iz starejshe zhelezne dobe, tri iz mlajshe zhelezne dobe, shest iz rimskega chasa. Poleg tega je bilo na levem bregu Idrijce raziskanih 10 zheleznodobnih grobov ter v obdobju 1978–1984 na vzhodnem obmochju naselbine tudi latensko–rimsko grobishche s 162 zhganimi in skeletnimi grobovi. Drago Svoljshak je tudi v letih 1988 in 1991, 1993, 1994, 1995, 1997 s sodelavci opravil precejshnje delo. Nato se z letom 1999 pojavi novo obetajoche ime Mihe Mlinarja, mladega raziskovalca pri Tolminskem muzeju, ki je med drugim leta 2000 raziskal kar 30 halshtatskih, latenskih in rimskih grobov ter leta 2001 she 30 zhezezodobnih, oboje na levem bregu Idrijce. Oচিতno raziskav she ni konec, cheprav je bilo dokumentirano odkritih zhe skoraj 10.000 grobov, ki prichajo o shtevilnih pokopih v daljshem in zveznem chasovnem razdobju, segajochem od bronaste dobe do srednjega veka. Tudi stavbne ostaline segajo v bronasto dobo in najdbe o proizvodnji, predelovanju in namenskem odlaganju

bronastih in zheleznih predmetov kazhejo, da je mogoče vsaj za čas od 6. st. pr.n.sht. dalje tod domnevati manjši metalurški obrat.

Toda pomen Mosta na Sochi je shirshega značaja. Področje, ki naj bi sodilo v svetolucijsko kulturo, sega v Bashko grapo, dolino Idrijce, mimo Tolmina, po Soshki dolini navzgor do Kobarida, od tam v Nadishko dolino in Breginjski kot ali ob Sochi navzgor do Bovca. Toda nikakor ne bi smeli izzvzeti shirshega območja pogorja Kolovrata od Livka do Kambreshkega in Liga, od koder se svet spushcha prek Gorishkih Brd v Furlansko ravnino. In seveda, tu so she Banjshice.

V davnini so potekale poti predvsem po vishinah in gorskih slemenih, ena od takih je z gorishke ravnine peljala na vrh Sv. Katarina (danashnji Kekec), mimo Grgarja in Kanalskega vrha chez Banjshice tako proti Mostu na Sochi kakor proti Shebreljam. O tem pricha pomembna depojska najdba na območju Banjshic.

K svetolucijski kulturi in njenim vplivom na shirshi prostor se bomo vrnili potem, ko si bomo ogledali nekatere she vedno nadvse kochljive (pra)zgodovinske probleme. Med temi so vsekakor zagonetni Etrushchani, Veneti, Kelti, Anti, Iliri in njihovi odnosi z nich manj problematichnim izvorom Slovanov.

Celotna knjiga Lucijana Vuge *Megalitski jeziki* je izshla v elektronskem mediju v ediciji *Pogum Revije SRP*, 2004. (Op. ur.)

Neprevedene knjige

Lev Detela

POLETJE ZA ISLANDSKIMI GRICHI

V slovenskem pa tudi na nemškem ali angleško-ameriškem prostoru je islandska književnost znana le delno in samo z nekaterimi bolj ali manj spretno izbranimi primeri karakterističnih literarnih del. Predvsem Halldorju Kiljanu Laxnessu, leta 1955 dobitniku Nobelove nagrade za literaturo, je uspel vidnejši prodor na mednarodni knjižni trg. Njegovi romani *Islandski zvon*, *Luch sveta* ali *Salka Valka* so mednarodno kulturno javnost opozorili na izvorno literarno moč razmeroma maloshtevilnega islandskega naroda, pritegnili pa so tudi pozornost slovenske kritike in bralcev.

Islandska književnost se še vedno ponosno sklicuje na svoje korenine pri staronordijsko-islandskem pesnistvu in pripovednistvu, vendar dandanes ubira tudi popolnoma nova in moderna pota. Literarna scena je v tej severni otohki državi močno priljubljena in vidno razvita. Med aktualnimi mlajšimi pisatelji je zelo znan Jon Kalman Stefansson, ki se je rodil leta 1963 v Reykjaviku. V časopisju in televiziji je deloval kot literarni kritik. Sprva je pisal liriko in objavil tri pesniške zbirke. Ukvarjal se je tudi s prevajanjem. V islandščino je med drugim prevedel poezijo Charlesa Bukowskega. Njegovi prvi trije romani *Grape v dezhju* (Skurdir i rigningu), 1996, *Poletje za hribom* (Sumarid bakvid brekkuna), 1997, in *Svetloba na gorah* (Birtan a fjöllunum), 1999, tvorijo zanimivo trilogijo s hudomushno pripovedovanimi zgodbami iz sodobne Islandije. Stefansson je svoje motive zelo velikokrat nashel v islandski ljudski kulturi. Pripoved je zasidral na podezhelju, daleč od urbanega Reykjavika. Pisatelj hrpa iz bogate dedišchine razvejenega in velikokrat tudi precej skurilnega ljudskega humorja ter iz zakladnice ljudskih običajev in navad. V nachinu neortodoksnega, zelo svobodno in heterogeno iz različnih pripovednih ploskev sestavljenega »kolektivnega« romana poroča o najrazličnejših velikih in malih dogodkih na islandskih samotnih kmetijah in v manjših naseljih, ki jim pravijo sveit. Ljubezenske zgodbe, družabno veselje, zhivnoreja, vreme, cerkev, chudezhi, davno izročilo, tujci in izseljenci tvorijo skupaj z ekskurzi v islandsko preteklost in polpreteklost glavne motive Stefanssonove trilogije. Pisateljeva zasluga je, da jih je znal speti v bogato in eruptivno predstavljeno panoramo zelo posebnega zhivljenja z zanimivimi, velikokrat tudi chudashkimi protagonisti. Zdi se, da je veliki severni otok s svojimi ostrimi in pozimi tudi nevarnimi razmerami pogodil svojevrsten tip chloveka, ki zna zhiveti zelo osamljeno, na močno individualiziran nachin, cheprav je v njem tudi jasna zavest o pripadnosti in zavezanosti

---

neki posebni skupnosti, ki na koncu Evrope kljubuje času in vremenu in vztraja v svojih samosvojih značilnostih.

Stefanssonovi romani so izšli v nemških prevodih Karla – Ludwiga Wetziga pri založbi Lübbe v Bergisch – Gladbachu.

Jon Kalman Stefansson, *Poletje za grichem*, roman; nemški prevod Karla – Ludwiga Wetziga je pod naslovom *Der Sommer hinter dem Hügel* izšel leta 2001 v zbirki BLT založniške skupine Lübbe v Bergisch Gladbachu.

Chitalnica

Ciril Gale

POPARJENA ZGODOVINA

Ivo Antich: *Popare* (Posthistorichne parabole). Edicija: *Pogum Revije SRP*, Revija SRP, Ljubljana, 2004.

Cheprav je zhe Presheren satiri odmeril precej prostora v svojih *Poezijah*, na splošno prevladuje mnenje, da slovensko satirichno pesništvo ni posebno razvito. V novejšem chasu so bili po svojih satirichno-humornih verzih znani zlasti Menart, Torkar, Mevlja, razred zase pa je bil seveda legendarni Jezhek. Lahko bi rekli, da je njihov nadaljevalec Ivo Antich, ki je od konca 70. let objavil zhe vech zbirk pesmi, in med njimi so tudi satirichne, zlasti od zbirke *Galgenhumor* (1989). Navzočnost satire in humorja v Antichevem pesnjenju pravzaprav ne more biti nenavadna, che upoštevamo, da je v zacetku nastopal z objavami stripov in karikatur, bil pa je tudi sodelavec mednarodne konkretistichne zveze Westeast, v katere delovanju je navzoča tudi avantgardistichna literarno-likovna satira.

Tik pred koncem leta 2004 je »alternativna« založba Revija SRP izdala Antichevo novo zbirko satirichnih pesmi z naslovom *Popare* in s podnaslovom *Posthistorichne parabole*, pri tem podnaslov nastopa kot dodatna razlaga naslovne besede. Che natančneje pogledamo zbirko, je opazna, tako kot pri vseh Antichevih zbirkah, pretehtana ureditev. Zbirko sestavlja poleg uvodne pesmi *Berashka basen* osem ciklusov z naslovi: *Buda*, *Ježh in lisica*, *Doktor fig*, *Balkanska predklet*, *Vuchedolska kultura*, *Postne popare*, *Zgodovina*, *Tamponazha*. V vsakem ciklusu je okrog deset pesmi.

Popare so pesništvo, ki ne operira z obichajnimi lirskimi razpoloženji, ampak z racionalistichnim izzivom razkrivajo aktualna protislovja nashega tranzicijskega chasa. Pri tem je Antichev izraz zanesljivo izdelan, nazoren in duhovito domiseln tudi v uporabi razlicnih jezikovnih zank ali iger, ki jim daje poseben, vsebini ustrezen pomen.

Vprashalnica

Jolka Milich

SLOVENSKA POEZIJA V ITALIJI

(Kdo peha vozicek, nalozhen s slovensko poezijo, chez domache planke v svet?)

V tretji sštevilki shtirimesečne revije za poezijo in literarno kritiko *Soglie* (Pragovi), ki je sicer datirana z decembrom 2003, izšla pa je skoraj devet mesecev kasneje, saj sem jo prejela shele nedavno, je znani pesnik, kritik in urednik Paolo Ruffilli z zapiskom *Nagle ljubezni – Brane Mozetich in njegovo dodekafonsko petje* nashega pesnika s kar obseznim izborom pesmi v izvirniku in prevodu predstavil italijanskemu bralstvu na desetih straneh.

Prav tako sem shele nedavno prejela trzhashko revijo *Arte&Cultura*, shtev. 64, kjer nastopata v tandemu Tone Pavček in urednik revije Claudio H. Martelli z dvojezičnim izborom njunih pesmi, pod skupnim naslovom: *Poezija brez meja, Pavček v italijanshchini in Martelli v slovenshchini. Razbiti bariere, ki nas ločujejo ob skorajšnjem sprejetju v evropski dom.*

Tudi v 4. sštevilki trzhashke revije *Almanacco del Ramo d'Oro* so objavljeni kar trije Slovenci. Peter Semolich z devetimi pesmimi v slovenshchini in italijanshchini. Miran Koshuta z daljšim (skoraj 40 strani dolgim) in odličnim esejem *Vladimir Bartol, trzhashki pisatelj*. Koshuta je zastopan tudi v rubriki *Recenzije*, kjer Roberto Dedenaro poroča o *Presherniani* v reviji *Ricerche slavistiche*, ki izhaja pri rimski univerzi La Sapienza.

O dvojezični pesniski zbirki *Parole che bruciano – Besede, ki zhgejo* Braneta Mozeticha, ki je izšla pred dvema letoma v Italiji pri faenski založbi Mobydick, poroča gm (Gabriella Musetti).

V 29. sštevilki revije *Le Voci della Luna* (za julij 2004), ki sem jo tudi shele nedavno prejela, je pesnik in recenzent Matteo Fantuzzi napisal uvode trem izborom pesmi iz Slovenije, in sicer: Vanji Strle, ki je zastopana z osmimi pesmimi, pa Petru Semolichu z enakim sštevilom pesmi in Esadu Babachichu z devetimi; vsi trije imajo ob prevodu tudi izvirnik. Pred kakimi desetimi leti in she prej italijanske revije niso kazale nobenega zanimanja za originale, natisnjene vzporedno, chasi se očitno spreminjajo... na boljše.

V Salerno pri Domu poezije (Casa della poesia) je pravkar izšla zgoshčenka *L'albero che cammina* (Drvo, koje hoda / Drevo, ki hodi) s pesmimi in z glasom Josipa Ostija ob spremljavi klavirja (Renato Costarella) in violine (Valerio Iaccio) z osemnajstimi pesmimi iz istoimenske trijezične zbirke. Zgoshčenki je dodana broshura s pesmimi tudi

v italijanshchini.

V pravkar prispeli 113. številki ferrarske revije *Leggere Donna* (za november – december 2004), Marina Giovannelli piše o letosnjih trzhashkih Poletnih bivanjih, tj. o tridnevnem mednarodnem pesniškem srečanju, ki sta se ga letos udeležila tudi Brane Mozetich in Vanja Strle. Pod lupo pa je vzela žensko liriko in podrobno poročala o sedmih italijanskih pesnicah in o nashi Vanji Strle. Od vsake je objavila tudi po eno pesem.

V 4. številki (za oktober/december 2004) male revije za poezijo in umetnost *Nuovo contrappunto*, ki izhaja zhe trinajst let v Genovi, je izšel prevod dveh pesmi Daneta Zajca iz prve zbirke *Pozhgana trava*, s skupnim naslovom *Umirajoče drevo* (L'albero morente).

Vse zgoraj omenjene pesmi sem prevedla v italijanshchino in vechinoma sama tudi pri sosedih poiskala revije.

Povejte, prosim, naprej... sprenevedastemu ali nevednemu Ministrstvu za kulturo, kdo v potu svojega obraza, brezplachno in skrajno pozhrtvovalno peha vozickek, nalozhen s slovensko poezijo, chez domache planke v svet. Da bo kdaj, ko bom pri njem spet moledovala za kakshen tolar v prid slovenskih muz, kar se bolj redko dogaja, ker nisem »petlarske sorte«, le preverilo, s kom ima opravka, in velikodushno seglo v svoj skopushki moshnjickek.

HVALA VSEM, KI SE BODO »TOZADEVNO« ZAVZELI ZA VERBALNO POMOCH!

Jolka Milich

P. S.: Ta hip so mi dostavili številko 19/20 šestmesechnika za zgodovino, spomine, kulturo, fotografijo in okolje IL TERRITORIO, ki ga izdaja Trzhishki kulturni konzorcij (Consorzio Culturale Monfalconese) v Trzhichu v Italiji in nosi datum december 2003 – izhajanje z zamudo je vech kot zgovorno, molche trobenta, da je tudi pri nashih sosedih pomanjkanje sredstev malodane zhe kronichnega znachaja! – s chlankom *Kosovel in Kras* (Kosovel e il Carso) izpod peresa Marije Mitrovich, v prevodu Martine Kafol, opremljen s shtirimi Srechkovimi prevedenimi pesmimi (dva prevoda sta moja, ostala dva pa Darje Betocchi in Gina Brazzodura).

Shtiriindvajsetletni novogorishki shtudent zgodovine in italijanskega jezika Luka Lisjak Gabrielchich je tudi zastopan v reviji s chlankom *Fragmentarne misli o neki sredozemski zemlji* (Pensieri frammentari su una terra mediterranea).

Jolka Milich, novembra 2004

Ivo Antich

LEKTURA KOT MORA SPISOTVORSKEGA ZBORA?

Tako rekoč »v naravi« vsakega teksta je »zhelja«, da bi bil popoln; temu se skusha tako ali drugače priblizhevati, chetudi z razlichicami avantgardistichne anomije. Tu se med »nagonsko« ustvarjalnost in »salonsko« tehnologijo konchnega izdelka »vriva« zloglasno lektoriranje kot svojevrstni prispevek na poti k nikoli povsem dosezeni »Meki« popolnosti. Ustvarjalni »spontanizem« se nagiba k preziranju lekture, cheprav ga vsaka finalnejsha realizacija teksta soocha z dejstvom, da vsega ni mogoche preprosto vsipavati (sipati – pisati) v javnost, she zlasti ker mnogi spisotvorci nizajo stavke (povedi?) kot nekakshne zmrcvarjene besedne klobase zunaj osnovne sporazumevalne logike. V socialnih kontekstih, kjer je jezikovno popravkarstvo vchasih skoraj nekakshen »nacionalni shport«, se tistemu, ki se ukvarja z njim ali ga tovrstna vprashanja vsaj malo bolj zanimajo, ni treba bati, da mu bo zmanjkalo razlogov za vsakrshna drobna »presenečenja«. Piscu teh vrstic se je z leti nabralo nemalo pravopisnih ocvirkov, kot je npr. tale: lektorstvo ene od osrednjih slovenskih kulturnishkih revij je v njegovem tekstu termin *razloka* »popravilo« v *razlika*, cheprav gre za avtentichno slovensko besedo v funkciji nadomestka za dierezo in derridajevsko diferAnco. Ali pa: v kulturnishki reviji s podpisanim lektorstvom se »v vechih primerih« pojavlja sicer nesklonljivi prislov. Sluchajno ali nakljuchno?

Uvodnik v enajsti shtevilki uglednega 68. letnika (2004) revije *Sodobnost* izpod peresa Petra Kolshka je posvechen natanko temu: usodnosti pravopisa. Pod naslovom *Zmerjanje »slavistov«* je izpostavljen problem euro/ evro kot »simbolna točka« (cit.) v razmerju med slovensko nacionalno in evrozvezno »globalno« zavestjo. Tako rekoč tradicionalna usodnost chrke, ki jo je nekoliko nerodno skushal »preshernizirati« Ante Mahkota s parafrazo soneta o kashi (*Delo*, PB, 15. 11. 2004).

V isti shtevilki *Sodobnosti* je she en markanten tekstovni zalogaj, ki ni brez zveze z vprashanji pravopisa: Simon Lenarchich, ki je leta 2002 v isti reviji kritichno pretresel najnovejshi *Slovenski pravopis* (2001), je tokrat pod naslovom *Tuj Veliki slovar tujk* temeljito obdelal *Veliki slovar tujk* (2002), ki ga je CZ dala na trg z reklamnim geslom »elitni naslednik« (zastarelega Verbinca), in na koncu pomenljivo sklenil: »Slovarja, kakrshen je *VST*, izdajatelj preprosto ne bi smel dati v prodajo.« (cit.). (To ni prva kritika *VST*, gl. *Delo*, KL 23. 6. 2003, str. 14, chlanek slavista E. Jelerja.)

V isti *Sodobnosti* se je s tujim imenom zapletel najbrzh tiskarski shkrat: »antiderridajevski« chlanek z naslovom *Zakaj ne bom zhalovala za Derridajem* je podpisan z imenom Johann Hari... V tekstu Blazha Podlesnika, ki primerja Kovachicha in Rozanova, je najti znachilen primer zapletov s tujkami: »... eno od osrednjih misli celotnega Rozanovega ustvarjanja,« (cit. str. 1365). Problem razlicnih pridevnishkih sintagem pa osvetljuje zhe kar impresum, kjer je naveden izdajatelj: Kulturno umetnishko drushtvo SODOBNOST International. (Zadnja beseda kot izrazita tujka v duhu sodobnosti »menedzhersko globalizira« predhodne; toda locheni zapis »kulturno« in »umetnishko« dopushcha mozhnost obstajanja tudi »nekulturnih umetnishkih drushtev«?)

Dokumenti

Dokument 1

Ivo Antich

»JUBILEJNI« POGLED NA EDINSTVENI DOKUMENT

(ali o nenavadni vztrajnosti jezikovnih samoobeshencev)

Neopozitivizem »na novo« odkriva pomenljivost, dragocenost in celo ocharljivost dejstev, (f)aktov, dokumentov, »trdih« podatkov. S tem znova pridobivajo nekaj dodatnega pomena (za nekatere sicer zhe deplasirani) papirnati mediji, zlasti periodika... Znana misel: en dan star chasopis je zastarel odpadek, primeren le she za razlichna gospodinjska opravila, deset let star pa je dragocen arhivski dokument.

Natanko deset let mineva od objave do danes edine »objektivne zunanje recenzije« *Revije SRP* – namrech tiste »dvoumne« (ta pridevnik je v njej shtirikrat v enem stavku!) v *Slovenskih novicah* (Simon Kardum, 10. 3. 1995, str. 20, rubrika PLUS/ MINUS; ponatis v: *Revija SRP*, junij 1995/ sht. 9 – 10, str. 175). Pod naslovom »*Jezikovna kravata*« (v *Sl. nov.* naslov v narekovajih, v SRPu ne) gre, kot je navedeno v podnaslovu, za recenzijo publikacije: *Revija Srp*, shtevilka 7 – 8, februar 1995. Kot je zaslediti v daljšem citatu, je naslov recenzije vzet iz teksta, ki je »sestavek o bistvenih rekeh izpod peresa Leva Detele, ki najvech pove o poetogramih in obrazih samih avtorjev revije« (cit.). Detela je namrech v recenziranem zvezku SRPa objavil (v lastnem prevodu) odlomek iz svoje prozne knjige v nemshchini *Legenden um den Vater* (Dunaj, 1976; vech avstrijskih nagrad); odlomek ima naslov *Namesto mesta nemesto v vechmestju*, podnaslov pa se glasi: »Manichno depresivna & kritichna psihosocialna parapatoloshka jezikovna kravata iz razmajanih podzavestnih sestavnih delov, namenoma degradiranih v literarni izdelek, ponizhanih v potuhnjeno nadomestno bivanje, nenadoma samounichujoche aktivna, ogrozhajocha samo sebe in vse stebre družhbe, obsojena na vechno smrt.« (cit.).

Za slovenskonovicharskega recenzenta je ta stavek iz deset let prej v tujini in v tujem jeziku nastale knjige očitno ad hoc ustrezna psihodiagnoza »o poetogramih in obrazih samih avtorjev revije«, ki je, kot she ugotavlja, »napolanonimno in malodane hermetichno, vase zazrto in vase zaklenjeno pisanje... (...)... revija, ki je anahroidna v svojem zhanrskem in slogovnem manierizmu, anarhoidna pa v svoji vsebinski in statusni drzhi... (...)... taka kot je, s skrhanim in nesklepanim srpom v roki, ni usposobljena ne za zhetev, ne za rezanje glav. To je dejstvo. To, da ne ve, komu je namenjena in ji je bralstvo shpanska vas, poseljena z infantilnezhi, pa je zhe problem, ki se tiche najstva.« (cit.).

Sintagmo »shpanska vas« je najti tudi v zhe omenjenem Detelovem tekstu; za tiste, ki jim je »najstvo« chudna beseda, pa pojasnilo, da gre za filozofski termin v smislu hotenja, namena (kar naj bo, kar naj bi bilo; estetsko, etichno najstvo – gl. SSKJ, kjer je naveden tudi citatni primer: »njegovemu chlanku pripisuje vsa mogoča najstva«). Slovenskonovicharski recenzent sam poudarja, da je recenzijo napisal »zaradi dobrega namena« (cit.); torej mu najbrzh ne kazhe pripisovati »vsa mogoča najstva«, kakor je on SRPu pripisal, da ima svoje bralstvo za infantilnezhe, se pravi, da je subtilno nakazal, da ima revija problem z lastnim »najst(nisht)vom«. *Slovenske novice* takih problemov verjetno nimajo, saj so po uradni statistiki chasnik z najvechjo naklado in najshirsho bralsko publiko v Sloveniji (s chim one infantilizirajo ali »rumeno farbajo« svojo publiko, je seveda vprashanje zase). Vrhunec subtilne asociativnosti pa je gotovo izraba Detelove sintagme »jezikovna kravata« za naslov: kakor so nekateri »vigilanti« SRP prebrali kot »srbsko zvezo«, je kravata lahko usmerjena »hrvashko«, saj naj bi bil ta del garderobe edini izvirni prispevek hrvashke identitete v svetovno vednost (fr. cravate, Croate?), hkrati pa je tudi obeshenjashki termin za dolochene »plesne figure smrti« (cit. Detela, *ibid.*). Se pravi: SRP se zhe skoraj dve desetletji »manichno depresivno in samounichujoche aktivno« trudi z lastno obsojenostjo (obeshenostjo) »na vechno smrt«...

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhevanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.
Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.